

**UNIVERSITAT DE LES ILLES BALEARS
FACULTAT DE FILOSOFIA I LLETRES
DEPARTAMENT DE CIÈNCIES HISTÒRIQUES I TEORIA DE LES ARTS**

**CANVI I PERMANÈNCIA EN UN MUNICIPI DE
MALLORCA: LA SEGONA REPÚBLICA, LA GUERRA
CIVIL I ELS PRIMERS ANYS DE LA POSTGUERRA A
SÓLLER (1931-1945).**

Memòria de tercer cicle

Director: Dr. Antoni Marimon i Riutort

Alumne: Antoni Quetglas Cifre

1.- Introducció.

1.1.- Origen i particularitats de la investigació.

1.2.- Objectius i metodologia.

2.- Fonts:

2.1.- Fonts directes.

2.1.1.- Arxivístiques.

2.1.2.- Publicacions periòdiques.

2.1.3.- Fonts orals.

2.2.- Fonts bibliogràfiques.

3.- Plantejament general: la Segona República, la guerra civil i la postguerra (1931-1945).

4.- Les bases estructurals (de principis del segle XX a la dictadura de Primo de Rivera):

4.1.- La demografia.

4.2.- L'agricultura.

4.3.- El comerç.

4.4.- La indústria.

4.5.- L'evolució política.

5.- Sóller durant la Segona República (14 abril 1931-19 juliol 1936).

5.1.- Etapes:

5.1.1.- El govern provisional i el període republicanosocialista (abril 1931- setembre 1933).

5.1.2.- El bienni conservador o el govern radicalcedista (octubre 1933- febrer 1936).

5.1.3.- El Front Popular (febrer-juliol 1936).

5.2.- Les dificultats del període republicà:

5.2.1.- La qüestió religiosa.

5.2.2.- El problema de l'educació.

5.2.3.- L'economia.

- 5.2.4.- La qüestió obrera i social.
- 5.3.- La cultura i l'oci.
- 5.4.- L'emigració a França i Puerto Rico.
- 6.- La Guerra Civil i la Postguerra (1936-1945):
  - 6.1.- Aspectes polítics:
    - 6.1.1.- L'Aixecament militar i les primeres mesures del nou govern franquista. La situació política durant la guerra.
    - 6.1.2.- La política local durant la Postguerra. La consolidació del règim i el paper de *Falange Espanyola Tradicionalista y de las JONS*.
    - 6.1.3.- La Base Naval del Port de Sóller.
    - 6.1.4.- La repressió dels contraris al règim.
    - 6.1.5.- Les execucions.
    - 6.1.6.- El camp de concentració.
    - 6.1.7.- La participació dels sollerics al bàndol nacional.
  - 6.2.- Els aspectes econòmics.
    - 6.2.1.- Autarquia, contraban i estraperlo.
    - 6.2.2.- La indústria: El cas del sector tèxtil.
    - 6.2.3.- L'empresa El Gas S.A.
    - 6.2.4.- El Ferrocarril de Sóller
    - 6.2.5.- El sector primari i els seus problemes.
  - 6.3.- Els aspectes culturals i socials.

- 6.3.1.- La solidaritat durant la guerra. L'ajuda social.
- 6.3.2.- L'educació.
- 6.3.3.- La vida quotidiana.
- 6.3.4.- La població entre el 1930 i el 1950.
- 6.3.5.- Cultura i oci de postguerra. Les festes populars.
- 6.3.6.- L'Esport local als anys quaranta.
- 6.3.7.- Les seccions de Falange: la Secció Femenina i el *Frente de Juventudes*.
- 6.3.8.- L'Església. El paper d'Acció Catòlica.

7.- Conclusions.

8.- Bibliografia i fonts.

9.- Annex documental.

10.- Annex gràfic.

11.- Cronologia.

1.- Introducció.

Intentar explicar un fet històric sempre és difícil, i encara més quan es tracta d'un tema tan controvertit com el de la Segona República i la Guerra Civil Espanyola. És per tant aquest un període clau en la nostra història, tant la de Mallorca com la de Sóller, i en el qual es varen produir canvis profunds, que marcarien el desenvolupament de la nostra societat, economia i cultura. Crec, doncs, que és un deure i una necessitat, com a historiador i sobretot com a solleric, investigar el nostre passat com a poble, especialment un període essencial en la nostra història recent.

Aquest treball sols intenta exposar, oferint una visió rigorosa i científica i sense entrar en judicis de valor o prejudicis de qualsevol tipus, tots els aspectes de la vida a Sóller durant el període 1931-45: la política, la cultura, l'economia, la repressió, els sollerics que lluitaren al front, el paper de l'església, etc. No podem oblidar tampoc que els fets ocorreguts durant el període 1936-1939, que ocupa una part central en aquest estudi, foren causats per la rebel·lió militar, amb el suport de bona part de l'Església i la dreta més autoritària contra els intents modernitzadors, laïcistes i progressistes que va voler implantar la Segona República.

Crec, doncs, que és pertinent citar dues estrofes de dos poetes sollerics, amb unes afinitats polítiques ben diferents. El primer és un sonet que va escriure Josep Pons i Marquès, el 1938, dedicat a Antoni Mulet, i que reflecteix com es van trencar les seves il·lusions i somnis amb la guerra civil:

*Quan tantes esperances han fallat
i tantes enyorances són marcides,
i tots els vents s'entrecoren al costat
de la derrota de les nostres vides...*

El segon és obra de Francisca Alcover, poetessa de Sóller, escrit l'any 1937, i forma part del poema titulat *Les Campanes Mudes* i que reflexa la seva tristesa pel fet de la guerra:

*L'amenaça terrible de la guerra
vostra llengua de bronze ha emmudit:
vostra llengua, qui alçant-se de la terra
ens parlava de cel i d'infinít...*

1.1.- Origen i particularitats de la investigació.

Les investigacions sobre la Segona República i la Guerra Civil han augmentat en la darrera dècada, gràcies a la tasca de nombrosos investigadors, la majoria sortits de la Universitat de les Illes Balears (podríem citar entre molts a Arnau Company, Manel Santana, David Ginard, Joan J. Mates, Pere Fullana o Antoni Marimon). Aquests investigadors han seguit l'estela començada, principalment, pels historiadors Miquel Duran Pastor, Sebastià Serra Busquets i Josep Massot Muntaner, els quals amb les seves recerques obriren el camí a posteriors estudis de caire local, que han servit per ampliar el coneixement general.

La col·lecció *La Guerra Civil Poble a Poble*, ha estat una gran contribució per entendre aquest període en molts pobles de la Part Forana de Mallorca. Dirigida per l'especialista en l'etapa republicana Arnau Company i Mates, ha analitzat el que va passar a diversos pobles de l'illa, entre ells els de Sant Joan, Pollença, Porreres, Selva, Consell, Montuïri, Bunyola, Santanyí, Manacor, Puigpunyent, i Banyalbufar. També s'han realitzat altres estudis fora d'aquesta col·lecció, com els d'Artà, Algaida, Campanet, Inca i Felanitx. Per tant, el present estudi pot servir per establir paral·lelismes o divergències amb els resultats que s'han aconseguit amb els altres casos investigats a l'illa.

S'ha de dir que aquest treball d'investigació té el seu origen en un treball, amb el títol d'*Aproximació a la repressió franquista a Sóller durant la Guerra Civil*, de l'assignatura Història Contemporània de les Illes Balears, impartida pel professor Miquel Duran Pastor. Com hem dit, aquesta recerca s'emmarca en aquestes noves aportacions que volen donar a conèixer una etapa clau en la nostra història. Vol ésser una aportació més a la història de Mallorca, a través de l'estudi d'un cas d'àmbit local, el del municipi de Sóller.

Sóller presenta un conjunt d'aspectes particulars i diferencials, i ofereix diversos camps per estudiar, dels quals en podem destacar: l'existència d'una burgesia progressista i nacionalista enfrontada a una burgesia més caciquil i conservadora; una consolidada indústria tèxtil amb una classe obrera organitzada; una forta emigració i l'existència d'importants lligams amb França; la resistència a l'Alçament

per part d'un grup de carrabiners; l'establiment d'una Base Naval i un Camp de Concentració al Port; i la repressió física i psicològica dels contraris al règim.

Pel que fa als estudis centrats en Sóller del període 1931-1945, són pràcticament inexistents. Les úniques excepcions notables són diversos articles publicats al suplement del diari *Baleares* l'any 1986, *Memòria Civil*, redactats per Antoni Serra, Antoni Nadal i Damià Quetglas; i l'article de Brígida Vaquer publicat al Butlletí de la Societat Arqueològica Lul·liana, sobre les societats obreres a la localitat durant la Segona República. L'únic estudi seriós sobre el franquisme, que no incloïa l'etapa republicana, el treball de Catalina Bernat Joy, *El primer franquisme a Sóller*, realitzat per l'assignatura Història Contemporània d'Espanya, que imparteix a la UIB el professor Sebastià Serra Busquets.

Respecte a la cronologia, l'estudi comprèn el període 1931 i 1945, que es divideix en tres etapes: la Segona República (1931-1936), la Guerra Civil (1936-1939) i els primers anys de Postguerra (1939-1945). Aquesta periodització correspon a una divisió basada en els fets polítics, ja que no es pot explicar la guerra civil sense analitzar la Segona República, amb l'agudització dels problemes estructurals de l'Estat espanyol i la progressiva polarització política que menarà a l'aixecament militar de 1936.

A diferència d'altres estudis semblants, vam decidir també incloure l'anàlisi dels primers anys de Postguerra, solament fins a l'any 1945, quan els canvis en la política internacional obliguen al règim a començar a plantejar un canvi en les relacions internacionals. És interessant, i crec que imprescindible, veure com en els anys posteriors a la guerra es reafirmen i consoliden les bases del règim franquista.

1.2.- Objectius i Metodologia.

Els objectius d'aquesta investigació són aprofundir en l'estudi de la Segona República, la Guerra Civil i la immediata postguerra a Mallorca. Ens centrarem en la ciutat de Sóller, i és presenta un estudi de cas, seguint la línia d'investigacions que s'estan fent arreu de l'illa de Mallorca, d'analitzar i explicar l'impacte d'aquesta etapa en l'àmbit local.

La inexistència com hem dit, de cap treball específic sobre la vila de Sóller en aquesta època, fa especialment interessant i important aquesta recerca, ja que es

presenten moltes dades inèdites i fins ara desconegudes. La facilitat d'accedir a la documentació i la nombrosa quantitat d'aquesta, referida al període d'estudi, també ha estat una de les raons per la qual vaig decidir emprendre aquesta recerca.

En aquest treball s'intenta poder analitzar com els processos històrics generals es confirmen o modifiquen en un àmbit local, centrat en un espai molt concret de Mallorca. Per tant, l'objectiu principal del present estudi es oferir, des d'una visió local, una nova aportació a l'estudi d'una etapa clau en la història recent de l'Estat espanyol. El municipi de Sóller és, per la seva història i per les característiques i abundància de les fonts, un excel·lent laboratori per aquest tipus d'estudis.

La metodologia emprada per aquest estudi ha estat dividida en dues parts. Primer la recollida de dades a través de les fonts citades anteriorment (arxius, biblioteques, hemeroteques i fonts orals). Una vegada recollides totes les dades vàrem elaborar un esquema de com s'havia d'estructurar l'exposició del treball, en dues parts en funció de dues etapes clarament diferenciades, la Segona República i la Guerra Civil i la primera Postguerra. Establert aquesta part, procedirem a la distribució i el tractament de les dades. En la qüestió de la toponímia, antroponímia i noms de partits i associacions utilitzam el català d'acord amb les normes establertes per la GEC i la GEM (Falange Espanyola, Partit Socialista Obrer Espanyol, Acció Catòlica, etc.). En canvi pel que fa als noms d'entitats i associacions de Sóller d'aquesta època s'ha preferit per una qüestió de rigor històric, respectar l'idioma en que estaven escrits, la majoria en castellà.

Alguns dels problemes que ens em trobat a l'hora de realitzar aquest estudi es la dispersió de les dades, i la dificultat de contrastar-ne moltes, sobretot les transmeses de forma oral.

2.- Fonts.

Per aconseguir presentar una visió el més acurada possible de com era Sóller en aquests anys s'han utilitzat diversos tipus de fonts, bàsicament de tipus documental:

2.1.- Les fonts directes.

S'han consultat les fonts documentals de diversos centres i arxius familiars, així com diversos arxius personals, que han aportat moltes dades a l'estudi, en molts casos inèdites:

2.1.1.- Arxivístiques:

- *Arxiu Municipal de Sóller.* Aquest arxiu ha aportat el cos més important de la documentació consultada. Ha estat molt interessant el buidatge dels Borradors i Copiadors d'Oficis, que han aportat moltes dades relatives a l'esmentat període. La riquesa documental de l'arxiu municipal ha permès extreure tot tipus d'informació, com els sorteigs de quintes, l'activitat del Consistori, la repressió i la vida quotidiana. La localització d'una carpeta no catalogada, que contenia alguns dels expedients de depuració de funcionaris, ens ha proporcionat moltes dades i poder conèixer millor els casos particulars de cada un d'aquests funcionaris repressaliats. Aquestes expedients però, no eren complets. Molts han desaparegut de la seva carpeta.

- *Arxiu del Regne de Mallorca.* En aquest centre hem pogut accedir a la documentació del Govern Civil, bàsicament a la que es refereix als expedients d'associacions durant la Segona República i el franquisme. Aquesta font es especialment interessant perquè ens aporta dades que complementen l'estudi, ja que les diverses associacions mantenien un contacte constant amb el Govern Civil de les Balears, referent al moviment de socis, canvis en els estatuts, etc.

- *Arxiu familiar de Jeanne Marquès Mayol.* Molt important i aclaridor ha estat consultar l'Expedient del Consell de Guerra obert a Bernat Marquès i la seva família.

- *Arxiu familiar de Josep A. Morell González:* en aquest arxiu hem pogut consultar documentació relativa a l'escola de les monges de la Caritat, així com un recull de textos de la poetessa i activista conservadora Francisca Alcover.

- *Arxiu familiar de Josep Serra.* Jaume Oliver Morell, besnét de Josep Serra ens ha facilitat un gruix d'informació del qui va ser un dels homes claus durant la Segona República.

- *Arxiu familiar de Joan Mayol "Falet".* El qual és nebot de Bonaventura Mayol Puig, batle en dues ocasions durant la República. Ens ha facilitat fotografies i dades relatives a la seva família.

- *Arxiu familiar de Guillem Marquès Mayol*. El seu parent Jaume Deyà Miró ens ha proporcionat tota la informació d'aquest personatge i la seva relació amb Falange Espanyola, tant documents escrits com imatges.

2.1.2.- Publicacions periòdiques.

Aquesta ha estat una font molt important en el present estudi, tant pel volum com per la quantitat d'informació aportada. La font principal ha estat el setmanari local *Sóller*, fundat el 1885. El seu buidatge, ha permès perfilar com era la vida al poble, ja que parla de molts aspectes: la qüestió obrera, la política republicana, les activitats de Falange i les seves seccions, la vida municipal, l'oci, les restriccions, la participació dels sollerics en la guerra, etc. Malgrat tot em tingut sempre en compte que aquest, a partir del juliol de 1936, estava subjecte a la censura i tan sols representava la manera de pensar d'una part de la població.

S'han consultat també altres publicacions periòdiques de la localitat d'aquest període com:

- *La Voz de Sóller*, aquest era l'altre setmanari local, nascut als anys vint (1924) fundat per Salvador Calatayud. De tendència més progressista que l'altre setmanari local. Deixà d'existir el 1937, oficialment per manca de paper i l'avaria de la maquinaria.
- *Alturas*, publicació de la Congregació Mariana, centrada bàsicament en notícies de la congregació i de l'Església.
- *Hojas Catequísticas* (una altre publicació eclesiàstica) i
- *Milicias*, butlletí editat per les Milícies Urbanes de la localitat. Aquesta publicació comprèn des d'articles d'opinió a informació sobre la guerra. Destacades son les notícies sobre les agrupacions locals de les Milícies Ciutadanes, Falange Espanyola i Comunió Tradicionalista.

2.1.3.- Fonts orals.

Les fonts orals representen el testimoni viu d'aquesta etapa de la història. Aquestes són cada vegada més difícils d'aconseguir ja que, lamentablement, ja queda poca gent que hagués viscut directament el període. Podem destacar els testimonis directes de Joan Estades Ensenyat, Domingo Moragues, Joana Marquès

i Josep Herrero, els quals malauradament ja no hi són entre nosaltres per poder veure el resultat de la feina feta.

Moltes dades ens han estat donades per testimonis indirectes del període estudiat, per familiars i persones que varen viure en primera persona els fets estudiats, però que eren petits per ésser conscients de la realitat, així i tot en tenien referències prou importants. Així destacaríem els testimonis de Joan Mayol *Falet*, Catalina Estades *Torera*, Jaume Albertí Sastre, Antònia Mayol Cifre, Juan Antonio Darder, Bartomeu Colom Pastor i Joan Estades de Montcaire.

També han aportat dades alguns investigadors locals com Joan F. Rullan, Josep A. Morey, Francesc Lladó i Plàcid Pérez.

2.2.- Fonts bibliogràfiques.

Les fonts bibliogràfiques han estat també claus per aquesta recerca. En els darrers anys s'han publicat tot tipus d'estudis sobre els anys de la Guerra Civil a l'Estat espanyol i a les Balears. En aquests estudis s'ha pogut trobar informació del poble que ha estat molt valuosa a l'hora d'establir els paràmetres de l'estudi. Totes les referències són a la bibliografia.

Com em dit, els estudis de Miquel Duran, Sebastià Serra i Josep Massot, han estat claus i molt importants en la investigació. La contribució del doctor Miquel Duran, la podem centrar en dues vastes obres, les quals per la quantitat de dades i informació que aporten son fonamentals per qualsevol estudi d'aquest període, es tracta de *1936 en Mallorca* (1982) i *Sicut oculi. Un tiempo pasado no fue mejor. Vigilantes i vigilados en Mallorca de la postguerra 1941-1945* (1992). Pel que fa a tasca de Sebastià Serra, destaca la seva figura com a director d'un gran nombre de treballs, tesis de llicenciatura i tesis doctoral sorgides de la UIB sobre aquest període de la nostra història, com a coordinador en moltes publicacions sobre època contemporània i les seves recerques en el camp de la cultura, la societat i la política en el segle XX, destacant el resum de la seva tesis doctoral *Les Illes Balears : de la Dictadura a la Segona República, Política i cultura a les Balears segles XIX-XX*, com a coordinador de *El segle XX a les Illes Balears: estudis i cronologia*, i el capítol "L'evolució política (1939-1975)", dins el tom tercer de la *Història de les Illes Balears* d'Edicions 62. De les obres de Massot, podríem citar-les totes, però en destacaríem:

La Guerra Civil a Mallorca (1976), *El desembarcament de Bayo a Mallorca: agost-setembre de 1936* (1987), *Els escriptors i la Guerra Civil* (1990), *El primer franquisme a Mallorca* (1996), *Guerra Civil i repressió a Mallorca* (1997) i *Els bombardeigs de Mallorca durant la Guerra Civil* (1998).

Tampoc no podem oblidar esmentar, la utilització de les obres genèriques, que donen una nova i actualitzada aportació a la història de les Illes. En aquest sentit em d'esmentar l'Atles d'Història de Mallorca, coordinat per Antoni Marimon i la Història de les Illes Balears, coordinada per Ernest Belenguer.

Pel que fa a les investigacions sobre la Segona República, la Guerra Civil i la Postguerra a l'Estat espanyol, aquestes són nombroses i estan citades a la bibliografia. Amb tot, consideram que, com a síntesi, s'han de destacar les obres d'Antony Beevor, *La Guerra Civil Espanyola* i la de Walther L. Bernecker, *Guerra en España 1936-1939*.

Sobre les publicacions específiques a Sóller en el període investigat, es limiten a uns quants articles, els quals han suposat un punt de partida per aquesta recerca. Imprescindibles han estat les diferents publicacions que s'han realitzat sobre la localitat, en aspectes molt concrets: El Gas, el Ferrocarril, les societats recreatives, les festes populars, etc. La tasca de l'historiador local Plàcid Pérez en aquest camp ha estat fructífera i ha complementat altres temes estudiats. De dit autor, s'ha de destacar l'article *Sóller: Evolució econòmica i social entre 1840 i 1936* (encara no publicat), que dóna una excel·lent visió de síntesi de la localitat.

3.- Plantejament general: la Segona República, la guerra civil i la postguerra.

El gener de 1930 dimitia el general Miguel Primo de Rivera, acabant amb la dictadura militar que havia governat l'Estat durant set anys. El rei Alfons XIII va intentar retornar al sistema polític de 1923, però la seva figura havia patit un fort descrèdit. Tant pel suport a la figura del dictador com per les seves intromissions en política militar. A més, la pràctica desaparició dels partits tradicionals va provocar el creixement dels partits republicans i socialistes, i del moviment obrer.

Es varen convocar eleccions municipals pel 12 d'abril de 1931, que foren plantejades per la coalició entre republicans i socialistes com un plebiscit, pel tipus de govern que havia de dirigir l'Estat. La victòria fou per les forces d'esquerres a les principals ciutats del país. El 14 del mateix mes, els partits que formaven el bloc antimonàrquic varen proclamar la Segona República, al temps que el rei Alfons XIII abdicava. Es va crear un Comitè que va actuar com a Govern Provisional, el qual fou presidit pel republicà Niceto Alcalà-Zamora.

A Mallorca, a les eleccions del 12 d'abril es presentaren el Partit Liberal del financer Joan March, el Partit Maurista, el Partit Conservador, el Partit Regionalista i el Front únic Antimonàrquic¹. La victòria fou pels partits conservadors, essent el Partit Liberal de March el més votat (aconseguien 565 regidors i els partits antimonàrquics 65). Malgrat això, l'arribada de la Segona República va ser rebuda amb expectació a la plaça de Cort de Palma, on els principals dirigents de l'esquerra mallorquina, Ignasi Ferretjans, Antoni Pou, Alexandre Jaume, Llorenç Bisbal i Emili Darder entre altres, proclamaren el nou règim.

Tot seguit a la proclamació de la Segona República es varen convocar eleccions per elegir unes Corts Constituents que formessin un nou govern i redactés una nova constitució. Les eleccions es convocaren pel juny de 1931. El mes de maig es repetiren en alguns municipis les eleccions municipals, que foren impugnades per les anomalies denunciades per republicans i socialistes.

Després de la proclamació de la República, els partits polítics es reorganitzaren i s'adaptaren al nou règim. A Mallorca els partits de dretes s'agruparen primer en l'anomenada Unió de Dretes (juliol 1931), formada pel Partit Conservador, el Partit Regionalista i el partit Dreta Social. El 1933 aquests partits s'integraren al partit Acció Popular Agrària, nucli de la *Confederació Espanyola de Dretes Autònomes* (CEDA) de José Maria Gil Robles. El mateix any 1933, José Antonio Primo de Rivera, fill del dictador, fundava el partit d'extrema dreta: *Falange Espanyola* (FE). També hi havia altres forces conservadores, però més minoritàries com el Partit

---

¹ Format pel Partit Republicà Federal, l'Agrupació Socialista de Palma, el Partit Socialista Obrer Espanyol, la Unió General de Treballadors i el Partit Reformista. Per més informació d'aquest període vegeu COMPANYY I MATES, Arnau, "La Segona República", dins BELENGUER, Ernest (coord.), *Història de les Illes Balears*, tom III, Barcelona, Edicions 62, 2004. També com a obra de síntesi, els capítols dedicats en aquesta època dins MARIMON RIUTORT, Antoni (coord.), *Atles d'Història de Mallorca*, Palma, Promomallorca Edicions SL, 2005.

Carlí, el Partit Autonomista i el Partit Regionalista. Les formacions conservadores es mostraren durant tot el període contraries al règim republicà i les seves campanyes anaren destinades a desacreditar-lo.

Els partits que estaven a favor del nou règim foren els socialistes i els republicans. El principal partit socialista fou el Partit Socialista Obrer Espanyol (PSOE), i la seva branca a les Illes, la Federació Socialista Balear (FSB). Pel que fa al Partit Republicà Federal (PRF), el qual havia estat capdavanter en la instauració de la República, va agrupar les corrents republicanes de l'illa fins el 1932. Aquest any es produí l'escissió d'aquest partit en tres noves forces polítiques: Acció Republicana (AR), Partit Republicà Radical Socialista (PRRS) i Partit Republicà Democràtic Federal (PRDF). El primer d'aquests partits, juntament amb una escissió del PRRS, va formar el 1934 el partit Esquerra Republicana Balear (ERC), el qual va arribar a tenir una forta implantació també a la Part Forana. El Partit Comunista Espanyol (PCE), a pesar de ser minoritari, reforçà la seva organització i experimentà un creixement.

No cal oblidar-se dels sindicats majoritaris, la Unió General de Treballadors (UGT, de tendència socialista), la Confederació Nacional del Treball (CNT, d'ideologia anarquista), i els sindicats catòlics, lligats a Acció Catòlica.

Les eleccions constituents de 1931 a tot l'Estat foren guanyades majoritàriament per la candidatura republicanosocialista. El republicà moderat Niceto Alcalà Zamora sortí elegit com a president de la República, mentre que el també republicà Manuel Azaña fou nomenat president del govern.

Entre abril de 1931 i octubre de 1933, el govern fou encapçalat pels republicans d'esquerres i els socialistes. L'obra més important d'aquest govern fou el reconeixement de les llibertats polítiques, el dret a vot de la dona, la supressió dels privilegis eclesiàstics, el matrimoni civil i el divorci, la redacció de l'estatut català i l'inici de la redacció del basc i el gallec, la reforma militar i l'intent de reforma agrària. A totes aquestes reformes s'hi varen oposar les forces polítiques de dretes i l'Església. Així com també s'hi confrontaren els sindicats d'extrema esquerra, que consideraven les reformes insuficients.

A Mallorca es varen intentar dur a terme aquestes reformes, tant des de la iniciativa de la Diputació Provincial, com des dels ajuntaments. Com a la resta de l'Estat, les institucions varen topar amb l'oposició dels conservadors. Destacar-ne

els fallits intents d'impulsar un avantprojecte d'Estatut d'Autonomia, per part dels republicans.

L'any 1933, es convocaren eleccions legislatives davant la inestabilitat governamental i per les tensions socials. Aquestes eleccions foren guanyades per les forces conservadores. Alejandro Lerroux, del Partit Radical, fou anomenat cap de govern. Entre novembre de 1933 i febrer de 1936, el govern de la República va trobar-se sota la direcció dels partits de dretes. Aquests, centraren la seva actuació en desfer totes les reformes que s'havien fet els dos anys anteriors. Això va provocar nombrosos incidents amb els sindicats i els partits nacionalistes i d'esquerres. Els dos incidents més destacats foren, per una banda la proclamació de l'Estat Català pel president Lluís Companys, d'ERC, que va provocar la intervenció de l'exèrcit i la supressió de l'Estatut. Per altra banda, l'altre incident destacat, fou la revolta col·lectivista a les conques mineres d'Astúries, que va comptar amb el suport de socialistes, comunistes i anarquistes. El govern va actuar durament contra els revoltats d'Astúries, amb la intervenció de l'exèrcit d'Àfrica i una forta repressió del moviment obrer.

Després d'això, una crisi parlamentaria, provocada pels enfrontaments entre els partits conservadors i els escàndols financers provocaren la caiguda del govern i la celebració de noves eleccions legislatives el febrer de 1936.

Les forces polítiques es radicalitzaren davant aquestes noves eleccions, formant dos blocs, un de dretes anomenat Coalició de Dretes i un d'esquerres anomenat Front Popular. La victòria fou per les forces d'esquerres. Durant els darrers mesos de la República les tensions polítiques anaren en augment, derivant en enfrontaments constants entre forces d'esquerra i de dretes, especialment de FE.

El 18 de juliol es produïa el cop d'Estat provocat per una part de les forces armades, les quals tenien el suport dels partits de dretes (carlistes, Renovació Espanyola, els grups més dretans de la CEDA, etc.) i Falange Espanyola. A pesar de l'aixecament militar, algunes forces de l'ordre públic, i fins i tot un grup de militars, es mantingueren fidels al govern central.

En tots els territoris ocupats per l'exercit Nacional, el poder fou exercit pels militars i falangistes. El 26 de juliol de 1936, s'establí a Burgos una Junta de Defensa. Aquesta va concedir el comandament suprem de les forces armades i el càrrec de cap de Govern de l'Estat al general Franco.

Al llarg de tot el temps que va durar el conflicte bèl·lic, el govern de Burgos tan sols es va preocupar pel curs que seguia la Guerra, l'efectivitat de l'exercit i l'ordre públic.

Pel que fa a la zona republicana, els partits polítics del Front Popular i els sindicats es mantingueren fidels al règim republicà. En aquelles províncies on va fracassar la rebel·lió militar, alguns sindicats s'apropriaren d'una part important de la producció i l'economia, i les terres confiscades foren col·lectivitzades o distribuïdes entre els camperols. S'intentà posar en pràctica un sistema socialista descentralitzat, on els treballadors passaren a controlar les empreses. Cal dir que les col·lectivitzacions agràries tengueren gran importància a Aragó.

Tot i això, hem d'esmentar els problemes existents en aquesta banda del front, motivats per les diferències ideològiques i tàctiques entre els grups d'esquerra. Fet que es va fer palès sobretot a Barcelona, concretament en el mes de maig de 1937, quan es produí un greu enfrontament entre els comunistes del PSUC, ERC i forces de la Generalitat contra el sindicat CNT-FAI i el POUM. El resultat d'aquests esdeveniments fou l'enfortiment del PCE dins l'aparell de l'Estat i la repressió dels anarquistes i trostkistes.

El govern republicà va estar marcat per la inestabilitat, a mesura que anava evolucionant el conflicte bèl·lic. En un primer moment (18 de juliol de 1936) va dimitir el president Casares Quiroga, substituint-lo Martínez Barrio, que intentà un pacte amb el general Mola. El dia 19 va formar govern José Giral, que va dur a terme la política de proporcionar armament als partits del Front Popular i les sindicats. En el mes de setembre del mateix any Giral, va dimitir i donà pas a un nou equip de govern encapçalat pel socialista Francisco Largo Caballero. Cap el mes de novembre el govern central es traslladat a València davant la inseguretad que significava estar a Madrid, deixant-hi una Junta Delegada de Defensa. La idea de Largo Caballero era transformar les milícies en Exèrcit Popular.

Després dels fets de maig a Barcelona es va donar un nou canvi d'equip de govern ocupant la direcció Juan Negrín, que concedí gran protagonisme als comunistes. Es produeix de bell nou un trasllat del govern central, en aquest cas passà a Barcelona. L'objectiu de Negrín es va centrar en guanyar la guerra, deixant de banda la doble tàctica de guerra i revolució, que havien mantingut els anteriors gabinets. Dugué a terme una política autoritària i centralitzadora, llevà tota la llibertat

de moviments que havien tingut fins aleshores la CNT-FAI, i intentà que s'unissin a la lluita, les classes mitjanes i els camperols propietaris de terres.

Els resultats d'aquesta política no foren bons. Les forces armades i la població no pogueren defensar el país així com volia Negrín. La zona republicana va patir la manca de proveïments i la fam, i els problemes militars s'agrejaren. L'exercit Nacional va entrar a Madrid el 28 de març de 1939 i dos dies després va caure València. L'1 d'abril es proclamava la victòria Nacional.

Com a molts altres llocs de l'Estat espanyol, a Mallorca va triomfar el cop d'estat de l'anomenat *Moviment Nacional Salvador d'Espanya*. El Comandant militar de les Balears, el general Goded, va proclamar el ban d'estat de guerra. Pel qual destituïa a les autoritats civils i assumia tot el poder civil i militar de les illes.

Com hem dit, la revolta s'estava preparant d'ençà de la proclamació de la Segona República per militars i civils. Els personatges més importants de l'aixecament militar a Mallorca foren Mateu Torres Bestard (comandant d'infanteria i col·laborador del general Franco, quan aquest fou Comandant militar de les Balears), el general Manuel Goded (comandant militar de les Balears), el tinent coronel Luis García Ruiz i Alfonso de Zayas y Bobadilla (marqués de Zayas i cap de la Falange Espanyola a Mallorca).

A pesar dels plans dels revoltats, que pensaven que el cop seria ràpid i que triomfarien a tot l'Estat, l'alçament sols va tenir èxit a unes determinades zones, entre elles Mallorca i les Pitiüses. A Menorca el cop no va triomfar i es va mantenir republicana fins al final de la guerra. El general Goded rebé l'encàrrec de posar-se al capdavant de les tropes de Barcelona, però a Catalunya el cop no va tenir el suport esperat i va fracassar. A la Ciutat Comtal, Goded fou capturat, empresonat, i posteriorment executat.

A Mallorca a pesar de que el cop va triomfar, aquest no comptava amb l'adhesió unànime de tota la societat illenca. Les autoritats civils majoritàriament estaven en contra, així com els partits republicans i les organitzacions obreres. Aquesta resistència és va manifestar sobretot després de l'empresonament de Goded a Barcelona, hi hagué resistències de carrabiners a Pollença, Sa Pobla, Manacor i Sóller. Així com petits focus de resistència a Binissalem, Esporles, Bunyola, Consell, Lluçmajor, el Pont d'Inca i Santanyí. A més a Palma, és proclamà una vaga general que va durar uns quants dies. Però aquests moviments no tingueren molta força i foren aviat controlats. Les presons s'ompliren aviat de militants d'esquerres i

simpatitzants de la República. Amb aquestes actuacions, i la propaganda a favor del bàndol franquista a la premsa i la radio, és contribuí a crear un clima favorable a la nova situació política.

A pesar del triomf dels revoltats, Mallorca va quedar envoltada per zones fidels a la República. Davant això, les autoritats militars prengueren mesures d'un principi, per fer front a una possible invasió de la illa. Cap a l'estiu de 1936 des de Barcelona és va preparar l'ocupació de Mallorca, més per la pressió dels mallorquins que estaven a la zona republicana que no per l'entusiasme de la Generalitat. El projecte estava encapçalat pel capità Alberto Bayo, cap de l'Aeronàutica Naval de Barcelona i pel guàrdia civil Manuel Uribarry Barutell, que pretenia ocupar Eivissa. L'empresa comptà amb nombrosos voluntaris illencs que és trobaven a Catalunya, per motius diversos en el moment de l'Alçament. Bayo va formar una tropa bastant heterogènia, on també hi havia elements de tots els partits d'esquerra i sindicats de Catalunya (PSUC, POUM, ERC, CNT, etc.). La tàctica de Bayo en un primer moment fou llançar propaganda dels seus plans amb la intenció de desmoralitzar els defensors illencs, perdent però el factor sorpresa de l'atac.

El dia 1 d'agost de 1936 l'expedició republicana va ocupar Cabrera sense cap dificultat, el dia 7 van dominar Formentera i dia 9 s'ocupà Eivissa després de trobar una petita resistència, encapçalada pel comandant militar de la illa, Juli Mestre Martí.

Però la presa de Mallorca és va endarrerir uns dies, per una banda perquè Bayo esperava reunir més forces i per una altra banda per la ruptura entre Bayo i Uribarry, que tornà a València amb els seus homes. Finalment entre el 15 i el 16 d'agost les tropes de Bayo sortien de Maó i van desembarcar a la zona entre el Cap Vermell i Portocristo, on varen establir un cap de pont d'uns 14 Km de llargada i una profunditat de 7 Km. Bayo va prohibir a les seves tropes avançar, perquè volia esperar si les autoritats locals és rendien. Això, en canvi, va servir als nacionals per concentrar la seva artilleria a la zona i fer front als atacants. A més, els mallorquins es veren reforçats amb l'arribada a l'illa d'avions, armament i assessors italians, enviats per Mussolini i finançats per Joan March. El cap d'aquesta expedició italiana fou Arconovaldo Bonacorssi, més conegut com el Comte Rossi, el qual fou un personatge clau per la repressió que es portà a terme.

L'ajuda italiana va afavorir als franquistes. Dia 3 de setembre, les tropes de Bayo es retiraren en els creuers *Jaime I* i *Libertad* cap a Barcelona. Eivissa i Formentera

foren reocupades pels militars el 20 de setembre, ja que les milícies catalanes les havien abandonades dies abans.

L'actuació italiana va donar força als falangistes, que amb la creació dels *Dragones de la Muerte* (escamot liderat pel Comte Rossi), varen portar a terme execucions indiscriminades per tot Mallorca. En aquests moments l'autèntic líder de la falange mallorquina era Rossi. La presència d'aquest personatge a Mallorca va alarmar a França i Anglaterra, que tenien por de que la influència italiana derivés a la llarga amb un domini ferm d'Itàlia de les Balears i de tot el Mediterrani. Això en part va afavorir que Menorca continuàs essent republicana fins al final de la guerra.

També s'organitzà a Palma una base naval, amb cooperació italiana i va servir de base d'operacions a la minúscula flota nacional, sobretot a partir de l'octubre de 1937 quan tota la flota és va concentrar al Mediterrani. A finals de 1937 s'establí a Pollença un esquadró de la *Legió Còndor* alemanya, que tenia la missió de dificultar el tràfic marítim amb la zona republicana.

Des de principis de l'aixecament militar, els revoltats varen dur a terme una política d'eliminació de tots els individus i associacions que no fossin afins. El general Mola, un dels caps de la rebel·lió, va enviar ordres a tots els responsables de la conspiració perquè es neutralitzessin totes les persones destacades durant la República.

Aquesta repressió no fou mai incontrolada, més bé es podria dir que va obeir a les directrius del govern de Burgos. La repressió es podria dividir en diverses fases segons la seva intensitat. En un primer moment es donà l'ordre de *neteja* per part del coronel Ramos Unamuno amb la finalitat de no tenir el perill d'enemics a l'interior. Després del desembarcament de Bayo, les postures és radicalitzen i sorgiren escamots secrets, formats per dretans i falangistes exaltats, que feien llistes de les persones a les que calia eliminar. Amb la derrota de Bayo i la influència del Comte Rossi seguiren les execucions arbitràries, si més no s'anaren suavitzant, sobretot a partir del maig de 1937 quan Josep Quint-Zaforteza va substituir com a governador civil a Mateu Torres Bestard. Així i tot els consells de guerra continuaren i s'allargaren fins a mitjans de la dècada dels quaranta. A Mallorca hi hagué unes 300 penes de mort a conseqüència d'aquests consells, la majoria celebrats sense cap garantia jurídica. Foren condemnats i afusellats els màxims responsables de la política republicana, com per exemple el batle de Palma Emili Darder, el diputat

socialista Alexandre Jaume, el qui fou batle d'Inca Antoni Mateu o el president de la Diputació, Jaume Garcia.

A més de la gent assassinada als cementiris, presons i carreteres, uns quants milers de persones foren tancades a les presons i camps de concentració que s'establiren a diversos indrets de la illa: Campos, Lluçmajor, Sóller, Pollença, etc.

Aquesta repressió no és limitada a la presó i a la mort dels elements més significatius del Front Popular, sinó que arribà a tots els nivells de la societat. La majoria de funcionaris foren depurats, molts foren separats del seu càrrec i d'altres hagueren de sofrir presó. També moltes associacions considerades no addictes, foren clausurades i es va prohibir la publicació de llibres, diaris i revistes en català.

Es va posar en marxa una maquinaria burocràtica per aconseguir finançament i que consistia principalment en la confiscació de bens, la imposició de multes i de "donatius voluntaris". Per aquesta tasca es va crear el Tribunal de Responsabilitats Polítiques.

La repressió a Mallorca dels partidaris de la República, a pesar que era de domini públic, fou denunciada ja al 1938 amb la publicació del llibre *Les Grans Cimentiers suos la lune*, de l'escriptor francès George Bernanos. El llibre va sorprendre perquè el seu autor era de tendències molt conservadores. Bernanos era novel·lista, assagista i dramaturg. L'any 1934 s'instal·là a Mallorca amb la seva família, primer a Sóller i després a Palma. Estava en contacte amb altres escriptors illencs, com Guillem Colom, Josep Sureda Blanes i els germans Miquel i Llorenç Villalonga. També va establir una amistat personal amb el Marqués de Zayas (cap de la FE a Mallorca). Per les seves idees conservadores, va estar al corrent de la preparació del cop d'Estat, i fins i tot a casa seva es mantingueren reunions clandestines de Falange. Als inicis de la guerra va escriure articles de propaganda a favor del cop d'estat a la premsa francesa.

El seu fill, Yves, estava afiliat a FE des de 1935. Va lluitar al front de Portocristo i va formar part dels *Dragones de la Muerte*, escorta personal del conegut Comte Rossi. L'any 1938 fou repatriat a França per les seves disputes amb els falangistes locals.

La forta repressió que va viure Mallorca, el va indignar molt i culpava d'aquesta als militars, als italians i al Bisbe Miralles. L'any 1937 va fugir a França i va publicar l'obra abans citada. La qual va tenir molt ressò a nivell internacional. Durant la

Segona Guerra Mundial s'establí al Brasil, d'on donà suport a la resistència. Morí a Tunísia el 1948.

El sistema polític que es va posar en marxa a la zona nacional durant la Guerra Civil es va implantar a tot l'Estat Espanyol a partir de 1939. Tan sols hi havia un partit únic, *Falange Espanyola Tradicionalista y de las Juntas de Ofensiva Nacional-Sindicalista* (FET y de las JONS), que va suposar la unificació de falangistes i carlistes el 1937, i totes les tendències que havien donat suport al cop d'Estat. El partit tenia una ideologia profeixista, que es feia palesa en la seva simbologia. El general Franco fou anomenat cabdill i el seu règim va rebre el suport de la dreta espanyola, antiliberal i catòlica. Cal dir però, que els grans pilars on s'aguantava el règim eren dos: l'Església i l'Exèrcit.

Franco va assumir tots els poders polítics i militars de la nació: era el cap del Moviment, cap del Govern de l'Estat Espanyol, cap de l'Estat i Generalíssim de totes les forces de Terra, Mar i Aire. Les facultats del cabdill eren molt amples, tenia funcions tant polítiques, com jurídiques, com executives².

Al capdavant de les províncies, es varen col·locar, designats pel *Generalísimo*, els caps provincials de FET y de la JONS. D'altra banda el govern administratiu, va recaure sobre els governadors civils, també anomenats per Franco. Aquesta manera de governar va generar moltes disputes. Per solucionar això es va decidir fer coincidir ambdós càrrecs en una mateixa persona, i que el control del partit el tingués el sotscap provincial.

Els governadors civils tenien la missió de nomenar i destituir discrecionalment, els organismes provisionals del govern de les diputacions i dels ajuntaments, amb el vist i plau previ del ministeri de Governació. Fiscalitzaven tota l'activitat de les corporacions públiques, respecte de les quals s'erigien gairebé en autoritat judicial gràcies a les seves àmplies potestats en matèria de sancions executives. També controlaven el conjunt d'aparells d'ordre públic, tutelaven l'escassa vida associativa que estava permesa mantenir i tenien una repetida presència pública en tota mena d'actes (desfilades, misses de campanya, erecció de monuments commemoratius i d'altres), amb els quals el govern pretenia refermar el seu paper de conductor de la vida social. Es convertiren en l'eix fonamental de tota la política provincial. Les diputacions doncs, dirigides per juntes, varen tenir molt poc protagonisme.

---

² FERRANDO BADIA, Juan, *El régimen de Franco*, Madrid, Editorial Tecnos, 1984, pàg. 72.

Les gestores locals visqueren els problemes existents entre les faccions locals addictes al règim. Aquestes institucions varen estar subjectes a depuracions de funcionaris i varen ser reorganitzades, introduint-s'hi gent que escollida el Governador entre falangistes, excombatents, orfes de guerra, col·laboradors o familiars de víctimes de la guerra, sempre fidels a *l'Alçament Nacional*. No podem parlar d'un bon funcionament dels ajuntaments davant una situació d'imposició de càrrecs tan forçada, ja que molts dels escollits resultaren incompetents a l'hora de fer la seva feina.

Els ajuntaments tingueren la missió de garantir l'ordre públic a nivell local. Els membres que formaven les comissions gestores i les diputacions eren persones arrelades a les ciutats i províncies, militants del FET i de les JONS. S'afegiren individus no militants, normalment notables locals per la seva importància socioeconòmica o per ser membres del catolicisme seglar, principalment de l'Acció Catòlica Diocesana.

En el cas dels governadors civils, per norma general, no pertanyien a la classe política autòctona. Els caps locals que solien ser del partit eren persones procedents del mateix lloc on desenvolupaven el seu càrrec. Aquest serà el cas també dels sotscaps provincials, delegats i inspectors locals i provincials del partit i de l'Organització Sindical Espanyola (OSE), escollits entre els militars autòctons.

Pel que fa a la política econòmica durant la guerra i la postguerra, sovint s'ha utilitzat el terme autarquia (autosuficiència econòmica). Tot i això, aquest terme no és del tot encertat, ja que segons Biescas, es varen haver d'importar una sèrie de productes bàsics com el petroli, els abonaments, el cotó, el cautxú (perquè no es pogueren substituir) i blat (motivat per les males collites que es varen produir entre 1945 i 1947)³. Les dificultats per a aconseguir un alt grau d'autarquia es poden observar en les xifres del comerç exterior, que durant els anys cinquanta representen un 20% de la Renta Nacional.

En conseqüència, val més parlar d'intents autàrquics i no pas d'autarquia, que era el que es volia aconseguir influït per l'experiència feixista d'Alemanya i Itàlia. Endemés cal dir que es tractava d'un model econòmic caracteritzat per la defensa

---

³ BIESCAS, José A. / TUÑÓN DE LARA, Manuel, *España bajo la dictadura franquista (1939-1975)*, Vol., X de *Historia de España*, Barcelona, Editorial Labor, 1980.

de la propietat privada dels mitjans de producció i l'intervencionisme de l'Estat en l'economia.

La producció del sector agrícola estava per davall de la producció en el moment anterior a la Guerra i les causes que provocaren aquest descens foren la reducció del remat de feina a conseqüència de la guerra, la dificultat per substituir-lo per maquinaria importada, la manca d'abonaments i les condicions climatològiques adverses en alguns anys.

Fins el 1948 no es recuperaren les àrees cultivades de l'any 1935, gràcies a una política de recolzament dels cultius de blat a partir de preus garantits que proporcionaren alts beneficis als terratinents.

Després de la Guerra Civil no es va intentar cap mena de reforma agrària, ja que anava en contra dels interessos dels grans latifundistes, decantant-se sols per reformes tècniques dirigides a incrementar la producció agrícola, com les lleis de colonització, la Llei de bases (desembre de 1939), la de colonitzacions d'interès local de 1946 i la Llei de 1949 de colonització i distribució de la propietat de les terres de regadiu.

La intervenció per part del règim franquista sobre les produccions, els preus i la distribució va ser molt forta en el sector agrícola. Es volia arribar a l'autoabastament alimentari de la població i per aquest motiu va posar en pràctica una política per potenciar la producció de cereals. S'establiren unes mesures legals, que tenien la missió de proporcionar als productors, a través de quotes oficials i preus subvencionats, llavors, adobaments i utilitatge.

L'any 1937 es va crear el *Servicio Nacional del Trigo* (SNT). Tenia el monopoli legal de la compra i de la distribució de tot el blat comercialitzat a un preu establert per les autoritats. Posteriorment s'hi afegirien altres cereals.

La política agrària del primer franquisme va fracassar. La impossibilitat d'accedir al comerç exterior frenà el proveïment de matèries (com per exemple fertilitzants) necessàries per a cultivar els camps i repercutí negativament en els rendiments⁴. A això hi hem d'afegir el fet que el SNT pagàs preus baixos i en conseqüència els petits productors sense poder fugir dels controls del règim i impossibilitats d'accedir a les xarxes de corrupció, acabaren per disminuir la producció. Alguns reduïren el

---

⁴ AA.DD., *Política, Societat i Cultura als Països Catalans*, dins Enciclopèdia Catalana, Vol 10. Barcelona, 1997, pàg. 104.

seu excedent per comerciar i d'altres introduïren l'autarquia en la seva explotació. També trobaren com a solució substituir el blat per nous productes, que estaven més ben pagats i menys controlats. El resultat de tot el procés descrit, fou la disminució de la producció, de la superfície conreada i l'augment en les àrees de secà de les extensions de terra destinades a l'aprofitament extensiu de la ramaderia.

Pel que fa al sector industrial es dóna un intervencionisme estatal durant la postguerra:

a) La formulació del decret de setembre de 1939, pel qual la inversió en indústria estava sotmesa al règim d'autorització prèvia. .

b) La creació de l'Institut Nacional d'Indústria a l'any 1941.

c) Fortes restriccions legals a les inversions estrangeres.

d) D'altra banda es concedien privilegis i s'engrescava a les indústries que tinguessin la qualificació d'indústria nacional.

Aquesta intervenció estatal ja es posà en marxa de seguida que acabà la Guerra, de fet hem de parlar d'un decret a l'any 1939 o bé d'una llei del mateix any, la *Ley de protección de las nuevas industrias de interés nacional*. A aquestes dues hem d'afegir també la llei d'ordenació i defensa de la indústria de 1939, on es posava un límit a l'aportació de capital estranger del 25% del capital social de l'empresa que podia ampliar-se fins a un 45% i en alguna situació especial podia superar-se. Paral·lelament en aquest fet no hem d'oblidar que els països que de sempre havien invertit dins Espanya vivien la segona Guerra Mundial i més tard les seves conseqüències, cosa que va fer disminuir encara més les inversions.

L'objectiu que tenia el nou govern era protegir la indústria espanyola davant l'estrangera. És a dir, evitar qualsevol tipus d'importació de productes exòtics que es poguessin fabricar a Espanya, limitacions en la importació de primeres matèries i a la vegada que en el cas de tenir intencions d'implantar en el territori espanyol una indústria de nova planta. Hem de dedicar una atenció especial al paper de l'Institut Nacional d'Indústria (INI), el qual fou creat el 25 de setembre de 1941. Tenia la capacitat econòmica i la personalitat jurídica per a donar forma i viabilitat als programes de ressorgiment industrial de la nació. Tenia la missió de crear noves indústries i multiplicar les ja existents.

L'estalvi forçós dels ciutadans espanyols, provocat per la inflació, fou el que va finançar les primeres empreses que es dedicaven al sector de l'armament, la indústria militar i els sectors d'explotació de recursos naturals (producció d'energia

elèctrica). Tot i això, degut a la dependència tecnològica que sofria l'Estat es va contractar assistència tècnica amb l'estranger. Finalment, no es va poder dur a terme el projecte de l'INI i la seva presència fins a l'any 1951, es trobava en empreses de transport, en siderúrgia, en el sector elèctric i algunes relacionades amb l'alimentació i la indústria química.

És important esmentar, que les indústries de béns de consum no varen interessar al règim i patiren una disminució de la demanda. D'altra banda, va augmentar el consum de productes i serveis de luxe per part dels qui es beneficiaven de la redistribució de la renda.

La indústria espanyola va viure un fort estancament durant els primers cinc anys de la dècada dels quaranta i poc a poc es va anar recuperant a partir dels anys cinquanta. Si hi ha dos termes que encaixen dins l'economia del moment són l'escassetat i el racionament.

L'Estat mantenia una sèrie de controls directes en les activitats de producció i distribució: es va crear una llei que regulava la creació i el trasllat d'indústries, l'obligació de vendre la producció del blat al SNT. S'havien de declarar les existències emmagatzemades a la Comissió General d'Abastaments i Transports (per controlar les produccions, els preus i la distribució) o a la Fiscalia de Taxes. També les empreses havien de disposar de guies a l'hora de transportar mercaderies d'una província a una altra. Es creà un sistema que s'encarregava de la distribució d'aquells productes de primera necessitat i també dels *inputs* que s'utilitzaven a les indústries: va rebre el nom de racionament.

La població espanyola va cercar maneres de viure, davant aquesta penúria econòmica. El mercat negre i l'estraperlo foren l'opció que possibilità una certa supervivència. Per aquests canals circularen productes de primera necessitat sotmesos al racionament, sobretot aliments bàsics, matèries primeres, productes semielaborats i manufacturats.

Els propietaris mitjans i grans, que gaudien de recursos econòmics i polítics (disponibilitat d'excedents, llocs per a ocultar les collites, mitjans de transport, coneixement del mercat, relacions i influències polítiques), van poder desviar part de la seva producció cap al mercat negre, on aconseguiren preus superiors als taxats, valent-se de l'escassetat. D'aquesta manera varen obtenir una sèrie de beneficis extraordinaris. Aquesta tàctica va tenir com a conseqüència la manca d'aliments en

els circuits legals. Hem d'esmentar el grup de persones que també s'enriquiren amb el comerç il·legal, el contraban.

Pel mercat negre circularen productes de primera necessitat, sotmesos al racionament. Sobretot aliments bàsics, matèries primeres, productes semielaborats i manufacturats.

Sens dubte, l'estraperlo va ser sinònim de negoci per a una franja de la societat, però per a la majoria va significar poder endur-se'n un tros de pa a la boca. El fet que l'estraperlo fos un sistema econòmic insegur, provocà que no s'invertís en ell per a augmentar la producció, provocant una oferta insuficient.

El règim franquista no va tenir cap mena de problema per donar facilitats econòmiques a aquells grups socials que eren propers al govern. Concedint fins i tot privilegis i categories, com per exemple la creació de cartilles de racionament de primera, segona o tercera categoria i el manteniment d'un 20% de totes les places de l'administració pels excombatents. Això, sense oblidar la quantitat de persones que es varen enriquir aprofitant la misèria d'un poble arruïnat per una guerra civil.

Segons els historiadors Albert Carreras, Carles Sudrià i Jordi Catalán: *"la política autàrquica dels anys quaranta fou una opció política conscient i voluntària adoptada pels dirigents del règim per mantenir la continuïtat de l'economia de guerra. A més, s'ha pogut verificar que les destrosses provocades per la Guerra Civil foren molt inferiors al que es proclamà oficialment, per la qual cosa no afectaren excessivament al funcionament de la vida econòmica"*⁵. S'acusà la manca de capacitat política dels membres del govern, com a causa d'un creixement econòmic lent i l'existència d'una Espanya endarrerida, en comparació a altres països que havien sofert la Segona Guerra Mundial, com Itàlia o Iugoslàvia.

Tot aquell territori que durant la guerra va quedar controlat pels nacionals, va haver d'adaptar-se a la concepció de cultura que tenia el nou Règim, contrari a la llibertat d'expressió. Aquest camp va quedar en exclusiva sota el control de l'Església i els falangistes. Molts escriptors bé varen haver d'exiliar-se, o bé varen haver de deixar la seva producció literària de costat, ja que el nou Règim no tolerava els seus escrits. En aquelles zones de l'Estat on es tenia una llengua pròpia, hem de dir que aquesta va ser anul·lada i prohibida completament, limitant-la tan sols a l'àmbit familiar.

---

⁵ Ibid, pàg. 56.

El nou Govern va prendre unes mesures severes pel que feia al control de la premsa i els llibres. D'altra banda es rebutjaren les influències estrangeres arribant als extrems més exagerats lluitant contra modes que havien anat penetrant. Sens dubte aquests anys foren els de les conferències, manera de donar una imatge de riquesa cultural, i de les fires del llibre, deixant ben clar el suport que es rebia per part de l'Estat.

A totes les àrees ocupades pels nacionals durant la guerra i una vegada aquesta, varen ser prohibits tots els llocs d'esbarjo i associacions lligades a la República. Dins aquest context les úniques entitats que gaudiren d'una certa llibertat foren les lligades a l'Església i el partit oficial.

A tot això, hem d'afegir que una de les principals preocupacions que tingué el Règim una vegada que hagué acabat la Guerra va ser intentar crear una oferta associativa i d'oci, amb l'objectiu principal de crear una societat totalment identificada amb les directrius del govern.

La política que va posar en pràctica el franquisme en educació al llarg dels anys de la postguerra tingué com a objectiu anular el model educatiu republicà. Calia transmetre als nins i nines la ideologia del nou Estat i sens dubte l'escola fou el mitjà que ho va fer possible.

Tant els llibres de text com l'exigència d'una determinada conducta, foren les pautes que conduïren als infants a l'acceptació exaltada dels valors tradicionals (patris i cristians). L'Església i la Falange tenien el control absolut de la vida cultural i educativa de l'Estat.

Durant els anys de la postguerra es varen crear algunes escoles, però cal dir que el nombre de centres que foren tancats fou superior. Els que patiren les conseqüències més directes d'aquest fet foren els infants.

La formació religiosa tenia un paper principal dins l'escola franquista. L'Estat es mostrava més amoïnat pel fet que hi pogués haver una manca de cultura religiosa, que no pas que poguessin rebre una bona educació intel·lectual. Davant aquesta situació es va posar en marxa un pla d'escolarització.

D'altra banda, el paper que va desenvolupar la Falange dins educació s'identificava en l'ensenyament de matèries com l'Educació Política, Física i Esportiva dels joves. També es dedicà a dirigir el camp de l'oci i les activitats extraescolars.

A totes les escoles es va duplicar la jornada de treball, es varen unir les escoles i les parròquies per aconseguir una formació integral dels alumnes i es pogueren utilitzar certes dependències d'alguns convents i institucions religioses.

Les escoles nacionals i privades havien de dur a terme una sèrie d'activitats⁶:

- Hissar i arriar la bandera: la jornada escolar començava i finalitzava amb aquests dos actes i s'havien de cantar cançons nacionals. Una vegada acabades les tasques diàries es resaria l'Oració dels Caiguts per Déu i per Espanya.

- Consigna: una vegada hissada la bandera s'havia d'explicar la consigna setmanal i resar les pregàries del matí. El missatge havia d'estar escrit a la pissarra durant tota la setmana i tenia com a missió sintetitzar ensenyances de tipus pràctic en relació amb les lliçons de Formació Político-social.

- Activitats d'Educació Física: gimnàstica, jocs i nocions de Preliminar (mitja hora diària).

- Formació Político-social: s'impartia durant una hora setmanal.

- Periòdics murals, Lliçons commemoratives, Cants, Aprenentatge de marxes i cançons regionals (seguint la normativa establerta per la *Delegación Nacional de Juventudes* s'hi dedicaven dues hores setmanals).

- Quaderns de Rotació: eren obligatoris per a tots els mestres de les escoles nacionals i privades. S'havia de fer arribar un quadern per curs a la *Sección Provincial de Enseñanza del Frente de Juventudes*, on en la portada s'hi podia llegir el nom i llinatges del mestre, escola i secció, direcció postal i nombre d'alumnes matriculats. Els alumnes havien d'indicar les pràctiques referents a consignes setmanals i el seu desenvolupament, lliçons de formació política i social, lletres de les cançons apreses, taules d'educació física desenvolupades, etc. Finalment el director de les escoles graduades era qui tenia la missió d'informar de l'activitat de cada mestre a la darrera fulla del quadern de Rotació.

En parlar d'educació durant el primer franquisme, no poden deixar d'esmentar els baixos pressuposts estatals que s'hi dedicaven i que estaven per davall del que s'invertí durant la República. Les xifres que es destinaven per a construir escoles públiques no variaven gaire dels pressuposts dirigits a subvencionar l'ensenyança privada. No bastaven per res i els grans benefactors foren l'Església i les

---

⁶ PALACIO LIZ, Irene / RUIZ RODRIGO, Cándido, *Infancia, pobreza y franquismo. (Valencia 1939-1951)*. Universidad de Valencia, Valencia. 1993, Pág. 23.

organitzacions de la Falange, gràcies al desviament de certes quantitats. Aquesta manca de pressuposts afectà tant a l'ensenyament primari, secundari i altres.

Un tema que va preocupar molt al Govern, fou l'assistència dels infants a l'escola. Si ens fixem en els centres privats podrem constatar que els infants acudien a classe amb regularitat, cosa que es comprensible ja que la majoria pertanyia a un nivell de vida acomodat. En els centres públics l'absentisme escolar era un fet que es repetia més sovint, a conseqüència de la manca de recursos que hi havia a les llars i la necessitat d'incorporar als infants al món del treball, els quals aportaven un sou a la família.

Era molt habitual veure infants pels carrers vagant durant les hores lectives, a conseqüència de la manca de cooperació dels pares amb la tasca de l'escola⁷.

Davant aquesta situació el Govern va prendre mesures i posà en pràctica un sistema de sancions: aquelles faltes no justificades tenien una multa de cinc pessetes que havia de pagar al pare o tutor de l'infant; en el cas que tinguessin pocs recursos s'aplicava la detenció durant tot el diumenge següent exceptuant el temps per anar a missa. En el cas que els alumnes figuressin en el cens escolar i no estassin matriculats a cap escola, s'havien de pagar les mateixes sancions. Finalment, els batles havien autoritzat als agents que podien retirar de la via pública aquells infants que estaven en l'edat escolar obligatòria i conduir-los a l'escola més propera de la seva adreça habitual.

Malauradament no varen ser únicament els infants qui sofrien la política educativa autoritària del règim. Els mestres varen estar sotmesos a un sistema de depuracions políticoprofessionals que tenia com a objectiu adequar el perfil de professorat al nou model educatiu i perseguir aquells que no coincidien amb els principis polítics, ideològics i religiosos del nou règim.

Entre tots els mestres s'implantaren diferents sancions: alguns mestres i alumnes de magisteri varen haver de deixar la seva feina i els estudis respectivament, altres varen ser suspesos temporalment de feina i sou, un altre grup va ser traslladat fora de la seva localitat de manera forçosa. Aquesta darrera sanció solia coincidir amb la suspensió temporal. Finalment es podia donar el cas de complir aquelles de tipus més divers, que podien anar des de la jubilació forçosa fins a la inhabilitació de càrrecs directius.

---

⁷ Ibid., pàg. 42.

Els llocs que quedaren vacants varen ser ocupats pels qui havien fet costat al nou règim, és a dir excombatents, alferes provisionals, excaptius i els seus familiars. Alguns varen aconseguir ascendir als llocs de responsabilitat en l'administració educativa, la inspecció i els centres docents. Cal dir, que tots aquells que continuaren exercint la docència, un cop que ja havien estat depurats, varen haver de fer cursos de formació politicoideològica.

Les persones que duïen a terme les tasques de depuració formaven part de comissions d'àmbit provincial. I la major part d'aquestes estaven ben arrelades al lloc on es posaven en pràctica, d'aquesta manera aportaven més informació a l'hora de tirar endavant els processos de depuració. Foren molts els mestres que callaren i seguiren la línia que se'ls hi marcava per tal de no perdre la seva feina, i d'altra banda encara varen ser més els infants que es formaren seguint una política educativa que tan sols tenia com a missió inculcar els ideals del règim per així poder tenir-los controlats quan fossin persones adultes.

En definitiva tot el que s'havia aconseguit durant la República en matèria d'educació, cultura i llibertats polítiques, va desaparèixer una vegada que arribà al poder la dictadura franquista.

4.- Les bases estructurals (de principis del segle XX a la dictadura de Primo de Rivera):

4.1.- La demografia.

Per analitzar l'evolució de la població a Sóller, em de tenir present en primer lloc, les condicions geogràfiques, i en segon lloc, l'ús limitat de l'espai agrícola, caracteritzat per una estructura de la propietat molt fragmentada i la preeminència de les activitats no agrícoles.

Fins a mitjans del segle XVIII la població sollerica no va créixer, més bé s'anava reduint. A partir de 1750 començà un lent però continuat procés de creixement demogràfic que sols es va veure frenat esporàdicament per elements externs (pestes, epidèmies, inundacions, etc.).

Aquest creixement demogràfic es caracteritzà però per tenir una alta natalitat i una alta mortalitat. Entre 1820 i 1860 s'incrementà considerablement la població de

Sóller, ja que és passà de 5.700 habitants el 1820 als 8.355 el 1860, el que suposà la xifra més alta de població de la història de la vila.

Però aquesta tònica ascendent va canviar entre el període 1860 i 1877, amb una pèrdua de població important i l'estancament del creixement demogràfic fins a finals del XIX. Les causes les podríem trobar en les diferents crisis demogràfiques⁸ i la forta crisi econòmica derivada de la malaltia dels tarongers i la baixada del preu internacional del cotó. La falta de treball i de recursos foren les causes de l'emigració en massa. Els punts elegits pels emigrants foren, principalment, Puerto Rico i França. També s'establiren, amb menor mesura, a Europa Central (Alemanya, Bèlgica i Suïssa), Centreamèrica (Mèxic) i les altres illes del Carib (Cuba i República Dominicana).

A principis del segle XX el creixement de la població es va desaccelerar (a tall d'exemple, el 1900 hi havia 8.026 habitants, 229 menys que el 1860) i es va adaptar al comportament demogràfic contemporani, caracteritzat per la davallada de la mortalitat i l'estabilitat de la natalitat.

L'emigració va ser un factor clau en els primers decennis del segle XX, ja que va suposar el desplaçament d'uns quants milers de persones. En una primera fase, els sollerics varen emigrar cap a Puerto Rico, sent Joan Marquès de *Can Alic*, el primer que es va establir en l'illa antillana. Marquès va començar una cadena migratòria que després seguirien molts altres sollerics. A l'illa del carib, es dedicaren principalment al cultiu i comerç del cafè. Altres llocs d'Amèrica on s'establiren foren Mèxic, Cuba i la República Dominicana. A finals del segle XIX, el flux migratori va canviar, sent el destí principal França i els països veïns (Alemanya, Bèlgica i Suïssa). L'emigració a França va suposar el desplaçament d'uns quants milers de persones, i la seva influència va marcar profundament la societat, la cultura i l'economia de la Vall.

El fenomen migratori es va veure alterat per la Primera Guerra Mundial (1914-1919), però es va reprendre als anys vint i es mantingué fins la crisi de 1929.

4.2.- L'agricultura.

---

⁸ D'aquestes, la que va causar més impacte fou l'epidèmia de còlera-morbó de 1865.

Pel que fa a l'estructura de la propietat, dominaven les petites i mitjanes explotacions. Això es degut en part a l'expansió del cultiu dels cítrics⁹.

La gran propietat es limitava als boscos i muntanyes, eren propietats amb poc valor productiu i que corresponien a un petit nombre de titulars, la gran majoria residents de la localitat, entre els quals quasi no hi era present la noblesa. Aquest és un tret que va marcar molt l'evolució de la Vall, tant pel que fa a la producció agrícola com en la societat. El predomini social de la noblesa fou substituït per una classes social, que podríem anomenar burgesa (pel seu origen –antics menestrals, comerciants, petits agricultors, etc.-), que a partir sobretot del segle XIX, marcarà les pautes de comportament polític, social i econòmic de Sóller fins ben entrat el segle XX. A tall d'exemple, l'any 1863 sols 9 finques tenien més de cent hectàrees, mentre que el nombre de propietaris era de uns dos mil¹⁰.

La carestia de terres va imposar la necessitat d'establir cultius de tipus intensiu, que s'adaptaven millor a la petita propietat. Aquests cultius foren el dels cítrics i l'olivera, així com l'hortalissa i els arbres fruiters. A més l'activitat agrària va adquirir una orientació comercial important (el fet de tenir un bon port pel comerç va afavorir el comerç del productes locals), per compensar els dèficits de productes de la població.

El creixement de població entre finals del XVIII i mitjans del XIX es ve deure a un canvi en l'estructura de la població i en les relacions econòmiques amb l'exterior¹¹. En aquest canvi, la introducció del cultiu de la taronja es converteix en el principal factor d'impuls a l'economia. Aquest cultiu es va haver d'especialitzar en varietats més primerenques per ser més competitius en els mercats europeus¹².

L'agricultura local va rebre un cop molt fort, a partir de 1864, amb l'anomenada *Malaltia dels Tarongers*, crisi que no es superar fins a la dècada dels vuitanta. L'any

---

⁹ MANERA, Carles, *Història del creixement econòmic a Mallorca (1700-2000)*, Palma, Lleonard Muntaner, 2001.

¹⁰ Ibid. Pàg. 180

¹¹ CUBANO IGUINA, Astrid, *Un puente entre Mallorca y Puerto Rico: la emigración de Sóller (1830-1930)*, Colombres (Asturias), Colección "cruzar el charco", Fundación Archivos Indianos, 1993., pàg. 22.

¹² CASTANYER SASTRE, Joan, *L'activitat mercantil al Port de Sóller (1835-1862). Tendències conjunturals*, Palma, IEB 25, 1984.

anterior, el 1863, s'havia creat el *Sindicat de Regants* amb la finalitat de millorar la producció controlant el cabdal d'aigua dels aqüífers locals.

Superada la crisi, a finals del XIX, els cítrics es recuperaren com el principal producte agrícola local i foren destinats principalment per a l'exportació. La resta de la producció del sector primari, l'olivera i les hortalisses, es va dedicar bàsicament al consum intern.

4.3.- El comerç.

El comerç de la taronja cap a França i el llevant peninsular, fou un dels factors claus del creixement sollerí durant tot el segle XIX i principis del XX. Va ser l'especialització en el comerç i exportació dels cítrics, el que va constituir la resposta als problemes de carestia i a la pressió demogràfica, enfront a uns recursos insuficients¹³. Aquest creixement comercial es va veure reforçat amb l'organització d'una xarxa familiar entorn a les relacions de parentiu entre productors, comerciants i venedors¹⁴. Així, els productors de cítrics i els exportadors de taronja, propietaris de barques, es varen unir en petites empreses comercials, el que abaratia els costos i produïa més beneficis, a la vegada proveïen als petits comerciants al detall establerts a França.

Entre finals del segle XVIII i finals del XIX es varen realitzar una sèrie de millores, tant legislatives com d'infraestructures, que reactivaren l'activitat comercial de la zona. Les millores en infraestructures possibilitaren que vaixells més grans poguessin amarrar al Port. Així, a finals del segle XIX s'obriren línies marítimes regulars cap a la Península (Barcelona i València) i França (Marsella i Sète), que augmentaren els contactes, ja existents entre Sóller i els ports mediterranis.

El comerç marítim el varen realitzar fins a finals del segle XIX, comerciants particulars, que sovint eren també patrons de barca. Entre 1891 i 1928 el tràfic comercial, en vaixells de vapor, es dugué a terme per patrons particulars i per diverses companyies foranes i locals, destacant d'aquestes: la *Marítima Sollerense* (1903-1923) i la *Compañía de Navegación Sollerense* (1923-1927).

---

¹³ CUBANO IGUINA, [11], pàg. 23.

¹⁴ MOLL, Isabel, "La estructura familiar del campesinado de Mallorca (1824-1827)", dins AA. DD., *La familia en la España mediterránea (siglos XV-XIX)*, Barcelona, Crítica, 1987, pàg. 219.

El principal problema de lligar l'economia local a la producció i comercialització de taronges i teixits, era l'obligació de la diversificació constant de les tècniques comercials i empresarials, a més de la dependència en l'adquisició d'aliments i articles no produïts a la vall (blat, vinya, arròs, cotó, lli, carbó, etc.).

Després del crac de 1929, el comerç de la taronja sollerica va començar a decaure, la producció no podia satisfer la demanda, i el comerç es va anar frenant.

El comerç de la taronja s'acompanyava de la producció de teixits de lli, cotó i llana. Aquesta activitat tèxtil (sobretot a partir de la segona meitat del XIX) va formar juntament amb el cultiu i comerç de la taronja, els dos eixos bàsics de l'economia sollerica.

4.4.- La indústria.

A principis dels segle XIX, el sector tèxtil de Sóller, va apostar per elaborar teles de cotó en detriment de les tradicionals de llana, lli i cànem. Aquesta estratègia suposava fabricar productes de menys qualitat però que es podien vendre més barats, adaptant-se a la demanda del mercat. Segurament va influir en aquest canvi la política de modernització impulsada per la *Sociedad Económica Mallorquina de Amigos del País*, que a finals del segle XVIII va intentar modernitzar aquesta activitat, amb la introducció de maquinària i noves tècniques per filar¹⁵. Segurament el contacte amb França i Catalunya, varen influir en aquesta transformació. El canvi que es va produir a Sóller ho confirmava l'historiador Rullan i Mir afirmant que "durant el segle XIX es donaren petits canvis en els telers per adaptar-los millor a la producció de teixits de cotó". A més l'aprenentatge en l'ús d'aquests telers era més ràpid i un home podia aprendre en setmanes el que abans necessitava en anys¹⁶.

La producció tèxtil era assumida en part pel mercat intern i l'altra part era enviada a Menorca, Barcelona i Palma¹⁷, sens dubte aquesta exportació va venir afavorida per la concessió reial de poder utilitzar el port per a l'exportació.

---

¹⁵ MOLL BLANES, Isabel, *Divulgación de la Técnica en Mallorca a finales del s. XVIII: La Sociedad Económica Mallorquina de Amigos del País*, dins *Historica et Philologica in Honorem M. Batllori*, Roma, 1981.

¹⁶ RULLAN I MIR, Josep, *Historia de Sóller*, 2 toms, Palma, Imprenta Guasp, 1876.

¹⁷ AMS, secció 19 Tributació, 19.3.3 Industrial i comerç, lligall 3924.

Els telers que s'empraven encara eren de fusta i individuals, amb una llançadora manual, anomenats "de llit" (perquè la seva estructura superior imitava la forma d'un llit amb cobricel).

El 1784 hi havia 42 telers declarats¹⁸. L'any 1838 tributaven 115 teixidors, juntament amb 14 marxants, que probablement s'encarregaven de la compra i la venda del productes tèxtils, entre d'altres. En els anys quaranta començaren a donar-se tímids processos de concentració¹⁹ i de disminució del nombre de teixidors. Alguns d'ells combinaven la professió amb altres com la de pelaires, la fabricació de sabó flux i la de tintorers²⁰.

Segons un informe del mateix any 1845 sobre l'estat de les fàbriques i noves indústries a Sóller, a la localitat es comptaven 41 fàbriques de cotó, 12 de fil i 4 de llana, en total tenien 203 telers manuals i empraven a 223 operaris²¹. La majoria s'havien creat entre 1816 i 1838, i, segurament es tractaven de centres de producció d'artesans (amb producció dispersa) que donaven feina a altres teixidors. Serien l'embrió de les anomenades botigues de teixidor, sorgides en aquests període de la decadència del sistema gremial. Aquestes es basaven en el treball familiar en tot el procés productiu, dins la indústria domèstica no hi solia haver gaire discriminació en quant a les funcions productives, essent bona part d'elles realitzades tant per part d'homes com per dones²². Tant els membres del nucli familiar com els obrers contractats treballaven a *escarada* (és a dir, cobraven per nombre de peces fetes i rebien després el material per teixir-ne més).

Andreu Arbona Oliver explica que a les botigues de teixidor hi solia haver entre un i quatre telers²³, el propietari tenia contractat el treball de teixidors que treballaven pel seu compte a casa seva, el patró entregava les peces ordides en forma de cadena. El tintat i aprestar es feien al taller principal, el mateix que les

---

¹⁸ SERRANO ESPASES, Aina R., "Del teler manual al teler mecànic. La rellevància del cotó a Sóller", dins MANERA, Carles/ PETRUS, Joana M^a, *Del taller a la fàbrica. El procés d'industrialització a Mallorca*, Palma, "Quaderns Cultura fi de segle" 8, Ajuntament de Palma, 1991., pàg. 124.

¹⁹ Ibid.

²⁰ AMS, secció 19 Tributació, 19.3.3 Industrial i comerç, lligall 3924.

²¹ Ibid.

²² KRIEDTE, Peter/ MEDICK, Hans/ SCHLUMBOHM, Jürgen, *Industrialización antes de la industrialización*, Barcelona, editorial Crítica, 1986.

²³ ARBONA I OLIVER, Andreu, *Fent volar l'estel*, Sóller, Associació Cultural Veu de Sóller, 1996.

operacions complementàries. Les peces teixides s'entregaven al patró després de plegar-les enrotllades ("pujaven sa peça", en el plegador d'ordit) i estirar-les a mà, operació que es solia efectuar a la plaça dels Estiradors (que deu el nom a dita activitat).

A mitjans del segle XIX, els teixidors més forts van constituir la societat cooperativa *La Esperanza*, per poder ser més competitius a l'hora de vendre els seus productes, davant la competència dels teixits de fora. Aquesta associació va esdevenir poc efectiva perquè pretenia mantenir la vella estructura productiva. Alguns d'aquests petits productors invertiren en la concentració de maquinaria i ma d'obra i en el comerç de cítrics. Això va donar a partir dels anys vuitanta, un procés de concentració de maquinaria i ma d'obra, que esdevindrien a finals de segle amb diverses fàbriques tèxtils. El 1898, sols quedaven 8 botigues de teixidor, la resta s'havien convertit en fàbriques de teixits mecànics, mogudes per vapor²⁴.

El flux de capital procedent de l'emigració i la recuperació dels cítrics i el seu comerç, varen afavorir el desenvolupament industrial i la descentralització de la producció. Sorgiren doncs les fàbriques de *can Moana* (1880), *ca les Ànimes* (1882), *La Solidez*, (1884), *can Civella* (1885), *cas Pastor* (1887) *can Bac* (1892), *can Pedaçot* (1893), *can Pizà* (1893) i *Sa Fàbrica Nova* (1921). La producció tèxtil va sofrir una davallada durant la Primera Guerra Mundial, a causa de les dificultats per aconseguir matèries primeres i per la inseguretats dels transports marítims. A pesar d'això aquests anys es quantificaren el major nombre de volum de mercaderies sortides pel Port.

També existia una petita indústria que produïa altres mercaderies, com les sabates (a finals del segle XIX, al voltant de la fàbrica de Can Cremat), els embotits, (amb la fàbrica *La Luna*, fundada el 1900, que exportava a Puerto Rico i França), la xocolata a la pedra i les figues seques.

4.5.- L'evolució política.

Política i socialment, la localitat va gaudir d'una relativa estabilitat durant el segle XIX, però no va ser aliena als canvis i tensions que es produïren a l'Estat en aquest segle.

---

²⁴ Introduïda a Mallorca el 1862 pel solleric Joan Oliver *Maneu*.

La primera fita destacada, fou la segregació de Fornalutx del terme de Sóller l'any 1812, arran a la Constitució de Cadis. La separació dels dos municipis va originar disputes a causa de les delimitacions fiscals i territorials. El retorn a l'absolutisme, amb Ferran VII, va suspendre l'ajuntament fornalutxenc, el qual es va poder constituir de nou durant el Trienni Liberal. Després d'aquest període, Fornalutx es va tornar a integrar a Sóller. Fou durant la regència de Maria Cristina, l'any 1836, quan les dues poblacions es varen separar definitivament.

Políticament a principis del segle XIX l'Ajuntament fou regit per les forces conservadores, exceptuant els anys de la guerra del Francès (1808-1814) i el Trienni Liberal (1820-1823).

Després del Trienni es produí una forta repressió contra els liberals, essent l'incident més greu, l'assalt i saqueig de la casa del batle liberal Llorenç Bauzá.

La pujada al tron d'Isabel II, va comportar que els partidaris del règim liberal aconseguissin el poder. Els diferents governs moderats del municipi, es varen encarregar que no hi hagués gaires canvis. L'absència de grans terratinents va fer que augmentàs el poder econòmic i social dels propietaris mitjans i els artesans, i que gràcies a la reconversió industrial i l'expansió de la taronja, regissin la ciutat.

La desamortització promoguda per Mendizábal el 1835 va comportar l'abandonament del Convent de Jesús per part de l'ordre dels franciscans.

El conflicte dinàstic que va provocar la coronació d'Isabel II, va afectar també a la localitat, amb l'aparició d'un grup carlista promogut per mossèn Bernat Galmés, rector local.

L'any 1860 la reina va visitar la ciutat amb el seu fill Alfons.

Durant el Sexenni Revolucionari es produïren alguns incidents, com l'assalt a la casa del sastre Ferran Garau²⁵. En els primers moments de la revolució la Junta de govern provisional va haver d'imposar una força armada d'uns 150 homes per evitar més disturbis. En motiu de la redacció de la Constitució de 1869 es va fer una recollida de firmes per votar que la llibertat de cultes quedàs reflectida en el nou text, el 60,40% dels sollerics en varen votar en contra.

El retorn de la monarquia borbònica i la implantació del sistema canovista de torn de partits, va imposar el caciquisme com a via de control polític. Els conservadors i els fusionistes s'alternaren en el poder, amb un predomini dels liberals

---

²⁵ RULLAN [16].

conservadors. La persona que va dominar la política local durant els primers decennis del segle, fou Jeroni Estades, home de confiança de Maura. El seu cas fou el d'un cacic industrial, el qual s'havia enriquit amb les empreses de navegació i gas. Gràcies als seus contactes amb Madrid va poder dur endavant la construcció de la línia de ferrocarril que unia Sóller amb Palma (1912)²⁶. El poder polític va quedar en mans de les oligarquies tradicionals, sense opció per l'entrada de les forces opositores. Bona part dels batles de Sóller en aquesta època foren emigrants retornats, que havien assolit una bona posició social gràcies al comerç i la inversió en la indústria local.

A finals de segle varen sorgir entitats que marcarien el futur desenvolupament de la localitat: el *Banc de Sóller*, el setmanari *Sóller* (1885), i l'empresa elèctrica *El Gas*. A pesar del domini de la dreta conservadora, a finals del segle XIX es va fundar la *Unió Republicana de Sóller* i el va substituir a principis del XX, el *Centro Republicano Sollerense*. Els republicans varen crear una escola laica i dos diaris, *El Pueblo* (1913-1918) i *La República* (1916). El segon va mantenir una polèmica continua amb el *Heraldo de Sóller* (1913-1918), el diari maurista²⁷.

L'any 1917 va arribar a la ciutat el dirigent socialista Llorenç Bisbal, el qual estava desterrat de Palma, i va influir en el desenvolupament del sindicalisme local i la implantació de l'agrupació socialista a la ciutat.

Durant la dictadura de Primo de Rivera, les agrupacions republicanes i d'esquerres foren suspeses, i es mostraren inactives durant gairebé tot el període. L'agrupació local d'*Unión Patriótica*, el partit polític creat per Primo de Rivera, fou encapçalada per Josep Bauzà Lull. Els governs municipals centraren la seva política en dur a terme el creixement urbanístic i la millora i l'extensió de la xarxa de clavegueram i de les aigües públiques. S'ha de destacar la creació de diverses associacions com el *Foment de Cultura de la Dona* (1928), per donar educació i assistència a les dones de la localitat, el *Grup Esperantista Solleric* (1927) o la *Sociedad Deportiva Sollerense* (1927)²⁸.

---

²⁶ PEÑARRUBIA MARQUÈS, Isabel, *Mallorca davant el caciquisme i la qüestió nacional (1917-1923)*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1991.

²⁷ PÉREZ PASTOR, Plàcid, *Les publicacions periòdiques de les impremtes Marquès i Calatayud*, dins I Jornades d'Estudis Locals a Sóller, Palma, Edicions El Moixet Demagog, 2007.

²⁸ QUETGLAS CIFRE, Antoni / BERNAT JOY, Catalina, *El moviment associatiu a Sóller (1868-1936)*, dins II Jornades d'Estudis Locals a Sóller, Sóller, Ajuntament de Sóller, 2007. (en premsa)

5.- Sóller durant la Segona República (14 d'abril de 1931- 18 de juliol de 1936).

5.1.- Etapes:

5.1.1.- El govern provisional i el període republicanosocialista (abril 1931- setembre 1933).

Gràcies al poder econòmic dels emigrants que tornaven, primer d'Amèrica i després de França, Sóller es va convertir des de finals del segle XIX en un dels pobles més rics de Mallorca. Aquests emigrants començaren a invertir en el sector tèxtil, que tenia una base sòlida gràcies a les botigues de teixidors, creant una forta indústria que es complementava amb el negoci de l'exportació de cítrics cap a França i el Llevant peninsular. Es construïren nombroses mansions d'estil colonial i modernista, fundaren associacions culturals, una línia marítima pròpia per al comerç, una companyia per subministrar energia elèctrica i culminaren la seva tasca amb la inauguració d'un ferrocarril que enllaçava la localitat amb Ciutat.

Tot això va fer de Sóller una societat cosmopolita i heterogènia, amb una burgesia important i una classe obrera activa, que no va dubtar gens a fer una gran festa aquell 14 d'abril de 1931 en què es va proclamar la II República. Amb tot, no podem deixar d'esmentar que els partits conservadors foren clarament hegemònics en tots els comicis durant la Restauració, i l'oposició va restar força inactiva durant la dictadura dels anys vint.

El gener de 1930, el general Miguel Primo de Rivera dimitia dels seus càrrecs i deixava el poder en mans del rei. Aquest va delegar el poder en mans del general Berenguer i l'almirall Aznar. Després dels set anys de dictadura militar, tornar al règim de torn de partits es feia inviable i els partits de l'oposició i els sindicats, marginats durant la dictadura, començaren a organitzar-se per aconseguir canviar la vida política de l'Estat espanyol. A Sóller, com a resta de l'Estat, la situació política en aquest període fou inestable. En tres anys es varen succeir tres batles: Antoni Castanyer Bernat (1928-1930), Josep Bauzà Llull (1930) i Miquel Colom Mayol (1930).

L'abril de 1931 és varen celebrar les eleccions municipals, que donaren la victòria a la coalició dels republicans i socialistes a les principals ciutats de l'Estat. Aquesta convocatòria electoral fou presentada pels partits antimonàrquics com un plebiscit, per elegir la continuïtat del règim o un canvi.

Davant les eleccions municipals de 1931, tots els partits polítics de la localitat es varen preparar per presentar les seves candidatures per disputar-se els 17 escons municipals. Es varen constituir dos fronts ben diferenciats.

Per una banda totes les forces republicanes i d'esquerres es varen unir presentant-se, amb l'objectiu principal i comú de proclamar la República, lluitar contra el caciquisme i donar pas a les reformes. El pacte estava format pel Partit Republicà Federal, el Partit Socialista, el Partit Reformista i la UGT.

El PRF, s'havia constituït a la localitat el novembre de 1930 i era l'hereu de l'antic Centre Republicà de Sóller. Tenia la seva seu al carrer del Príncep núm. 18, al bar *Turismo*. Es va mantenir molt actiu des de la seva creació, organitzant mítings i conferències a la seu local i al garatge Marquès, propietat del comerciant de cafè Bernat Marquès. L'any 1931 es va nomenar un comitè polític de 16 membres; els dirigents elegits foren: Miquel Arbona Colom (president), Bonaventura Mayol Puig i Miquel Moyà Bestard (vicepresidents) i Josep Serra Pastor (secretari). També varen crear una secció de la Joventut Republicana Federal²⁹.

L'Agrupació Socialista fou creada l'any 1931 i adherida al Partit Socialista Obrer Espanyol. La seva directiva estava formada per Pere Coll, Joan Casasnovas, Antoni Orell, Onofre Fornès i Jaume Ripoll. L'any 1931 tenien la seva seu en el local del Partit Republicà Federal. L'any 1932, varen renovar la directiva essent elegits: Joan Casasnovas (president), Jaume Ripoll (vice-president), Víctor R. Aguiló (secretari), Josep Bennàssar (vicesecretari), Onofre Fornès (tresorer), Pere Coll (comptador), Joan Reynés (vocal), Andreu Puig (vocal) i Pere Vives (vocal). L'any 1936 la directiva estava formada per³⁰: Pere Vives (president), Joan Casasnovas (vice-president), Pere Coll (secretari), Gregori Duran (tresorer), Melchor Capó (vocal), Joan Ripoll (vocal), Andreu Rotger (vocal).

Davant la coalició de republicans i socialistes es va crear un comitè format amb membres de les diferents formacions Per elegir les llistes electorals, plantejar les

---

²⁹ Setmanari *Sóller*, 09-05-1931.

³⁰ AMS, Borradors i Copiadors de Contes. Copiadors d'Ofici, 2641 (1936-1937).

estratègies i coordinar l'acció de les forces d'esquerra. Aquest comitè estava format per Llorenç Roses Bermejo, Arnau Casellas Gili, Josep Serra Pastor, Joan Casanovas Escalas, Damià Ozonas Pastor, Miquel Bennàssar Frontera, Antoni Mayol Simonet, Jaume Ripoll Oliver i Miquel Arbona Colom³¹. Finalment els candidats elegits foren: Miquel Arbona, Josep Serra, Andreu Arbona, Damià Ozonas, Miquel Moyà, Joan Casanovas, Jordi Arbona, Bonaventura Mayol, Eugeni Losada, Antoni Martí i Pere Rullan. En aquesta coalició el pes més gran el tenia el PRF, ja que l'Agrupació Socialista no estava gaire organitzat i el Partit Reformista quasi no tenia presència a la Vall.

L'altre bloc electoral, la Coalició Liberal Conservadora, el formaven els partits de dretes, que tenien el suport de l'Església. Aquest pacte agrupava el Partit Liberal de Joan March³², el Partit Conservador i el Partit Autonomista³³. Per presentar-se a les eleccions els candidats elegits per part del partit liberal foren: Onofre Bauzà, Jaume Canals, Salvador Frontera, Josep Bauzà i Josep Canals; pel partit conservador: Miquel Colom, Mateu Frontera, Josep Aguiló i Josep Forteza, i per part del partit autonomista: Miquel Arbona i Miquel Serra.

L'altre partit que es va presentar a les eleccions locals fou l'antic Partit Maurista, que havia sorgit com una escissió del Partit Conservador l'any 1916. Els candidats foren: Pere J. Castanyer Ozonas, Guillem Mora Alcover, Antoni Colom Casanovas, Ramon Pastor Arbona, Francesc Forteza Forteza, Bartomeu Suau Ballester, Josep Puig Morell, Damià Lladó Colom i Bartomeu Mayol Mayol.

Els partits aprofitaren per fer una intensa campanya electoral, fent diversos mítings al teatre Victòria, al bar *Turismo*, al Port, al carreró d'en Figa (l'Horta), a Can Topa (zona del Convent), a Can *Pericó* (Alqueria del Comte) i a Can *Pipeta* (zona del Cementiri). Alguns partits feren campanya fins i tot els vespres.

En aquella època la ciutat es dividia en tres districtes electorals, amb dos col·legis cada un. El primer districte el formaven els col·legis del Convent i la Rectoria, el segon districte les Cases Consistorials i l'Hospital i el tercer pels de

---

³¹ Setmanari *Sóller* 21-03-31.

³² Posteriorment canviaria el nom pel de Partit Republicà de Centre.

³³ Aquest partit, estava adherit al Centre Autonomista de Ciutat. Tenia el Comitè Directiu format per: Bartomeu Colom Ferrà (director del Banc de Sóller), Joan Pizà Ensenyat, Antoni Sagristà Vicens, Martí Torrens Pastor (apotecari), Andreu Canyellas Muntaner, Miquel Arbona Oliver, Miquel Serra Pastor i Miquel Marquès Coll.

l'Alqueria del Comte i l'Horta. Els districtes primer i segon elegien sis regidors cada un, i cada elector podia elegir quatre candidats. El districte tercer elegia cinc regidors i els electors votaven tres candidats.

En les eleccions del 12 d'abril³⁴ foren elegits com a regidors 9 candidats mauristes (Josep M^a. Puig Morell, Pere J. Castanyer Ozones, Guillem Mora Alcover, Bartomeu Mayol Mayol, Damià Lladó Colom, Francesc Forteza Forteza, Bartomeu Pastor Gomila, Antoni Colom Casasnovas, Ramon Pastor Arbona), i 8 de la coalició entre liberals i conservadors (Miquel Colom Mayol, Josep Bauzà Lull, Josep Forteza Forteza, Mateu Frontera Pizà, Josep Aguiló Pomar, Onofre Bauzà Castanyer, Miquel Arbona Oliver i Salvador Frontera Oliver). La victòria fou dels partits de dretes, els quals aconseguiren tots els regidors. La participació fou alta, varen votar 1.547 persones. Si analitzam el vot per districtes, es pot veure com els liberals aconseguiren millors resultats al districte del Convent i la Rectoria, mentre que els mauristes obtingueren més vots al centre de la ciutat. Els republicans per la seva banda aconseguiren els millors resultats a les afores del poble, l'Horta i l'Alqueria del Comte. Els resultats electorals foren:

---

³⁴ Elegits segons la llei electoral de 1907, promoguda per Antoni Maura quan era president del Consell de Ministres. Vegeu MARIMON RIUTORT, Antoni (coord.), *Atles d'Història de Mallorca*, Palma, Promomallorca Edicions SL, 2005, pàg. 317.

Candidats	Vots per districtes	Partit
	Districte 1r: Convent-Rectoria	
Miquel Colom Mayol	269	Coalició liberal conservadora
Josep Bauzà Llull	259	Coalició liberal conservadora
Josep Forteza Forteza	240	Coalició liberal conservadora
Mateu Frontera Pizà	232	Coalició liberal conservadora
Josep M ^a . Puig Morell	211	Centre Maurista
Pere J. Castanyer Ozones	198	Centre Maurista
Bartomeu Suau Ballester	185	Centre Maurista
Antoni Vicens Garau	170	Centre Maurista
Bonaventura Mayol Puig	87	Partit Republicà Federal
Andreu Arbona Oliver	70	Partit Republicà Federal
Eugeni Losada Fiol	69	Partit Republicà Federal
Pere Rullan Pastor	54	Partit Republicà Federal
	Districte 2n: Casa Consistorial- Hospital	
Guillem Mora Alcover	249	Centre Maurista
Bartomeu Mayol Mayol	242	Centre Maurista
Damià Lladó Colom	234	Centre Maurista
Francesc Forteza Forteza	230	Centre Maurista
Josep Aguiló Pomar	219	Coalició liberal conservadora
Onofre Bauzà Castanyer	208	Coalició liberal conservadora
Miquel Arbona Oliver	198	Coalició liberal conservadora
Andreu Oliver Deyà	180	Coalició liberal conservadora
Josep Serra Pastor	124	Partit Republicà Federal
Antoni Martí Oliver	95	Partit Republicà Federal
Damià Ozonas Pastor	93	Partit Republicà Federal
Joan Casasnoves Escales	87	Partit Republicà Federal
	Districte 3r: Alqueria-L'Horta	
Bartomeu Pastor Gomila	288	Centre Maurista
Antoni Colom Casasnoves	210	Centre Maurista
Salvador Frontera Oliver	186	Coalició liberal conservadora
Ramon Pastor Arbona	182	Centre Maurista
Josep Canals Pons	178	Coalició liberal conservadora
Jaume Canals Serra	167	Coalició liberal conservadora
Miquel Arbona Colom	124	Partit Republicà Federal
Miquel Moyà Bestard	102	Partit Republicà Federal
Jordi Arbona Rullan	97	Partit Republicà Federal

Quadre 1 (font: setmanari *Sóller*)

La victòria dels republicans i socialistes a les eleccions municipals de 1931 a les principals ciutats espanyoles va donar com a resultat la sortida de l'Estat del rei Alfons XIII i la proclamació de la República. Les causes les podríem trobar en:

- El descrèdit del rei a causa del seu suport a Primo de Rivera i la pràctica desaparició dels partits tradicionals.
- Una expansió del republicanisme i de l'oposició a la monarquia durant els governs dels general Berenguer i l'almirall Aznar (l'anomenada Dictablanda). El Pacte de San Sebastià entre totes les forces oposidores n'és un clar exemple.
- La greu crisi econòmica que patia l'Estat arran del crack del 1929 amb devaluació de la pesseta i l'estancament de les indústries.
- La fractura social, que és mostrà en un augment de les vagues i de la conflictivitat social.

A tot l'Estat prest es donaren mostres d'adhesió al nou règim, que obria esperances per a molts i desil·lusions per a altres. Sóller no en fou una excepció. Així en tretes generals podem dividir l'etapa republicana, en tres períodes corresponents als diferents governs que va tenir l'Ajuntament de Sóller.

Proclamada la República, des del Govern Provisional es va cursar una ordre que en tots els municipis on hi hagueren protestes pels resultats electorals, els resultats quedarien anul·lats i es tornarien a celebrar eleccions. Provisionalment, el govern municipal quedaria en mans d'una Junta Gestora designada per la coalició republicanosocialista. A Sóller les forces d'esquerres varen denunciar irregularitats en el procés electoral. Acollint-se a la disposició del Govern Civil, les eleccions quedaren anul·lades i l'Ajuntament va quedar en mans d'una Junta Gestora.

La proclamació de la República es va produir amb molta normalitat. A mesura que arribaven les notícies per la ràdio i la premsa de l'abdicació del rei, la plaça es va anar omplint de gent, tot esperant esdeveniments i veure el canvi de bandera. El setmanari *Sóller* esmenta que molta gent no va anar a treballar esperant esdeveniments³⁵. Quan arribaren els membres del partit republicà a l'Ajuntament, aquests foren rebuts amb aplaudiments.

Tot i les inicials reticències del batle Miquel Colom, que esperava la confirmació oficial de part del Govern Civil, un grup de republicans encapçalats per Antoni Mayol

---

³⁵ Setmanari *Sóller*, 18-04-31.

Simonet, Llorenç Roses i Jaume Bennàssar Mayol varen proclamar el nou règim. L'arribada de la república va sorprendre a tothom, i com que no tenien banderes tricolors, la bandera procedia de l'antic *Casino Republicano Sollerense*. Dita bandera la guardava i conservava Salvador Calatayud Caldés³⁶, el qual havia format part del centre republicà. Calatayud fou reticent a entregar-la i li fou presa a la força. També fou hissada la senyera de Mallorca per Damià Canals.

Antoni Mayol fou designat president de la Junta Provisional, que es va fer càrrec en un primer moment de l'Ajuntament, formada també pels onze candidats republicans a les eleccions municipals, més la incorporació dels republicans Llorenç Roses i Jaume Bennàssar. Davant el perill d'incidents, es va publicar un ban demanant moderació i tranquil·litat al poble, respecte pel clergat i als antics dirigents polítics³⁷. Tot seguit s'organitzà una desfilada pels principals carrers del poble, encapçalada per la banda de música "Lira Sollerense", que no sabia quin seria el nou himne, i va interpretar *La Marsellesa*. El dia següent, dimecres 15, va ser oficialment proclamada la República i el dia fou declarat festiu.

Seguidament la Junta Provisional va anomenar oficialment una Comissió Gestora per fer-se càrrec del govern municipal fins que no es tornessin a convocar eleccions. Aquesta va estar encapçalada per Llorenç Roses Bermejo³⁸, que ni tan sols havia estat candidat a regidor, i que com a batle-president de la Comissió Gestora Provisional s'adreçà a la població amb el següent discurs:

"Hago saber:

Que he sido designado por el señor Gobernador Civil de la República en esta provincia, Alcalde de esta ciudad, de cuyo cargo he tomado posesión en el día de hoy. Al recibir las insignias de mando me creo en el deber de dirigir a este vecindario

---

³⁶ Salvador Calatayud Caldés (1869-1937), va arribar a Sóller procedent de Catalunya per treballar com a impressor a l'impremta de Joan Marquès. L'any 1912 va abandonar la impremta de Dalt per muntar el seu propi negoci i editar el setmanari republicà *El Pueblo* (1913-1918) i posteriorment *La República* (1916), a instàncies del Centre Republicà Solleric. Per més informació vegeu PÉREZ PASTOR [26].

³⁷ Setmanari *Sóller*, 18-04-31.

³⁸ Llorenç Roses Bermejo era fill de Llorenç Roses Borràs, soci de la casa comercial de Puerto Rico, *Roses y Cía.*. Quan la família va retornar a Sóller, el fill es va dedicar als negocis i a l'hotelleria. D'idees republicanes, va impulsar la refundació del Partit Republicà Federal (el qual s'havia implantat a la localitat a finals del segle XIX). Estava casat amb Dolors Rovira Sellarès i era cunyat dels metges Mariano Rovira i Emili Darder.

*un saludo cariñoso, entusiasta, en demostración de la satisfacción que siento por haber logrado ver convertido en realidad el ideal defendido con tesón y que fue siempre noble aspiración de todo buen ciudadano, amante de su patria y de la libertad. En este momento de emoción intensa, en el cual he puesto sobre mis hombros una carga superior a mis débiles fuerzas, os pido que me ayudéis en la labor que es preciso realizar para que nuestro pueblo avance por el camino del progreso, secundándome en la obra necesaria para que la República recientemente proclamada alcance la firmeza indispensable para desarrollar con eficacia el saneamiento de la administración dentro de los ideales de Paz, Justicia y Libertad. Vuestro Alcalde espera merecer el concurso de todos y en él confía, y por ello os da anticipadas gracias en su nombre y en el de los ciudadanos que rigen en los actuales históricos momentos la novel República Española. Sóller 16 de abril de 1931*³⁹.

Una de les primeres mesures de Roses fou nomenar els batles pedanis de cada barriada: Joan Rullan Vicens (Alqueria del Comte), Joan Fontanet Mayol (Ses Marjades), Bartomeu Coll Alomar (Convent), Andreu Arbona Colom (l'Horta), Josep Pomar Forteza (Hospital), Francesc Marroig Ripoll (Sa Figuera), Antoni Joy Coll (Plaça d'Amèrica), Jaume Serra Bisbal (Plaça dels Estiradors), Bartomeu Payeras Rotger (Rectoria i Volta Piquera), Antoni Mas Mas (Pla d'En Bieleta), Miquel Calafell Castanyer (Plaça de la Constitució), Josep Arbona Ferrer (Port) i Pere J. Cabot Palou (Biniaraix)⁴⁰. Després varen procedir a canviar el nom d'alguns carrers:

Nom carrer	Antic	Nom canviat carrer
Isabel II		primer Juan Marquès i després Pi i Maragall
Bauzà		Pablo Iglesias
Cementerio		Igualdad
Príncipe		República
C/ Gran Via		Avenida 14 de Abril

³⁹ Setmanari *Sóller*, 18-04-31.

⁴⁰ *Ibid.*, 02-05-1931.

D'altra banda es va fundar el maig del 1931 un casino amb el nom de Centre Republicà Federal, que fou presidit inicialment per Miquel Bauzà Morell, i posteriorment, i per un breu període per Bernat Marquès Rullan⁴¹. A la inauguració assistiren el Governador Civil Francesc Carreras, que va procedir a inaugurar la nova bandera de la seva seu social, el batle Llorenç Roses i els líders republicans Ignasi Ferretjans i Francesc Julià.

Com que a Sóller es varen impugnar les eleccions d'abril, aquestes es tornaren a celebrar el 31 de maig de 1931. Abans de les eleccions, els diferents partits polítics intentaren establir pactes preelectorals, que no es pogueren dur a terme perquè no es posaren d'acord a l'hora d'establir com es distribuïen els regidors. Els conservadors i mauristes proposaven 7 regidors per als mauristes, 7 a la coalició liberal-conservadora i 4 als republicans. En canvi els republicans proposaven: 5 regidors mauristes, 5 de la coalició liberal-conservadora, 5 republicans federals, 1 socialista i 1 autonomista. El Partit Autonomista va decidir no presentar-se a les eleccions com a protesta per no haver estat convocats en cap de les reunions que se celebraren.

Resultaren elegits 8 regidors republicanosocialistes, 5 de mauristes i 4 de la coalició entre liberals i conservadors. Votaren 692 persones, tan sols un 27 % del cens electoral. Fou elegit batle el republicà Antoni Mayol Simonet *des Molí* (PRF)⁴², i com a regidors: Miquel Arbona Colom (PRF), Josep Mª Puig (PM), Josep Forteza (CLC), Eugeni Losada (PRF), Salvador Frontera (CLC), Joan Casanovas (AS), Josep Serra (PRF), Pere Rullan (PRF), Josep Aguiló (CLC), Bartomeu Mayol (PM), Francesc Forteza (PM), Miquel Colom (CLC), Bonaventura Mayol (PRF), Ramon Pastor (PM), Pere Coll (AS) i Antoni Colom (PM).

---

⁴¹ Emigrant retornat de Puerto Rico. A l'illa del carib era propietari de plantacions de cafè i d'un negoci d'exportació. Retornat a Mallorca vivia entre Sóller i Palma. A Ciutat era propietari de *Cafés Palma*. Era membre del Partit Republicà Federal. Era cunyat de Maria Mayol, fundadora del Foment de la Dona i republicana i sogre del metge Josep Rovira, cunyat de Llorenç Roses i Emili Darder.

⁴² Antoni Mayol Simonet va emigrar a Puerto Rico als anys vuitanta del segle XIX, on va fundar amb els seus germans l'establiment comercial conegut popularment com *Los Muchachos*. A principis del segle XX va retornar a Sóller i fou un dels impulsors del republicanisme local.

Els grans derrotats foren els partits de dretes, tant el Partit Maurista⁴³ com la coalició entre liberals i conservadors⁴⁴, si tenim en comte els resultats que obtingueren en les eleccions d'abril. Els resultats foren:

Candidats	Vots per districtes	Partit
	Districte 1r: Convent-Rectoria	
Miquel Colom Mayol	161	Coalició liberal conservadora
Josep Forteza Forteza	161	Coalició liberal conservadora
Antoni Mayol Simonet	159	Partit Republicà Federal
Eugeni Losada Fiol	157	Partit Republicà Federal
Bonaventura Mayol Puig	157	Partit Republicà Federal
Josep M ^a Puig Morell	157	Partit Maurista
Jeroni Estades Llabrès	1	Coalició liberal conservadora
	Districte 2n: Casa Consistorial- Hospital	
Joan Casanovas Escales	186	Agrupació Socialista
Pere Rullan Pastor	182	Partit Republicà Federal
Josep Serra Pastor	184	Partit Republicà Federal
Josep Aguiló Pomar	181	Coalició liberal conservadora
Bartomeu Mayol Mayol	181	Partit Maurista
Francesc Forteza Forteza	170	Partit Maurista
Damià Ozonas Pastor	3	Partit Republicà Federal
Antoni Martí Oliver	2	Partit Republicà Federal
Jaume Bennàssar Mayol	2	Coalició liberal conservadora
Josep Aguiló Pomar	1	Coalició liberal conservadora
	Districte 3r: Alqueria-L'Horta	
Miquel Arbona Colom	110	Partit Republicà Federal
Ramon Pastor Arbona	109	Partit Maurista
Pere Coll Bauzà	107	Agrupació Socialista
Salvador Frontera Oliver	106	Coalició liberal conservadora

⁴³ El Partit Maurista va canviar el nom el 1933 pel de Centre Republicà Conservador, però el setmanari *Sóller* es refereix a ell amb la denominació antiga. Era l'hereu del Centre Maurista fundat l'any 1916 a Can Fiol. Va agrupar a antics membres del Partit Conservador que no volgueren entrar al Partit Republicà de Centre. El seu primer Comitè Polític estava format per Joan Puig Rullan, Josep Ripoll Magraner i Joan Magraner Oliver; Antoni Pinya Forteza. Fou anomenat president i Josep Ripoll vice-president. L'any 1935 el seu president era Joan Canals Pons. L'any 1936 ho era Jeroni Estades Castanyer, fill de Jeroni Estades Llabrès, fundador del tren de Sóller.

⁴⁴ A pesar que a Palma ja s'havia format el Partit Republicà de Centre, que agrupava l'antic Partit Liberal de March i bona part dels membres del Partit Conservador, a Sóller la formació es va presentar mantenint les sigles antigues. El seu president era el darrer batle monàrquic i regidor de l'Ajuntament, Miquel Colom Mayol, que havia estat el cap del Partit Conservador i el seu cap Joan Canals Pons.

Antoni Colom Casasnovas	106	Partit Maurista
-------------------------	-----	-----------------

Quadre 2 (font: setmanari Sóller)

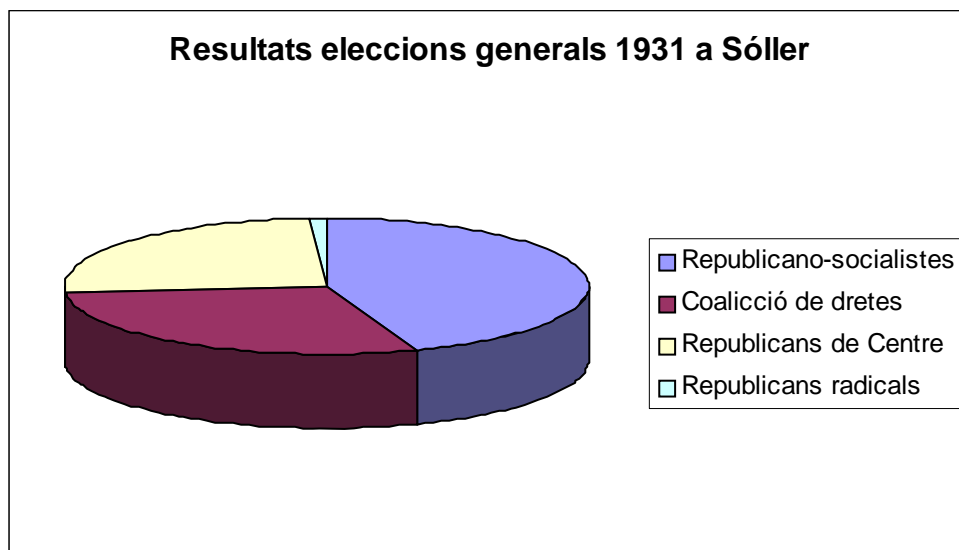
Poques setmanes després de ser nomenat batle, Antoni Mayol va haver de deixar la batlia temporalment a causa de seu delicat estat de salut.

Les primeres mesures de la nova administració anaren adreçades a millorar les condicions escolars i sanitàries, seguint les línies teòriques dels programes republicans.

Els resultats a Sóller de les eleccions a corts constituents celebrades el 28 de juny de 1931 foren:

Candidats	Vots	Partit	Total Part Forana / T. Mallorca
Josep M ^a Ruiz Manent	890	Concentració de Dretes	15.748 / 19.841
Lluís Alemany Pujol	728	Partit Republicà de Centre	20.575 / 25.625
Gabriel Alomar Villalonga	711	Conjunció Republicanosocialista	17.120 / 26.200
Joan March Ordinas	700	Partit Republicà de Centre	21.048 / 26.835
Manuel Azaña Díaz	690	Conjunció Republicanosocialista	18.102 / 26.715
Alexandre Jaume Rosselló	684	Conjunció Republicanosocialista	18.969 / 27.540
Francesc Julià Perelló	673	Conjunció Republicanosocialista	18.221 / 26.590
J. Teodoro Canet Menéndez	628	Conjunció Republicanosocialista	18.668 / 26.066
Bartomeu Fons Jofre de Villegas	559	Concentració de Dretes	15.308 / 20.499
Josep Socias Gradolí	526	Concentració de Dretes	16.422 / 21.241
Pere Matutes Noguera	511	Partit Republicà de Centre	17.348 / 21.347
Carlos Roman Ferrer	213	Concentració de Dretes	10.351 / 13.597
Antoni Pou Reus	114	Concentració Republicana	7.117 / 9.345

Quadre 3 (font: Setmanari Sóller 04-07-1931)

Gràfica 1 (font: Setmanari Sóller 04-07-1931)

Votaren 1.638 persones, el que suposa una participació força alta. El vot va quedar repartit en un 44'33% per als republicanosocialistes, el 28'65% per la coalició de dretes i el 25'26% per als republicans de centre. Per tant lleugerament favorable als candidats conservadors.

A principis d'octubre del mateix any, es tornaren a celebrar eleccions per substituir la doble acta del ministre de la guerra Manuel Azaña. En aquestes eleccions els partits de dretes no presentaren candidats i l'Agrupació Socialista va determinar abandonar la coalició amb els republicans, així i tot donaren el seu suport al candidat republicà. El total de votants fou de 861, el 30 % de les persones amb dret a vot, de manera que la participació fou molt baixa. El candidat més votat fou el republicà federal Francesc Carreras, al contrari que al total de Mallorca, que fou Antoni Pou, de la Concentració Republicana. Els resultats foren:

Candidats	Vots	Partit	Total Mallorca/ Total Part Forana
Antoni Pou Reus	393	Concentració Republicana	15.517 / 12.082
Francesc Carreras Reura	452	Partit Republicà Federal	14.350 / 11.580
Manuel Adame Misa	16	Partit Comunista	317

Quadre 4 (font: Setmanari Sóller 10-10-1931)

A finals del mateix mes d'octubre, el batle Antoni Mayol renunciava al càrrec pels greus problemes de salut que sofria i que feia uns mesos l'havien apartat del govern.

Havia ocupat el càrrec accidentalment el regidor republicà Miquel Arbona. Fou definitivament substituït pel també republicà Bonaventura Mayol Puig⁴⁵.

A finals d'any el dirigent conservador José Mª Gil Robles va visitar la localitat, convidat pel Bloc Solleric de la Dreta (creat a principis de 1932 i que seria l'embrió de la Unió de Dretes), després de celebrar un míting a la plaça de toros de Palma. Es va celebrar un dinar al restaurant del Ferrocarril i després un míting al teatre Victòria, el qual va tenir molta assistència. Acompanyaren al dirigent conservador, els caps d'Unió de Dretes de Mallorca, el Marquès del Verger, Joan González Morro, Antoni Montcada i Jaume Guasp.

Unió de Dretes, es va crear seguint l'exemple de Palma per presentar-se a les eleccions, i agrupava bona part de les forces conservadores del municipi. Els partits de dretes acolliren el lema "Religió, Família, Llibertat i Propietat", el principal partit d'aquest bloc era Acció Agrària Popular. La seva seu es va establir a Can Burdils, a la casa de Damià Frontera. L'any 1932 es va establir la Junta Directiva, composta per: Llorenç Mayol Castanyer (president), Onofre Bauçà Castanyer (vicepresident), Joan Rullan Ensenyat (secretari), Guillem Mora Alcover (vicesecretari), Guillem Castanyer Rullan (comptador), Miquel Lladó Colom (tresorer), Josep Aguiló Pomar (vocal), Manuel Rullan Oliver (vocal), Guillem Frontera Magraner (vocal) i Guillem Ripoll Deyà (vocal)⁴⁶.

A principis de 1932 es va decidir la construcció dels nous molls comercials. L'obra es va adjudicar a la societat *Puertos y Pantanos S.A*, així com la voladura dels esculls i la construcció d'una platja artificial al Racó de s'Argentera per facilitar l'entrada de vaixells al port. Al mateix temps l'empresa va demanar a l'Ajuntament poder explotar la pedrera situada devora el far de Sa Creu. Les obres acabaren el 1935. Les obres varen comportar que vinguessin molts treballadors de la península, majoritàriament de Múrcia, el que va suposar les primeres onades migratòries de peninsulars a Sóller.

En aquests anys es va procedir a dur a terme una altra obra destacada, l'eixample del cementiri municipal, amb la compra de la finca de Son Sang, decidida pels consistoris anteriors.

---

⁴⁵ Bonaventura Mayol Puig, comerciant de fruites, establert comercialment a Alzira, era membre del Partit Republicà Federal. Havia entrat com a regidor a l'Ajuntament en les eleccions municipals de 1931.

⁴⁶ Setmanari *Sóller*, 18-06-1932.

A finals de gener 1932 el Comitè Polític de l'agrupació del Partit Republicà Federal de Sóller va decidir separar-se del partit i adherir-se al partit Acció Republicana del president Manuel Azaña. Aquest nou partit, curiosament, es va anomenar tant *Acción Republicana* com *Unión Republicana*⁴⁷. En el seu primer míting celebrat al Cafè Central el febrer de 1932, el partit es va definir com republicà federal i d'esquerra moderada. El seu primer Consell Directiu fou presidit per Bernat Marquès Rullan (president), Arnau Casellas Gili (vicepresident), Martí Torrens Pastor (secretari), Miquel Moyà Bestard (tresorer), Jaume Bennàssar Mayol (vocal), Jaume Canals Serra (vocal), Llorenç Roses Bermejo (vocal) i Jaume Ensenyat (vocal). Josep Serra fou anomenat cap del partit en el Consistori i Antoni Mayol Simonet fou elegit President Honorari⁴⁸. El seu local es va situar a les habitacions posteriors del Cafè Central. El nombre d'afiliats en el moment de la seva constitució fou de 186.

També a principis d'any Miquel Arbona Colom, d'Unió Republicana es va fer càrrec provisionalment de la batlia, ja que el batle Bonaventura Mayol havia d'atendre els seus compromisos comercials. Arbona ja havia ocupat el càrrec provisionalment durant la malaltia d'Antoni Mayol.

El 23 de març, es va procedir a la creació de la Casa del Poble a Sóller al carrer Victòria número 21, a Can Codony del carrer Victòria. La fundació va ser impulsada per l'Agrupació Socialista obrera i va tenir un gran nombre d'afiliats. La planta baixa es va destinar a un cafè i una sala d'actes, una biblioteca i sala de lectura i la secretaria, en el primer pis s'instal·laren les secretaries particulars de les associacions afiliades, unes sales per impartir classes i una residència per al conserge. S'organitzaren actes, conferències, lectures i activitats de caire socialista, per educar els obrers i ajudar a les organitzacions obreres lligades a l'entitat. Varen assistir a l'acte inaugural les autoritats locals, encapçalades pel batle Bonaventura Mayol i les dirigents socialistes de Palma, Llorenç Bisbal⁴⁹ (batle de Ciutat), Francesc Ferretjans, Andreu Crespí i Montserrat Parets.

---

⁴⁷ Els dos noms, *Acción Republicana* i *Unión Republicana* foren utilitzats indistintament per la premsa local per anomenar a dit grup polític.

⁴⁸ Setmanari *Sóller*, 13-02-1932.

⁴⁹ Llorenç Bisbal fou el líder més aplaudit, ja que tenia una estreta relació amb la localitat i els socialistes de la Vall. L'any 1917 fou desterrat a Sóller i allí va ajudar a la creació de la primera agrupació de caire socialista.

En el moment de la seva creació s'afiliaren a la Casa del Poble els sindicats *La Fraternidad*⁵⁰, la *Sociedad Obrera de Ferroviarios*, la *Sociedad Obrera del Ramo Textil*⁵¹, la *Sociedad Obrera de Oficios Varios*⁵² i l'Agrupació Socialista Obrera; tots lligats als PSOE i la UGT. La seva junta directiva la formaven un representant de cada entitat afiliada, la seva primera junta la composaven Bartomeu Capó Martorell (president), Víctor R. Agulló (vicepresident i secretari), Pere Vives Carbonell (tresorer), Rafel Mesquida Martí (comptador), Mariano Valencia Aldea (vocal), Antoni Mora Bernat (vocal), Sebastià Alemany Mayol (vocal).

A finals d'abril de 1932 el president de la República, Niceto Alcalá Zamora, amb els ministres José Giral i Indalecio Prieto varen visitar la localitat, per això s'adornaren els carrers principals amb flors, banderes republicanes i llums. També s'aixecaren dos arcs, un al carrer de la Mar i l'altre a la Plaça Constitució. va ser rebut per les autoritats civils i militars del poble i de l'illa. El comerciant i propietari de la casa *Cafés Marqués* de Palma i president del Centre Republicà Federal de Sóller, Bernat Marquès, va cedir el seu cotxe, marca *Lincoln*, per poder fer la visita. El partit Unió de Dretes va criticar la visita a les pàgines del setmanari *Sóller*, recordant els atacs contra els bens de l'Església⁵³.

Aquest mateix mes es constituïa l'Agrupació de Sóller del Partit Republicà Radical Socialista, seguidor de les tesis de Marcelino Domingo i del PRRS espanyol. Es va crear un Comitè organitzador format per Joan Palou (farmacèutic, president), Cristòfol Barceló (mestre, vicepresident), Andreu Pizà (comerciant, tresorer), Antoni Mª Ramis (exsecretari del jutjat, secretari), Antoni Marroig Frau (agricultor, vocal), Josep Arbona Ferrer (patró de barca, vocal), Cristòfol Ferrer Ferrer (comerciant, vocal), Antoni J. García de Paredes (telegrafista, vocal) i Josep Guasch (mestre, vocal). La seva seu es trobava al carrer de la República núm. 18, al bar *Turismo*. El maig es va elegir per votació la junta directiva, formada per Joan Palou Coll

---

⁵⁰ Sindicat de la construcció creat l'any 1931. ARM Govern Civil, Expedients d'Associacions, lligall 1622, exp. 1907

⁵¹ Fundada l'any 1932 Pretenia agrupar els obrers que treballaven al sector tèxtil, majors de 15 anys. Funcionava com a societat de socors mutus entre els seus associats. ARM Govern Civil, Expedients d'Associacions, lligall 1623, exp. 1964.

⁵² Sindicat fundat l'any 1932, que agrupava obrers de diferents oficis com els barbers, carreters, sabaters i de gas i electricitat. ARM Govern Civil, Expedients d'Associacions, lligall 1629, exp. 2237.

⁵³ Setmanari *Sóller*, 02-04-1932.

(president), Miquel Mayol Bestard (vicepresident), Antoni Ramis Palou (secretari), Martí Morell Rullan (tresorer), Antoni Marroig Frau (vocal), Josep Arbona Ferrer (vocal) i Antoni Gay Morell (vocal).

Va destacar durant tot el segon semestre del 1932, la controvèrsia i els atacs verbals que es feren l'apotecari Josep Serra Pastor⁵⁴ d'Unió Republicana i el metge Guillem Ripoll Deyà⁵⁵ d'Unió de Dretes a través del setmanari *Sóller*.

A principis del mes de juny, morí d'un atac cardíac Antoni Mayol Simonet, el primer batle elegit democràticament durant la República. La seva mort fou molt comentada i se'n feren ressò totes les associacions locals, especialment Unió Republicana, el Partit Republicà Radical Socialista, l'Agrupació Socialista i la Casa del Poble⁵⁶.

En ocasió de l'aprovació de l'Estatut de Catalunya, el Consistori solleric va decidir enviar una àmplia representació formada pel batle Bonaventura Mayol, i els regidors Eugeni Losada, Josep Serra i Pere Rullan. Els acompanyaren també altres republicans, empleats de l'Ajuntament i familiars d'aquests com Miquel Bauzà, Guillem Marquès, Alfons Castanyer, Catalina Mayol (dona de Bernat Marquès), Maria Mayol (en representació del Foment de Cultura), Josefina Garau (dona d'Eugeni Losada), Jerònia Truyols (dona d'Antoni Gay), Joan Montserrat, Bartomeu Ballester, Martí Torrens, Cristòfol Trias, Bonaventura Mayol Coll, Josep Mayol, Sebastià Cirerol, Rafel Forteza, Mateu Oliver i Antoni Gay⁵⁷. Es va llogar el vapor *Ciutat de Barcelona* expressament per fer aquest viatge. La delegació sollerica acompanyava al Governador Civil de Balears, el batle de Palma, diversos diputats provincials i representants d'altres ajuntaments de l'illa.

A pesar de la seu canvi de nom, l'antic Centre Maurista encara mantenia les seves activitats, i va decidir formar una nova junta i adherir-se a les noves tesis de Miquel Maura. La junta la composaven Antoni Pinya Forteza (president), Josep

---

⁵⁴ Apotecari, establert al carrer d'en Serra. Fou un dels fundadors del Partit Republicà Federal, als anys vint havia potenciat debats i conferències a la rebotiga de la farmàcia. Era regidor des de la proclamació de la República. Era fill de Pere Serra, el qual havia estat batle de Sóller i germà de l'escriptor Miquel Serra i del mestre nacional Pere Serra.

⁵⁵ Metge local, fou un dels impulsors de la creació del partit Unió de Dretes, després de la visita de Gil Robles i un dels seus majors ideòlegs a la localitat.

⁵⁶ Setmanari *Sóller*. 11-06-1932.

⁵⁷ Ibid. 01-10-1932.

Ripoll Arbona (vicepresident), Joan Lladó Colom (tresorer), Amador Canals Pizà (secretari), Jaume Casasnovas Pastor (vicesecretari), Bartomeu Pastor (vocal), Ramon Colom (vocal), Francesc Miró (vocal) i Tomàs Campins (vocal). A més es constituí el Comitè Polític amb Joan Puig Rullan, Josep Ripoll Magraner i Joan Magraner Oliver i una Junta Assessora amb Pere Alcover Pons, Miquel Puig Morell, Josep Mª Puig Morell, Josep Ripoll Arbona, Antoni Colom Casasnovas, Guillem Castanyer Deyà i Jeroni Estades Castanyer⁵⁸.

El 29 de juliol de 1933, el batle Bonaventura Mayol dimitia del càrrec, ja que no podia atendre els seus compromisos professionals, que l'obligaven a passar llargues temporades a Alzira. Això va provocar una crisi a l'Ajuntament que va estar dos mesos a elegir un nou batle. El motiu eren les discrepàncies entre els partits de dretes i els d'esquerres per elegir el cap de Consistori, la disputa venia per si eren els regidors els que havien d'elegir el batle (fet que beneficiava a l'esquerra) o si havia de ser el que hagués obtingut un major nombre de vots en les darreres eleccions (que beneficiava a la dreta).

Finalment fou el regidor d'Unió Republicana, Miquel Arbona Colom, qui va tenir el suport del seu partit i dels Republicans de Centre i del Partit Republicà Conservador⁵⁹. Aquest mateix mes visitava la localitat el ministre de marina Lluís Companys.

Miquel Arbona, va durar pocs mesos en el càrrec, ja que va dimitir a finals d'octubre per desavinences amb altres regidors. La raó de les discrepàncies va sorgir arrel de la vaga de manobres del 9 de juliol, en la qual per falta d'acords els obrers feren una aturada general i es produïren alguns avalots⁶⁰. Considerant que l'actuació del batle havia estat poc enèrgica contra els vaguistes, la minoria republicana conservadora va forçar la seva dimissió en el ple de l'Ajuntament⁶¹. Els partits republicans conservadors varen decidir no tornar a donar suport al Unió

---

⁵⁸ Ibid. 27-05-1933.

⁵⁹ Ibid. 02-09-1933.

⁶⁰ Ibid. 07-10-1933

⁶¹ Nota de dimissió de Miquel Arbona Colom: *"Ratificándome en las manifestaciones que ayer hice en el curso de la sesión, motivadas por la falta de confianza manifestada por la minoría del Centro Conservador y el jefe de la minoría del Centro, en cuyos votos, junto con los de mi minoría de Acción Republicana, fundamentaba mi elección de Alcalde, pláceme enviar la dimisión de mi cargo, con carácter irrevocable "*. (Setmanari Sóller 28-10-1933).

Republicana i decidiren votar com a nou batle Miquel Colom Mayol, del Partit Republicà de Centre i darrer batle de l'etapa monàrquica.

5.1.2.- El bienni conservador o el govern radicalcedista (octubre 1933-febrer 1936).

Amb el nomenament de Miquel Colom, el poble de Sóller entrà en una segona etapa, marcada pel govern conservador. Tot i que hi havia un fort moviment progressista, el que realment determinava la vida política, econòmica i social de la localitat era l'actitud dels qui havien fet fortuna a Amèrica i França, els fabricants de teixits, els comerciants de cítrics i un petit nucli lligat a la terra. I la majoria tenien una arrelada ideologia catòlica i conservadora.

El mes de novembre de 1933 se celebraren eleccions generals. La campanya electoral fou molt animada i polaritzada en dos blocs: esquerres i dretes. Es presentaren quatre candidatures, la Candidatura Republicanosocialista (coalició entre Acció Republicana i la Federació Socialista Balear), la Coalició entre els liberals de March, els regionalistes i la Unió de Dretes, el Partit Republicà Radical Federal i el Partit Comunista. A Sóller varen a guanyar les forces de dretes, els resultats foren:

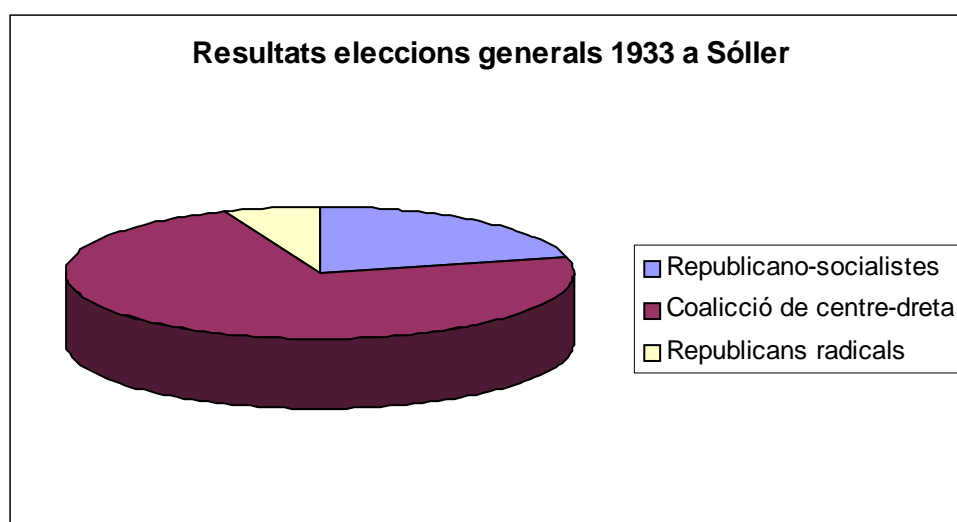
Candidats	Vots	Total Mallorca	Partit/ Coalició política
Joan March Ordinas	3.164	86.414	Centre-Dreta-Regionalista
Pere Matutes Noguera	3.114	84.238	Centre-Dreta-Regionalista
Bartomeu Fons Jofre	3.179	88.405	Centre-Dreta-Regionalista
Lluís Zaforteza Villalonga	3.171	85.397	Centre-Dreta-Regionalista
Tomàs Salort Olives	3.149	84.335	Centre-Dreta-Regionalista
José A. Balbontín	52	740 (total Balears)	Comunistes
Francisco Galan	50	700 (total Balears)	Comunistes
Miquel Llabrés	50	1.030 (total Balears)	Comunistes
Ateo Martí	49	1.300 (total Balears)	Comunistes
Miquel Casasnovas	50	481 (total Balears)	Comunistes
Francesc Julià Perelló	333	19.570	Radicals
Josep T. Canet Menéndez	315	18.826	Radicals
Docmael López Palop	38	7.157	Radicals
Eusebio Heredero Clar	6	7.114	Radicals
Bernat Tur Puget	10	6.223	Radicals
Josep Quint Zaforteza Amat	272	7.998	Radicals
Miquel Alcón Orrico	261	6.284	Radicals
Francesc Carreras Reura	893	27.096	Republicà-Socialista
Maria Mayol Colom	1.002	24.999	Republicà-Socialista
Alexandre Jaume Rosselló	881	27.138	Republicà-Socialista
Àngel Torrejon Bartolomé	851	23.757	Republicà-Socialista
Damián García del Pozo	847	23.575	Republicà-Socialista

Quadre 5 (font: Setmanari Sóller)

Destaca la candidatura de la sollerica Maria Mayol, que va obtenir un gran nombre de vots a la localitat (el total a les Balears fou de 29.818), quedant-se a les portes d'aconseguir un escó a les Corts. Maria Mayol Colom, va néixer a Sóller el 1883 però fou educada a Burdeus, on la seva família tenia negocis. Amb estudis universitaris, quan va tornar a Mallorca va iniciar col·laboracions literàries en setmanari *Sóller* i va engegar la creació del Foment de Cultura de la Dona l'any

1926. A més, va dinamitzar la delegació local de l'Associació per a la Cultura de Mallorca. Catòlica convençuda⁶² però d'idees republicanes, l'any 1933 es va afiliar a Unió Republicana, partit lligat a Acció Republicana d'Azaña, el mateix partit d'Emili Darder, Bernat Jofre i Francesc de Sales Aguiló, amb els quals tenia amistat. Poc després de les eleccions i després d'haver renunciat, per manca de suport, a la presidència del Foment de Cultura de la Dona, Maria Mayol va traslladar-se a Felanitx a l'escola de Portocolom⁶³. Un dels darrers escrits que va publicar al setmanari Sóller en revelen el seu esperit: *"...Ahora, todavía no. No, porque ser excandidata a diputado de pobres, de humildes, haber podido ser diputado del pueblo de Sóller, y no haber llegado por falta de unos pocos votos que se regalaron a otro diputado de izquierdas, es para mi timbre de honor. Honor que para sí quisiera algún petimetre envanecido. Me despido de Vd. Dispuesta a no volver a descender a los planos bajos"*⁶⁴. Posteriorment fou membre del Comitè de Relacions entre Catalunya i Mallorca i l'any 1936 signà el manifest *Resposta al Missatge dels Catalans*.

Així la coalició de centredreta regionalista va obtenir el 72'58% dels vots, la candidatura republicanosocialista el 20'58% i el Partit Radical el 5'68% d'aquests. La participació fou molt alta, va votar més del 69 % del cens, més un 25 % de residents absents que tenien dret a vot. Els resultats globals a Sóller foren:

⁶² Fou l'autora dels Goigs del Sant Crist del Convent.

⁶³ CASTANYER SASTRE, Joan, *Maria Mayol: Esbós biogràfic i cronologia poètica*, Palma, dins Randa 35, Curial Edicions. Pàgs113-136.

⁶⁴ Setmanari *Sóller* 09-12-1934.

El 1933 el diari *La Almudaina* i el *Sóller* publicaven la notícia d'un projecte per construir un funicular fins el Puig Major, per donar un altre atractiu turístic a la localitat. Aquest projecte tenia el suport del Foment del Turisme i del Ferrocarril de Sóller i es va constituir una comissió per analitzar el projecte, obra de l'enginyer Antoni Parietti⁶⁵. L'Estat, va adjudicar la construcció de la carretera entre Sóller i Lluç (1935-1936) i el camí veïnal de Cals Reis, projectada pel mateix enginyer Antoni Parietti.

Aquest any 33, les societats a la Casa del Poble que es trobaven afiliades eren: el sindicats d'Oficis Varis⁶⁶, el del Tèxtil⁶⁷, el de fusters i ebenistes⁶⁸, el de Gas i electricitat⁶⁹, el de manobres⁷⁰, el ferroviari⁷¹ i el Metal·lúrgic⁷², així com l'Agrupació Socialista. El mateix any composaven la directiva de la Casa del Poble: Bartomeu Capó Martorell (president), Víctor R. Agulló (vicepresident), Antoni Orell (secretari), Pere Vives Carbonell (tresorer), Rafel Mesquida Martí (comptador), Mariano Valencia Aldea (vocal), Joan Reynés Colom (vocal), Bartomeu Pomar Llull (vocal), Miquel Mora Duran (vocal), Antoni Socias Abraham (vocal) i Joan Mas Serra (vocal); els càrrecs de President, Secretari i Tresorer foren elegits per Assemblea General, la

---

⁶⁵ Ibid., 07-07-1934.

⁶⁶ La directiva estava formada per Sebastià Canyellas Rosselló, Jaume Cifre Albertí, Antoni Orell Garau, Bartomeu Fiol Rosselló, Antoni Colom Oliver, Josep Sellés López, Pau Capó Gamundí, Onofre Reynés Tortella i Francesc Mateu Llompard.

⁶⁷ La directiva la composaven: Miquel Vanrell Darder, Antoni Sastre Bauzà, Serapio Constantino García, Pere J. Frontera Miquel, Alfons Ramon Canals, Francesc Lobo López, Jaume Pericàs Serra, Miquel Muntaner Mayrata, Antoni Lladó Bennàssar i Pere Gual Bestard.

⁶⁸ Els directius elegits foren: Pere Vives, Miquel Payeras, Antoni Seguí, Francesc Bernat, Bartomeu Ribas, Joan Rosselló, Jeroni Seguí, Josep Puigrós i Jaume Palou.

⁶⁹ Els delegats de la Secció de Sóller eren Mariano Valencia i Pere Coll.

⁷⁰ La directiva la formaven: Pere Coll Bauzà, Andreu Rotger, Jaume Pons, Joan Morell, Andreu Bernat, Jaume Palou, Aniceto Sánchez, Maties Bennàssar, Félix Martín, Francesc Valls, Francesc Sellés, Juan Arteaga i Bartomeu Ensenyat.

⁷¹ El president era Maties Colom, i l'acompanyaven: Joan Reynés, Josep Coll, Jordi Arbona, Josep Orvay, Salvador Castanyer, Antoni Arbona, Joan Salvà, Antoni Ferretjans, Antoni Ochogavía i Francisco Illana (delegats Palma), Salvador Castell (delegat Bunyola) i Cristòfol Serra.

⁷² La seva directiva estava composta per Ignacio Asso y Ruiz de Loizaga, Antonio Aznar Ovaiz, Antoni Busquets Orfila, Bartomeu Albertí Estades i Antoni Pizà Bernat.

resta eren proposats per les societats afiliades i ratificades per l'assemblea⁷³. L'any 1934 va tenir el seu propi òrgan d'expressió, *Unión y Cultura*.

Amb el canvi de govern al municipi produït a principis de 1933, les tensions entre els regidors d'esquerres i els regidors conservadors és va fer més grans. Això va provocar la dimissió i destitució d'alguns regidors republicans:

- A finals de 1933 Pere Rullan Pastor, d'Unió Republicana, va dimitir del seu càrrec de Delegat de Mercat, perquè el batle es va saltar el reglament.
- El mes de gener de 1934 el també regidor d'Unió Republicana, Josep Serra Pastor, dimitia del seu càrrec a l'Ajuntament. La causa fou la falta de suport d'alguns dels seus companys republicans, en un enfrontament dialèctic que va tenir amb un el secretari municipal Guillem Marquès⁷⁴, durant l'aprovació dels pressupostos municipals. Els regidors eludits per Serra, eren els regidors de la minoria republicana conservadora: Antoni Colom, Josep M^a. Puig, Bartomeu Mayol i Ramon Pastor.

A finals de 1933, la Unió de Dretes es va unir a Acció Popular Agrària. El nou partit va crear a més una secció femenina i una associació juvenil, Joventut d'Acció Popular⁷⁵. Comptava amb uns 500 socis. L'any 1934 Guillem Ripoll va ser substituït per Miquel Casasnovas i Ramon Vicens per Gabriel Soler⁷⁶.

El pressupost que va aprovar l'ajuntament l'any 1934 fou de 358.386'76, la qual cosa suposava un augment de 17.719'96 respecte al de l'any 1933⁷⁷.

Els fets ocorreguts a Astúries l'octubre de 1934 no passaren desapercibuts a la localitat, si bé no es produïren actes violents, sí que hi va haver rumors que es preparava una vaga general però que finalment no es confirmaren. Totes les persones qui tenien cotxes, van haver de ser autoritzats per utilitzar-los per les autoritats militars, oficialment per motius de seguretat.

---

⁷³ Setmanari *Sóller*, 25-03-1933.

⁷⁴ *Ibid.*, 13-01-1934.

⁷⁵ La seva directiva estava composta per Damià Casasnovas Rosselló (president), Alfons Cortés Segura (vice-president), Pere Colom Bernat (secretari), Joan Orell Casasnovas (vice-secretari), Antoni Pinya Forteza (tresorer), Damià Rullan Bauzà (bibliotecari), Onofre Fornés Colom (vocal), Guillem Mayol Muntaner (vocal), Jaume Mas Florit (vocal), Gabriel Oliver Llinàs (vocal) i Lluís Cortés Segura (vocal). La seva seu es va establir al carrer de la Lluna núm. 69 i després passà al carrer Pablo Iglesias núm. 8. ARM Govern Civil, expedients d'Associacions, lligall 1636, exp. 2566.

⁷⁶ Setmanari *Sóller*, 21-07-1934.

⁷⁷ *Ibid.*, 05-01-1934.

El batle Miquel Colom va enviar una carta al Governador Civil felicitant les autoritats per la seva actuació davant el moviment revolucionari. Aquesta carta es va firmar amb els vots a favor dels regidors conservadors i en contra dels regidors d'esquerres, que trobaven desmesurada la reacció del govern⁷⁸:

"Magnífico Señor:

Los que suscriben, al igual que la gran mayoría del pueblo español, acaban de asistir, dolorosamente emocionados, al desarrollo del insensato movimiento revolucionario que elementos anárquicos en colaboración con algunos políticos que por su significación y responsabilidad venían obligados a guardar la paz pública y proteger el normal desenvolvimiento de la Nación han alterado el orden y la paz social y traído el luto a buen número de familias. Frente a los desmanes de esos elementos perturbadores, el Gobierno de España, velando como le corresponde por la seguridad de las instituciones y de los ciudadanos, se ha visto en el caso de declarar el estado de guerra y en consecuencia la Autoridad militar se ha hecho cargo del mando, logrando en pocas horas dominar la situación, devolviendo con ello la tranquilidad a todo el país. Constituye el hecho legítimo motivo de satisfacción, y los que suscriben al dejarlo expresado, se creen obligados a proponer a Vtra. Magnífica, lo siguiente:

1. Felicitar al Gobierno por el éxito logrado al sofocar rápidamente el movimiento revolucionario iniciado.

2. Ofrecerle incondicional apoyo para mantener el orden, sin el cual no es posible la prosperidad y el bienestar de España.

Sóller, 10 de octubre de 1934."

El moviment revolucionari també va afectar les famílies que volien partir cap a França, ja que es tancaren totes les fronteres.

Per iniciativa del batle, i com en altres poblacions de l'illa, també es va obrir una subscripció a favor de les forces militars que havien pres part amb la repressió dels vaguistes⁷⁹.

Posteriorment els regidors socialistes i republicans d'esquerres abandonaren la seva activitat consistorial en protesta pel cessament dels regidors socialistes Joan Casanoves, Pere Coll i Pere Rullan, arran dels fets d'octubre de 1934. El local

---

⁷⁸ Ibid., 13-10-1934.

⁷⁹ Ibid., 20-10-1934.

d'Esquerra Republicana fou clausurat, així com la Casa del Poble. El setmanari *Sóller* recollia algunes mentides que es varen propagar per la localitat durant el breu període revolucionari, com que hi havia un pla per cremar les esglésies o assassinar les autoritats, la qual cosa no tenia cap fonament, ja que els obrers sollerics varen mantenir una posició a l'espera de veure què passava⁸⁰.

A finals de 1934 el Crèdit Balear feia suspensió de pagaments, afectant a moltes famílies solleriques, ja que la sucursal de Sóller era una de les majors i més importants. Aquesta situació perjudicà a la vida laboral, ja que molts propietaris tenien el seu efectiu en aquesta entitat i es van veure obligats a acomiadar els seus empleats. A Sóller es varen crear dues comissions per negociar amb els advocats del Crèdit, una comissió de creditors formada per Francesc Jofre, Jaume Rullan, Guillem Bernat, Jaume Escarxell i Josep Puig; i una Comissió d'Accionistes formada per Josep Miró, Llorenç Roses, Jaume Ripoll, Josep Puig i Miquel Arbona⁸¹.

També a finals de 1934 es va crear el partit *Izquierda Republicana de Sóller*⁸² amb la fusió dels dos partits republicans de la localitat, el PRRS i AR. Aquest nou partit va prendre un caire més autonomista. En la primera Junta Municipal foren anomenats: Joan Palou (president), Jaume Bennàssar (vicepresident), Cristòfol Barceló Pons (secretari), Josep Pizà Servera (vicesecretari), Sebastià Cirerol (comptador), Martí Morell (tresorer), Josep Arbona (vocal), Antoni Gay (vocal) i Jaume Coll (vocal); Maria Mayol Colom, fou nomenada Presidenta Honorària. La seva seu es trobava al carrer de la República número 18.

A principis del 1935, es va donar una altra crisi municipal quan, el Partit Republicà Conservador va rompre la seva aliança amb el Partit Republicà de Centre i va retirar el suport al batle Miquel Colom. Malgrat això aquest va mantenir el càrrec.

La crisi econòmica, que es deriva del crac de 1929, va augmentar el nombre d'aturats a la localitat. Per intentar solucionar aquesta situació, l'Ajuntament va crear una comissió per analitzar les actuacions a dur a terme. La comissió la varen formar membres de l'Ajuntament (Miquel Colom, Josep Mª Puig, Guillem Marquès, Josep Forteza i Pere Rullan, representants de la Casa del Poble (Isidro Calabruc i Pere Suau), membres del sindicat *Acción Obrera* (Rafel Mora) i l'independent Fabián

---

⁸⁰ Ibid.

⁸¹ Ibid., 29-12-1934.

⁸² Que era la delegació local d' Esquerra Republicana Balear.

Acosta⁸³. Una de les solucions que trobaren fou posar a treballar els obrers aturats en obres municipals, com el manteniment de camins, el cobriment parcial del torrent major, etc.

A finals de 1935 Azaña va dissoldre les Corts i es convocaren eleccions per als primers mesos de 1936.

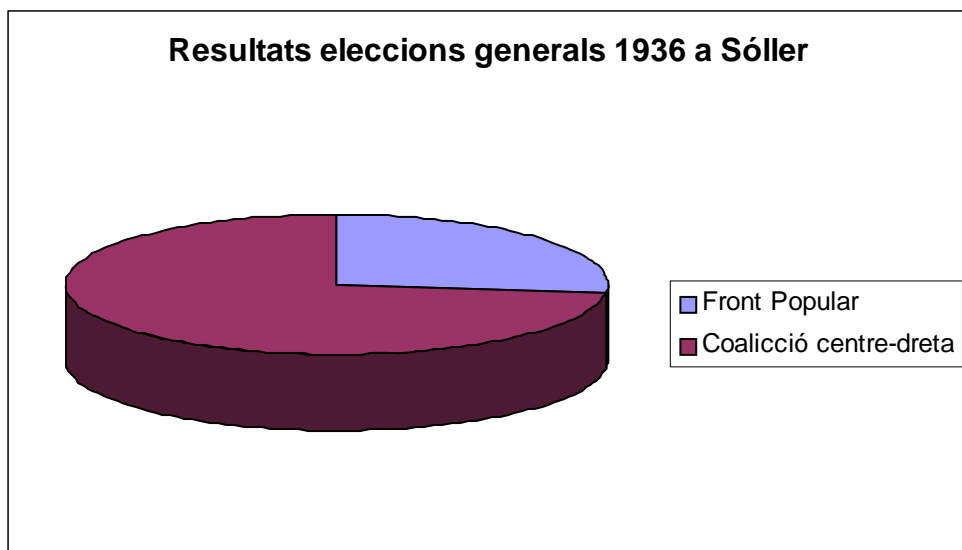
5.1.3.- El Front Popular (febrer-juliol 1936).

A les eleccions es presentaren dues candidatures, per una banda la candidatura de dretes, que agrupava Acció Popular (CEDA), el Partit Republicà de Centre (com independents), i el Partit Regionalista. Per altra banda es trobava la candidatura del Front Popular, que agrupava tots els partits d'esquerres, Unió Republicana, Esquerra Republicana Balear⁸⁴, Partit Federal, Partit i Joventuts Socialistes, Partit i Joventuts Comunistes i Partit Obrer d'Unificació Marxista. Tot i l'esforç fet en la propaganda del Front Popular, a Sóller igual que a la resta de les Balears, tornaren a guanyar les dretes en les eleccions del 16 de febrer de 1936. A Sóller el vot per la dreta fou del 72'50% i la candidatura del Front Popular rebé el 27'48% dels vots. A pesar de la victòria conservadora, els resultats obtinguts per l'esquerra a Sóller no foren dolents, si els comparam amb els de la resta de la Part Forana i el total de Mallorca, es pot veure com els resultats foren semblants. De totes maneres, per municipis els resultats que s'obtingueren foren:

---

⁸³ Setmanari *Sóller*, 22-06-1935.

⁸⁴ L'any 1936 la junta directiva de Sóller estava formada per: Joan Palou Coll (president), Daniel Riera Isard (secretari), Josep Arbona Ferrer, Sebastià Cirerol Garau, Josep Pizà Servera, Antoni Gay Morell, Martí Morell Rullan, Jaume Bennàssar Mayol, Jaume Coll Garriga.

Gràfica 3

Candidats	Vots	Total Part Forana / Total Mallorca	Partit
Bartomeu Fons Jofre	3.240	5.7780 / 81.101	Coalició de Dretes
Joan March Servera	3.214	56.691 / 79.852	Coalició de Dretes
Jaume Suau Pons	3.228	51.830 / 74.812	Coalició de Dretes
Tomàs de Salort Oliver	3.227	45.770 / 68.908	Coalició de Dretes
Juan Pujol Martínez	6	41.979 / 65.779	Coalició de Dretes
Pedro Matutes Noguera	14	63.610 / 63.779	Coalició de Dretes
Cesar Puget Riquer	3.210	60.782 / 60.929	Coalició de Dretes
Francesc Carreras	1.287	26.123 / 44.320	Front Popular
Bernat Jofre	1.264	25.636 / 44.320	Front Popular
Antoni Amer	1.203	25.324 / 43.547	Front Popular
Antoni Gomila	1.211	25.332 / 43.487	Front Popular
Alexandre Jaume	1.216	25.086 / 43.382	Front Popular

Quadre 6 (font: Setmanari *Sóller*, 29-02-1936)

La Casa del Poble va organitzar una manifestació per celebrar la victòria del Front Popular en l'àmbit estatal en les eleccions del 16 febrer i l'amnistia dels detinguts arran dels fets d'octubre, entre ells l'obrer Antoni Fullana. La manifestació va anar precedida per la banda municipal i va recórrer els principals carrers de la vila⁸⁵.

Tot i haver guanyat la dreta a les eleccions generals, el govern municipal, per ordre del Governador Civil Isidro Liarte, va quedar en mans d'una Junta Gestora republicanosocialista, que va substituir el govern conservador. Segons el setmanari *Sóller*, una comissió de membres republicans d'esquerrres varen pressionar al governador perquè adoptés aquesta mesura. Liarte, havia proposat solament cobrir

⁸⁵ Setmanari *Sóller*, 29-02-1936.

les vacants que havien quedat per renúncies o defuncions, però així els partits d'esquerres no podien obtenir majoria.⁸⁶

Aquesta gestora estava formada pels regidors d'esquerres elegits el 12 d'abril de 1931. Eren per tant 4 regidors membres d'Esquerra Republicana Balear i els 3 regidors del mateix partit que havien dimitit al 1934 (Joan Casasnoves, Pere Coll i Pere Rullan). Fou encapçalada per Bonaventura Mayol que tornà a ocupar la batllia, però aquest per raons professionals deixà el càrrec a mans de Josep Serra i Pastor. Els membres de la nova gestora foren: Bonaventura Mayol Puig, Josep Serra Pastor, Miquel Arbona Colom, Pere Rullan Pastor, Eugeni Losada Fiol, Joan Casasnovas Escalas i Pere Coll Bauçà. Es va decidir que el dia 12 d'abril es convocarien noves eleccions municipals.

Davant la possibilitat de noves eleccions, els partits de dretes i d'esquerres van decidir agrupar-se per aconseguir la major quantitat de vots. Es va intentar fer un acord per repartir-se el nombre de regidors, 7 per les dretes i 6 per les esquerres, però fou refusat per *Acció Popular* i el Partit Republicà Conservador. Com a novetat, el Partit Regionalista i els carlins *Afirmación Tradicionalista* varen decidir presentar-se a les eleccions. Aquests dos partits no tingueren gaire activitat durant la Segona República i varen donar suport als partits conservadors. L'any 1936 el cap dels regionalistes era Bartomeu Colom Ferrà. El cap de l'agrupació carlista era Bartomeu Joan Darder Riviere.

El mes d'abril Bonaventura Mayol va dimitir del seu càrrec com a president de la Comissió Gestora i fou substituït per Josep Serra Pastor.

A principis de 1936 des de diversos articles del setmanari *Sóller*, es denunciava la força que anava prenent Falange Espanyola –FE- i de les reunions clandestines que organitzava aquest partit⁸⁷. Josep Calatayud, republicà i director del setmanari *La Voz de Sóller* fou detingut per haver publicat i escrit un article profeixista. Calatayud va al·legar que pretenia advertir de la possible presència d'una organització feixista a la localitat⁸⁸. Alguns sindicalistes locals organitzaren uns serveis de vigilància per denunciar els feixistes que repartien propaganda clandestina. La Guàrdia Civil per ordre del regidor Pere Rullan, va registrar la casa

---

⁸⁶ Ibid. 07-03-1936.

⁸⁷ Vegeu ZAYAS, Alfonso de, *Historia de la vieja guardia de Baleares*, Madrid, Imprenta Saez, 1955, pàg. 186-187.

⁸⁸ Setmanari *Sóller*, 18-04-1936.

del tradicionalista Guillem Rullan. Però no fou fins el dia 20 de juliol quan esclatat l'alçament es veuria la vertadera organització de Falange a Sóller. FE havia estat organitzada des de Palma pel Dr. Deià, l'enllaçava a la localitat el jove Joan Bauçà Rullan i la dirigia al poble Antoni Castanyer Casasnovas *Batach*. Els membres d'aquesta cèl·lula clandestina procedien en la seva majoria de les joventuts d'Acció Catòlica . Destacaven també Rafel Fullana i una persona coneguda amb el malnom de *Llauner*.

Després de l'atemptat a mans de falangistes, que va sofrir la Casa del Poble de Palma, els obrers sollerics es varen solidaritzar amb els companys de Ciutat, i varen convocar la vaga general. Aquesta però no va ser seguida per tots els obrers. El tren i el tramvia no varen funcionar, i es va fer una manifestació que va recórrer els carrers més cèntrics de la vila⁸⁹.

Cap al mes de maig hi va haver protestes socials per la decisió de l'Ajuntament de fer complir les ordres ministerials de clausurar les escoles religioses i constituir-les com escoles laiques.

El 13 de maig es celebraren eleccions de compromissaris per elegir al President de la República. Aquestes eleccions es feren per elegir al nou de la República, després de la destitució del president Alcalá Zamora. La constitució republicana preveia que el nou president s'havia d'elegir conjuntament per les Corts i nombre de compromissaris igual que el de diputats⁹⁰. A les Balears sols presentaren candidats els partits que integraven el Front Popular, els partits de dretes varen fomentar l'abstenció i no es presentaren. A Sóller, com a la resta de Mallorca, l'abstenció fou molt alta. Destaquen els 12 vots obtinguts per Falange Espanyola. Els resultats foren:

Candidats	Vots	Total Mallorca	Partit
Francesc Carreras	1.394	61.477	Esquerra Republicana
Bernat Jofre	1.251	60.319	Esquerra Republicana
Alexandre Jaume	1.312	59.855	Partit Socialista
Antoni Gomila	1.251	58.411	Partit Socialista
Antoni Amer	1.351	59.265	Unió Republicana
Jose A. Primo de Rivera	12		Falange Espanyola
Andreu Sureda	636	8.095	Partit Comunista

⁸⁹ Ibid. 06-06-1936.

⁹⁰ Vegeu OLIVER ARAUJO, Joan, *La II República en Baleares: elecciones y partidos políticos (ensayo de sociología electoral Balear)*, Palma, Institut d'Estudis Baleàrics, 1983.

Docmael López Palop	638	7.424	Unió Republicana
---------------------	-----	-------	------------------

Quadre 7 (font: Setmanari *Sóller*, 02-05-1936)

El mes de juny es creaven promogudes per la Casa del Poble, dues noves associacions de caire comunista. Dia 19 es fundava la *Juventud Cultural Deportiva Antifascista de Sóller*, una organització juvenil de tendència comunista que pretenia segons els seus estatuts “fomentar l’esport, l’esperit combatiu antifeixista i la lluita contra la guerra”; el seu secretari general era Joan Muntaner, el tresorer Ramon Colom i el comptador Bartomeu Albertí⁹¹. El 28, es creava el *Radi Comunista de Sóller* com una agrupació del PCE, per promoure les idees comunistes entre la classe treballadora local. El seu secretari general era el picapedrer Miquel Marroig *Doi*, el tresorer Isidre Sans i el comptador Jaume Serra⁹².

En resum, aquests anys, la política dels consistoris republicans va seguir en la línia d’aconseguir millores en la sanitat (centrat bàsicament en la millora del clavegueram i de la xarxa hidrogràfica) i l’educació. Es va preparar el projecte del pont que uniria la platja d’en Repic amb l’altre banda del Port, per així urbanitzar dita zona i les millores en les comunicacions entre Sóller i Lluc. També es va intentar crear una Mancomunitat de municipis amb Fornalutx i Escorca.

Res es preveia a Sóller del cop d’Estat que es preparava el juliol de 1936. Aquest havia estat preparat per un grup de caps de l’exèrcit, amb el suport dels partits de dreta (CEDA i FE) i l’aportació econòmica del financer mallorquí Joan March.

5.2.- Les dificultats del període republicà.

5.2.1.- La qüestió religiosa.

La Segona República va intentar imposar el laïcisme de l’Estat per a procedir a la igualtat entre els creients i els no creients. Aquestes mesures no varen ser ben enteses ni per l’Església catòlica ni per molts col·lectius conservadors o d’esquerres. Com a conseqüència d’això hi va haver incidents a tot l’Estat.

⁹¹ ARM, Govern Civil, expedients d’Associacions, lligall 1637, exp. 2749.

⁹² Els altres membres fundadors foren Gabriel Caldentey, José Marín, Josep Vidal, Fausto Santamaría, Bartomeu Albertí, Antoni Julià, Rafel Reus i Bartomeu Cabrer. ARM, Govern Civil, expedients d’Associacions, lligall 1637, exp. 2733.

A la localitat hi havia establertes quatre ordes religioses, dues masculines i dues femenines. Les seves dedicacions es centraven algunes en l'atenció dels malalts i d'altres en l'ensenyança:

- La Comunitat de Germans de les Escoles Cristianes o de *La Salle*: arribaren a Sóller l'any 1905, procedents de França. Coneguts també amb el nom de *Frares des Babarall*, pel tipus de vestimenta. Primer s'establiren al Convent i a partir de 1927 a la casa del Bisbe Nadal. Les autoritats republicanes els varen obligar a llevar-se l'hàbit.

- Els Missioners dels Sagrats Cors: arribaren a Sóller l'any 1920 i s'instal·laren a l'antic convent dels franciscans, el qual compartien amb els Germans de La Salle fins el 1927. Ja l'any 1922 començaren a impartir docència, però sense tenir una estructura organitzada.

- Les Germanes de la Caritat: conegudes amb el nom de *La Caritat*. Es varen establir a la localitat l'any 1862, i aviat arrelaren en la societat sollerica, sobretot per la seva tasca caritativa i d'ajuda als malalts. Els seus convents s'escamparen per tota la Vall: Biniaraix, el Port⁹³, Sóller, c/ Moragues (anomenada *Los Jardines de la Milagrosa*), l'Horta i Fornalutx. També destacaven per la seva tasca d'assistència a malalts, aquesta activitat era més important que l'educació.

- Les Mares Escolàpies: Fundaren a Sóller el seu Convent l'any 1857. Caracteritzades pel seu ensenyament exclusiu i disciplinat, només femení.

- Les Carmelites: fundaren una petita congregació l'any 1935 (eren 3 o 4 monges), cridades pel rector Sitjar. S'establiren al carrer de la Lluna, a la casa de Francisca Ozonas Vallès. Aquesta dona va cedir la casa a canvi de que les monges la cuidassin.

A Sóller també hi va haver alguns incidents en qüestió religiosa, un dels més greus fou el 1933 amb l'intent per part d'alguns simpatitzats d'esquerres de no deixar sortir la processó de Divendres Sant de la Parròquia. Eren membres de la Casa del Poble, els quals es manifestaven contra l'Església. Es va produir un enfrontament entre els qui no volien deixar continuar la processó i els qui volien

---

⁹³ El seu convent que es trobava prop de l'oratori de Sant Catalina, es va traslladar a l'Hotel Denís, al passeig del Través, fins que el 1942 varen inaugurar el convent nou al citat passeig.

seguir. La situació es va solucionar amb la intervenció dels regidors Puig, Serra, Miquel Colom, Aguiló i Pastor amb l'ajuda de la Guàrdia Civil⁹⁴.

També hi va haver un conflicte jurídic amb la congregació dels Missioners dels Sagrats Cors l'any 1932. L'any 1928 el Consistori va acordar la concessió en propietat del claustre del Convent del franciscans als Missioners dels Sagrats Cors, per dedicar-lo a l'ensenyança i una biblioteca. Però l'Ajuntament encapçalat pel Unió Republicana pretenia que aquesta cessió s'anul·lés. Els republicans consideraven l'immoble d'ús municipal i el volien utilitzar com a quarter de la Guàrdia Civil, biblioteca i per acollir alumnat de l'escola pública del Fossaret. El cas va acabar als jutjats, finalment el jutge encarregat d'aquest va donar la raó als Missioners del Sagrats Cors i aquest passaren a ocupar definitivament les dependències del claustre. A canvi l'ordre religiosa va haver de cedir unes aules a l'Ajuntament per dedicar-les com escola graduada de nins, ja que l'escola del Fossaret estava saturada. L'any 1933 aquestes aules hagueren de ser desallotjades, ja que l'edifici es trobava en molt mal estat i necessitava obres urgents⁹⁵.

Seguint ordres ministerials es varen clausurar algunes cases de religioses com la Parroquial del Convent i la de les Germanes de la Caritat a Biniaraix. Aquest fet va provocar una forta manifestació quan els funcionaris públics vengueren a fer efectiva l'ordre de tancament, a més es donaren incidents entre partidaris d'esquerres i de dretes. Malgrat tot a les Germanes de la Caritat se'ls va permetre fer-se càrrec dels infants de menys de tres anys.

L'any 1936 el Consistori va decidir suspendre les processons de setmana Santa.

El mes d'abril de 1936 uns obrers que treballaven en la construcció de l'escola veïna a l'oratori de Santa Catalina varen rompre la campana i la creu de davant la façana principal, i van penjar una bandera vermella amb el martell i la falç pintats⁹⁶.

Un altre incident, que va provocar molta indignació entre les autoritats religioses, fou la destrucció de la creu del terme situada al Coll de Sóller. Segons diverses fonts⁹⁷, els autors foren alguns obrers de Palma que havien vingut a la localitat, i

---

⁹⁴ Setmanari *Sóller* 15-04-1933.

⁹⁵ *Ibid.*, 21-10-1933.

⁹⁶ Vegeu ROSSELLÓ VAQUER, Ramon, *La Guerra Civil a les viles de Mallorca vista per l'estament eclesiàstic*, Felanitx, editat per Ramon Rosselló Vaquer i Sebastià Roig i Montserrat, 2002.

⁹⁷ Vegeu ARBONA, Miquel, *Converses solleriques. Un poc cada setmana (1964-1974)*, Ciutat de Mallorca, editorial Moll, 1977.

que de tornada esbocaren la creu. Els bocins foren recollits per Bartomeu Colom Ferrà, senyor de Monnàber i Jaume Coll Arbona, els quals la donaren al regidor Josep Serra, qui es va comprometre a restaurar-la. Miquel Arbona i el seu germà Andreu composaren aquesta glossa que es definitòria del que va passar:

*En es Coll de Sóller hi ha
un Sant Cristo de primera
que guarda sa carretera
i es qui passen per allà
però el va apedregar
una tropa aigordentera⁹⁸.*

El mes de maig del 1936, l'Ajuntament va decidir clausurar les escoles religioses de la localitat i recuperar l'edifici del Convent. Això va ser rebut per part de les associacions de pares catòlics com una provocació, i tot i que hi va haver pocs incidents, desencadenà en una forta protesta. Quan alguns dels inspectors municipals varen acudir a la localitat per procedir a la clausura de les escoles confessionals, foren insultats i rebuts amb el braç alçat al mode feixista, per alguns manifestants, que contestaven als joves d'esquerres que donaven suport a la mesura⁹⁹. La Guàrdia Civil va haver d'intervenir per dissoldre les manifestacions i algunes persones foren multades per les seves intervencions.

Els Germans de la Doctrina Cristiana foren suspesos el 8 de juliol de 1936 per la pràctica de la docència, el que va provocar fortes protestes de la població i les associacions religioses¹⁰⁰.

Aquest laïcisme impulsat des de l'Estat es va topar amb la resistència de les associacions catòliques, que volien mantenir el sistema educatiu anterior i el predomini de l'Església en la vida dels ciutadans. A Sóller, l'activitat associativa de caire catòlic fou molt intensa. Podem destacar quatre associacions, que tenien com a objectiu l'educació en la Fe cristiana i difondre i mantenir el catolicisme en la societat:

- *Asociación de Padres de Familia:*

---

⁹⁸ Ibid.

⁹⁹ Setmanari *Sóller*, 30-05-1936.

¹⁰⁰ Vegeu MASSOT I MUNTANER, Josep, *El bisbe Miralles i l'església de Mallorca: de la dictadura a la guerra civil*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1991, pàg. 98.

Associació fundada l'any 1933, lligada a Acció Catòlica. Provisionalment es va establir a l'Avinguda 14 d'abril núm. 1, després passà al carrer Bisbe Nadal Creada per fomentar l'educació cristiana entre els joves i el dret dels pares a elegir l'educació dels seus fills. L'agost de 1933 va fundar una escola graduada a part de darrera de Can Cremat, els professors foren Bernat Pujol Barceló (mestre nacional), Josep Vanrell Vidal (mestre nacional) i Guillem Colom Ferrà (escriptor). L'any 1934 va passar a ocupar unes sales al Convent. La seva junta directiva l'any 1933 estava composta per Guillem Mora Alcover (president), Manuel Rullan Oliver (vicepresident), Andreu Canyellas Muntaner (secretari), Antoni Pinya Forteza (vicesecretari), Joaquim Reynés Colom (tresorer), Antoni Castanyer Rullan (comptador), Miquel Valentí Puig Ensenyat (vocal), Antoni Colom Casasnovas (vocal), Pere A. Alcover Pons (vocal) i Llorenç Mayol Castanyer (vocal)¹⁰¹.

- Acció Catòlica:

Fundada l'any 1933. Es dividia en dues branques, una d'homes i una de dones, amb seccions d'adults (*Centro Parroquial de Mujeres de Acción Católica* i *Centro Parroquial de Hombres de Acción Católica*) i de joves (*Juventud Femenina de Acción Católica* i *Juventud Masculina de Acción Católica*). La seva branca femenina es va crear l'any 1933 i es dedicava principalment les tasques benèfiques i a l'ensenyança del catecisme.

- Conferència de Sant Vicenç de Paül:

Entitat benèfica de tendència catòlica. A Sóller es va fundar l'any 1886. Es dividia en dues branques, una masculina i una femenina. La seva tasca es fonamentava en assistir a famílies pobres de la localitat, especialment en l'educació. L'any 1935 la seva junta directiva estava composta per Onofre Bauzà Castañer (president), Antoni Colom Casasnovas (vicepresident primer), Antoni Castañer Oliver (vicepresident segon), Joaquim Reynés Colom, (secretari), Damià Bauzà Pizà (vicesecretari), Josep Miró Oliver (tresorer), Miquel Frontera Puig (vicetresorer)¹⁰².

- Congregació Mariana:

---

¹⁰¹ La seva primera junta la formaven Guillem Mora Alcover (president), Manuel Rullan Oliver (vicepresident), Andreu Canyellas Muntaner (secretari), Antoni Pinya Forteza (vicesecretari), Joaquim Reynés Colom (tresorer), Antoni Castanyer Rullan (comptador), Miquel Valentí Puig Ensenyat (vocal), Antoni Colom Casasnovas (vocal), Pere A. Alcover Pons (vocal) i Llorenç Mayol Castanyer (vocal). ARM Govern Civil, Expedients d'Associacions, lligall 1632, exp. 2391

¹⁰² Suplement del Setmanari *Sóller*, *Bodas de Oro 1885-1935*.

Associació fundada a Sóller l'any 1885, domiciliada a *Can Cremat*. Volia promoure la fe cristiana mitjançant els exercicis espirituals de sant Ignasi i la pietat mariana. A Sóller va tenir molts afiliats i les manifestacions organitzades per l'entitat tingueren molta participació. L'any 1935 la seva junta directiva la composaven mossèn Josep Morey Vicens, Damià Mayol Marquès, Joan Bauzà Rullan, Lluís Cortès Segura, Guillem Colom Pastor, Valentí Puig Rullan, Ramon Rullan Bauzà i Damià Morell Canals¹⁰³.

5.2.2.- El problema de l'educació.

Un dels aspectes sobre el que més es va incidir durant la Segona República, fou l'ensenyament. A la localitat hi havia mancances de places escolars. Existien cinc escoles nacionals, dues de nines a l'Alqueria del Comte i ses Marjades i tres de nins a Biniaraix, Ses Marjades i el Port, i tres escoles municipals de nines a Biniaraix, L'Horta i el Port.

El primer ajuntament republicà, a instàncies de la minoria republicana, va crear una comissió proescoles, encarregada d'analitzar les necessitats educatives de Sóller. Estava formada pels regidors republicans Josep Serra, Eugeni Losada, Joan Casanovas, Pere Coll i Miquel Colom. En el seu informe es proposava: la creació d'una escola de pàrvuls, la construcció d'un centre escolar a la zona del Fossaret, construir una escola de nins a l'Horta i unir les dues escoles (de nins i nines) de Biniaraix en una de mixta¹⁰⁴.

Seguint els consells d'aquesta la comissió, durant aquests anys es va impulsar la creació de nous locals destinats a l'educació pública i la creació d'una cantina escolar, *roperos* (donacions de roba pels escolar que no la podien pagar) i colònies escolars. Els edificis escolars nous foren: el Grup Escolar Miquel Bisbal en Ses Marjades, l'escola graduada *Pedro J. Coll* en el Fossaret, l'escola de Santa Catalina i l'escola pública i de pàrvuls del Cellar.

L'any 1931 s'acabaren les obres de les escoles Bisbal, que no foren inaugurades fins a principis de l'any 1932. El mateix any també es va acordar

---

¹⁰³ Ibid.

¹⁰⁴ Setmanari *Sóller* 28-11-1931.

augmentar el complex escolar a la zona del Fossaret, que en aquests anys experimentà moltes millores, tant d'infraestructures com de materials.

El primer govern republicà intentà dur a terme el seu programa donant prioritat a la sanitat i l'educació. Es va constituir un Consell Local de Primera Ensenyança, per millorar l'ensenyament a la localitat. Aquest estava format per Joan Casanovas Escalas, Mariano Rovira Sellarés, Josep Aguiló Pomar, Pepita Sampol Fiol, Josep Guasch Espina i Maria Antònia Nevado González. Es va crear un menjador o cantina escolar per ajudar a les famílies més necessitades.

També l'Ajuntament començà el projecte d'ampliació de l'escola annexa a l'Oratori de Santa Catalina al Port i que aquesta acollís l'escola de nins i de nines. A pesar de les bones intencions dels batles i de tenir els plànols de l'arquitecte Guillem Fortesa, les obres no començaren fins el març de 1936. Provisionalment l'escola es traslladà a una casa situada a la cantonada dels carrers Marina i Jaume Torrens.

A les escoles del carrer Santa Teresa es projectà una escola graduada de nines, dins el pla de creació de nous centres educatius.

Al Port, en aquests anys es celebraren colònies escolars per a infants que tingueren molta acceptació; foren promogudes per Unió Republicana i coordinades des de Palma pel batle Emili Darder.

Com a escoles privades de caire religiós funcionaven la de les Germanes de la Caritat (de nins), l'escola de les Mares Escolàpies (de nines) i l'escola del Germans de la Salle (establerts a Cal Bisbe i coneguts com els frares del *Babarall*). Hi havia altres centres privats, més petits, dels quals va destacar l'escola Vall de Sóller (fundada l'any 1924).

L'any 1933 a la localitat les escoles de pàrvuls de les germanes de la Caritat a la localitat eren:

- Col·legi de Pàrvuls situada al carrer Rectoria núm. 9, dirigida per Maria Mayol Salas.
- Col·legi de pàrvuls situada al carrer Santa Teresa núm. 9, dirigida per Magdalena Bauzà Barceló.
- Col·legi de pàrvuls i de nines, situada al carrer de Sant Guillem núm. 9 (Biniaraix), dirigida per Margalida Coll Estades.
- Col·legi de pàrvuls i de nines, situada al carrer Llevant núm. 1 (Port de Sóller), dirigida per Margalida Riera Riera.

- Col·legi de pàrvuls i de nines, situada a l'Horta (a la Tafona de Can Mart), dirigida per Antònia Rosselló Riera.

- Casa bressol del Nin Jesús, situada a la Plaça d'Amèrica, dirigida per Maria Estades Bosch.

Per iniciativa de l'Associació de Pares de Família, de tendència catòlica i del qual depenien els centres religiosos de segon ensenyament, es va crear una escola graduada a càrrec del mestre el prevere Bernat Pujol Barceló i Josep Vanrell Vidal i el llicenciat en lletres Guillem Colom Ferrà. L'escola va començar a funcionar a la part de darrera de Can Cremat al carrer Romaguera. L'agost del 1934 va passar al Convent. L'any anterior, el 1933, el partit Unió Republicana denunciava al cap d'aquesta associació cristiana, el qual havia estat designat membre de la Comissió Mixta per a l'aplicació de la Llei de Congregacions i Confessions Religioses, com a reaccionari¹⁰⁵.

Els Ajuntaments republicans intentaren imposar una política laica, suprimint per llei els símbols religiosos de les escoles i es va intentar lluitar contra l'absentisme i el fracàs escolar.

5.2.3.- L'economia.

L'economia sollerica durant aquesta època va seguir lligada a la indústria tèxtil i al comerç de cítrics. Els anys trenta es poden considerar com anys dolents per a l'economia de la Vall, principalment per dues causes:

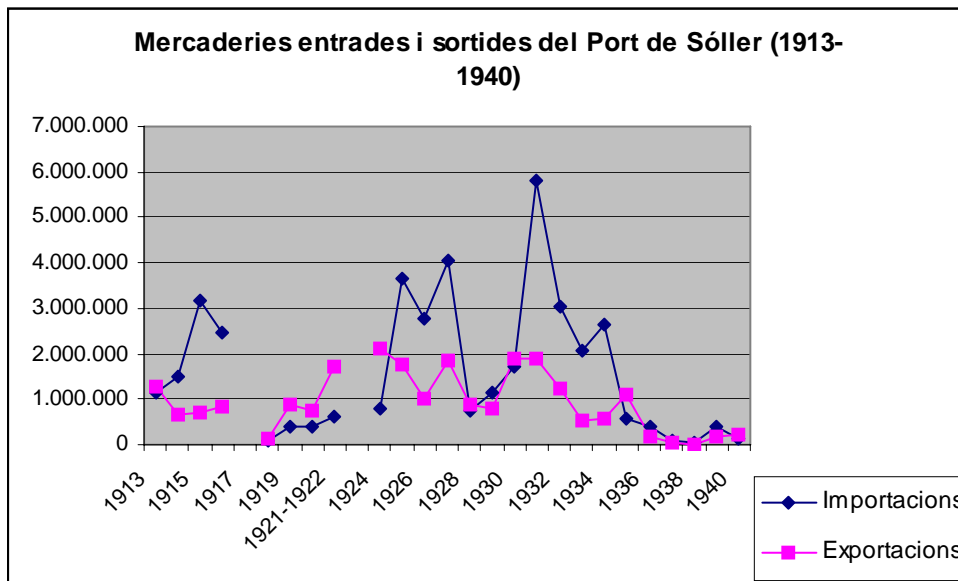
- La crisi del 1929, aquesta crisi mundial va provocar una forta recessió en els sectors tèxtil i comercial. Segons les dades que donà la Cambra Oficial de Comerç, Indústria i Navegació a partir de l'any 1930 el comerç d'altura, principalment cap a França, es deixà de fer servir¹⁰⁶. L'exportació de llimones, taronges i teixits de cotó és quasi inexistent en aquests anys. Sols es practicava el comerç de cabotatge. L'únic producte que es segueix exportant són les garroves. No podem oblidar tampoc, les obres en els molls comercials del Port, que també impediren el comerç.

---

¹⁰⁵ Archivo General de la Guerra Civil Española, "Carta remitida por la Agrupación Local de Sóller (Mallorca) de Unión Republicana", PS-MADRID,634,396.

¹⁰⁶ Butlletí de la Cambra Oficial de Comerç, Indústria i Navegació 1930-1940.

Es possible que aquest comerç es desviés per terra, amb ferrocarril, però no en tenim dades.

Gràfica 4 (font: Butlletí de la Cambra Oficial de Comerç, Indústria i Navegació 1930-1940)

- A més el 1934 es va produir un fet que va afectar profundament l'economia de la vall: la suspensió de pagaments que va fer el Banc de Crèdit Balear, i en el qual moltes famílies solleriques tenien els seus estalvis la qual cosa suposà la ruïna per a moltes d'elles. Es va crear una comissió de creditors formada per Jaume Escarxell, Francesc Jofre, Guillem Bernat, Jaume Rullan i Josep Puig, per gestionar les devolucions dels diners perduts.

Un altre factor, més difícil d'analitzar, però que segurament va afectar a l'economia local, foren les traves que el govern francès posà a l'emigració. La circulació de capital que venia de França va anar minvant a mesura que avançava la dècada.

Per sectors econòmics en podem fer una situació general:

1. Sector Primari:

L'any 1935 a Sóller hi havia tres farineres, quatre molins fariners i dotze cellers. Durant els anys quaranta hi havia quatre tafones al nucli urbà i un nombre indeterminat a les finques. Destaquem entre elles la Tafona Cooperativa de Sóller, presidida per Salvador Frontera Oliver.

Els pagesos estaven organitzats entorn del *Sindicato Agrícola Católico de San Bartolomé* presidit per Bartomeu Coll Rullan, entitat en aquests anys molt activa social i políticament.

També hi havia 13 fàbriques o centres de producció de derivats del porc, entre elles hi havia la de Lluç Garcias Coll al camí de Cas Jurat (*La Favorita*), la de la vídua i fills de Miquel Lladó al camí de Ses Fontanelles o la de Josep Aguiló Pomar al camí de Sa Figuera (*La Luna*). La pesta porcina africana va afectar la producció local, el que va fer baixar la fabricació d'embotits.

2. Sector Secundari:

Pel que fa al sector secundari, l'activitat més important seguia essent la indústria tèxtil. Les fàbriques també varen patir les conseqüències de la crisi de 1929, però així i tot mantingueren la seva activitat. Els fabricants de teixits optaren per mantenir la producció i acumular existències.

Dins aquest sector destaca l'empresa El Gas S.A. productora de gas, electricitat i gel. La fàbrica de gas es va reformar a fons la maquinaria, aquesta es va dur a terme després d'un informe del director Jaume Rullan l'any 1933 i una greu avaria en els forns de fabricació de gas¹⁰⁷. Pel que fa a la producció de l'electricitat, també la fàbrica va millorar la potència de la xarxa.

La crisi mundial no va afectar gaire a l'empresa, ja que va seguir augmentant els beneficis, gràcies a l'augment del nombre d'abonats, la renovació del conveni amb l'Ajuntament i l'ampliació de la xarxa.

L'arribada de la República comportà una millora en les condicions dels treballadors, com un augment dels salaris del 15 per cent, assegurances per a tots els obrers, jornada de vuit hores per als fegoners, calendari de vacances anuals i inspeccions periòdiques a les fàbriques¹⁰⁸.

3. Sector Terciari:

En aquests anys es va crear la societat *Unión Mercantil Sollerense* que aglutinava comerciants de la localitat, i que pretenia fer un front comú entre els productors i comerciants locals, a fi de dur una política econòmica comuna.

Com hem dit, el comerç exterior pel Port es va aturar, en part a causa de la crisi del 1929 i per altra banda per les obres de creixement dels molls comercials, que

---

¹⁰⁷ Vegeu PÉREZ PASTOR, Plàcid, *El Gas S.A.. 100 anys d'història*, Palma, El Gas S.A., 1992.

¹⁰⁸ *Ibid.*, pàg. 89.

impediren l'atracament de vaixells grans. Sols es va donar comerç de cabotatge, els principals ports de destí foren els catalans com Barcelona, Palamós, San Feliu de Guixols. Així i tot, l'any 1934 surten alguns vaixells cap a Marsella, Sète i Alger. El *Sóller* donava les següents dades comercials del 34, *“la navegación de Gran Cabotaje se redujo a un buque de transito de 84 toneladas procedente de Marsella y otro de 67 toneladas procedente de Cette. Se despachó un buque de 38 toneladas de limones para el pueblo de Argel. En el comercio de cabotaje, entraron 2.638 toneladas de mercancías, siendo la mas importante la cantidad de carbones minerales (1.710 t) y cemento y materiales férreos para la construcción (841 t). Entraron 3 vapores con un total de 4.447 t. De aqueo y 15 veleros de 680 t. Salieron 587 t De mercancías, siendo las principales: algarrobas (280 t), embutidos (10 t), limones y naranjas (140 t)”*¹⁰⁹.

Segons les dades que ens donà la Cambra de Comerç, podem veure com el comerç baixa sensiblement en aquesta època, especialment entre 1934 i 1935. Les principals mercaderies entrades pel Port (en Kg.), eren les relacionades amb la construcció, promoguda pels governs municipals. Pel que fa a les exportacions, els principals productes que s'exportaven també pateixen la crisi, l'únic producte que és manté són les garroves.

Les principals empreses de l'època, seguien sent la banca i els transports, representades per dues empreses locals, el Banc de Sóller i el Ferrocarril de Sóller.

Pel que fa al Banc de Sóller es va mantenir com a primera entitat bancària de la localitat. L'entitat va donar beneficis durant tota l'època republicana, en una línia ascendent, excepte l'any 1931, en què es repartiren menys beneficis que l'any anterior.

El capital social l'any 1935 era de 1.500.000 pessetes. i el seu fons de reserva era de 750.375 ptes.

Anys	Actiu	Passiu	Balanç General
1930	49.492.451,93	49.352.072,91	140.379,02
1931	51.481.198,44	51.405.920,68	75.277,76
1932	56.695.484,04	56.563.617,88	131.866,16
1933	63.582.287,44	63.443.368,73	138.918,71
1934	75.497.708,23	75.201.784,82	258.180,00
1935	29.660.265,60	29.255.451,20	404.814,40
1936			

¹⁰⁹ Setmanari *Sóller* 17-08-1935.

Quadre 8

El ferrocarril de Sóller va mantenir una bona activitat a principis de la dècada, però a mesura que avançava aquesta, els beneficis es varen anar reduint, així com el nombre de passatgers. Ja als anys vint l'empresa ferroviària potencià una nova activitat econòmica, el turisme. S'organitzaven excursions que combinaven el ferrocarril i l'automòbil, els passatgers arribaven de Palma en tren a Sóller i uns altres en cotxe per Valldemossa i Deià; a la tornada s'intercanviaven els grups i feien el viatge a la inversa. L'any 1935 el ferrocarril aconseguí en exclusiva els viatges de turistes per carretera de Palma a Sóller¹¹⁰.

Anys	Actiu	Passiu	Balanz General	Núm. Viatgers tren	Núm. Viatgers tramvia	Núm. Viatgers total
1930	511.559	448.632	62.927	133.221	210.413	343.634
1931	555.956	424.721	131.235	138.880	284.368	423.248
1932	616.137	524.448	91.689	181.028	324.225	505.253
1933	616.706	529.685	87.021	195.707	356.693	552.400
1934	567.334	557.172	10.162	195.004	349.848	544.852
1935	552.821	543.908	8.913	183.062	330.356	513.418
1936	478.618	470.021	8.597	180.134	276.713	456.847

Quadre 9 (Font: CAÑELLAS SERRANO, Nicolau S., *El ferrocarril a Mallorca. La via del progrés*, Palma, edicions Documenta Balear, 2001.)

Durant els anys vint i trenta la població va acollir les primeres onades turístiques impulsades des del Ferrocarril de Sóller i el Foment del Turisme, els visitants eren principalment de nacionalitat francesa, alemanya i anglesa.

L'any 1934 hi havia 6 hotels al Port amb 150 places. Aquests hotels eren l'Hotel Ferrocarril, l'hotel Costa Brava, el Marisol, el Terramar, l'hotel Marina i l'hotel *La Playa*.

El mateix any visitaren Sóller 8.521 turistes en 53 excursions, una xifra molt elevada per l'època¹¹¹. Fins i tot es va plantejar unir una línia de vaixells ràpids de Barcelona a Sóller, després connectats a Palma amb el tren.

També s'ha de destacar la figura del súbdit alemany Pablo Esch-Hoerle¹¹², el qual va impulsar les excursions turístiques els anys trenta. Va difondre les nostres costes i paisatges en el seu país.

¹¹⁰ Vegeu CAÑELLAS SERRANO, Nicolau S., *El ferrocarril a Mallorca. La via del progrés*, Palma, edicions Documenta Balear, 2001.

¹¹¹ Ibid.

La solució de la crisi en aquest període s'intentà cercar en la promoció d'obres públiques, en tres línies¹¹³:

- La millora d'infraestructures i equipaments: ampliació de la xarxa de clavegueram, sanejament de torrents, ampliació de camins, millorar les avingudes i les aceres, millorar les infraestructures del Port (dotant de clavegueram la zona de Sa Torre, 1935 o dragant el Port l'any 1936) i la canalització d'aigua potable. La companyia del ferrocarril, al seu torn, prolonga la via del tramvia fins l'hotel Costa Brava, al final del moll.

- L'aprovació de noves urbanitzacions tant a Sóller com al Port: urbanització de la platja d'En Repic (segons un projecte de l'arquitecte Carles Garau, els anys 1929-1930, que inclou també l'hotel Marina, 1929-1930), la urbanització d'Es Través (entre Sa Torre i l'hotel Marisol, mitjançant projectes dissenyats pels arquitectes Josep de Oleza, Carles Garau i Francesc Covas), i una part de la possessió d'El Port (1933-1935).

- Obres d'ampliació de carrers: l'exemple el carrer de Bauzà (1930), reforma de la Plaça Constitució (1931-1932), la prolongació del carrer de la Victòria (tram entre els ponts de Biniraix i Fornalutx, 1932-1933), la construcció de la carretera i el pont del Camp de Sa Mar (1927-1934), la construcció del pont sobre el torrent dels Norais (1935).

També es va intentar la revitalització del mercant intern i la promoció exterior dels productes locals.

5.2.4.- La qüestió obrera i social.

---

¹¹² Pablo Esch-Hoerle, conegut com *Don Pablo*, va instal·lar-se a la localitat l'any 1924 fugint de la difícil situació econòmica i social que vivia Alemanya. Ja coneixia la localitat, perquè hi havia vingut l'any 1911; a més durant la Primera Guerra Mundial va conèixer diversos sollerics establerts a Bèlgica. Fou nomenat vice-cònsol d'Alemanya a Mallorca, i es va dedicar a promocionar l'illa entre els turistes d'aquell país. Setmanari *Sóller*, 05-03-1960.

¹¹³ Vegeu PÉREZ PASTOR, Plàcid "Sóller: Evolució econòmica i social entre 1840 i 1936". Dins: *Església i Societat en la primera meitat del segle XX a Mallorca*. VIIè Simpòsium d'Història Social de la Religió, celebrat a Palma i a Sóller el maig de 2004. En premsa.

El moviment obrer a Sóller durant els anys republicans fou bastant actiu. Destacant els sindicats lligats a la Unió General del Treball –UGT-, pel nombre d'accions que promogueren i perquè eren els sindicats amb major nombre d'afiliats.

El primer conflicte que es va donar fou entre la *Sociedad Obrera del Ramo Textil*, els quals demanaren amb l'Ajuntament com intermediari una millora en les condicions laborals i salarials. El batle accidental Miquel Arbona Colom va reunir les fàbriques implicades: *V. Alcover, Mayol y Cía., Hijo de J. Pizà, Frontera y Puig, B. Frontera y Cía., M. Rullan, Rullan y Mayol, J. Ensenyat i M. Arbona*, que varen acceptar algunes d'aquestes reivindicacions dels obrers.

La creació de la Casa del Poble l'any 1932, a instàncies de l'Agrupació Socialista, va donar un impuls a la creació de societats obreres. Totes elles tingueren la seva seu social a la citada entitat.

Vegem amb més detall aquests sindicats:

- *La Fraternidad*:

Sindicat del gremi de la construcció lligat a la UGT, creat l'abril de l'any 1931. La seva primera seu fou al carrer de la República núm. 18, al bar *Turismo* (era la seu del Centre Republicà Federal); quan es va inaugurar la Casa del Poble es va traslladar allí. La seva primera junta la formaven Pere Coll Bauzà (president), Joan Palou Rotger (vicepresident), Jaume Jaume Cifre (secretari d'actes), Rafel Morey Ferrer (secretari exterior), Joan Colom Joy (comptador), Jaume Palou Coll (dipositari), Josep Vaquer Pizà (vocal), Joan Amengual Jaume (vocal), Aniceto Sánchez Fernández (vocal)¹¹⁴. Fou un dels sindicats més actius de la localitat, participant en diferents vagues per aconseguir millores laborals i salarials. Un dels més destacats fou la vaga organitzada per l'acomiadament de l'afiliat Josep Cina l'any 1933. Aquest any es varen donar 23 baixes, a pesar d'això el sindicat arribà a tenir uns 300 afiliats. El mateix 1933 hi hagué una renovació de la seva junta directiva, la composaren: Arnaldo Herranz Planas (president), Rafel Morell Ferrer (vicepresident), Francesc Valls Forteza (Secretari), Pere Suau Riera (vicesecretari), Antoni Julià Coll (Comptador), Miquel Marroig Colom (Tresorer), Jaume Cunill

---

¹¹⁴ ARM Govern Civil, Expedients d'Associacions, lligall 1622, exp. 1907

Canyellas (Vocal), Pere Ametller (Vocal), Rafel Fuster Alemany (Vocal), Francesc Cifre Arbona (Vocal) i Jaume Serra (Vocal).

- *La Evolución:*

Sindicat dels fusters i ebanistes, fundada a principis de 1932 al bar Turisme. També estaven lligats a la UGT. Les seves accions anaven encaminades a aconseguir millores en les condicions de treball dels seus afiliats. La seva primera junta la composaren Pere Vives Carbonell (president), Mateu Ramon Guasp (vicepresident), Francesc Bernat Marquès (secretari), Josep Martín Torres (vicesecretari), Pere Mayol Pastor (tresorer), Benet Ballester Mayol (comptador), Jeroni Seguí Reus (vocal), Josep Puigrós Iglesias (vocal), i Miquel Calafat Mayol (vocal)¹¹⁵.

- *Sociedad Obrera del Ramo Textil:*

Sindicat creat el juliol del 1931, afiliada a la UGT i agrupava als obrers de les fàbriques tèxtils. La seva primera junta directiva estava composta per Antoni Busquets Arbona (president), Francesc Colom Arbona (vicepresident), Miquel Cirerol Grau (secretari), Onofre Seguí Caimari (dipositari i comptador), Sebastià Alemany Mayol (vocal), Serafín Olivares Morán (vocal), Antoni Sastre Bauzà (vocal), Faustino Santamaría Cruces (vocal) i Joan Bisbal Albertí (vocal suplent). Tenien la seva seu al carrer del Cementiri núm. 26, l'any 1932 varen passar a la Casa del Poble¹¹⁶.

- *Sindicato de Oficios Varios:*

Societat obrera creada l'any 1932 a la Casa del Poble, agrupava els obrers de diferents oficis, com els barbers, carreters, sabaters i de gas i electricitat. Els obrers de la branca d'electricitat, varen arribar a constituir-se com un sindicat independent a finals del període republicà. Inicialment el sindicat estava lligat a la UGT, però l'any es deslligà d'aquest sindicat i es constituí com a societat autònoma. La primera

---

¹¹⁵ ARM Govern Civil, Expedients d'Associacions, lligall 1629, exp. 2210

¹¹⁶ ARM Govern Civil, Expedients d'Associacions, lligall 1623, exp. 1964

Junta directiva del sindicat d'Oficis Varis l'any 1931 estava formada per: Antoni Rullan Binimelis (president), Francesc Sellés López (vicepresident), Antoni Orell Garau (secretari i comptador), Miquel Coll Adrover (tresorer), Melchor Capó Coll (vocal), Isidro González González (vocal) i Jaume Cifre Albertí (vocal)¹¹⁷.

- *Acción Obrera*¹¹⁸:

Sindicat catòlic, nascut el 4 de juny l'any 1932 i lligat a la Federació Catòlica Obrera de Mallorca. Era un sindicat intersectorial, que agrupava diferents oficis. L'any 1935 la seva junta directiva la formaven: Rafel Andreu Muñoz, Onofre Seguí Caimari, Jaume Mayol Vicens, Joan Isern Moragues, Bartomeu Darder Riviere, Francesc Castanyer Mayol, mossèn Jordi Company Campins, i Josep Rullan Pastor. Va crear escoles nocturnes per els seus socis. A més organitzaven conferències sobre societat, política i religió.

- *Sindicato Único de la Construcción*:

Sindicat creat l'agost de 1931, era l'únic sindicat lligat a la CNT, tenia la seva seu a la carretera de Deià núm. 86, i agrupava als obrers que treballaven en les obres de millora del Port. Va tenir alguns conflictes amb l'empresa *Puertos y Pantanos S.A.* La directiva estava formada per Pere Suau Riera (secretari), Josep Arbós (comptador) i Miquel Llabrés (secretari). A la primera reunió foren presents també: Pedro Valverde, Pedro Muñoz, Alfonso Muñoz, Fernando Raja, Pedro Hernández i Benito Sánchez¹¹⁹.

- *Consejo Obrero Ferroviario*:

---

¹¹⁷ ARM Govern Civil, Expedients d'Associacions, lligall 1629, exp. 2237

¹¹⁸ Sindicat creat el 1932, aglutinava diversos sindicats com el *Sindicato Ferroviario Balear*. La seva junta directiva estava composta per Gaspar Vicens (president), Pere Busquets (vicepresident), Francesc Arcas D. (secretari), Miquel Arbona A. (vicesecretari), Bartomeu Darder R. (tresorer), Francesc Arcas M., Plàcid Pérez, Bartomeu Bernat, Hernando Vallès i Gabriel Nicolau (vocals).

¹¹⁹ ARM Govern Civil, Expedients d'Associacions, lligall 1625, exp. 2022

Sindicat dels obrers del ferrocarril. L'any 1936 la seva directiva la formaven: Maties Colom, Josep Coll, Joan Reynés, Antoni Ferretjans, Bartomeu Busquets, Antoni Puig, Fabián Cañabate Acosta, Miquel Niell, Antoni G., Miquel Mir, Salvador Castanyer, Jordi Arbona, Josep Canyelles, Bartomeu Busquets, Fernando Raja.

- *Sindicato de Obreros Metalúrgicos:*

Sindicat dels ferrers i forjadors. L'any 1936 la seva junta la composaven: Antoni Pizà Bernat, Mateu Galmés Llabrés, Bartomeu Albertí Estades, Vicenç Roig i Miquel Mora Duran.

Totes aquestes associacions dugueren una activa campanya reivindicativa i d'enfrontament amb la patronal i els grups més conservadors. Sobretot per mitjà de diverses vagues en el sector tèxtil i de la construcció. Molts d'aquests conflictes es varen solucionar gràcies a la tasca negociadora dels batles i d'alguns regidors, com Josep Serra¹²⁰.

Pel que fa a la patronal, aquesta també es va organitzar en algunes associacions, com:

- *La Sociedad Patronal de Obreros, Carpinteros y Ebanistas de Sóller:*

Societat fundada l'any 1933 i que pretenia agrupar els patrons dedicats al sector de la fusteria.

- *La Sociedad Patronal del Gremio de Albañilería:*

Entitat creada l'any 1932. La junta directiva l'any 1935 la formaven: Antoni Martorell Garau (president), Josep Morell Casasnovas *Putxa* (vicepresident), Josep Morell Colom *Cit* (secretari), Pere J. Suau Amengual (vicesecretari), Joan Casasnovas Casasnovas (comptador), Antoni Colom Casasnovas (tresorer), Gabriel Pasqual Bisquerra (vocal), Amador Coll Ensenyat *Madora* (vocal), Martí Cifre Orell (vocal) i Antoni Servera Pons (vocal). L'any 1933 posà en marxa una matxacadora de pedra a la finca de Sa Mola, al costat de la carretera del Port.

---

¹²⁰ VAQUER ESTADES, Brígida, *Aproximació a les organitzacions obreres de Sóller: 1931-1936*, Palma, dins BSAL 41, 1985, pàg. 454.

L'any 1932 es va organitzar un míting per part de simpatitzants de la CNT de Sóller al Teatre Victòria, amb una conferència a càrrec de la dirigent anarquista Federica Montseny¹²¹.

L'any 1934, després de la revolució d'octubre, es llançaren pamflets amb el lema “¡Cread los Comités de Empresa! ¡Formad los comités de fabrica! ¡Cread los Comités campesinos! ¡Viva el Soviet! ¡Soviets en los lugares de trabajo!”, signat pel Partit Comunista i Joventut Comunista¹²². El suposat autor fou Antoni Fullana, simpatitzant comunista d'Alaró resident a Sóller que treballava recollint olives a la finca de *Cals Bernats*. Fou condemnat a dos anys i dos mesos de presó a Pamplona tot i que les proves no eren clares.

Durant el bienni conservador el moviment obrer va patir una recessió com a la resta de l'Estat. La Casa del Poble arran dels fets d'octubre, va ser tancada per ordre de l'autoritat militar.

Es va recuperar l'activitat reivindicativa parcialment durant el 1936, amb la victòria del Front Popular; però sense la intensitat dels primers anys republicans.

Alguns dels conflictes entre obrers i patrons que podem citar varen ésser:

- Les reivindicacions dels obrers tèxtils l'any 1931 per millorar els salaris i la reducció dels horaris. El resultat d'aquestes accions fou la signatura d'un conveni entre els empresaris tèxtils i la *Sociedad Obrera del Ramo Textil*, pel qual s'establia el reconeixement del sindicat com a interlocutor amb els patrons, la jornada laboral de 8 hores diàries, els salaris mínims dels homes (amb un màxim de 5,50 per dia) i dones (que treballaven a escarada), la regulació del treball de dones i nins i les festes locals.
- Les reivindicacions del sindicat de fusters *La Evolución* l'any 1932 també per

---

¹²¹ La noticia publicada en el setmanari local deia així: “*El martes por la noche tuvo lugar en el Teatro Victoria de esta ciudad un acto de propaganda sindicalista organizado por algunos elementos de la localidad simpatizantes con la Confederación Nacional del Trabajo. Este acto consistió en una conferencia pública a cargo de la propagandista anarquista Federica Montseny, que desarrolló el tema «Socialismo y Anarquismo». A esta conferencia acudió una numerosa concurrencia que llenó totalmente el teatro en que tuvo lugar. Dio comienzo a las ocho y media y la conferenciante tuvo pendiente de su peroración al auditorio por espacio de dos horas. Con gran elocuencia y facilidad de palabra la disertante fue desarrollando su tema, que fue una violenta diatriba contra el socialismo y abogando para sumar las masas obreras al ideal anarquista libertario que persigue la Federación Anarquista Internacional. La señora Montseny fue muy aplaudida*”. (Setmanari Sóller 17-12-1932).

¹²² Ibid., 27-10-1934.

aconseguir unes millores en els salaris. No es va arribar a produir cap vaga gràcies a les gestions del batle accidental Josep Forteza i finalment les dues parts es varen posar d'acord, aconseguint els obrers un augment del sou, entre d'altres prestacions.

- A finals del 1932 els obrers del *Ramo Textil* es varen posar en vaga, tot i que no tots els obrers s'hi varen adherir. De fet, a la fàbrica *La Solidez* i a *Can Bac* (Frontera y Puig) la producció no es va aturar. Els obrers que no trobaren una feina alternativa foren auxiliats per la Casa del Poble. La vaga va durar unes setmanes i no es va resoldre res, els obrers no aconseguiren l'augment salarial i els patrons varen haver d'estar aturats, amb les conseqüents pèrdues econòmiques. La vaga va finalitzar el 9 de gener de 1933, va afectar a 9 establiments i fou seguida per tots els obrers tèxtils, uns 500¹²³.

- Entre el 15 de setembre i el 5 de novembre de 1933, foren els manobres qui es posaren en vaga, uns 320 obrers la seguiren, dels 380 que hi havia ocupats. Demanaven la readmissió d'un obrer despatxat i una reducció de la jornada de treball. 20 talls d'obriers foren els afectats.¹²⁴

- El dia 5 de juny de 1936 els obrers sollerics varen declarar la vaga general¹²⁵. En solidaritat amb els obrers de Palma, per l'atemptat contra la Casa del Poble per extremistes de dreta. Es va realitzar una manifestació que va recórrer els carrers Victòria, Lluna, Plaça Constitució, Bauzà, Rectoria, Quadrado, Tamany, Jesús, Volta

---

¹²³ Ibid., 15-09-1934.

¹²⁴ Ibid.

¹²⁵ *"Reunidos en la Casa del Pueblo los directivos y afiliados de los Sindicatos, han acordado por unanimidad ratificar el paro general en esta ciudad y solidarizarse con el de 24 horas decretado por los compañeros de Palma de Mallorca, con motivo del vandálico atentado que ayer se perpetró contra el domicilio social de los trabajadores de aquella capital (Casa de Pueblo de la calle Fermín Galan) y a consecuencia del cual resultaron heridos de gravedad varios de nuestros hermanos de clase.*

Al propio tiempo, por conducto de la autoridad local, elevan a las Autoridades Provinciales Republicanas su más enérgica protesta por lo sucedido y exigen que sean tomadas las medidas necesarias para poner coto a las constantes provocaciones que la reacción desarrolla en contra de la República y de sus más decididos defensores que componen el Frente Popular.

Resuelven también que el trabajo sea reanudado a las 12 horas de hoy. Sóller, 5 de junio de 1936. Firmado: Juan Casasnovas (Junta Administrativa), José Ramírez (Oficios Varios), Matías Colom (Ferroviarios), M. Marimón (La Fraternidad), Gabriel Sampol (La Evolución), José Fluxó (Radio Comunista) y Pedro Coll (Agrupación Socialista)." Setmanari Sóller 06-06-1936.

Piquera, Bisbe Nadal, Pi i Maragall, Sta. Bàrbara, Sant Jaume i Sta. Teresa. Tots els comerços, empreses i societats tancaren les seves portes. La intervenció del batle Josep Serra i del regidor Joan Casanovas va fer que no hi haguessin incidents i que els manifestants es dissolguessin pacíficament.

5.3.- La cultura i l'oci.

Culturalment Sóller gaudia d'una bona salut durant la II República. Foren molts els sollerics que participaren en el desenvolupament de la llengua i la cultura catalana a Mallorca, destacant a Guillem Colom Ferrà, Maria Mayol i Miquel Serra Pastor, tots ells lligats a la revista *La Nostra Terra* i signants entre d'altres intel·lectuals mallorquins del manifest "Resposta als Catalans". Aquest manifest fou publicat el 10 de juny de 1936 i responia al "Missatge als Mallorquins" escrit per intel·lectuals i polítics catalans convidant als mallorquins a treballar per la cultura i el reconeixement del passat comú. Foren 16 els sollerics que signaren aquest manifest. Tots ells pertanyien a la burgesia local, que havien estudiat a Barcelona i França, i que exercien professions liberals. La majoria dels sollerics signants estaven lligats a l'*Associació per la Cultura de Mallorca*; com Maria Mayol, vocal d'aquesta l'any 1923 o Josep Serra. Així trobam als republicans Martí Torrents (apotecari), Josep Serra Pastor (apotecari), Miquel Serra Pastor (escriptor), Pere Serra Pastor (mestre nacional), Pere Serra (metge), Marià Rovira Sellarès (metge), Joan Palou (apotecari), Maria Mayol Colom (professora), i als regionalistes Gabriel Mayol (metge) Joan Marqués i Arbona (director del Sóller), Miquel Marqués i Coll (periodista), Guillem Colom i Ferrà (poeta), Guillem Colom i Casanoves (geòleg), Rosa Bennàssar (presidenta del Foment de Cultura de la Dona de Sóller), Andreu Arbona i Oliver (escriptor) i Miquel Arbona Oliver (escriptor)¹²⁶.

---

¹²⁶ El text redactat per l'escriptor Miquel Ferrà i Joan deia: "Signat per elements representatius de totes les disciplines intel·lectuals, acaba d'ésser tramès als mallorquins un missatge que és alhora d'agraïment per elevades aportacions rebudes i una invitació a intensificar les actuacions conjuntes per un ideal comú de cultura i per un envigoriment de les forces de cohesió moral, social i patriòtica, avui més necessàries que mai en la vida dels pobles. Ni la més elemental cortesia pot deixar incorrespost aquest reconeixement dels catalans d'avui a tot allò que l'escola mallorquina aportà a la renaixença literària catalana, des dels primers Jocs Florals restaurats, ni la sensibilitat col·lectiva més rudimentària pot esquivar la meditació davant el fet viu d'una cultura catalana, arborada pels seus

Els anys de la República foren anys de gran activitat associativa, no sols obrera, sinó també en el marc religiós, cultural i esportiu. A Sóller moltes de les associacions d'aquest tipus havien sorgit en les primeres dècades del segle, però en aquests anys la seva presència en la societat fou notable. De les societats obreres i catòliques n'hem parlat en els punts anteriors, pel que fa a les societats culturals, podem distingir dos tipus d'associacions:

1. Societats recreatives:

---

capdavanters com un estendard de futures victòries a la proa d'una nau de salvació enmig de la depressió espiritual que travessa i amenaça el món de l'Occident. Per això, amb la nostra simple condició de mallorquins conscients, hereus i dipositaris d'una tradició que ens emmotllà, i en la transmissió de la qual està el secret de la nostra subsistència com a poble, elevem aquí la veu per contestar aquell missatge. Amb la nostra resposta volem fer primer que res la triple afirmació d'una unitat de sang, de llengua i de cultura; afirmació de fidelitat a una pàtria natural que és, per damunt de tota política, la terra on és parlada la mateixa llengua nostra. I afirmació que adreçem a la Catalunya immortal, la Catalunya de tots els catalans i de tots els temps, que s'estén del Rosselló a València, la del rei En Jaume I i de Ramon Llull, la que ressorgí triomfant el dia que un mateix esperit començava d'agermanar, en els inicis d'una renaixença gloriosa, els primers vidents d'enllà i ençà de la mar votats a la restauració de la nostra llengua. Des que el Rei En Jaume en 1229 conquistava Mallorca, la nostra illa ha seguit el seu camí per la història, coincident a voltes i d'altres divergent, unida o separada políticament de la Catalunya occidental. No ens importa ara. Una realitat ha surat per damunt de totes les altres, en tots els temps, a la nostra terra, i és la realitat única, incommovible, de la llengua viva. I amb aquesta realitat ens emparem avui per afirmar-nos a nosaltres mateixos, segurs de la força incoercible que l'idioma representa, i en la qual fiem totes les esperances de durada com a col·lectivitat humana, arrelada en un solar comú i dotada d'un esperit i d'una fesomia pròpia. L'afirmació d'una llengua és també l'afirmació d'una cultura. No creiem equivocar-nos en assegurar inscrit l'esdevenidor cultural de Mallorca en l'òrbita de gravitació que la llengua li assenyala. I en ratificar públicament l'adhesió a aquesta llengua i a la seva cultura, no entenem renunciar a cap de les característiques que han modelat al llarg dels segles la nostra fesomia popular, de la mateixa manera que han particularitzat la varietat del parlar mallorquí, dins la unitat inexpugnable de la llengua catalana. Som i serem fidels a una Mallorca que es vol afirmar profundament mallorquina i exaltar així la seva íntima i autèntica personalitat. Davant el miracle vivent d'una cultura catalana que desplega als nostres ulls la seva carta de ciutadania en els centres de la cultura universal, no defugim de prendre posicions al seu redós amb tota la modèstia del nostre esforç. Aquesta adhesió, instintiva més que no reflexiva, tal volta fins avui, hem de fer-la conscient, viva i estesa a tot el nostre poble. I així responem a la crida que ens és feta, disposats a col·laborar en tots aquells actes i projectes encaminats a consagrar la nostra germanor essencial i la nostra comuna esperança". (Setmanari *Sóller*, 13-06-1936).

- *Círculo Sollerense:*

Entitat fundada l'any 1899, coneguda també amb els noms de *Es Centro* i *Els Xiclets*. La seva seu es trobava a Can Bordils. L'any 1935 la seva junta estava composta per Joan Palou Coll (president), Josep Mayol Trias, Joan Casanovas Casanovas Bartomeu Terrassa Arbós, David March Rullan, Bartomeu Mayol Mayol, Jaume Bujosa Coll¹²⁷. Un dels actes més celebrats en aquests anys foren les disfresses i balls del Carnestoltes, havent de llogar el teatre *Defensora* per acollir la gran quantitat de gent que hi participava.

- *La Unión:*

Coneguda popularment com *Sa Botigueta*. L'any 1935 la junta directiva estava composta per, Cristòfol Trias Roig (president), David March Rullan (vicepresident), Miquel Bauzà Bernat (secretari), Francesc Jofre de Villegas Andreu (vicesecretari), Vicens Sastre Colom (tresorer), Miquel Casanovas Castanyer (comptador), Miquel Marquès Coll (bibliotecari). Aquesta societat, mantenia una subscripció de premsa estrangera, el que feia que molts emigrants retornats en fossin socis. També organitzava conferències i balls durant l'època de Carnestoltes.

- *Sociedad Defensora Sollerense:*

Societat recreativa i de socors mutus, fundada l'any 1887 pels artesans i agricultors locals. Durant els anys vint l'emigració va afectar a la societat, perquè molts joves partien, en els anys trenta però, la societat es va recuperar i va al seu màxim de socis. En aquests anys realitzaren nombroses activitats i actes.

2. Societats culturals:

- *Lira Sollerense:*

---

¹²⁷ Suplement del Setmanari *Sóller*, *Bodas de Oro 1885-1935*

Banda de Música fundada l'any 1912 per Miquel Ballester Serra¹²⁸. La componien 25 músics¹²⁹, la majoria joves alumnes de l'escola municipal de música, que també gestionava l'entitat. L'any 1935, la viuda del fundador, Rosa Cruellas, va instituir els premi *Miquel Ballester Serra* per fomentat la música i dotat amb 200 ptes. L'any 1931 la seva junta directiva la composaven: Baltasar Marquès Oliver (president), Miquel Rosselló Barceló (vicepresident), Joan Lladó Colom (dipositari i comptador), Mateu Oliver Maimó (secretari), Miquel Oliver Bauzà (vocal, com a director de la banda de música de la societat), Domingo Rullan Vives (vocal), Sebastià Alcover Colom (vocal), Francesc Miró Aguiló (vocal), Miquel Serra Pastor (vocal), Miquel Puig Morell (vocal), Andreu Arbona Oliver (vocal) i Jaume Oliver Ferrà (vocal)¹³⁰.

- *Sociedad Colombófila Sollerense*:

Entitat fundada l'any 1932 per fomentar i fer propaganda de l'afició als coloms missatgers a Sóller. Aquest any organitzava juntament amb la *Federation Nationale des Sociétés Colombophiles de France* curses de coloms entre Mallorca i França¹³¹. La seva junta l'any 1934 la composaven Joan Palou Rotger (president), Joan Morey Sastre (secretari), Joan Mayol Alcover (vicepresident), Joan Lladó Umbert (dipositari

---

¹²⁸ Emigrat a Puerto Rico als anys setanta del segle XIX. Soci de *Ballester Hermanos*, empresa dedicada a la importació i l'exportació de productes, especialment el cafè. Era propietari de l'hisenda *Santa Rosa*. Aficionat al violí. Casat amb Rosa Cruellas i amb dos fills, Maria i Miquel.

¹²⁹ Salvador Colom Planas (flauta), Tomàs Borràs Roig (clarinet principal), Sebastià Frontera Mir i Antoni Vila Ripoll (clarinets primers), Maties Rabassa Salas i Joan Mayol Cardona (clarinets segons), Miquel Calafat Coll (clarinet tercer), Jesús Martín Torres (saxofon alt primer), Bartomeu Dols Sampol (saxofon alt segon), Antoni Vives Amengual i Gabriel Vila Ripoll (saxofons tenors), Pere A. Miró Alemany (fiscorn), Jordi Arbona Moyà i José López Ruiz (trompetes), Sebastià Amengual Ferriol (trompeta segona), Bartomeu Cabot Colom (bombardí primer), Jaume Miró Xumet (bombardí segon), Jaume Vila Ripoll (trombó primer), Guillem Vaquer Montserrat (trombó segon), Jaume Rullan Portell, Gregori Negre Quetglas i Bartomeu Vila Ripoll (baixos), Joan Bennàssar Sacarés (plats), Ramon Cabrer Sancho (bombo) i Bartomeu Duran Tomàs (caixa). Suplement del Setmanari *Sóller*, *Bodas de Oro 1885-1935*.

¹³⁰ ARM, Govern Civil, expedients d'Associacions, lligall 1623, exp. 1973.

¹³¹ Els coloms foren traslladats des de França amb vaixell i allotjats a l'Oratori de Santa Catalina al Port. El primer arribà a Lió amb 35 hores. (Setmanari *Sóller* 09-07-1932).

i comptador), Josep Borràs Pastor (vocal), Joan Morell Ferrer (vocal) i Bartomeu Canals Palou (vocal)¹³².

- *Sociedad de Cazadores de Sóller:*

Entitat creada l'any 1932. Pretenia fomentar la caça i les activitats relacionades, així com informar i donar assistència legal als seus socis. La seva junta directiva l'any 1935 la composaven Antoni Ensenyat Riutort (president), Antoni Socias Abraham (vicepresident), Vicens Ensenyat Canals (secretari), Damià Orell Casasnovas (vicesecretari), Jeroni Rullan Binimelis (tresorer), Joan Marcé Palou (vicetresorer), Joan Alemany Mayol (vocal), Joan Palou Rotger (vocal), Joan Ferrer Castanyer (vocal) i Lluç Vicens Mayol (vocal).

- *Foment de Cultura de la Dona:*

Aquesta entitat sorgida l'any 1928, va sofrir molts canvis en aquest període. L'any 1932, per iniciativa de la presidenta Maria Mayol, es va procedir a la compra d'un solar al carrer de Sant Jaume. En aquest lloc es va començar a edificar el que havia de ser el seu local social i que, poc després, es va convertir en el cinema Fantasio. L'any 1934 la seva fundadora Maria Mayol va abandonar el càrrec de presidenta per desacords amb les afiliades més conservadores. El mateix any va ser anomenada una nova junta formada per: Rosa Bennàssar Riutort (presidenta), Maria Marquès Coll (vicepresidenta), Margalida Trias Colom (secretaria), Francisca Arbona de Pizà (vicesecretària), Antònia Morell de Arbona (tresorera), Rosa Colom Oliver (vicetresorera), Isabel Morell Colom (comptadora) i Catalina Arbona de Colom (bibliotecària). L'associació es va traslladar a un nou local al carrer Santa Teresa. Tot i això va seguir amb la seva activitat d'organitzar conferències, cursos per a les dones i exposicions de flors. Aquesta darrer activitat era una de les més destacades, i que es celebrava sense interrupció des de la fundació de l'entitat durant les festes de maig.

- *Delegació local de la Creu Roja:*

---

¹³² ARM, Govern Civil, expedients d'Associacions, lligall 1635, exp. 2522

La secció de Sóller va sorgir a principis del segle XX, el 1906. Mantenia una tasca d'assistència als malalts important, amb el manteniment d'una brigada sanitària¹³³ i consultes mèdiques setmanals. Tenia el seu domicili al carrer del Vent núm. 13. La junta directiva l'any 1935 la composaven Jaume Coll Ensenyat, Celestí Bonnín Piña, Josep Morell Casasnovas, Miquel Casasnovas Castanyer, Onofre Bauzà Castanyer i Antoni Colom Frontera¹³⁴.

Durant la República hi va haver una important expansió del cinema a la localitat. A les sales existents de la *Defensora Sollerense* i el Centre Parroquial Victòria (hi cabien 443 espectadors) s'hi afegiren l'any 1933 el cinema teatre *Kursaal* amb capacitat per més de mil espectadors el de més capacitat de Sóller¹³⁵. Era propietat de Miquel Marquès i la seva família (*Empresa Cinematográfica Marqués*). L'any 1932 el cinema *Unión* (on es feien sessions a l'aire lliure). I l'any 1934 es va obrir el cinema *Fantasio* amb capacitat per 715 espectadors¹³⁶. En aquests anys es filmaren diverses escenes de pel·lícules al poble, com *Isla de Mallorca* (dirigida per Antoni de Prunera, 1932), *Una Visión de las Baleares* (Joan Estelrich, 1935) o *Rumbo al Cairo* (Benito Perojo, 1935)¹³⁷, ja que l'atractiu paisatgístic de la localitat servia força bé com a decorat exterior.

Durant els anys republicans l'esport també va tenir una forta presència a la vall. L'entitat més important era la *Sociedad Deportiva Sollerense*, que va sorgir l'any 1926 com a la filial esportiva de la Congregació Mariana. Era propietària del terrenys esportius del Camp d'en Mayol. L'any 1932 va emetre accions per valor de 500 ptes en títols de Soci Propietari, pel perill de que el camp fos dividit en parcel·les

---

¹³³ Formada l'any 1935 per Rafel Morey, Roberto Robert, Joan Obrador, Joan Sanchis, Antoni Coll Bibiloni, Josep Miquel, Joan Bestard, Joan Colom, Andreu Vives, Josep Martí, Gabriel Cocoví, Francesc Forteza, Gabriel Colom i Antoni Coll. Suplement del Setmanari *Sóller, Bodas de Oro 1885-1935*.

¹³⁴ Suplement del Setmanari *Sóller, Bodas de Oro 1885-1935*.

¹³⁵ La primera pel·lícula que es va projectar fou *El caballero de la noche*.

¹³⁶ La primera pel·lícula projectada fou *La reina Cristina de Suecia*.

¹³⁷ SBERT I BARCELÓ, Cristòfol M., *El cinema a les Illes Balears des de 1896*, Palma, edicions Documenta Balear, 2001.

edificables. L'any 1935 comptava amb 104 socis propietaris, 43 socis de numero i 64 socis jugadors.

El 1935 es va fundar el *Club Deportivo Sóller* a partir del. Aquest nou club que agafava el relleu de la secció de futbol de la *Sociedad Deportiva Sollerense*, el *Sóller Football Club*. El seu primer president fou Joan Rullan Ensenyat¹³⁸. L'equip de futbol aquell any estava format per Joan Castanyer, Joan Alabern, Bernat Castanyer, Jaume Mayol, Ricard Hauft, Andreu Gelabert, Ricard Alemany, Paco Arcas, Pere J. Sacarés, Jaume A. Aguiló i Pere Serra.

L'any 1935 es va crear també el *Sóller Sporting Club*, societat ubicada al Cafè Central. L'impulsor d'aquesta fou el cosí del rei d'Egipte, el príncep Salah-El-Din-Fouad, casat amb una sollerica. Els objectius d'aquesta societat era impulsar l'esport i organitzar competicions esportives. Va englobar les altres seccions de la SDS, la boxa, el ciclisme, la natació i el bàsquet. Les dues entitats utilitzaven el Camp d'En Mayol per a celebrar les competicions esportives, a pesar de que això va comportar alguns enfrontaments¹³⁹. El 30 de setembre de 1935 la junta directiva la composaven: Salah-El-Din-Fouad (president), Joan Pons Bisbal (secretari), Vicens Ensenyat Mayol (tresorer), Mateu Barceló Mayol (vocal), Bartomeu Noguera (vocal), Joan Mayol Mayol (vocal) i Joan Bauzà Ripoll (vocal)¹⁴⁰.

L'any 1932 els germans Joan i Pere Reynés varen organitzar el primer equip de bàsquet, realitzant el primer partit d'exhibició disputat a Mallorca durant les fires del mateix any.

El juny de 1936 es fundà l'associació *Juventud Cultural Deportiva Antifascista de Sóller*. Organització juvenil de tendència comunista que pretenia segons els seus estatuts "fomentar l'esport, l'esperit de combatiu antifeixista i la lluita contra la guerra"¹⁴¹. Tenia la seva seu a la Casa del Poble i la seva junta directiva estava composta per Joan Muntaner (secretari general), Bartomeu Albertí (comptador) i Ramon Colom (tresorer). Altres membres fundadors eren: Josep Herrero, Miquel Calafat, Joan Marimon, German Santamaría, Gabriel Sampol, Francesc Amorós, Sebastià Tomàs i Miquel Fornès.

---

¹³⁸ CELIÀ SASTRE, Bartomeu, *El futbol a Sóller durant la Guerra Civil (1936-1939)*, dins I Jornades d'Estudis Locals a Sóller, Palma, Ajuntament de Sóller, 2007.

¹³⁹ Ibid., pàg. 232.

¹⁴⁰ ARM Govern Civil, Expedients d'Associacions, lligall 1637, exp. 2632

¹⁴¹ ARM, Govern Civil, expedients d'Associacions, lligall 1637, exp. 2749

També varen tenir molta acceptació les vetllades de boxa, les competicions ciclistes i els toros. Cal destacar que l'any 1934 el ciclista solleric Miquel Torrens Dols va fer campió de Balears de fons en carretera¹⁴².

Pel que fa a les festes, aquestes es realitzaren amb normalitat, destacant les festes del Firó, que tingueren uns anys d'expansió, tot i les disputes sobre les celebracions dels actes religiosos. Durant el Bienni Progressista i sota el Front Popular aquests actes religiosos tingueren poca presència, eliminant-se del programa de festes¹⁴³. Això fou degut a l'esperit laic que volia impulsar el nou Estat, cosa que va provocar no poques protestes. En canvi durant la batlia de Miquel Colom, els actes religiosos recuperaren la seva presència als programes.

La recuperació, en quant a participació, de les festes de maig, es va deure en part per la recessió de l'emigració. Ja que la partida de molts joves a França o Amèrica restava participants a les festes.

Durant la República fou Capità Angelats Pere Antoni Coll *Corona* i Rei Moro en Francesc Castanyer Reynés. En aquests anys els qui participaven en el simulacre cobraven una petita quantitat de diners. El 1935 es van pagar 173 pessetes pel lloguer de vuit barques i una embarcació a motor pel remolc dels nins, utilitzats en el simulacre del desembarc dels moros el dia del Firó. El mateix any es pagaren també 16'15 ptes. per quatre litres d'anís subministrats als qui participaren en el simulacre.

Entre 1931 i 1935 representaren a les Valentes Dones, Virrey Rocafull, Capità Angelats i Sergent Soler infantils:

- 1931: Magdalena Bennàssar i Esperança Rullan; Baltasar Calafell; Antoni Gay i Antoni Sanchís.
- 1932: Catalina Rullan i Catalina Casasnoves; Joan Oliver; Antoni Celià i Jaume Bennàssar.
- 1933: M^a del Carme Castanyer i Francisca Conesa; Damià Bauzà; Joan Castanyer i Jaume A. Soler.
- 1934: Maria Castanyer i Catalina Conesa; Antoni Mayol; Josep Frontera i Miquel Bauzà.

---

¹⁴² Setmanari *Sóller*, 07-12-1934.

¹⁴³ El programa de festes de 1931 és un bon exemple de l'absència d'aquests actes, que si bé es celebraven, no es feien amb el suport de l'Ajuntament.

- 1935: Catalina Lladó i Catalina Rullan; Joan Colom; Ernest Altés i Bartomeu Amengual.

- 1936: no es varen elegir personatges infantils.

5.4.- L'emigració a França i Puerto Rico.

En els anys trenta la dinàmica migratòria va començar a canviar. El destí principal dels sollerics seguia essent França, però a causa de les conseqüències de la crisi econòmica mundial el Govern Francès va començar a posar traves a l'entrada de joves treballadors estrangers. Això va provocar una forta implicació de l'Ajuntament per aconseguir que aquestes restriccions no afectessin als sollerics. El batle Miquel Colom va enviar cartes al ministre d'Estat, al diputat Joan March Ordines i a l'Ambaixador francès a l'Estat espanyol per resoldre aquesta situació i firmar un tractat perquè les restriccions no afectessin als ciutadans espanyols. Aquestes negociacions es varen allargar durant tota la dècada dels trenta, els conflictes bèl·lics passaren el tema a un segon pla.

Una altra causa podrien ser les diferents lleis d'amnistia pels joves que havien emigrat i que no s'havien presentat a files. Des de les planes del setmanari local es recollien aquestes notícies: *“Se nos ruega recordemos a nuestros lectores a quienes pueda interesar, de una manera a los que residen en el extranjero, que el plazo para acogerse a la Amnistía promulgada el día 24 de abril último termina el día 9 de octubre próximo para aquellos soldados o mozos que tienen su residencia fuera del territorio español, y para aquellos que residen en el extranjero (...)”*¹⁴⁴.

No podem oblidar tampoc les obres de creixement dels molls, el que va ocasionar la disminució del tràfic de persones i mercaderies pel Port.

A pesar d'això continuava el reclam d'una millor perspectiva laboral al país veí. Els següents anuncis eren freqüents encara a la premsa local:

- *“Cause double emploi: A vendre importante ville Midi France, grand Magazín Fruits, gros chiffre d'affaires, benefice assuré 50.000. A traiter avec 50.000 comptant facilités pour solde. Ecrire Administration du Sóller núm. 1”*¹⁴⁵.

---

¹⁴⁴ Setmanari Sóller 11-08-1934.

¹⁴⁵ Ibid. 05-11-1932.

- “Se desea vender un comercio de frutos muy acreditado instalado en población importante de Francia. Dará más informes D. Jerónimo Rullan, c/ Mar, núm. 648”¹⁴⁶.

- “Por medio de atento B. L. M. nos comunica nuestro paisano, el ex concejal del Ayuntamiento, D. Juan Frontera, haberse hecho cargo del Café Hotel du Parc (avenue de la Pepinière 37) en Perpignan, luego de haber traspasado a d. Damián Esteve el acreditado café “Bar de Sóller” que regentó el Sr. Frontera en Mulhouse (Alto Rhin) durante muchos años”.¹⁴⁷

Pel que fa a Puerto Rico, el setmanari també donava algunes noticies de l'estat dels negocis dels sollerics en l'illa de carib:

- “Por medio de sendas circulares, que recibimos esta semana, nos participa la antigua entidad mercantil-agrícola “Marqués Hermanos” de Arecibo (P.R.), que ha quedado disuelta por escritura notarial de fecha 11 de julio próximo pasado y por compra a sus participantes, habiéndose encargado del activo y pasivo de la misma, D. Antonio Marqués Arbona; y este, que continuará los negocios a que la referida sociedad se dedicó, y para mejor marcha de estos ha nombrado apoderados al antiguo asociado D. Amelio Cortés Mendialdua y a los Sres. Ramón Gelabert, d. Elías y d. Guillermo A. Marqués Muñoz, cuyas firmas van continuadas al pie de la circular de referencia. Agradecemos a la disuelta sociedad y a d. Antonio Marques, la atención que nos han hecho objeto”¹⁴⁸”

Pel que fa a la vida associativa a l'exterior, els comerciants sollerics es mostraren molt actius, i foren impulsors d'algunes societats de caire espanyolista. L'any 1932, la colònia espanyola per iniciativa dels sollerics, va fundar la Casa d'Espanya a Niça. El seu primer president fou Manuel Casanovas Tocho. Altres sollerics es trobaven a la junta directiva: Vicens Vicens (tresorer) i Pere Ripoll (vicetresorer). Aquesta associació agrupava a tots els espanyols residents al departament del Alps Marítims.

Els sollerics Damià Planas i Josep Balaguer eren presidents respectivament de les associacions d'emigrants *La Unión Española* de Toulon i *Unión de Españoles del Nordeste de Francia*, de Mulhouse que agrupava els espanyols establerts als

---

¹⁴⁶ Ibid. 05-11-1932.

¹⁴⁷ Ibid. 03-10-1931.

¹⁴⁸ Ibid. 31-08-1935.

departaments del Alt i Baix Rin, territori de Belfort, Doubs, Alt Saone, Vosges, Meurthe-et-Moselle, Moselle i Sarre.

Altres llocs on seguiren emigrants els sollerics foren principalment Alemanya, Bèlgica, Suïssa, Puerto Rico i Veneçuela.

A més, els sollerics residents a l'estranger es varen implicar i solidaritzar amb totes els actes i actuacions que es donaven a Sóller. Per exemple, durant els fets d'Octubre de 1934, els mallorquins d'ideologia conservadora que residien a França, va crear una Comissió per fer una col·lecta a favor dels militars que havien reprimit als obrers d'Astúries. Aquesta comissió va comptar amb la presència d'alguns sollerics residents a França, com Josep Coll Trias, Antoni Cursach Amorós (que era d'Artà, però estava casat amb una sollerica) i els propietaris de les cases comercials *Ripoll y C^a* . i *Coll, Michel y Casasnovas*. Es recaptaren 1.765 francs a favor de l'exèrcit¹⁴⁹.

Un altre exemple, l'any 1935, el comerciant establert a Perpinyà, Florenci Cortès Ensenyat va recaptar 400 francs per l'Hospital¹⁵⁰.

6.- La Guerra Civil i la Postguerra (1936-1945).

---

¹⁴⁹ “De Marsella s’envien 1.765 francs, de part de: Miquel Arbona (200), Jaume Ballester (200), Coll, Michel & Casasnovas (200), Ripoll & C^a , Vda. Salvador Mayol (200), Josep Coll Trias de Maison Barthélemy Coll (200), Bartolomé Coll Trias de Maison Barthélemy Coll (200), Bartolomé Quetglas Palou (100), Francisco Mas (5), Guillem Deyà (10), Isabel Mayol (15), Josep Bauzà (20), F. Arbona Canals (20), Bartolomé Frontera (20), Jaume Ferrer Ferrer (50), Rafael Solivellas (25), Pedro Pons Llabrés de Frasserie Chapitre (50), Bartolomé Salom Canals (25) y Joan Payeras (25)”. Setmanari Sóller, 10-11-1934

¹⁵⁰ “Nos enteramos de que el señor Alcalde, d. Miquel Colom Mayol, ha recibido por conducto de d. Florencio Cortés Enseñat, la suma de 400 francos, que ha sido destinada a la Casa Hospicio de esta ciudad para ayudar a los gastos de sostenimiento de la misma. La expresada suma ha sido recaudada por el señor Cortés de los sollerenses que a continuación se detallan:

Pedro Oliver, de Avignon.....20,00 francos

Jaime Mayol, de Rodez.....50,00 francos

Florencio Cortés, de Rodez.....20,00 francos

Generosos Cortés, de la Mouline..10,00 francos

José Perelló, de Burdeos.....100,00 francos

Juan Colom, de Burdeos.....100,00 francos

Sres. Vicens y Bernat, de Burdeos....100,00 francos

Total francos.....400,00 francos.” (Setmanari Sóller 04-05-1935).

6.1.- Aspectes polítics.

6.1.1.- L'Aixecament militar i les primeres mesures del nou govern franquista. La situació política durant la guerra.

El 19 de juliol arribaren notícies de l'alçament de bona part dels militars de l'Estat espanyol contra la República i del ban decretat pel Comandant militar Manuel Goded, cap de la sublevació a Mallorca. Una de les primeres conseqüències d'aquest aixecament, va ser la substitució de les Comissions Gestores Municipals, i Sóller no en va ser una excepció. En el ban de Goded quedaven ben clares les intencions dels revoltats i que no es permetria cap resistència. L'article tercer deia: *"...Resuelto mantener inflexiblemente mi Autoridad y el Orden serán pasados por las armas todo aquel que intente en cualquier forma de obra o de palabra hacer la mas mínima resistencia al movimiento salvador de España..."*.

De tot d'una, el batle Josep Serra, d'Esquerra Republicana, es va negar a abandonar l'Ajuntament, a l'espera d'esdeveniments. Va ésser el dia 20 de juliol quan l'Aixecament es va fer present a Sóller.

A Sóller es va produir un dels pocs casos de resistència que es va donar a Mallorca durant l'aixecament. Els fets son pocs clars i les dades contradictòries, i sols ens ha arribat la versió oficial d'aquests. El dia 20 al capvespre arribaren dos cotxes procedents de Palma per inutilitzar l'estació telegràfica de Muleta amb la finalitat de tallar les comunicacions amb Barcelona i no arribàs la noticia del fracàs de Goded¹⁵¹. Els oficials que anar a ocupar Muleta foren el capità d'Infanteria Miguel Zayas, els capitans de cavalleria Ramonell i Redondo, el xofer Adrian Amorós, i els tinents de cavalleria Manuel Lizasoain, Jordana i Francisco Javier Lizosoain¹⁵².

A Muleta els cotxes es varen trobar amb un grup de carrabiners, que vigilaven l'estació. Els militars dels cotxes, que pertanyien al regiment de cavalleria d'Alcalá,

---

¹⁵¹ El sergent d'enginyers Gaspar Oliver Crespí, va declarar que *«únicamente captó un trozo del contenido de un radiograma transmitido por la estación de Muleta y dirigido a todos los buques del Mediterráneo anunciándoles que no entrarán en el Puerto de Palma porque era faccioso»* (font: DURAN PASTOR, Miquel, *1936 en Mallorca*, Vol. 1, Palma, 1982).

¹⁵² Ibid.

anomenats els *Jinetes de Alcalá*, ja quasi havien ocupat l'estació telegràfica quan varen arribaren els carrabiners José Gil i Braulio Fernández. Aquests, quan pujaven es varen trobar a la carretera amb el tinent de cavalleria Francisco Javier Lizosoain Mugueiro, quan aquest darrer baixava a cercar reforços de la Guàrdia Civil. Segons les fonts els carrabiners li varen fer "l'alto", al qual Lizosoain es va negar. Pel que sembla, el militar fou ferit per no fer cas de l'ordre del carrabiner Gil. Quan es varen escoltar els trets, la resta de carrabiners que es trobaven al Port varen pujar i van prendre l'estació als militars revoltats. El tinent Lizosoain va morir en circumstàncies poc clares; segons la versió oficial fou mort per un element civil que s'amagava a les muntanyes de la zona, aquest fou ajudat pels carrabiners.

El capità dels carrabiners, Joan Ripoll, no es va fer responsable dels fets i publicà el ban de Goded declarant l'Estat de guerra. Després va esperar l'arribada del comandant Luís García Cerdó amb una tropa de soldats per fer-se càrrec del poble i detenir els carrabiners¹⁵³. L'estació telegràfica fou desmuntada y traslladada a Palma.

El dia següent, Josep Serra fou obligat a deixar el seu càrrec i fou substituït per Jaume Casanoves Pastor. Es va llegir un manifest proclamant l'adhesió al Moviment, "convidant" als ciutadans a firmar la seva adhesió i es va assegurar als funcionaris de l'ajuntament que seguirien al seu lloc¹⁵⁴. S'organitzaren les Milícies Ciutadanes, formades principalment per falangistes i tradicionalistes per donar suport a la força militar. Aquestes milícies estaven comandades i coordinades pel capità de cavalleria Emilio Despujols, auxiliat pel tinent Francisco Pérez Rojo. Després, al cos armat ciutadà, s'hi incorporaren molts civils sense una afiliació definida.

A la tarda de dia 21 s'emportaren detinguts als carrabiners sergent Manuel Braulio Fernández, el caporal José Muñoz i els carrabiners José Gil i Antoni Vallespir Terrasa, implicats en els fets de Muleta¹⁵⁵. Foren acusats de rebel·lió militar

---

¹⁵³ Setmanari *Sóller*, 24-07-1936

¹⁵⁴ *Ibid.*, 24-07-1936

¹⁵⁵ El Diari d'operacions del Regiment d'Artilleria de Palma del 21 de juliol de 1936 relatava així els fets ocorreguts: <<La sección de 15,5 que estaba en el Cuartel de Caballería, recibió orden de trasladarse junto al fuerte de San Carlos donde quedó en vigilancia de la entrada del puerto de Palma. Organizada otra columna al mando de un Jefe del regimiento para acudir a Sóller a dominar a los revoltosos que el día anterior habían asesinado a un Oficial de Caballería y se hacían fuertes en

i posteriorment afusellats al fort d'Illetes l'estiu del 1936. També s'organitzaren expedicions de recerca per detenir els civils que suposadament ajudaren als carrabiners de Muleta, i que no donaren gaires resultats. El mes d'agost, al setmanari *Sóller* es va publicar la notícia de la detenció d'una persona implicada en la resistència als revoltats¹⁵⁶.

Falange Espanyola va organitzar les seves milícies locals, amb dues seccions de quatre esquadres de vuit homes. Van establir una vigilància per tota la població, i es varen repartir la vigilància de punts estratègics amb els membres del *Requeté*¹⁵⁷ i de les Milícies Ciutadanes. Com a cap de FE fou nomenat Antoni Castanyer Casasnovas, i com a Secretari Joan Bauçà. Inicialment va comptar amb dues seccions de quatre esquadres cada una.

El cap dels tradicionalistes era Bartomeu Darder i el seu consiliari mossèn Jordi Company. Hi havia una trentena d'afiliats, i tenien una secció femenina (*Margaritas*, que tenien la seva seu al carrer Isabel II, núm. 59) i una secció infantil (*Pelayos*)¹⁵⁸. Es reunien a la *Casa del Requeté*.

A partir del cop d'Estat s'imposà un control social ferm, el toc de queda, la censura a les publicacions locals, i la persecució i vigilància dels elements considerats afins a la República.

S'hagueren d'habilitar diversos locals (l'escola pública de Santa Teresa i un garatge del carrer de Cetre, propietat de Bernat Marquès¹⁵⁹) per fer-los servir de

---

la estación radio telegráfica de Muleta; formó parte de esta columna una pieza de 10.5 al mando de un Teniente, trasladándose a Sóller y su Puerto, apoyando las misiones de desarmar y detener a los revoltosos y su conducción a Palma, arenga al pueblo, destitución del Alcalde del Frente Popular, nombramiento del actual y evitación de una huelga proyectada; así como el desmontar y conducir a Palma la citada emisora por tropas de Ingenieros de la columna regresando a Palma a media noche, después de hacer acto de fuerza en Valldemosa y Deyá>>. (font: DURAN [151]).

¹⁵⁶ «Durante la pasada semana los falangistas consiguieron la captura de un individuo que se venía buscando, supuesto complicado en la muerte del teniente Lizasoain, acaecida el 20 de julio último de Muleta, y que desde entonces vagaba en unión de otros compañeros por nuestros montes.» (font: Setmanari *Sóller* 22-09-1936).

¹⁵⁷ Normalment els membres de Falange vigilaven la zona de costa del Port de Sóller a Deià, i els Carlins la zona del Port a La Calobra.

¹⁵⁸ Setmanari *Sóller* 22-08-1936.

¹⁵⁹ Bernat Marquès i Rullan pertanyia a la burgesia benestant mallorquina, estava casat amb Catalina Colom Lafouge, germanastra de Maria Mayol Colom, i tenia 6 fills, una d'elles casada amb el metge Josep Rovira, cunyat d'Emili Darder, batle de Palma el 1936. Havia fet fortuna a Puerto Rico, on hi

centres de reclusió, ja que la presó de l'Ajuntament es va quedar petita. L'estada dels presos a Sóller era curta ja que eren ràpidament traslladats a les presons de Palma com Can Mir. La Casa del Poble fou ocupada per Falange Espanyola, que hi va establir la seva base d'operacions i era on hi feien pràctiques de tir a les ordres del tinent Francisco Pérez Rojo. Sembla que hi va haver intents d'una vaga general convocada pels treballadors del ferrocarril i de la construcció, però no va tenir èxit. Les fonts no aclareixen si fou per falta d'entusiasme o per una ràpida repressió cap aquests elements¹⁶⁰. Alguns militants d'esquerres decidiren fugir a les muntanyes, per esperar que passés el perill o fins i tot per intentar arribar a l'encontre de les tropes de Bayo desembarcades a Manacor¹⁶¹.

Coneixem el cas interessant del menorquí i diputat per ERC, Marià Rubió i Tudurí i el seu germà, els quals varen fugir en barca des del Port de Sóller cap a Menorca, durant les primeres setmanes després de l'Alçament¹⁶². Rubió contava així la seva fugida de l'illa *"(...) Un dels meus germans que creuava davant Mallorca en el seu iot Mercedes escoltà per la ràdio l'evolució dels esdeveniments i, sabent la meva presència a l'illa, s'adonà que podia córrer perill. Acorà al petit port de Sóller i prenent un cotxe vingué a Palma i al meu hotel. Sense perdre un moment, la meva dona i jo vam pujar al cotxe i vam deixar l'hotel. La gestió feta pel senyor E. prop del general que governava Mallorca probablement em protegiria fins al dimarts vinent, data en la qual l'afer del meu client havia de passar davant el Tribunal.- Ningú no ens va molestar mentre vam travessar la ciutat de Palma ni pel camí de Palma a Sóller (...) en menys d'una hora, érem a bord del iot del meu germà (...)"*¹⁶³.

---

tenia alguns dels seus fills que s'encarregaven del negoci familiar d'explotacions i comerç de cafè, a Palma va obrir un negoci de comerç de cafè, *"Cafés Marqués"*. Va tornar a Sóller com molt altres sollerics i va començar a invertir en el poble i a participar amb la vida política i social de la Vall. És va afiliar a Esquerra Republicana Balear i va ocupar el càrrec de president del Centre Republicà de Sóller.

¹⁶⁰ Setmanari *Sóller*, 01-08-1936.

¹⁶¹ Entrevista a Josep Herrero Monleón (abril de 2000).

¹⁶² Marià Rubió i Tudurí (1896-1862), fou un prestigiós advocat, escriptor i diputat a Corts per Esquerra Republicana de Catalunya. El cop d'Estat el va agafar a Mallorca, on es trobava per qüestions de feina. Després de fugir de l'illa, es va traslladar a Menorca i d'allí cap a Barcelona. L'any 1938 es va exiliar a França. Va tornar a Espanya a finals dels anys quaranta.

¹⁶³ Vegeu RUBIÓ I TUDURÍ, Marià, *Barcelona 1936-1939*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2002.

L'any 1945, Antoni Martínez Juan, acusat de pertànyer al PCE, va fugir des del Port cap a València, quan era cercat per la policia per la seva participació clandestina.

La comarca de Sóller va quedar dins el sector militar de Sóller-Valldemossa, i s'hi destinaren dues companyies d'Artilleria. Els límits anaven, per mar des de Son Oleza per Deyà fins a Cala Tuent i comprenia per terra les zones de Balitx, Fornalutx, Biniaraix, Sóller, Orient, Bunyola i Valldemossa¹⁶⁴. Aquestes companyies tenien la seva base al Convent dels Sagrats Cors, que es trobava en un estat bastant deficient i els soldats havien de viure en males condicions. La seva missió era reforçar la Vall davant un possible atac per mar. El Comandant Militar del sector fou primer el capità d'Artilleria Pasqual Zaforteza Villalonga, substituït el 1937 pel capità de cavalleria Emilio Despujol¹⁶⁵.

Quan va acabar la guerra, el regiment va abandonar les instal·lacions i l'edifici es va reformar per dedicar-lo novament a l'ensenyança. Els límits del sector militar anaven des del mirador de Son Oleza per Deià fins a Cala Tuent, quedaven dins Bàltx, Fornalutx, Biniaraix, Sóller, Orient, Bunyola i Valldemossa. Es va reorganitzar el cos de guàrdies municipals, es substituïren els guàrdies municipals Juan Tomàs i Manuel Sáez pels exguàrdies civils Gabriel Vives Gamundí i Juan F.R..

A les Milícies Ciutadanes els encarregaren la vigilància i defensa de punts considerats estratègics (el Pont d'en Valls, la Carretera de Deyà, el Llatzaret del Port, Can Gordo, el Pont d'en Garau, l'Hotel Terramar, etc.). Guillem Colom Ferrà ho explica a les seves memòries *"les autoritats militars de Sóller, per primera providència, ens destinaren a la defensa dels ponts i camins de muntanya, on ens rellevàvem per torn, un o dos cops per setmana"*¹⁶⁶. Després de la derrota de Bayo les guàrdies foren menys constants. Arribaren a agrupar un miler de persones, entre soldats, falangistes, tradicionalistes i gent particular¹⁶⁷. També s'afiliaren a aquest grup armat, antics sindicalistes i sospitosos d'haver simpatitzat amb les esquerres, com a mesura per no sofrir la repressió.

---

¹⁶⁴ DURAN [151].

¹⁶⁵ Setmanari *Sóller*, 27-02-1937.

¹⁶⁶ Vegeu COLOM FERRÀ, Guillem, *Entre el caliu i la cendra: memòries 1890-1970*, Barcelona, editorial Pòrtic, 1972.

¹⁶⁷ Setmanari *Sóller*, 01-08-1936.

Les Milícies varen tenir diferents locals, primer unes dependències de l'Ajuntament, després a Can Gordo al Castellet (propietat de Pere L. Ripoll) i també al teatre Victòria. Anaven a dinar al restaurant Ferrocarril i a les fondes Comerç i Can Gata. Les guàrdies es publicaven a la seva publicació setmanal, *Milícias*.

Ràpidament s'obriren expedients de depuració per a tots els funcionaris municipals, essent els sanitaris els més afectats per haver ocupat càrrecs públics durant la Segona República. Tot i això, tots varen signar les fulles d'adhesió al Moviment. Entre finals de juliol i principis d'agost de 1936 s'anomenà una nova Comissió Gestora de l'Ajuntament, que designà batle Jaume Casanoves Pastor. El batle fou autoritzat pel Governador Civil per designar la Comissió Gestora de l'Ajuntament. L'acompanyaren Josep Bauçà Pizà (primer tinent de batle), Guillem Bernat Castanyer (segon tinent de batle), Miquel Casanoves Castanyer (gestor), Antoni Castanyer Rullan (gestor), Jaume Escarxell Muntaner (gestor), Francesc Mayol Tries (gestor), Lluç Miquel Quart (gestor), Francesc Castanyer Mayol (gestor), Ramon Oliver Ferrà (gestor), Guillem Morell March (gestor), Rafel Forteza Forteza (secretari), Miquel Roca Salvà (interventor) i Andreu Oliver Bernat (dipositari). Els membres d'aquesta junta, pertanyien a la burgesia conservadora local, lligada al comerç de la taronja i la indústria; alguns eren comerciants retirats de França.

Durant els anys de la Guerra Civil el batle Casanoves assistí molt poc als plens i en les seves absències va ser substituït per Guillem Bernat Castanyer i per Joan Bauçà Pizà (aquest darrer en la majoria de les ocasions). Sembla que la seva salut no era gaire bona, i que faltava moltes vegades per malaltia. Segons el Marqués de Zayas¹⁶⁸, els sollerics més antics afiliats a Falange, l'anomenada *Vieja Guardia* foren: Antoni Aguiló Alzina, Joan Bauçà Rullan, Joan Canals Antich, Antoni Castanyer Casanovas, Miquel Colom Rullan, Generós Cortès Ensenyat, Bartomeu Ensenyat Estrany, Josep Maria Got Bujosa, Jaume Mayol Arroyo, Antoni Mayol Borràs, Ramon Mayol Colom, Jaume Morell Coll, Antoni Morell Rosselló, Miquel Pinya Forteza i Urbano Rosselló Serra.

Molts d'estrangers, al començament de la guerra varen partir de la localitat, seguint les recomanacions dels seus respectius cònsols. De fet, diferents països varen enviar vaixells al port de Palma per recollir-los¹⁶⁹.

---

¹⁶⁸ ZAYAS [87], pàg. 187.

¹⁶⁹ Setmanari *Sóller*, 01-08-1936.

De bon principi es varen obrir subscripcions populars a favor dels revoltats, foren molts els sollerics que aportaren diners, ors i joies. També es varen recol·lectar donatius entre els sollerics residents a l'estranger, especialment on les colònies eren més nombroses, és a dir França i Puerto Rico. Es va encarregar la recol·lecta per diversos pobles de França a Jaume Escarxell Muntaner, Antoni Rullan Rullan i Guillem Casasnovas Tocho. Tots tres havien estat comerciant de *primeurs* al país veí i tenien molts contactes amb els comerciants sollerics allí establerts.

Molts dels sollerics residents a l'estranger es varen mostrar favorables a l'Alçament, com ho demostra la carta enviada des de Puerto Rico per Miquel Alemany Casasnovas, resident a Yauco, al seu cunyat Josep Sastre, resident a Nimes, el novembre de 1936, que deia així: *“Oportunamente hemos recibido las diferentes cartas en las que nos das detalles de la guerra civil española, y junto con la última un detalle de algunas noticias de los periódicos de Mallorca, relacionados con la victoria por nuestras tropas contra los leales a Moscú, invasores de nuestra querida Roqueta. Nosotros estamos con la esperanza, aunque esta guerra sea algo larga, que la victoria está de nuestra parte. Tu última carta y el detalle que junto enviaste, ha sido leído por una infinidad de personas, las que aplauden todas estas manifestaciones de regocijo y simpatía relacionadas con estos hechos, alegrándose de las buenas noticias que nos das, y aún más si son comparadas con las que recibimos de Madrid. Aquí en Puerto Rico, estamos haciendo todo lo posible para ayudar a los nuestros. El grupo Falangistas de Ponce, que así nos llamamos, no descansamos un momento a fin de reunir fondos para mandarles; en estos días hemos enviado la segunda remesa (la cantidad enviada es de 140.000 pesos), y ahora estamos trabajando para reunir una cantidad importante de café para enviarlo al puerto libre de Gibraltar, para nuestras tropas, ya que, estando en la época del frío, les vendrá bien tener café en abundancia. Esta semana, he salido con otros de la comisión, a dar una vuelta por varias poblaciones, y donde quiera hemos encontrado buena acogida; creemos poder reunir no menos de dos mil quintales para ser enviado en varias expediciones; cada lote de café irá marcado con la marca de las casas que lo prepare, y dos compañías de Navegación Americanas se disputan el llevarlo a España gratis. De modo que dentro de unos días saldrá la primera expedición, ya que ahora estamos al principio de las cosechas y no se pueden mandar de momento grandes cantidades. Así de esta forma, esos valientes soldados podrán calmar un poco el frío con buenas tazas de café de Puerto Rico”.*

En una altra carta, enviada per Miquel Pastor Castanyer al seu germà Andreu, el primer es manifesta a favor de Franco i de com els mallorquins residents allí li donaven suport «*Las informaciones que tenemos por aquí de la guerra de España son muy favorables a nuestra causa, y hay la esperanza de nuestro general Franco acabe pronto con los rojos.*»¹⁷⁰

A la República Dominicana, alguns sollerics també s'implicaren a favor del bàndol franquista. Per exemple, el comerciant Joan B. Ferrer Morey era membre de la delegació de FET y de la JONS de San Pedro de Manacorís.

Un altre exemple són els 27.560 francs (tota una fortuna per l'època) donats per 181 sollerics residents a l'estranger, per comprar una espasa a l'Auditor de Guerra de les Balears, Gonzalo Larranz, que va cedir dita quantitat a la subscripció *Pro Movimiento Nacional*.

L'any 1940 es va concedir la *Cruz de Caballero de la Orden de Isabel la Católica* al comerciant solleric Melchor Cabot i Cabot, resident a Marsella per la seva actuació durant el Moviment i per l'ajuda als refugiats espanyols que passaven per aquella ciutat fugint de la zona republicana.

Després del desembarcament de Bayo es fortificà el poble i es crearen defenses a la vall davant un possible atac republicà, es varen construir diversos refugis antiaeris, tant a Sóller com al Port.

Els refugis sollerics eren normalment petits. Generalitzant, cada un d'ells comptava amb una porta d'entrada i/o de sortida, amb uns túnels d'accés a la galeria central (corredors estrets, d'uns 50/60 centímetres d'amplària i no més de 2 metres d'alt) i una galeria o nau. A Sóller hi havia dos refugis públics:

- Un refugi al carrer Isabel II, a Ca n'Alic, era un refugi particular, aferrat a la casa i tenia una petita capella amb una Mare de Déu.

- Un altre refugi estava situat a la plaça d'Antoni Maura (coneguda com de *Sa Raval*).

Al Port hi havia refugis públics i de propietat militar:

- N'hi havia un a la Platja d'En Repic, propietat de la Marina i amb una capacitat de dos centenars de persones. A l'interior hi havia la inscripció: *No fumar, no hablar, no moverse*.

---

¹⁷⁰ Carta de Miquel Pastor Castanyer a Andreu Pastor Castanyer, datada a Cialitos el 24-10-1938. Font: Arxiu de Josep A. Morell González.

- Un altre refugi es trobava a la zona d'Es Través, igual a l'anterior. També era de propietat militar.

- Un tercer refugi es trobava a les escales del carrer de Sant Ramon i el carrer Mallorca.

- El quart refugi conegut es troba a les escales de Santa Catalina. Les entrades es trobaven dins dos corrals de cases pròximes.

També tenim hi havia de dos refugis més, un devora la possessió d'Es Port i un altre darrer l'hotel *Mare Nostrum*.

- Dintre de la Base Naval, també hi havia diversos refugis. En un d'ells hi havia una inscripció que deia: *No alardees innecesariamente de valor. No expongas inútilmente tu vida. La patria te necesita*¹⁷¹.

Com a mesures de defensa es varen col·locar canons antiaeris a Muleta i a la terrassa de l'hotel Terramar, i un observatori a la Serra d'Alfàbia (també hi havia un enllaç telefònic directe entre la comandància militar de Sóller i la de Palma).

També es va posar una cadena de ferro per tancar l'entrada per mar al port. Al nord-oest de la costa es va col·locar una barca de bou a vint milles per vigilar l'arribada d'avions (es comunicaven per telefonia sense fils)¹⁷².

A part d'això molts civils aconseguiren el permís per tenir una arma; l'any 1937 quasi tots els funcionaris municipals demanaren la llicència d'arma curta.

De Sóller, el setembre de 1936, varen partir un grup de falangistes per lluitar al front de Manacor, així com bona part dels carrabiners adscrits a la Comandància de la localitat. Es varen produir alguns incidents entre els *requetés* i falangistes i algunes persones que es trobaven als cafès Espanya i Central, que no varen voler sumar-se a les manifestacions d'entusiasme del moment. L'autoritat va tancar els locals uns quants dies, i a més alguns tradicionalistes varen agafar el rètol "d'Espanya" del cafè i el varen passejar per la plaça del poble. El propietari d'aquest bar va col·locar un cartell on prohibia en el seu local fer comentaris sobre política o moviments de l'exèrcit.

Després de la derrota de Bayo les mostres d'adhesió al nou règim augmentaren, ja fos per por o per convicció. Es feren actes i manifestacions en favor de l'Alçament,

---

¹⁷¹ Vegeu ALBERTÍ, Jaume, *Els refugis sollerics, 50 anys després*, dins Setmanari Sóller 19-07-1986.

¹⁷² L'observatori de Muleta va transmetre 118 alarmes d'avions republicans el 1936, 1.559 durant el 1937, 4.339 durant el 1938 i 900 el 1939.

es va tornar a instal·lar la creu del Coll de Sóller, enderrocada durant el Front Popular, i es feren recol·lectes d'or i diners per enviar al front. Aquestes donacions d'entrada, eren voluntàries, però sovint es “recomanava” als sospitosos fer qualche donació a la causa si no volien trobar-se a les llistes negres. A tot això s'unia la propaganda institucional a través del setmanari *Sóller*, conferències i sessions cinematogràfiques.

El 10 de setembre de 1936 va arribar a Sóller Arconovaldo Bonacorsi, el famós comte Rossi, que no era comte ni era Rossi. Es va fer una gran celebració en honor seu, amb aclamacions a Itàlia i banderes espanyoles i italianes. Les autoritats locals el van anar a rebre a la carretera de Palma, i fou obsequiat amb un ram de flors per membres de la Secció Femenina. A la plaça del Castellet es va instal·lar un cadafal, des d'on varen passar revista a les milícies de Falange de Sóller, Fornalutx, Bunyola i Deià. Després Rossi va fer un discurs des del balcó de l'Ajuntament, en el qual va exposar les seves idees feixistes i antimarxistes: *“Itàlia y España son hermanas de raza, de ideas y de religión. La cultura, la civilización y el engrandecimiento de la raza latina exigen que exterminemos hasta el último marxista, y, si es necesario, mataremos a padres, madres y a hijos, para que esta semilla maldita no fructifique (...)”*¹⁷³. La jornada va acabar amb un dinar al restaurant Ferrocarril, amb l'assistència de les autoritats civils i militars de la localitat, les de Fornalutx i el cap de Falange a les Balears, Alfonso de Zayas i la seva esposa¹⁷⁴, els quals eren propietaris de la finca de Can Ribera a Biniraix.

El 10 de novembre de 1936 va ser capturat el vapor *Ciudadella* per part de l'armada nacional i traslladat al Port de Sóller. El vaixell anava de Maó a Barcelona. Duia 52 tripulants, entre mariners i passatgers. Hi havia sis dones sis nins, que foren allotjats al local de la *Defensora Sollerense*. Els homes foren traslladats al Llatzaret del Port i foren interrogats per les autoritats militars. També es requisaren gallines, porcs i diners en metàl·lic. El dia següent, tots els presoners foren traslladats a Palma i empresonats en diversos centres; alguns foren afusellats. Molta gent del

---

¹⁷³ Vegeu principalment MASSOT I MUNTANER, Josep, *Vida i miracles del Comte Rossi, Mallorca agost-desembre 1936 – Màlaga gener-febrer 1937*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1988.

¹⁷⁴ Setmanari *Sóller*, 12-09-1936.

poble va anar a rebre els presoners a l'arribada del Port, per escridassar-los i insultar-los¹⁷⁵.

La ciutat va sofrir diversos bombardeigs entre 1936 i 1938. Cal remarcar que Sóller, per la proximitat amb Barcelona, era una de les vies d'entrada dels avions republicans que venien a bombardejar Mallorca. Es va seguir el protocol per aquests casos¹⁷⁶, i des del setmanari *Sóller* es publicaven les instruccions a seguir en cas de bombardeig. A més l'Ajuntament va inspeccionar els soterranis d'algunes cases, i als que tenien les condicions òptimes se'ls hi va posar el rètol de *Refugi*. Una d'aquestes cases pareix que fou la botiga de Ca Pep Rei, on s'amagaven els veïns quan hi havia alarma aèria¹⁷⁷. Tenim diverses notícies sobre els bombardeigs:

- La matinada de 12 al 13 d'agost de 1936, el creuer *Libertad* i el destructor *Almirante Miranda* van bombardejar el Port de Sóller. D'aquest no es té constància a Sóller a pesar d'ésser anomenat en varies fonts¹⁷⁸.

- L'1 de setembre de 1936, el Port tornà a ésser bombardejat, sembla que pel *Tetuán*. Es varen fer 10 dispars i no va tenir conseqüències per la població. Segons el llibre de l'historiador Josep Massot un testimoni oral va explicar «*que els esclats dels projectils pegaven contra els penya-segats del roc de Santa Caterina, per la part del Bufador, i que tots els que habitaven el caseriu hagueren d'evacuar casa seva, essent traslladats en camions i altres vehicles a la part urbana de Sóller. Que tot aquell penyal semblava haver d'esclatar*»¹⁷⁹. Al diari *Columna de Baleares*, que varen publicar els republicans desembarcats a Portocristo entre agost i setembre de 1936, apareixia citada i exagerada aquesta acció: «*“Sóller destruida por nuestra armada”. Acabamos de recibir la noticia de que la población de Sóller, de esta isla,*

---

¹⁷⁵ Ibid. 13-11-1936.

¹⁷⁶ Algunes de les recomanacions que es donaven en cas d'atac eren: tenir obertes les portes per si algú volia entrar, no estar pel carrer, els vespres els llums havien d'estar tancats, si hi havia qualche ferit se l'havia de dur a l'Hospital, al local de la Creu Roja o al convent de les Escolàpies.

¹⁷⁷ Vegeu MORELL GONZÁLEZ, Josep A., “Carrer de s'Hort de Ses Ties”, dins *Sóller Carrer a Carrer*, Setmanari *Sóller*, 23-06-2007.

¹⁷⁸ Vegeu MASSOT I MUNTANER, Josep, *Els bombardeigs de Mallorca durant la Guerra Civil*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1998. Pàg. 34-35. Vegeu també ARRARÁS, Joaquín, *Historia de la Cruzada Española*, vol. IV, tom 16, Madrid, 1946, pàg. 276: «*El crucero Libertad, acompañado de un destructor y varios submarinos, había sido observado el día 12 en la parte occidental de la isla, y al siguiente bombardeó el Puerto de Sóller*».

¹⁷⁹ Ibid., pàg. 53-54.

ha sido completamente destruida por nuestro buque de guerra "Tetuán". Dicha unidad naval ha hecho 160 disparos, realizando en el interior de la población 86 de éstos. Las embarcaciones que se encontraban en el puerto han sido destruidas, así como la mayor parte de la población. Desde nuestro barco aludido, se ha podido observar claramente como huían desesperadamente autos, camiones, etc. A la acción de este barco leal habrá que sumar muy pronto la mayor aún que puede esperarse del acorazado "Jaime I" con cuya ayuda contaremos muy pronto.»¹⁸⁰. La gent de la zona fou evacuada a Sóller, no es varen produir gaires desperfectes, i els projectils s'estavellaren contra els penya-segats de Santa Catalina, per la part del bufador¹⁸¹.

- La nit del 19 de desembre de 1936, es va produir un nou bombardeig per mar, pel vaixell *Méndez Núñez*, acompanyat pels destructors *Gravina* i *Sánchez Barcáiztegui* de Barcelona. La intenció era canonejar el Port, on segons alguns informes, es refugiaven els submarins italians (que no tindria aquesta funció fins el 1937). El març del mateix any, els mateixos vaixells intentaren tornar a bombardejar el Port, però s'equivocaren i varen atacar Deià¹⁸².

- L'11 de desembre de 1937 una esquadra d'avions republicans que havien bombardejat Palma van fer caure diversos projectils en el seu pas per Sóller; un d'ells va caure a la redacció del setmanari *Sóller*, ferint al soldat Jaume Antoni Magraner Marqués (nét del director), que va morir poc després.

- L'any 1938 va morir a Palma a causa d'un bombardeig, el solleric Antoni Munar Arbona.

També es van establir diversos serveis sanitaris a càrrec de la Creu Roja, un en el seu local social (traslladat a Can Ceba al carrer de la República), un altre a l'Hospital (que es complementava amb el convent de les Escolàpies) i l'altre al Port (al carrer Marina, a l'entrada del port). Al primer es varen adscriure els metges Gabriel Mayol, Mariano Rovira, Bartomeu Casellas i Josep Rovira, el segon estava sota la responsabilitat de Salvador Elías i el del port els encarregats eren Miquel Cardell, Miquel Moranta, Joan Mayol i Josep Vallcaneras.

---

¹⁸⁰ *Columna de Baleares*, 02-09-1936.

¹⁸¹ MASSOT I MUNTANER [178], pàg. 52-53.

¹⁸² *Ibid.*, pàg. 117-119.

Seguint les directrius imposades des del govern de Burgos, es va intentar donar solució al problema de l'atur amb la creació d'una *Junta local del Paro Obrero*, que s'encarregava de donar feina als obrers aturats en obres municipals¹⁸³. També es van començar a organitzar el model sindical proposat per Falange Espanyola, enquadrant obrers i patrons en diferents branques en l'anomenada *Organización Sindical Española*.

L'antic sindicalista Urbano Rosselló¹⁸⁴, va passar-se a la nova situació i es va encarregar d'organitzar el sindicat vertical als locals de la Casa del Poble. Sóller fou un dels primers municipis en organitzar-los entorn al *Centro Obrero Nacional Sindicalista*. A principis del 1937 el CONS tenia uns 1.800 afiliats, controlava els esports i havia format una banda de música¹⁸⁵.

El centre sindical, en un primer moment, es va establir en una casa al carrer Sant Jaume, enfront del cine Fantasio. Però amb l'augment d'activitats, l'any 1937, va passar al Teatre Victòria, que comptava amb un gimnàs, un teatre, un bar i un pati. Allí també es feien les cuines populars durant la guerra. Aquestes eren menjadors de caritat, en els quals es donava menjar a les famílies més necessitades de la localitat i eren finançades amb la recaptació de les subscripcions obligatòries del Plat Únic o la del Dia Sense Postre.

L'enfonsament del creuer *Baleares* el març de l'any 1938 va causar un fort impacte a la societat illenca, i Sóller no en va ser cap excepció. De fet, es varen fer diverses recol·lectes per enviar als familiars i molts actes en honor als morts. En aquest vaixell hi havia embarcat un mariner originari de la Vall, Benet Balaguer Melis¹⁸⁶. La localitat a més es va oferir per rebre alguns dels supervivents del *Baleares*. En total foren 168 els ferits que arribaren a Sóller, el viatge en tren des de Palma i de tramvia fins el Port va córrer a càrrec del Ferrocarril de Sóller. La secció

---

¹⁸³ En una carta de 28-07-1937 des de l'Ajuntament es diu: "...se informa que en esta ciudad no hay obreros en paro. Que la brigada municipal consta de 19 trabajadores, clasificados en: un pirotécnico, dos zapateros, dos campesinos, doce jornaleros i dos carreteros...". (font: AMS Secció 18, Borradors i Copiadors de cartes. Copiadors d'ofici, lligall 2642).

¹⁸⁴ Segons diverses fonts orals posteriorment aquest individu va aconseguir passar, no se sap quan ni com, a França i va fer de locutor a la Ràdio Pirenaica.

¹⁸⁵ Vegeu ROSSELLÓ, Urbano, *Las organizaciones nacional-sindicalistas en Sóller*, dins *Aquí Estamos* 27, abril de 1937.

¹⁸⁶ Vegeu FULLANA, Jeroni/ CONNOLLY, Eduardo/ COTO, Daniel, *El crucero "Baleares" (1936-1938)*, Palma, Lleonard Muntaner, 2000.

Femenina de Falange recollí roba i diners pels mariners. Els *Cafè Sport*, el *Círculo Sollerense*, el *Cafè Replà* i el *Bar Cristal* varen oferir consumicions gratuïtes als qui anaren a aquests establiments¹⁸⁷.

La guerra va acabar el març del 1939, amb l'entrada de les tropes franquistes en els darrers reductes dels republicans. El primer d'abril, el general Franco va fer enviar un breu telegrama a tots els territoris nacionals per anunciar l'esdeveniment, deia així:

“En el día de hoy, cautivo y desarmado el ejército rojo, han alcanzado las tropas nacionales sus últimos objetivos. La guerra ha terminado. Año de la Victoria, 1 de abril de 1939.”

6.1.2.- La política local durant la Postguerra. La consolidació política del règim i el paper de Falange Espanyola Tradicionalista i de les JONS.

En els anys de la Postguerra es varen consolidar les bases, del règim polític que s'havia començat a bastir amb l'aixecament de juliol del 1936. L'any 1939 es va plantejar la construcció de cases barates per la gent amb menys recursos. Aquest mateix any, el gestor Jaume Escarxell Muntaner¹⁸⁸ va dimitir del seu càrrec per poder atendre els seus assumptes comercials. El seu lloc fou ocupat per Damià Canals Pougin. Dos anys després d'acabar la guerra, el 18 de juny de 1941, diversos membres de la Comissió Gestora, inclòs el batle, varen presentar la dimissió al Governador Civil. Aquest va admetre la renúncia, i així Jaume Casanoves Pastor va ser substituït per Antoni Castanyer Casanoves. El 25 de juny de 1941 es va produir un altre canvi de membres en la Comissió Gestora, foren designats primer, segon i tercer tinent de batle Guillem Frontera Magraner, Nicolau

---

¹⁸⁷ Ibid, pàg. 137.

¹⁸⁸ Jaume Escarxell, com a tants sollerics va treballar a França, dedicat al comerç. Va retornar a la localitat en els anys trenta, dedicat als seus negocis i comprant diverses propietats a Sóller i Deià. Durant la fallida del banc Crèdit Balear, va intervenir per salvar l'entitat, essent anomenat membre d'honor d'aquesta. D'idees conservadores, fou cridat pel batle Casanovas per ocupar un lloc en el primer govern franquista de Sóller. (font: Lino Garcia Escarxell, 15-12-2006).

Arbona Oliver i Celestí Bonnín Pinya respectivament. Tot seguit s'anomenaren els integrants de les diferents comissions que regirien el govern municipal¹⁸⁹.

Una de les actuacions que varen dur a terme els primers ajuntaments franquistes fou dur endavant el projecte del Mercat Municipal cobert. El projecte, obra de l'arquitecte Guillem Forteza, l'havien impulsat els governs republicans. El gener de 1937 començaven les obres. Els terrenys varen costar 105.000 ptes. L'obra no va estar acabada fins a la dècada dels anys cinquanta.

El gener de 1941 es va inaugurar una placa en honor a *José Antonio Primo de Rivera* a principis del carrer que portava el seu nom (antic carrer de sa Mar), amb una cita seva que deia:

*“Queremos que la dificultad siga hasta el fin y después del final, que la vida nos sea difícil antes del triunfo y después del triunfo!”*¹⁹⁰.

Antoni Castanyer *Batach* va ser batle fins el 9 de juny de 1948. Fou substituït, amb ordre del Governador Civil, per Nicolau Arbona Oliver. També deixaren el seu càrrec Bartomeu Morell Bauçà i Antoni Garau Vidal.

Entraren com a nous gestors, anomenats també pel Governador Civil: Joan Bauçà Rullan, Miquel Colom Rullan, Guillem Mayol Marquès i Joan Estades Ensenyat (els tres primers amb el càrrec de representar l'Organització Sindical). Varen ser anomenats tinents de batle: Celestí Bonnín Pinya (primer) i Guillem Castanyer Rullan (segon). Jaume Colom Frontera va ocupar el càrrec de Regidor

---

¹⁸⁹ Comissió de Política i Sanitat: Jaume Colom Frontera, Nicolau Arbona Oliver, Celestí Bonnín Pinya, Jaume Aguiló Pomar i Guillem Frontera Magraner.

Comissió de Festes: Nicolau Arbona Oliver, Sebastià Alcover Colom, Jaume Aguiló Pomar i Guillem Castanyer Rullan.

Comissió d'Obres: Jaume Colom Frontera, Sebastià Alcover Colom i Antoni Garau Vidal.

Comissió de Cementiris: Jaume Aguiló Pomar, Jaume Colom Frontera i Antoni Garau Vidal.

Comissió d'Hisenda i Arbitris: Bartomeu Morell Bauçà, Guillem Castanyer Rullan, Guillem Frontera Magraner, Sebastià Arbona Colom i Nicolau Arbona Oliver.

Comissió de Beneficència: Celestí Bonnín Pinya, Jaume Aguiló Pomar i Guillem Deyà Ozones.

Comissió d'Aigües i Clavegueram: Celestí Bonnín Pinya, Guillem Deyà Ozones, Antoni Garau Vidal i Bartomeu Morell Bauçà.

Comissió d'Enllumenat: Guillem Castanyer Rullan, Guillem Deyà Ozones, Nicolau Arbona Oliver i Guillem Frontera Magraner.

AMS Secció 1 Govern Municipal, 1.1 Llibre d'Actes de les sessions plenàries de l'Ajuntament de Sóller, lligall 91.

¹⁹⁰ Setmanari *Sóller*, 11-01-1941.

Síndic. Els nous gestors, pertanyien eren persones significatives al poble per la seva implicació en entitats religioses i econòmiques. Per governar el municipi es varen crear distintes comissions de feina que s'encarregaven del desenvolupament municipal¹⁹¹.

El febrer de 1949 es va produir la consolidació de l'Ajuntament, que suposaria posar fi a un llarg període de provisionalitat iniciat el 1936. D'acord amb la Llei de Règim Local (1945), i en el context de l'anomenada Democràcia Orgànica (amb la qual es pretenia reforçar la imatge, sobretot a l'exterior, d'una obertura del règim). Es fixaren tres grups de regidors (anomenats branques o terç), el terç familiar¹⁹², el terç sindical¹⁹³ i el terç d'entitats econòmiques, culturals i professionals¹⁹⁴. Es va deixar d'utilitzar la denominació Comissió Gestora i Gestors, i passaren a anomenar-se Comissió Consistorial. Es convocaren eleccions pel terç familiar el 30 de setembre de 1948. L'Ajuntament va quedar organitzat així¹⁹⁵:

---

¹⁹¹ - Comissió d'Obres: Celestí Bonnín Pinya, Jaume Aguiló Pomar, Guillem Deyà Ozones i Sebastià Alcover Colom.

- Comissió d'Aigües i Clavegueram: Celestí Bonnín Pinya, Jaume Colom Frontera, Guillem Deyà Ozones i Miquel Colom Rullan.

- Comissió de Cementiris: Jaume Colom Frontera, Jaume Aguiló Pomar, Miquel Colom Rullan i Joan Estades Ensenyat.

- Comissió d'Abastaments: Celestí Bonnín Pinya, Jaume Aguiló Pomar, Guillem Deyà Ozones i Sebastià Alcover Colom.

- Comissió de Beneficència: Celestí Bonnín Pinya, Jaume Colom Frontera, Jaume Aguiló Pomar i Guillem Deyà Ozones.

- Comissió de Festes: Guillem Castanyer Rullan, Jaume Aguiló Pomar, Sebastià Alcover Colom i Miquel Colom Rullan.

- Comissió d'Hisenda: Guillem Castanyer Rullan, Sebastià Alcover Colom, Miquel Colom Rullan i Joan Estades Ensenyat.

- Comissió de Policia, Sanitat i Enllumenat: Celestí Bonnín Pinya, Jaume Colom Frontera, Jaume Aguiló Pomar i Guillem Mayol Marquès.

¹⁹² Es podien presentar per aquest terç, els homes caps de família i els fadrins de més de 21 anys (o 18 si es trobaven emancipats). Les dones sols tenien dret a vot si ocupaven el lloc de cap de família (vídues).

¹⁹³ Eren elegits pels vocals de les juntes sindicals de les diferents entitats del municipi.

¹⁹⁴ Estava format pels empresaris, les entitats que no estaven adscrites a l'organització sindical i pels veïnats considerats prestigiosos.

¹⁹⁵ AMS Secció 1 Govern municipal, 1.1 Llibre d'Actes de les sessions plenàries de l'Ajuntament de Sóller, lligall 96.

- "*Por cabezas de familia*": Celestí Bonnín Pinya, Guillem Castanyer Rullan, Gabriel Arbós Mir i Serapio Constantino García.

- "*Por la Representación Sindical*": Miquel Colom Rullan, Pere March Arbona, Guillem Mayol Marquès i Damià Orell Casasnoves.

- "*Por las Entidades económicas*": Jaume Aguiló Pomar, Jaume Colom Frontera, Francesc Colom Oliver i Juan Estades Ensenyat.

El batle va continuar essent Nicolau Arbona Oliver. El primer i segon tinent de batle i el regidor Síndic foren els mateixos, però es va anomenar un tercer tinent de batle: Miquel Colom Rullan¹⁹⁶. Nicolau Arbona Oliver va ser batle fins el 14 d'octubre de 1952.

Dins l'Ajuntament es varen viure algunes tensions en determinats moments entre els diferents grups que donaven suport a Franco. Arran de la unificació de *Falange Espanyola Tradicionalista y de les J.O.N.S.* l'any 1937, els carlistes es varen haver de fusionar amb els falangistes i aquest fet a Sóller es va traduir en la burla d'alguns falangistes cap a certs *requetés*. Molts tradicionalistes no veien amb bons ulls els afusellaments sense miraments per part de falangistes. A més, molts de càrrecs importants havien estat ocupats per membres de FE, arraconant als antics dirigents de la dreta mallorquina. Un cop acabada la guerra, eren molts els falangistes que

---

¹⁹⁶ Pel que fa a les Comissions Consistorials aquestes varen quedar constituïdes de la següent manera:

- Comissió d'Hisenda, Arbitris i Comptabilitat: Guillem Castanyer Rullan, Francesc Colom Oliver i Damià Orell Casasnoves.

- Comissió d'Obres: Celestí Bonnín Pinya, Jaume Aguiló Pomar, Francesc Colom Oliver i Joan Estades Ensenyat.

- Comissió de Cementiris: Guillem Colom Rullan, Jaume Colom Frontera, Damià Orell Casasnoves i Joan Estades Ensenyat.

- Comissió d'Enllumenat, Policia i Sanitat: Celestí Bonnín Pinya, Jaume Colom Frontera, Jaume Aguiló Pomar i Guillem Mayol Marquès.

- Comissió d'Abastaments i Consums: Celestí Bonnín Pinya, Jaume Aguiló Pomar, Pere March Arbona i Damià Orell Casasnoves.

- Comissió de Beneficència: Celestí Bonnín Pinya, Jaume Colom Frontera, Jaume Aguiló Pomar i Serapio Constantino García.

- Comissió d'Aigües i Clavegueram: Celestí Bonnín Pinya, Miquel Colom Rullan, Jaume Colom Frontera i Pere March Arbona.

- Comissió de Festes: Guillem Castanyer Rullan, Miquel Colom Rullan, Jaume Aguiló Pomar i Gabriel Arbós Mir.

creien que els tradicionalistes preparaven un cop per reinstaurar la monarquia, encara que no ho pogueren demostrar. De totes maneres, els carlins tingueren personalitat pròpia dins el sistema franquista, i molts no renunciaren a les seves aspiracions monàrquiques.

L'agost de 1941, durant les festes de Sant Bartomeu, es va col·locar el símbol de Falange (el jou i les fletxes) a la façana de les Cases Consistorials¹⁹⁷.

A principis dels anys cinquanta va visitar Sóller el pretendent carlí Javier de Borbó i Parma, quan va venir a Mallorca a jurar els furs a l'església de Sant Francesc de Palma. Fou rebut per les autoritats locals i va visitar la casa del cap dels tradicionalistes, Bartomeu Darder Riviere¹⁹⁸.

El control de l'Estat sobre la població va ser generalitzat. L'Ajuntament, amb el suport de FE, va contribuir activament en la tasca de motivar a la gent perquè s'afiliés a les agrupacions falangistes, i d'aquesta manera poguessin oblidar durant certs moments del dia la fam i la misèria que havia provocat la Guerra.

Pareix que, malgrat que no hi havia una oposició organitzada a la localitat, sí que hi va haver un petit nombre de sollerics afiliats al Partit Comunista Espanyol (PCE). L'any 1943, segons diversos testimonis hi havia almenys 5 persones afiliades al PCE, però que es mantenien en una clandestinitat molt estricta¹⁹⁹. Des de Palma arribava la propaganda clandestina i la publicació *Mundo Obrero*. L'any 1948 la policia franquista va desmantellar l'organització clandestina del PCE a l'illa, en aquest cas foren empresonats els sollerics Jaume Colom Calafat, Jaume Castanyer Vives i Francisco Santamaría Cruces²⁰⁰.

La situació política mundial també va estar ben present en la societat sollerica. El règim es va mostrar favorable des del principi a les potències de l'Eix, i tots els organismes públics i mitjans de comunicació varen mantenir una actitud filogermànica. L'ocupació de França fou seguida amb molta expectació pels sollerics, degut als forts lligams familiars i econòmics entre els emigrants i les seves

---

¹⁹⁷ Setmanari *Sóller* 16-08-1941.

¹⁹⁸ Entrevista a Juan Antonio Darder. Juliol 2006. Sobre les activitats del pretendent carlí vegeu CANAL I MORELL, Jordi, *EL carlismo: dos siglos de contrarrevolución en España*, Madrid, Alianza, 2002.

¹⁹⁹ Entrevista a Domingo Moragues. Juny 2005.

²⁰⁰ Vegeu GINARD FERON, David, *La resistència antifranquista a Mallorca (1939-1948)*, Palma, Edicions Documenta Balear, 1991.

famílies residents a la Vall. Molts sollerics es varen veure implicats en la guerra, però no foren molestats gaire, per la seva condició d'espanyols. Molts foren contraris a l'ocupació dels alemanys i alguns ajudaren a la resistència, tot i que no es va fer cap ressò d'això. Per exemple Maria Isabel Puig, resident a Belfort, fou condecorada pel govern francès per la seva actuació durant la guerra, ja que va ajudar a la resistència francesa²⁰¹.

En el *Sóller* varen sortir algunes notícies referents al tema, com aquesta publicada el 27 de juliol de 1940: *“A medida que se van restableciendo las comunicaciones con la zona de Francia y Bélgica ocupada por los alemanes y en la cual radican, dedicados al comercio tantos de nuestros paisanos, van conociéndose detalles de la suerte que han cabido a algunos de aquellos. Por el Consulado de España en Estrasburgo se ha sabido que los españoles que residen en el Nordeste de Francia no habían sufrido daños personales. No obstante se ha sabido de algunos casos de sollerenses que hallaron la muerte, como el de d. Ramón Mayol Marqués, de Issoudun; de d. Martín Colom Ferrer, de Tournay, y su esposa da. Ramona Baford”*.

Als camps de concentració nazis hi ha constància de la presència de 6 sollerics, dos dels quals moriren:

- **Alou, Llorenç**: nat a Sóller 23-09-1905. Fou arrestat a la zona francesa annexionada i deportat el 17-06-1941 al camp de SL Schirmeck a Alemanya. Alliberat el 20-12-1941.
- **Azuaga Villalonga, Miquel**: nascut el 10-10-1911. Deportat el 07-04-1941 al camp de concentració de Mauthausen, on va morir el 22-10-1942.
- **Azuaga Villalonga, Josep**: mort a Mauthausen el 1943²⁰².
- **Bennàssar, Pere**: nascut el 21-11-1895, fou arrestat a Compiègne (França) el 02-07-1944 acusat d'ajuda a la resistència. Deportat al camp de Dachau el 05-07-1944. Fou alliberat el 20-04-1945.
- **Cervera Pons, Joan**: nat el 04-03-1910 a Sóller. Deportat a Mauthausen el 06-06-1941 i alliberat el 05-05-1945.

---

²⁰¹ Entrevista a Isabel Esteva. Maig 2007.

²⁰² Pareix que la seva mare era de Sóller, i es varen traslladar posteriorment a Barcelona. Les causes de les seves detencions no estan del tot documentades, potser que haguessin lluitat a favor del bàndol francès o per ésser soldats republicans espanyols.

- **Frontera, Antoni:** nascut el 14-07-1902. Deportat al camp de Vorbrück-Schirmeck.
- **Reynés Alcover, Gabriel:** nat a Sóller el 1911, de pare campaneter i mare sollerica. Després de viure a Campanet, es va traslladar a treballar a França, a la ciutat de Rouen. Poc després d'esclatar la II Guerra Mundial es va allistar a la resistència francesa. L'any 1944 fou capturat i afusellat a la regió de l'Alta Savoia.

L'any 1942 va aparèixer notícia de la mort del jove Antoni Caparó Campet allistat a l'exèrcit francès i mort a la batalla del Marne.

A Issoudun, el jove Ramon Mayol Marquès, de 23 anys, va morir a causa d'un bombardeig alemany, quan feia cua per comprar el pa.

El 1944, un altre solleric, Pere Canals, que tenia un negoci de *primeurs* a Saint Gaultier fou assassinat pels nazis a dita ciutat francesa, quan aquests es retiraven. Canals formava part de la resistència francesa i havia ajudat a lluitar contra els alemanys.

Però també hi va haver sollerics que lluitaren a favor dels alemanys, com el joves falangistes Bartomeu Frontera Trias i Pere Obrador Ferragut, allistats a la *División Azul* i que varen lluitar al front de Rússia entre 1941 i 1944²⁰³.

D'altra banda, al seu pas per França, el 10 de juliol del 1941, l'expedició número 10 de la *División Azul*, fou molt ben rebuda per la colònia espanyola de la ciutat de Nancy, formada en la seva majoria per comerciants de fruites mallorquins, sollerics especialment²⁰⁴.

6.1.3.- La Base Naval del Port de Sóller.

Mallorca va ser, des de l'inici de la guerra, una important base aereonaval al servei dels revoltats, i, especialment després de la retirada de Bayo. El general Franco quan va ocupar el càrrec de Comandant Militar de les Balears, va establir un sistema de defensa per protegir les Illes en cas d'atac. Una vegada es va produir l'aixecament militar, s'establiren aeròdroms a diferents punt de Mallorca i Eivissa. Va

²⁰³ Vegeu NEGREIRA PARETS, Juan, *Voluntarios baleares en la División Azul y Legión Azul (1941-1944)*, Palma, 1991.

²⁰⁴ Vegeu MORENO JULIÀ, Xavier, *La División Azul. Sangre española en Rusia (1941-1945)*, Barcelona, editorial Crítica, 2006.

destacar la base d'hidroavions s'establí a Pollença. Aquesta aviació tenia una gran autonomia respecte de les autoritats nacionals i es podria dir que depenia més dels caps italians que no pas dels mallorquins. Foren moltes les accions d'aviació que es dugueren a terme contra Catalunya i el País Valencià.

També, com hem dit s'organitzà a Palma una base naval, amb cooperació italiana, i que va servir de base d'operacions a la flota nacional. La importància de Mallorca com a base es va donar sobretot a partir de l'octubre de 1937, quan tota la flota es va concentrar al Mediterrani. El 1938 la major part de les forces navals passaren a Cadis i una vegada conquerida Cartagena, el 1939, Palma perdé molta importància com a base naval de primer ordre.

El 14 d'abril de 1937 les autoritats militars van decidir la construcció d'una base naval secundària al Port de Sóller, per l'aprovisionament dels vaixells de la marina *nacional*. El Port reunia bones condicions per a l'establiment d'un centre d'aquest tipus, tant per la seva situació estratègica com per la seva orografia i la seva fondària. L'encarregat de dur a terme la posada en marxa de l'estació fou el tinent de Navili José María Pery²⁰⁵.

Posteriorment el capità de Corbeta Felipe Abarzuza y Oliva²⁰⁶ fou anomenat comandant de la Base fins l'abril de 1938. Any en que fou substituït pel capità de Corbeta, Francisco Núñez Rodríguez. A principis dels anys quaranta va ocupar el càrrec el capità Faustino Ruiz.

Les condicions de la Base al principi eren molt precàries. Com que no hi havia personal, es va encarregar a uns quants falangistes la vigilància de l'entrada al recinte. Una caseta de bany fou utilitzada com a caserna, amb un cartell que posava *Prohibido el paso a la Base de Aprovisionamiento*. La porta d'entrada eren dos bidons de quitrà units amb una cadena²⁰⁷.

Per poder organitzar la defensa de l'Estació Naval es van haver d'improvisar defenses, amb peces d'artilleria antigues recollides dels creuers *Princesa de Asturias*, *Cataluña* i *Pelayo*.

---

²⁰⁵ El novembre de 1910 fou ascendit a capità de Corbeta. Fou també cap del Taller de Torpedes. Setmanari *Sóller* 16-11-1940.

²⁰⁶ Arbarzuza fou traslladat quan va ascendir a capità de Fragata, i va passar a ocupar el càrrec de comandant del creuer auxiliar *Mar Cantábrico*. Setmanari *Sóller*, 30-04-1938.

²⁰⁷ Vegeu FERRAGUT, Luis, *La Estación Naval de Sóller tiene veinticinco años de existencia*, a Revista de Marina, Madrid, mayo de 1962.

El nou centre de la marina de guerra es va denominar oficialment *Base de Aprovisionamiento de Sóller*. La Base aviat va incorporar, expropiant-los, els molls comercials, els magatzems municipals, la Duana, l'antiga caserna dels carrabiners, l'estació telegràfica de Muleta, la zona del bosc de Santa Catalina i el seu oratori i l'escola del Port, l'edifici de Sanitat, l'Hotel Costa Brava, i altres edificis de particulars.

L'ocupació d'aquests edificis no va estar exempta de problemes. El problema es va donar quan el comandament militar es va interessar pels edificis de l'oratori de Santa Catalina i l'escola annexa²⁰⁸, els quals a pesar de ser de propietat municipal, l'església considerava que en tenia drets.

El 1940 una taxació feta per l'Ajuntament donava a l'Oratori un valor de 27.625,20 pessetes (que comprenia el solar, l'església, la sagristia i el campanar). L'edifici de l'escola era taxat en 158.422,40 ptes., els magatzems en 26.240 ptes., els edificis de Duana i Sanitat 20.250 ptes., la caserna dels carrabiners 3.175 ptes. Això es va remetre a les autoritats militars.

El procés d'expropiació de l'Oratori va ésser llarg i difícil, ja que va costar que es possessin d'acord les tres parts implicades: Ajuntament, Marina i Església. Entre 1937 i 1938, l'exèrcit es va apropiat dels magatzems municipals, l'Oratori de Santa Catalina, la caserna dels carrabiners, l'edifici per a la futura escola del Port, l'edifici de Sanitat i de Duana, l'Hotel Costa Brava, l'estació telegràfica de Muleta, el bosc de Santa Catalina i altres edificis de particulars. El capità Pery va demanar a l'Ajuntament que fes una valoració dels terrenys, aquesta però es va demorar fins els anys 40, quan l'exercit va encomanar la valoració d'un perit, i fins el 1941 l'Ajuntament no va aprovar la taxació.

El conflicte es va donar quan el comandament militar es va interessar pels edificis de l'oratori de Santa Catalina. Aquests a pesar de ser de propietat municipal, l'església considerava que en tenia drets. Mossèn Joan Sueca, ecònom de Sóller va exigir el 1941 la quantitat que Marina havia promès al bisbe Miralles. Es veu que la carta que va enviar al consistori fou molt dura, tant que l'Ajuntament va demanar a les autoritats eclesiàstiques que l'allunyassin de Sóller. Mossèn Sueca l'any 1943 va demanar excuses a l'Ajuntament,

---

²⁰⁸ Vegeu PÉREZ PASTOR, Plàcid, *Santa Caterina del Port de Sóller. L'evolució d'un edifici des del segle XIII al XXI*, Palma, Consell de Mallorca, 2002.

El procés va durar fins el 1943, que es va fer efectiu el 1943 per un import de 121.346,73 pessetes.

L'any següent es el Consistori municipal va pagar a mossèn Sueca, ecònom de Sóller, 21.500 pessetes per construir la nova església del Port²⁰⁹. La construcció de la nova església va durar de 1938 a 1961, segons plànols de l'arquitecte Josep de Oleza. El 1943 es beneí el temple i s'aturaren les obres, que es repregueren el 1958. Durant el període de les obres el culte es va celebrar dins la Base Naval.

La seva principal funció era servir com a port per guarir i aprovisionar als vaixells i submarins de la flota nacional, que operaven al Mar Mediterrani. Durant aquests anys fou utilitzada com a base permanent del submarí *General Sanjurjo*, del qual en fou comandant el capità de fragata Luís Carrero Blanco.

Va servir també de refugi als submarins *Onice*, *Iride*, *Galilei* i *Ferraris* i als hidroavions italians. Així com també per l'aprovisionament de vaixells de guerra alemanys. Per exemple el 1937 va arribar al Port el cuirassat nazi *Kanserpfill Admiral Pfeer*, el qual fou rebut amb una gran festa per les autoritats, i la vila va ser decorada amb banderes i simbologia nazi i falangista.

Les autoritats militars varen establir la prohibició de no fotografiar la zona de la badia on estava situada la Base. Per això varen establir un control devora el Pont de Sa Mar, on hi havia militars que registraven els tramvies i a la gent que baixava al mar.

Aquestes instal·lacions, a partir de 1940, varen servir com a base del destructor *Almirante Miranda*. Dit vaixell formava part de la flota d'armes submarines i servia com a taller de pràctiques. La seva tripulació era d'unes 120 persones. Fou donat de baixa l'any 1971. Els seus comandant en aquests anys foren els capitans de fragata Francisco Núñez i Mariano Romero

L'any 1941 s'hi va ubicar l'Escola d'Armes Submarines *Bustamante* de l'Armada nacional. Els seus primers professors foren els tinentes Joaquín Pery, Juan Lara y Manuel Rodríguez Rey. El director de l'escola era el comandant de la base. Les disciplines que es donaven eren: *Torpedos, convencionales y acústicos; Minas de orinque e influencia; Cargas antisubmarinas; Defensas Portuarias; Demoliciones; Rastras, etc.*

---

²⁰⁹ Ibid.

Entre 1941 i 1960 sortiren de l'escola 175 oficials especialistes en armes submarines, i 145 suboficials del mateix cos. L'any 1972 l'escola es va traslladar a Cartagena.

L'edifici que s'havia de destinar a l'escola del Port durant la Segona República es destinar a quarter dels alumnes de l'escola d'armes submarines. A la capella de Santa Caterina es va ubicar la impremta de la Base, on s'imprimia un butlletí intern de marina.

Es varen fer moltes modificacions a l'edifici, ja que es varen tirar parets, es varen clausurar entrades, es varen col·locar reixes a les finestres i les parets que donaven a l'exterior es va col·locar reixa metàl·lica i fil de pua.

El 30 de març de l'any 1943 passà a denominar-se *Estación Naval de Sóller*. El canvi de nom es devia a que la Base va perdre la seva funció d'aprovisionar els vaixells de guerra, i va passar a tenir altres funcions. Com a seu de l'Escola d'Armes Submarines o base permanent del vaixell l'*Almirante Miranda*.

L'any 1944, l'Ajuntament va cedir definitivament la propietat de l'estació telegràfica de Muleta a l'exèrcit. Cessió condicionada a que quan es deixés d'utilitzar l'edifici per a ús militar, la propietat retornaria al poble.

Durant la Segona Guerra Mundial, la Base va acollir alguns destructors i submarins italians i alemanys, que varen repostar combustible i provisions a Sóller.

El 27 de juny de l'any 1946 es va produir una gran catàstrofe a la Base, quan el submarí C-4, que es trobava de maniobres davant la costa de Sóller, va xocar amb el destructor *Lepanto* quan sortia a la superfície. El submarí es va enfonsar amb tota la tripulació, que no es va poder salvar. En total varen morir 43 persones²¹⁰. Per aquest motiu es varen suspendre les festes de Sant Pere al Port.

---

²¹⁰ El capità de corbeta Francisco Reina Carvajal, els tinents Horacio del Barrio Delgado i José Rivero Tapiador, el capità de Maquines José Cifuentes González, els Alferes Antonio Bosqué Blanch i Francisco Martínez García, el mecànic major Germán Ocampo Martínez, els mecànics Raimundo Paredes Ramos, David Laencina Vázquez i Pedro Vázquez Sánchez, el contramestre mayor Alejo Aldegunde Dorrego, els electricistes Ginés Garrido Caparrós i Víctor Fernández Piñón, el torpeder Lucas Marchante Morales, l'obrer Barber Sebastián Alonso Molina, el caporal de maniobra José Seoane Varela, el caporal artiller Francisco Pérez Bayona, el caporal electricista Jerónimo García Salmerón, el caporal torpeder Pablo Martínez Martínez, el caporal radiotelegrafista Manuel Cervantes Calderón, el caporal radiotelegrafista José Fariñas Ollero, el caporal electricista Norberto Pardo Albaladejo, el caporal fogoner Diego Várela Madrid, l'especialista artiller Luis Santos Sanz, l'especialista mecànic Antonio Martínez Pardo, l'especialista electricista Diego Vilar Martínez, el

Amb la Base Naval, la presència militar a Sóller es va incrementar. També es va donar a la localitat un augment demogràfic que es va, pel gran nombre de soldats que passaven per les instal·lacions. La influència social i cultural de la Base fou enorme, i es va mantenir fins ben entrat als anys setanta. Foren moltes les joves de Sóller que es casaren amb mariners que feien el servei militar a Sóller, i que llavors es quedaren a la localitat, establint-se principalment al Port. La presència dels mariners va reactivar el comerç local, ja que suposaven un gran nombre de clients potencials. Per exemple, l'empresa del Ferrocarril va pujar una pesseta el preu del tramvia els caps de setmana, per la quantitat de mariners que pujaven a Sóller a veure el cinema²¹¹.

6.1.4.- La repressió als contraris al règim.

Sóller, com tots els pobles de Mallorca, va patir els efectes de la repressió contra els qui havien donat suport a la República. Aquesta repressió es va donar a tots els nivells de la societat i la política locals. Tot i que la repressió no fou tan dura com a altres pobles illencs, no hem de suposar que no tingué repercussions a la Vall. Cal dir que el nombre de morts no fou molt elevat, però si el nombre de detinguts i/o investigats per la seva ideologia o conducta sociopolítica durant la II República. A, Sóller foren moltes les persones jutjades pel Tribunal de Responsabilitats Polítiques i per l'Audiència Provincial, d'aquestes unes 168 sofriren presó en diversos llocs – Sóller, Palma, Pollença, Campos, Lluçmajor , amb durades d'entre 1 mes i 4 anys²¹²-. Foren 38 les persones jutjades pel TRP i 113 les jutjades per l'AP²¹³, si bé a

---

mariner preferent fogoner Eugenio Medina Heras, el mariner d'ofici Ramón Cemeli Masvidal, el mariner d'ofici Antonio Berenguer Llorent, el mariner d'ofici Benito Insúa Soto, el mariner d'ofici Francisco Salvador Martínez, el mariner d'ofici Benigno Gallego Díaz, el mariner d'ofici Eduardo Gutiérrez Cerezo, el mariner de 2ª José Pérez Martínez, el mariner distingit Casimiro San Emeterio Tapia, el mariner de 2ª Serafín Pérez Tudela, el mariner de 2ª Juan Montes Romero, el mariner Cuiner Elisardo Miniño Casemanes, el mariner de 2ª Francisco Martínez Collado, el mariner de 2ª Rafael García García, el mariner de 2ª Vicente Fontán Fernández, el mariner de 2ª José Charneco Olivera i el mariner de 2ª Ramón Urtiaga Plazas.

²¹¹ ALBERTÍ, Jaume, *El cinema a Sóller durant el segle XX*, a *Veü de Sóller*, 09-03-2001 i 16-03-2001.

²¹² Vegeu SANLLORENTE, Francisco, *La persecución económica de los derrotados. El Tribunal de Responsabilidades Políticas de Baleares (1939-1942)*, Palma, Miquel Font Editor, 2005.

partir de les cartes trobades a l'Ajuntament, hem documentat que el nombre de detinguts fou major. Les sancions més greus foren: 3 afusellats, 4 condemnats a cadena perpètua i 1 condemna a 30 anys. A principis de 1944 encara hi havia 67 residents a Sóller en llibertat vigilada²¹⁴.

Des dels inicis el nou règim va voler controlar el poble. Volia informar-se de les idees polítiques d'alguns dels seus habitants. D'aquesta manera la Comissió Gestora anava rebent correspondència de les autoritats polítiques, on es feia palesa la voluntat del Règim d'investigar una determinada persona²¹⁵. Sens dubte foren molts els que varen estar subjectes a aquests processos d'investigació.

Un exemple de la importància de les detencions de sospitosos són les notícies del setmanari *Sóller* de l'habilitació de noves dependències a la Casa Consistorial per albergar els presos²¹⁶ i també l'habilitació de les escoles nacionals del carrer de Santa Teresa per a nous detinguts²¹⁷. A més es va transformar a finals del 1936 el Llatzaret del Port de Sóller en Camp de Concentració per a presos polítics.

Les notícies a la premsa local no són gaire precises sobre el tema de les detencions, únicament apareixen puntualment i la majoria de vegades no esmenta el nom dels detinguts. Per exemple al *Sóller* del 22-09-1936, apareix la detenció d'un individu suposadament implicat amb la mort del tinent Lizasoain. Segons la notícia "*dicho individuo vagaba por las montañas de Sóller con otros compañeros*"²¹⁸. Però ens trobam altres notícies:

- Consell de guerra contra Bartomeu Jover Mascaró, propietari del Cafè *Sport*, per suposat delictes d'incitació a la rebel·lió. El fiscal va demanar 6 anys de presó. Fou absolut.²¹⁹

- Consell de guerra contra Antoni Ochogavía Cervera, Francisco Illanas Martínez i Miquel Mir Villalonga, obrers del ferrocarril de Sóller. Els motius foren que el 19 de juliol no varen comparèixer a la feina i es varen negar a firmar la seva adhesió al

---

²¹³ Ibid., pàg. 52.

²¹⁴ Vegeu DURAN PASTOR, Miquel, *Sicut oculi. Un tiempo pasado no fue mejor. Vigilantes i vigilados en Mallorca de la postguerra 1941-1945*. Palma, Miquel Font Editor, 1992. Pàg. 39.

²¹⁵ AMS Secció 8 Correspondència, 8.4 Correspondència General, lligalls 2397- 2454.

²¹⁶ Setmanari *Sóller* 22-09-1936.

²¹⁷ Ibid. 29-09-1936.

²¹⁸ Ibid. 22-09-1936.

²¹⁹ Ibid. 28-05-1937.

Moviment. Se'ls hi va confiscar un carnet de la UGT, un revòlver i una navalla. El fiscal va demanar la pena de mort per Ochogavía i pels altres 30 i 12 anys de presó respectivament²²⁰. La pena de mort no es va executar i no compliren les penes senseres.

- El dia 14 de febrer de 1938 es va dur a terme el Consell de guerra contra el soldat Juan Oliver Bisbal i els civils Ricardo Fornés Jordà, Catalina Ferrer Morell, Maria Morell Ferrer i Catalina Morell Ferrer per suposat delictes d'auxili a la rebel·lió. Tots foren absolts.²²¹

- El dia 4 de juny de 1938 es va fer un Consell de guerra contra el secretari de l'ajuntament Guillem Marqués Coll, acusat d'auxili a la rebel·lió."²²²

- El dia 1 de novembre de 1938 es va celebrar un segon Consell de guerra contra l'exsecretari Guillem Marqués Coll amb els mateixos càrrecs que l'anterior. Fou absolut.²²³

- El dia 15 de gener de 1937 es va celebrar el Consell de guerra contra Bernat Marqués i la seva família, se li imputaven els següents càrrecs:

I. Segons diversos testimonis, en una reunió a *sa Botigueta* es va manifestar contrari al Moviment²²⁴.

II. Se l'acusa a ell i la seva dona de ser d'esquerres, i que va ésser president d'Esquerra Republicana a Sóller.

III. Segons varis testimonis la seva dona va dir que abans que Gil Robles era preferible Rússia.

IV. Que tant ell com la seva família saludaven als avions republicans amb llençols blancs des de la seva finca de Son Palou a Bunyola.

L'acusació va demanar la pena de mort per Bernat Marqués, la seva dona, Catalina Mayol Lafouge, les seves filles Maria Lluïsa i Catalina i pels seus fills Bernat i Josep. Tot aplicant el Decret del 14 de juliol, que penava la participació

---

²²⁰ Ibid. 28-05-1937.

²²¹ Ibid. 26-02-1938.

²²² Ibid. 04-06-1938.

²²³ Ibid. 01-10-1938.

²²⁴ Segons l'expedient del Consell de Guerra les seves manifestacions foren que *"era una lástima que no hubieran caído (referint-se a la mort del tinent Lizasoain a Muleta) también los demás oficiales"*. Expedient del Consell de Guerra obert a Bernat Marqués i la seva família (cedit per Jeanne Marqués Mayol).

directa els delictes de desafecció i resistència a l'Alçament. La defensa declarà que les proves eren poc fiables: la finca de Son Palou no es veia des del poble, l'acusat feia dies que no accedia a sa *Botigueta*, els testimonis es contradieien i no es podia aplicar el Decret del 14 de Juliol perquè no hi va haver resistència al Moviment. La defensa va demanar sols una multa de 10.000 pessetes.²²⁵

- Consell de guerra a Josep Far Sastre, per un suposat delicte d'inducció a la rebel·lió²²⁶. Fou declarat innocent de tots els càrrecs, ja que es va demostrar la seva provada adhesió al Moviment i que tot havia estat un malentès.

- Dimecres 1 de juny es celebrà a Palma el Consell de guerra contra els sollerics o veïnats d'aquest ciutat per un suposat delicte d'auxili a la rebel·lió, Josep Serra Pastor, Andreu Pizà Arbona, Pere Rullan Rullan, Joan Casasnoves Escales, Ramon Colom Colom, Maties Colom Beltran, Francesc Valls Forteza, Joan Campins Fontclara, Pere Coll Bauzà, Josep Girbent Sabater i Rafel Mesquida Marí. Hi va assistir molt de públic de Sóller²²⁷.

- Consell de guerra contra Joan Mayol Albertí *Penya* i Francisca Cifre Marroig *Muliné*, per suposat auxili a la rebel·lió²²⁸. Foren absolts.

- Indult de Franco de la pena de mort als sollerics: Josep Serra Pastor, Francesc Valls Forteza, Pere Coll Bauzà, Josep Pizà Servera, Pere Rullan Pastor, Ramon Colom Colom, Maties Colom Beltran i Rafael Mesquida Martí.²²⁹

Algunes persones considerades desafectes van ser enviades al front per lluitar per la causa nacional, com els esmentats germans Marquès, Antoni Colom o Joan Pons. Altres com el pescador Francisco Rodríguez Monreal, van ser destinats a tasques de vigilància. De fet, aquest fou encarregat de la barca de vigilància *Mare Nostrum*²³⁰. D'altres foren obligats a realitzar treballs en obres municipals, com el clavegueram a la zona de l'Horta²³¹.

---

²²⁵ Setmanari *Sóller*, 16-01-1937.

²²⁶ Ibid. 18-06-1938.

²²⁷ Ibid. 04-01-1938.

²²⁸ Ibid. 26-11-1938.

²²⁹ Ibid. 19-11-1938.

²³⁰ Era una de les barques que vigilaven la vinguda de vaixells o avions republicans. Francisco Rodríguez fou cessat posteriorment de la seva tasca acusat de fer propaganda contraria al Règim.

²³¹ Setmanari *Sóller*, 10-04-1937.

El primer pas per iniciar la repressió política fou atacar a les persones que pertanyien, simpatitzaven o havien col·laborat amb els partits polítics i sindicats del Front Popular.

Tot just començat l'Alçament, es va obligar al batle Josep Serra i a tots els regidors republicans a deixar els seus càrrecs; no van ésser empresonats de seguida sinó uns mesos més tard. La Casa del Poble, ubicada al carrer Victòria va ésser clausurada i reocupada pels falangistes i els tradicionalistes. Totes les societats obreres i d'esquerres foren il·legalitzades. A Sóller a causa d'ésser un poble industrial i amb una empresa ferroviària hi havia bastants societats d'aquest tipus com: *La Juventud Cultural Deportiva Antifascista*, *l'Agrupación Socialista Obrera*, el *Radio Comunista de Sóller*, el sindicat *La Evolución* (fusters), el *Sindicato Ferroviario Balear*, el *Consejo Obrero Ferroviario*, *La Fraternidad* (manobres), el *Sindicato Obrero Metalúrgico* i la *Sociedad Obrera de Oficios Varios de Sóller* (que agrupava les associacions obreres de les branques tèxtil, gas i electricitat).

L'ajuntament va enviar cartes als diferents tribunals competents (Audiència Provincial i Tribunal de Responsabilitats Polítiques) sobre les persones que formaven part de les juntes directives afectes al Front Popular. Els expedients contra els repressaliats eren elaborats a partir d'informes enviats pels Ajuntaments, Falange Espanyola, la Guàrdia Civil i l'Església. Amb aquestes es va elaborar un fitxer de totes les persones de les quals la batlia havia emès informes de conducta i antecedents políticossocials²³². El partit més afectat fou Esquerra Republicana Balear, seguit del PSOE. No es van trobar els llibres referents al PCE²³³.

Els funcionaris de l'ajuntament malgrat que s'havia assegurat que seguirien al seu lloc²³⁴, van ésser cessats dels seus càrrecs i inhabilitats – la majoria pertanyien a partits i sindicats favorables a la República -; els més afectats foren els funcionaris sanitaris. Alguns d'ells amb els anys i després d'haver passat per la presó o pagat una multa pogueren reincorporar-se a la seva feina.

Els funcionaris cessats de feina i sou després de l'Alçament foren: Baltasar Bosch Ensenyat (veterinari municipal), Joan Campins Fontclara (funcionari

---

²³²AMS, Secció 8 Correspondència, 8.4 Borradors i Copiadors de Contes. Copiadors d'ofici, lligall 2643.

²³³ AMS, Secció 8 Correspondència, 8.4 Borradors i Copiadors de Contes. Copiadors d'ofici, lligall 2641.

²³⁴ Setmanari *Sóller* 24-07-1936.

municipal)²³⁵, Gabriel Mayol Trias (metge tocòleg municipal), Mariano Rovira Sellarés (metge), Martí Torrens Pastor (farmacèutic municipal), Cristòfol Trias Roig (veterinari municipal), Guillem Marquès Coll (secretari de l'Ajuntament), Francesc Castro Mesalla (fosser municipal), Joan Fernández Aznar (administratiu municipal d'arbitris), Andreu Puig Puig (administratiu municipal d'arbitris), Antoni Rotger Femenias (professor municipal de cant)²³⁶, Antoni Rullan Binimelis (administratiu municipal d'arbitris), Jordi Serra Pons (administratiu municipal d'arbitris), Francesc Valls Forteza (obrer de la brigada municipal) i Pere Vives Carbonell (administratiu municipal d'arbitris).

Seguint el decret d'octubre de 1936 del Governador Civil Mateu Torres Bestard²³⁷, els mestres de Sóller considerats contraris al Moviment també van ésser repressaliats per la *Comisión Depuradora*. Dita comissió, seguint els canals habituals d'informació, va demanar informes a l'Ajuntament de Sóller, enviant uns models de fitxes que serviren per elaborar un fitxer sobre els mestres citats.

Tot i que alguns mestres van ésser considerats pels informes municipals com “*adictos al Movimiento y de conducta moral intachable*”, també foren repressaliats. Aquest fou el cas de:

- Caridat Martí Carrasco, mestra de ses Marjades, fou depurada “*...por haber sido censurada su conducta particular y ser deficiente su conducta religiosa antes del Movimiento Nacional...*”²³⁸. Els càrrecs contra ella no es varen poder provar i es va reincorporar al seu lloc de feina.

---

²³⁵ Havia militat a *Unión Patriótica* durant la dictadura de Primo de Rivera, i als anys trenta es va afiliar al Partit Republicà. Els càrrecs que se li varen imputar foren: estar afiliat a partits que donaren suport al Front Popular, ser assidu a la Casa del Poble, i que tenia influència sobre el moviment obrer. A pesar que els informes de la guàrdia civil el declaraven afecte a les tesis marxistes, les autoritats el varen considerar no perillós. (font: AMS, Carpeta no catalogada amb expedients de depuració dels funcionaris municipals).

²³⁶ Oficialment aquest fou cessat perquè la seva plaça no figurava en els nous pressupostos municipals. (font: AMS, Carpeta no catalogada amb expedients de depuració dels funcionaris municipals).

²³⁷ El Governador Civil es va avançar al *Decreto sobre Depuración* promulgat pel govern de Burgos el novembre de 1936.

²³⁸ Vegeu MIRÓ, Santiago, *Maestros depurados en Baleares durante la Guerra Civil*, Palma, Lleonard Muntaner Editor, 1998, pàg. 48, 179.

- Josep Guasp Espina, afiliat a la Federació de Treballadors de l'Ensenyança, fou cessat de feina i sou durant dos anys i inhabilitat per exercir càrrecs directius en institucions d'ensenyança i cultura²³⁹.

- Miquel Guillem Montferrer, fou acusat de ser deficient en la seva tasca i de promoure la insubordinació entre els alumnes entre d'altres acusacions²⁴⁰.

- Adolfo González Artal, tot i que no es tenien antecedents contra ell, fou cessat de sou i feina un temps.

Els que més sofrien les directrius del nou Estat, foren els mestres més compromesos amb les idees d'ensenyament que s'impulsaren durant la República. Aquests mestres cessats i considerats desafectes al Moviment foren:

- Àngel Alaiz Regalés, el qual fou considerat d'esquerreres per la Comissió Depuradora. Fou cessat de sou i feina i condemnat a presó, on va contreure tuberculosi.

- Joan Bautista Pons Ferrer, cessat el 1936. Impartia la docència a l'escola graduada del Fossaret²⁴¹.

- Catalina Ripoll Cerdà, mestra de Ses Marjades. Depurada l'any 1936.

- Magdalena Sunyer Oliver, mestra depurada.

- Vicenç Moratal, cessat el 1936. es va reincorporar anys després a l'escola del Fossaret.

- Cristòfol Barceló Pons, considerat d'idees marcadament esquerranes i ateu.

- Ramon Chavarria Telleró, considerat d'idees extremistes i ateu. Fou cessat de sou i feina per la Comissió l'any 1937.

- Jaume Coll Albertí, considerat d'esquerreres. Fou president del partit socialista a la localitat.

- Josep Fernández Sánchez, considerat d'idees extremistes i ateu. Fou cessat de sou i feina i detingut.

---

²³⁹ Ibid., pàg. 54-55.

²⁴⁰ Ibid., pàg. 153.

²⁴¹ AMS Secció 14 Instrucció Pública, 14.1.1 Correspondència del Consell Local de Primera Ensenyança. Possessions i cessament de mestres, lligall 3119.

Casos especials foren el de Maria Mayol Colom²⁴², mestra a Porto Colom que va escapar de la repressió degut a que es trobava en zona republicana; i el de Pere Serra Pastor, mestre a Inca d'ideologia conservadora, que tot i estar lligat al diari *Baleares* de FE. Aquest fou objecte d'un informe sobre els seus antecedents esquerrans; per unes conferències pronunciades a la Casa del Poble i per ser director d'una escola d'estiu a Valldemossa. Malgrat això no va patir cap sanció greu.

Foren bastants els repressaliats, que estaven afiliats a sindicats considerats afins al Front Popular. Els qui més sofriren aquesta persecució sindical, foren els obrers del Ferrocarril de Sóller. S'obriren expedients a 36 treballadors de Sóller, així com a altres treballadors de l'empresa de Palma i Bunyola. Es de destacar el cas dels germans Santamaría Cruces (Francisco, German, Manuel i Faustino), naturals de Llanes, els quals pertanyien a diverses associacions obreres, lligades al PCE. Tots els germans foren repressaliats. A pesar de que sols tenim constància directe de l'empresonament de Francisco Santamaría, per altres fonts sabem que els altres foren empresonats i un va fugir a Barcelona²⁴³. Un d'aquests germans pareix que fou afusellat, podria tractar-se de Venanci Santamaría Cruces, establert a Manacor des de 1930²⁴⁴.

La repressió econòmica es va donar sobretot a nivell de confiscació de béns. A molta els hi retingueren els béns immobles i les comptes dels bancs²⁴⁵. A més les

---

²⁴² La guerra la va sorprendre a la localitat de Vilanova i la Geltrú. A Catalunya va fer amistat amb altres intel·lectuals i polítics mallorquins com Antoni Mª Sbert, l'any 1939 va passar a França amb el seu nebot Josep Marquès on hi tenien família. Els anys quaranta va tornar a Mallorca, però es va instal·lar primer a Sóller i després a Cala Major amb la seva neboda Catalina Marquès, on hi va residir fins a la seva mort. (Entrevista a Jeanne Marquès Mayol, *Ultima Hora* 29-08-2004, pàg. VI). Vegeu també MARIMON I RIUTORT, Antoni/ SANTANA I MORRO, Manel, *Els exiliats. Refugiats i exiliats de les Illes Balears a causa de la Guerra Civil del 1936-1939 i del immediata postguerra*, Palma, Hiperdimensional Edicions, 2006.

²⁴³ Vegeu GINARD FERON [200] Pàg. 170.

²⁴⁴ Venanci Santamaría Cruces, treballava en una impremta i era membre del comitè polític del Partit Socialista de Manacor. Per més informació vegeu TUGORES MANRESA, Antoni, *La guerra civil a Manacor. La guerra a casa*, Palma, Documenta Balear, 2006.

²⁴⁵ Es va crear una comissió per gestionar les confiscacions formada per: Jaume Casasnovas Pastor (president), Guillem Frontera Magraner (secretari), mossèn Rafel Sitjar Picornell (vocal), Bartomeu Colom Ferrà (vocal) i Jaume Coll Arbona (vocal). Setmanari *Sóller* 12-091936.

donacions a la causa nacional foren moltes vegades un pagament obligat per evitar la presó o la marginació social. Els casos de Bonaventura Mayol i Miquel Arbona Colom són paradigmàtics, partidaris d'Azaña, el primer fou batle durant la República dues vegades i el segon en fou regidor i batle durant uns mesos; per això foren empresonats i el seus noms van sortir al *Boletín Oficial de Baleares* com a membres destacats del republicanisme local durant l'etapa republicana. A principis de 1937 el batle en una carta adreçada al Governador Civil, va intercedir perquè el seu nom fos llevat de la llista de membres destacats del Front Popular. Aquests varen fer uns quants donatius "voluntaris" importants a la causa nacional. Mayol va entregar 138.000 francs, 25.000 pessetes en paper de l'Estat i 2.000 pts en efectiu i Arbona 5.800 pts en efectiu i 35.000 pts en paper de l'Estat ²⁴⁶ -.

No sabem el total exacte del que es va recaptar, però sols amb les dades que tenim podem estimar que es va recollir un mínim de 295.975 pts que corresponen a unes 21 sentències, sense comptar la confiscació de béns de molta gent i els "donatius voluntaris" que va fer molta gent per no parèixer contrari al règim. Trobam a diferents articles del setmanari *Sóller* un llarg llistat de damnificats, encara incomplet²⁴⁷: Bartomeu Capó Martorell, Ramon Colom Colom, Miquel Sociés Palou, Joan Sastre Escalles, Llorenç Roses Bermejo, Bernat Marquès Rullan i família, Ramon Oliver Miró, Salvador Sastre Albertí, Miquel Colom Anfós, Antoni Marroig Bauzà, Josep Serra Pastor, Maria Mayol Colom, Bartomeu Albertí Estades, Bartomeu Arbona Castanyer, Antoni Bennàssar Vicens, Joan Casasnoves Escalles, Salvador Castell Borràs, Joan Marroig Mas, Gabriel Ripoll Bonet, Jaume Ripoll Oliver i Pere Rullan Pastor. Segurament el cas més significatiu fou el de Bernat Marquès, al qual li van imposar una sanció de 160.000 pessetes, la més alta de les Balears (equivaldria a uns 30.000 € actuals). El seu patrimoni va ser valorat en 514.530 pts del moment. Tant els seus béns com els de Llorenç Roses foren confiscats.

Es va prohibir la publicació de cap escrit, article, notícia o anunci en cap altre llengua que no fos la castellana; això no sols afectava al català sinó també al

---

²⁴⁶ AMS Secció 8 Correspondència, 8.4 Copiadors i borradors de contes. Copiadors d'ofici, lligall 2642.

²⁴⁷ Setmanari *Sóller* 29-01-1938.

francès, idioma que emprava gran part de la població sollerica, a causa dels forts lligams comercials i familiars de la localitat amb el país veí.

A partir de 1937 el català fou dràsticament restringit als diaris i revistes de Sóller: *Sóller*, *La Voz de Sóller* i les *Fulles Catequístiques*²⁴⁸ (full parroquial que es publicava en època republicana, i que en els primers moments de la guerra encara es publicava en català). Un altre exemple, es també el de la família Arbona-Canals que quan tornaren de França compraren una finca al carrer del Capità Angelats, a la qual posaren inicialment el nom de *Chateaux des Palmiers*, però foren obligats a canviar-lo pel de Villa Palmeras.

Alguns intel·lectuals sollerics foren perseguits per la seva militància durant la República; el cas més destacat podria ésser el de la mestra Maria Mayol, ja esmentada. Nascuda i educada a França, la qual es va destacar per la seva militància política dins ERB. Fou candidata a Corts a les eleccions de 1933, i per molt pocs vots no va resultar elegida. Va promoure l'educació i la cultura entre les dones, el 1928 va impulsar la creació del Foment de Cultura de la Dona (institució que pretenia el desenvolupament intel·lectual i cultural femení). Maria Mayol va dimitir el 1934 de la presidència del FCD a causa de la pressió d'un bon nombre de sòcies, que pertanyien a la burgesia conservadora del poble, molestes per les seves activitats polítiques. El 1937 la institució va haver de canviar el nom per un que no fos en català, adoptant el de Biblioteca de Cultura Popular (que s'escrivia igual en les dues llengües).

A més, tots els sollerics que varen firmar el manifest *Resposta al Missatge dels Catalans* varen haver de retractar-se i renegar d'aquell article. Entre ells els esmentats Guillem Colom Ferrà, Miquel Serra Pastor, i també Joan Marquès Arbona, Miquel Marquès Coll, Andreu Arbona Oliver i Joan Pons Marquès.

Molts dels intel·lectuals sollerics, pertanyien a una burgesia de tipus regionalista i conservadora, i veien amb preocupació la radicalització de l'esquerra durant la Segona República. En un primer moment donaren suport a l'Alçament, però poc

---

²⁴⁸ Les Fulles Catequístiques que comencen a publicar-se a partir de desembre de 1937, des del número 49 canvien el nom i continuaren com a *Hojas Catequísticas*. Apareixien el 1937 i començaren a editar-se a la Impremta Calatayud, després passaren a fer-se a la Impremta Marquès. El seu director fou mossèn Gabriel Ferrer Rigo.

després s'adonaren del que significava el franquisme, la repressió de la cultura pròpia, i es mostraren, si bé no en públic, disconformes amb el règim²⁴⁹.

Les sales d'oci també sofriren la censura imposada pel règim franquista. El cinema de la Societat Defensora Sollerense fou requisat i utilitzat com a quarter militar improvisat. L'any 1939 el propietari Miquel Marquès Coll va ser obligat a canviar el nom del cinema *Kursaal* (ja que aquest era un nom estranger) i va passar a denominar-se *Alcázar*, amb les conseqüents pèrdues econòmiques pel propietari (sobretot de retulació de bitllets, cortines, programes, etc.)²⁵⁰.

Hi va haver gent desterrada i sense poder tornar a la localitat durant una temporada. No tenim la llista de totes les persones sofriren aquesta mesura, però pot servir com exemple la carta que s'envia des de l'Ajuntament de Sóller al jutge Instructor sobre els antecedents i conducta del farmacèutic Joan Palou, on diu que “...no seria conveniente la presencia del señor Palou en esta localidad, máxime cuando otros elementos del mismo partido – ERB - no pueden residir en la localidad por sus antecedentes. Sóller 10 de mayo de 1938...”²⁵¹.

També alguns sollerics van haver d'exiliar-se a l'estranger, com molts altres mallorquins²⁵². En coneixem els casos de Maria Mayol, ja citada anteriorment, que es va exiliar a França i que no va tornar a Mallorca fins els anys cinquanta; el del seu nebot Josep Marquès, que va exiliar-se a Puerto Rico i es va fer càrrec dels negocis familiars. El de Joana Marquès, germana de l'anterior, qui va passar a Mèxic ja als anys cinquanta amb el seu marit, el metge Manuel Mora. Un altre cas especial, fou el de Catalina Ballester i Cruelles, casada amb l'escriptor i director de la revista *Destino* Ignasi Agustí, que varen partir a Mèxic, després que aquest hagués firmat el Manifest de suport a Joan de Borbó a Lausana.

Fou habitual l'intent de tenir controlada la gent que es trobava sense feina. D'aquesta manera s'havia de remetre setmanalment la relació numèrica de tots els

---

²⁴⁹ Vegeu GAYÀ, Miquel, *Històries i Memòries*, Palma, editorial Moll, 1986.

²⁵⁰ Vegeu SANTANA I MORRO, Manel, “El cinema a Mallorca durant la Guerra Civil”, dins COMPANYY, Arnau/ PONS, Jordi/ SERRA, Sebastià, *La comunicació audiovisual en la història. Aportacions de la comunicació a la comprensió i construcció de la història del segle XX*, V Encontre d'Historiadors de la Comunicació II, Palma, UIB, 2003, pàg. 1037-1048.

²⁵¹ AMS, Secció 8 Correspondència , 8.4 Borradors i copiadors de contes. Copiadors d'ofici, lligall 2643.

²⁵² MARIMON / SANTANA [242].

obrers que estaven en atur, classificats per oficis i professions a la *Junta Nacional Contra el Paro*. En el cas que l'Ajuntament no presentàs aquesta llista setmanal se li imposava una multa per ordre del Governador Civil, i en el cas que es repetís era sancionat el doble, és a dir, havia de pagar 100 pessetes.

No sols foren controlades i vigilades persones considerades d'esquerres, des dels diversos tribunals es van demanar informes de molta gent considerada de dretes i amb una bona posició social. S'obriren expedients a Ramon Cabrer, Damià Deyà Rullan, Rafel Forteza Cortès, Juan Lorente Hernández, Josep Manresa Matamales o Ramon Rullan Rullan²⁵³. L'ajuntament va elaborar un fitxer amb totes les dades recollides sobre conducta social i antecedents polítics de tota la gent vigilada.

Ben entrats els anys quaranta també es varen investigar les juntes directives de diverses associacions no controlades per Falange, com els de la Joventut Masculina d'Acció Catòlica, *Sociedad Deportiva Sollerense*, *Sociedad Colombòfila* de Sóller i la Conferència Sant Vicenç de Paül, entre d'altres²⁵⁴.

També es varen fer llistats d'estrangers que vivien a la localitat. L'any 1944 hi havia 27 persones amb passaport estranger, moltes d'elles d'origen solleric: els alemanys Cuno H. Schilling Schobert, Margarita Scholling de Zang, Josefina Emilia de Hanf, Charlotte Basser Yung, Herman Basser, Paul Esch Hoerle i Maria Eschaucida Hoerle; els anglesos Mari Murray Cunming Richmond, Carlotta Grette; la nord-americana Maria Rullan Alonso; els italians Margarita Bauza de Cantoni i Guillermo Cantoni Valentini²⁵⁵; i els francesos Esperança Alcover Bisbal, Maria Alcover Sastre, Joan Bernat Pizà, Maria Arbona Rullan, Aina Colom Soler, Joan Jordi Raignanel Estelrich, Catalina Maria Raignanel, Catalina Bernat, Antònia Albert Vives, Maria Bernat Arbona, Miquel Bernat Frontera, Antoni Servera Michineau, Antoni Alabert Torrandell i Antoni Albertí Servera.²⁵⁶

6.1.5.- Les execucions.

---

²⁵³ DURAN [214].

²⁵⁴ ARM Govern Civil 804 Expedients d'examen dels antecedents polítics, socials i religiosos de les juntes directives i membres de les associacions registrades a la província (1939-1940).

²⁵⁵ Conegut a la localitat amb el nom de *Willy* i per ser propietari d'una gelateria a la Plaça d'Espanya. Segons diverses fonts orals, aquest home havia partir d'Itàlia fugint del règim feixista.

²⁵⁶ DURAN [214], pàg. 73.

Molts foren els qui sofriren Consells de Guerra, dels quals foren executats alguns sollerics o residents a la localitat, entre ells:

- Braulio Fernández, Manuel: sergent de carrabiners, no era natural de la població. Implicat en els fets de Muleta, executat per Consell de Guerra l'any 1936.

- Gil i Romero, Josep: carrabiner, natural de València. Implicat en els fets de Muleta, executat per Consell de Guerra l'any 1936.

- Marquès Rullan, Bernat: Empresari, republicà d'esquerres. Afiliat a Esquerra Republicana Balear. Multat amb 160.000 ptes, empresonat amb la seva família i executat al fort d'Illetes l'any 1937.

La resta de la família de Bernat Marquès van estar entre dos i quatre anys a la presó. La seva cunyada, l'escriptora i política Maria Mayol Colom, va intervenir per fer un intercanvi entre la família Marquès-Mayol i presoners del bàndol nacional que residien a Menorca. Aquest intercanvi no es va arribar a produir²⁵⁷.

Els seus dos fills foren enviats al front a combatre per l'exèrcit nacional. El seu fill Josep va poder desertar i es va passar al bàndol republicà. Ajudat per la seva tia Maria Mayol, Josep va passar a França i després a Puerto Rico. Allí la família tenia possessions, gestionades pel fill major, Bonaventura. Des de l'illa del Carib va enviar diners a la seva mare per poder viure fins que els varen tornar part de les propietats confiscades.

- Muñoz, José: caporal de carrabiners, natural de les Filipines. Destinat al Port de Sóller el juny de 1936. Implicat en els fets de Muleta, executat per Consell de Guerra.

- Roses Bermejo, Llorenç: Empresari, republicà. Afiliat a Esquerra Republicana Balear, va ésser batle durant la República, fou executat després d'un judici sumaríssim el 18 d'octubre de l'any 1936 al Castell de Bellver. La primera sentència havia estat de cadena perpètua per no haver acceptat el ban del general Goded; però després del desembarcament de Bayo aquesta fou canviada per la pena de mort.

---

²⁵⁷ MASSOT I MUNTANER, Josep, *Guerra Civil i repressió a Mallorca*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1997.

Tant la mort de Roses com la de Marqués foren molt comentades, no sols perquè es tractava d'homes rics sinó per la clara falta de proves i la poca fiabilitat d'aquestes.

Segons Llorenç Capellà, a la localitat també van ésser assassinats sense judici i clandestinament:

- Marquès Lull, Antoni: Sabater i antic porter de futbol de la S.D. Sollerense, considerat d'esquerres. Fou vocal de la *Sociedad Obrera Socialista de Zapateros de Sóller* l'any 1931. Pres a Can Mir i després de ser posat en llibertat va desaparèixer²⁵⁸. D'ell es va dir que havia dit a una clienta de classe alta que "la propera vegada que li provaria les sabates seria a la Capella del Roser", en referència que a dita capella hi havia diverses sepultures²⁵⁹.

- M. Ripoll, Josep *Llisteret*: picapedrer i activista d'esquerres que va ésser acusat de participació en els fets de Muleta²⁶⁰.

- Suau Riera, Pere *Vermell*: Picapedrer de Bunyola que vivia a Sóller, considerat sindicalista radical. Era fundador i membre del *Sindicato Único de la Construcción*, lligat a la CNT, i de la Casa del Poble²⁶¹.

- Marroig Colom, Miquel *Doi*: Picapedrer, d'ideologia marxista. Era el secretari general del *Radio Comunista de Sóller*²⁶². Fou assassinat el 1936.

6.1.6.- El camp de concentració.

A l'antic Llatzaret del Port de Sóller es va instal·lar un Camp de Concentració a finals de l'any 1936²⁶³. La presó albergava mig centenar de detinguts polítics, que procedien de la presó provincial²⁶⁴. Al camp hi varen estar reclosos, Josep Pons Bestard, Gabriel Riera Sorell i Guillem Buades Reynés, entre d'altres. Els dos

---

²⁵⁸ CAPELLÀ, Llorenç, *Diccionari Vermell*, Editorial Moll, 1989. pàg. 100.

²⁵⁹ Entrevista amb Josep A. Morell González.

²⁶⁰ *Ibid.*, pàg. 96.

²⁶¹ QUETGLAS, Damià; *Sóller, Murmuris de Mandarina*, a Memòria Civil 34, suplement del Balears, 24 d'agost de 1986, pàg. VI-VII .

²⁶² CAPELLÀ, [258], Pàg. 101.

²⁶³ Aquestes instal·lacions havien servit per fer front a les epidèmies que podien arribar per mar.

²⁶⁴ GINARD FERON, David, *Centres de reclusió a la Mallorca en guerra (1936-1939)*, Randa XXVIII, 1991, pàg. 21-67.

primers, en les seves memòries, ens donen un bon testimoni de la dura vida al camp.

Pareix que el tracte amb els presoners era relativament correcte a pesar de la situació en que es trobaven, segons es desprèn de les memòries de Josep Pons. El treball del camp consistia en la construcció de la carretera que va del Port a l'estació telegràfica de Muleta i de la que va de Can Bleda a Muleta, així com arreglar altres carreteres com la de Deià o la de sa Figuera (el tros de carretera entre sa Figuera i el coll d'en Marquès), la neteja de torrents i sèquies. També feien instrucció sense armes²⁶⁵.

A principis de l'any 1937, les autoritats varen demanar als veïnats de la localitat que entreguessin eines per fer feina (pales, aixades, pics, etc.), ja que al camp hi havia manca d'aquestes per als presos.

En el camp hi va haver alguns incidents, per exemple quan va caure Bilbao l'any 1937, un grup de falangistes armats van intentar entrar en el camp i matar als presos. Un altre incident fou l'accident d'un dels camions que traslladaven els presos a la carretera, on feien les obres; hi va haver morts i nombrosos ferits.

Les condicions sanitàries del Llatzaret no eren gaire bones, hi havia molta humitat i estava ple de xinxes. De fet, alguns homes moriren de tuberculosi i de bronquitis que agafaren al camp. Segons Josep Pons el menjar era molt dolent, i la majoria de vegades els paquets que enviaven als presos se'ls quedaven els guardes²⁶⁶.

L'edifici es trobava distribuït en varies habitacions i tenia quatre plantes, hi havia un cartell que prohibia el pas, i estava limitat per una reixa d'espines²⁶⁷.

Josep Pons descrivia així el camp de concentració:

«Al principio del camino que conduce, desde el Puerto de Soler al Faro de Muleta, se levantaba un viejo y estrafalario caserón, casi lindante con la playa, que había servido años antes de lazareto a tripulantes y pasajeros para que en evitación de que se importaran epidemias, se cumpliera la preceptiva y acostumbrada cuarentena.

En aquel caserón sombrío y atiborrado de chinches nos alojaron.

---

²⁶⁵ RIERA SORELL, Gabriel, *Crònica d'un presoner mallorquí als camps de concentració (1936-1942)*, Palma, El Tall, 1991, pàg. 37.

²⁶⁶ PONS BESTARD, Josep, *Memòria de Mallorca, 1936*, Palma, El Tall, 1990.

²⁶⁷ Ibid.

A la iniciación del camino, al dejar la playa y empezar la subida a Muleta se había colocado una verja con un letrero prohibiendo el paso, por haber sido declarada zona militar.

No importaba limitar el campo con alambre de espino. Los accidentes del terreno ya lo dejaban totalmente “vallado”, por estar emplazado entre el mar, la campiña y el precipicio (...).»²⁶⁸

Cada setmana els presos havien d'assistir a una missa que oferia el capellà del camp, de manera obligatòria. També regularment es rebien visites dels inspectors delegats que vetllaven perquè es complissin les normes imposades per als camps de treball.

A finals de 1938 el camp de concentració es va convertir en un camp militar que depenia de la Base Naval. Els presos foren traslladats a altres centres.

6.1.8.- Sollerics que en algun moment foren privats de llibertat.

Abans hem fet una relació de les persones que foren executades o assassinades per la seva vinculació amb el Front Popular i la Segona República. Així tampoc està de més fer una relació de la gent que va sofrir qualque tipus de pena per ser considerats com a desafectes al Moviment o haver ocupat càrrecs durant els governs d'esquerres²⁶⁹. Aquest llistat ha estat confeccionat a partir de les dades obtingudes en els llibres *Sicu Oculi* de Miquel Duran²⁷⁰ i *La persecución económica de los derrotados. El Tribunal de Responsabilidades Políticas de Baleares (1939-1942)*²⁷¹ de Francisco Sanllorente; a més de la informació obtinguda de l'Arxiu Municipal de Sóller en la Secció de Borradors i Copiadors d'Oficis. En aquesta font, en la qual trobam la correspondència enviada per l'Ajuntament, hem pogut localitzar a moltes de les persones citades en les llistes dels autos abans

---

²⁶⁸ Ibid., pàg. 135.

²⁶⁹ Entenem per penes: la gent condemnada a presó o a camps de treball, les persones en llibertat vigilada, els que sofriren confiscació de béns i els cessats dels seus càrrecs

²⁷⁰ El doctor Duran en aquest llibre ofereix un llistat de persones que en els anys quaranta es trobaven en llibertat vigilada.

²⁷¹ En aquesta obra Francisco Sanllorente fa una relació de les persones que foren jutjades tant pel *Tribunal de Responsabilidades Políticas* com per l'Audiència Provincial. Estic d'acord amb Antoni Tugores, autor del llibre *Manacor. La guerra a casa*, quan diu hi ha la possibilitat de que algunes de les persones de la llista no haguessin passat per la presó. A més s'han trobat casos de persones que si foren empresonades i no consta en dita publicació.

esmentats, a més de trobar-ne de nous. Especialment important ha estat un carta en que es feia una relació de les persones més destacades del Front Popular. En aquest llistat s'han descartat molts noms perquè presentaven dubtes raonables, però s'ha de tenir present que hi poden haver algunes errades, com per exemple que figuressin com a sollerics persones que en realitat no ho fossin, o gent addicte al règim que fou empresonada per alguna declaració treta de context.

Podem oferir un llistat bastant complet dels sollerics que patiren repressió:

Adrover Obrador, Guillem: Encarregat de fars, considerat d'esquerreres. Empresonat.

Alaiz Regalés, Àngel: Mestre, d'idees esquerranes. Cessat de sou i feina, empresonat i posat en llibertat per malaltia.

Albertí Estades, Bartomeu: Obrer, considerat d'esquerreres. Pertanyia al *Sindicato Obrero Metalúrgico* i les *Juventudes Culturales Deportivas Antifascistas*. Pres a un camp de concentració i multat amb 25.000 pessetes.

Albertí Morell, Joan: Obrer, considerat d'esquerreres. Jutjat per l'Audiència Provincial, mort de causes naturals durant el procés.

Alemany Mayol, Joan: D'idees esquerranes, detingut.

Arbona Castanyer, Bartomeu: Considerat d'esquerreres, va sofrir la confiscació dels seus béns.

Arbona Colom, Josep: Obrer del ferrocarril, considerat d'esquerreres. Empresonat.

Arbona Colom, Miquel: Regidor durant la República, republicà moderat. Pres al Llatzaret de Sóller, va fer un donatiu de 40.800 pessetes.

Arbona Ferrer, Josep: Pescador, republicà i directiu d'Esquerra Republicana Balear. Detingut i empresonat.

Balaguer Melis, Miquel: Mariner, considerat desafecte al Moviment. Empresonat.

Bauça Morell, Miquel: Advocat. Expedient obert al Tribunal de Responsabilitats Polítiques, absolt.

Belda López, Antoni: Pintor, considerat d'esquerreres. Expedient obert pel Tribunal de Responsabilitats Polítiques, multat amb 100 pessetes. Desaparegut.

Bennàssar Colom, Maties: Considerat d'esquerreres. Empresonat.

Bennàssar Frontera, Miquel: Republicà. Empresonat.

Bennàssar Mairata, Cristòfol: Considerat d'esquerres. Empresonat.

Bennàssar Vicens, Antoni: Xofer, considerat desafecte al Moviment. Multat amb 500 pessetes, desaparegut.

Bennàssar Vicens, Jaume: Considerat d'esquerres. Pres al Llatzaret de Sóller.

Bernat Marquès, Francesc: Fuster, considerat d'esquerres. Jutjat per l'Audiència Provincial, empresonat.

Bosch Ensenyat, Baltasar: Inspector sanitari municipal, considerat desafecte al Moviment. Cessat de sou i feina, empresonat.

Busquets Vicens, Bartomeu: Obrer del ferrocarril. Pertanyia al *Consejo Obrero Ferroviario*, empresonat.

Cabot Colom, Bartomeu: Tintorer, considerat d'esquerres. Jutjat per l'Audiència Provincial, empresonat.

Calafat Mayol, Miquel: Fuster, considerat d'esquerres. Jutjat per l'Audiència Provincial, empresonat.

Caldentey Bover, Gabriel: Considerat desafecte al Moviment. Pres al Llatzaret de Sóller.

Campins Fontclara, Joan: Interventor municipal, considerat desafecte al Moviment. Cessament de sou i feina, empresonat.

Campos Belzuerces, Joan: Obrer del ferrocarril, considerat d'esquerres. Empresonat.

Cañabate Acosta, Fabian: Obrer del ferrocarril. Pertanyia al *Consejo Obrero Ferroviario*, empresonat.

Capó Coll, Melcion: Considerat desafecte al Moviment. Pertanyia al sindicat d'Oficis Varis, empresonat.

Capó Martorell, Bartomeu: Manobre, considerat desafecte al Moviment. Directiu de la Casa del Poble, va sofrir confiscació de bens, empresonat.

Casasnovas Colom, Maties: Fuster, considerat d'esquerres. Directiu de *La Evolución*, empresonat.

Casasnovas Escalas, Joan: Sabater i Gestor de l'Ajuntament, socialista. Vice-president de l'Agrupació Socialista Obrera, multat amb 100 pessetes. Pres al camp de concentració de Campos.

Castanyer Reynés, Salvador: Obrer del ferrocarril, d'afiliació socialista. Pertanyia al *Consejo Obrero Ferroviario*, empresonat.

Castelló Company, Pere: Considerat desafecte al Moviment. Empresonat.

Castro Mesalla, Francesc: Fosser municipal, considerat desafecte al Moviment. Cessat de sou i feina, empresonat.

Centero González, Antoni: Obrer ferrocarril, considerat d'esquerres. Pertanyia al *Sindicato Obrero Metalúrgico*, empresonat.

Chavarria Tallero, Ramon: Mestre, considerat d'idees extremistes i ateu. Cessat de sou i feina.

Cifre Albertí, Jaume: Socialista, fou president de l' Agrupació Socialista Obrera. Directiu del sindicat d'Oficis Varis, empresonat.

Cifre Marroig, Francisca: El seu marit era d'esquerres. Empresonada.

Cifre Visconti, Bernat: Considerat d'esquerres. Empresonat.

Cirerol Garau, Sebastià: Empleat, considerat d'esquerres. Jutjat per l'Audiència Provincial, empresonat.

Coll Amorós, Josep: Obrer del ferrocarril, considerat d'esquerres. Pertanyia al *Consejo Obrero Ferroviario*, empresonat.

Coll Bauzà, Pere: Manobre, considerat desafecte al Moviment. President de la Casa del Poble i de l' Agrupació Socialista Obrera, multat amb 50 pts, empresonat i pena de mort commutada.

Coll Bibiloni, Miquel: Pagès, considerat d'esquerres. Jutjat pel Tribunal de Responsabilitats Polítiques, multat amb 150 pessetes, empresonat.

Coll Garriga, Jaume: Picapedrer i Gestor de l'ajuntament, republicà d'esquerres. Directiu d'Esquerra Republicana Balear, fugitiu i després pres a Can Mir.

Coll Rotger, Josep: Considerat d'esquerres. Empresonat.

Colom Alcover, Joan: D'afiliació socialista. Empresonat.

Colom Beltran, Maties: Obrer del ferrocarril, considerat desafecte al Moviment. President del *Consejo Obrero Ferroviario*, empresonat.

Colom Colom, Antoni: Soldat, considerat d'esquerres. Jutjat per un Tribunal Militar, empresonat.

Colom Colom, Ramon: Considerat desafecte al Moviment. Pertanyia a les *Juventudes Culturales Deportivas Antifascistas*, empresonat.

Colomar Ferrer, Sebastià: Considerat d'esquerres. Empresonat.

Conesa López, Julián: Oficial telegrafista, fou jutjat en consell de guerra pels fets de Muleta.

Darder Morell, Bartomeu: Obrer del ferrocarril, considerat d'esquerres. Jutjat per l'Audiència Provincial, empresonat.

Duran Mut, Gregori: Considerat d'esquerres. Empresonat.

Ensenyat Petrus, Josep: Considerat d'esquerres. Empresonat.

Ensenyat Riutort, Antoni: Considerat d'esquerres, era president de la Societat de Caçadors. Empresonat.

Escalas Coll, Josep: Empleat El Gas S.A., considerat d'esquerres. Empresonat.

Fernández Aznar, Joan: Administratiu municipal d'arbitris, considerat desafecte al Moviment. Cessat de sou i feina, empresonat.

Fernández Sánchez, Josep: Mestre, considerat esquerrà extremista i ateu. Cessat de sou i feina, empresonat.

Ferretjans Tomàs, Antoni: Obrer del ferrocarril, considerat d'esquerres. Pertanyia al *Consejo Obrero Ferroviario*, jutjat per l'Audiència Provincial, empresonat.

Fontanet Suau, Joan: Considerat d'esquerres. Jutjat per Audiència Provincial, empresonat.

Fornès Grau, Miquel: Considerat d'esquerres. Secretari de *La Evolución*. Pertanyia també a les *Juventudes Culturales Deportivas Antifascistas*, empresonat.

Fornés Jordà, Martí Ricard: Considerat d'esquerres. Pres al Camp de Lluçmajor.

Gallego Vicenç, Damià: Mariner, considerat desafecte al Moviment. Empresonat.

Gelabert Solivellas, Joan: Considerat desafecte al Moviment. Empresonat.

Gelabert Torrandell, Antònia: Obrera tèxtil, considerada d'esquerres. Jutjada per l'Audiència Provincial.

Girbert Sabater, Josep: Relotger, considerat desafecte al Moviment. Empresonat.

Grau Carles, Sebastià: Considerat d'esquerres. Ubicació desconeguda.

Guasp Sureda, Antoni: Obrer del ferrocarril, considerat d'esquerres. Cessat de sou i feina, empresonat.

Guerrero Roman, Miquel: Obrer del ferrocarril, considerat d'esquerres. Jutjat per l'Audiència Provincial, empresonat.

Herrero Monleon, Josep: Manobre, afiliat a l'Agrupació Socialista Obrera i a *La Fraternidad*. Pres a diversos camps de concentració.

Illanas Martínez, Francesc: Obrer del ferrocarril, considerat d'esquerres. Empresonat.

Jaume Lliteras, Jaume: Considerat desafecte al Moviment. Empresonat.

Joan Ballester, Damià: Considerat d'esquerres. Jutjat per Audiència Provincial.

Jover Mascaró, Bartomeu: Propietari del cafè *Sport*. Jutjat per un delictes de incitació a la rebel·lió i ésser considerat contrari al Moviment . Empresonat.

Losada Fiol, Eugenio: Oficial de la radio teogràfica de Muleta, considerat desafecte al Moviment. Afiliat a Acció Republicana, empresonat.

Julià Coll, Antoni: Comerciant, natural de Muro. Fou empresonat el 1948 acusat de pertànyer al PCE i fer propaganda contra el règim.

Marí Marí, Antoni: Considerat desafecte al Moviment. Empresonat.

Marí Marí, Josep: Carter del Port de Sóller, considerat d'esquerres. Empresonat.

Mariano Morro, Damià: Fogoner, treballador de El Gas S.A.. Cessat de sou i feina.

Mariano Morro, Jaume: Fogoner, treballador de El Gas S.A.. Cessat de sou i feina.

Marimon Sastre, Joan: Fuster i tresorer del sindicat *La Evolución*, considerat d'esquerres. Jutjat per l'Audiència Provincial.

Marín Ripoll, Josep: Conserge de la Creu Roja, considerat d'esquerres. Afiliat al *Sindicato de Oficios Varios*, desaparegut des de l'inici de la guerra.

Marquès Llull, Antoni: Sabater i vocal l'any 1931 del sindicat *Sociedad Obrera Socialista de Zapateros de Sóller*, considerat d'esquerres. Pres a Can Mir i assassinat.

Marquès Mayol, Bernat: Fill de Bernat Marquès, sense tendència política, menor d'edat. Multa de 2.000 pessetes, presó i pena de mort commutada.

Marquès Mayol, Catalina: Filla de Bernat Marquès, considerada republicana d'esquerres. Multa de 1.500 pessetes, presó i pena de mort commutada.

Marquès Mayol, Joana: Filla de Bernat Marquès, sense tendència política, menor d'edat. Multa de 5.000 pessetes, presó i pena de mort commutada.

Marquès Mayol, Josep: Fill de Bernat Marquès, sense tendència política, menor d'edat. Multa de 20.000 pessetes, presó i pena de mort commutada.

Marquès Mayol, Mª Lluïsa: Filla de Bernat Marquès, considerada republicana d'esquerres. Multa de 1.500 pessetes, presó i pena de mort commutada.

Marroig Busquets, Bartomeu: Obrer tèxtil, considerat d'esquerres. Jutjat per l'Audiència Provincial, empresonat.

Marroig Ripoll, Miquel: Considerat d'esquerres. Jutjat per l'Audiència Provincial.

Mas Muñoz, Francesc: Jornaler, considerat d'esquerres. Multa de 25 pessetes, jutjat per l'Audiència Provincial, empresonat.

Mayol Alemany, Sebastià: Simpatitzant d'esquerres. Detingut a l'Ajuntament.

Mayol Coll, Maria: Considerada d'esquerres. Empresonada.

Mayol Colom, Josep: Considerat d'esquerres. Expedient del Tribunal de Responsabilitats Polítiques.

Mayol Colom, Maria: Mestra, republicana d'esquerres. Afiliada a Esquerra Republicana Balear, fundadora del Foment de Cultura de la Dona. Va sofrir la confiscació dels seus bens, exiliada a França.

Mayol Lafouge, Catalina: Dona de Bernat Marquès, considerada republicana d'esquerres. Multa de 30.000 pessetes, presó i pena de mort commutada.

Mayol Pastor, Pere J.: Considerat d'esquerres. Va sofrir la confiscació dels seus bens.

Mayol Puig, Bonaventura: Comerciant, batle durant la II República, republicà d'esquerres. Va fer un donatiu al Moviment de 138.000 francs i 27.000 pessetes. Pres al Llatzaret i després arrest domiciliari.

Mesquida Marí, Rafel: Socialista. Directiu a la Casa del Poble, pres al camp de concentració de Pollença.

Mir Villalonga, Francesc: Obrer del ferrocarril. Afiliat a la UGT, va sofrir un consell de guerra per negar-se a firmar l'adhesió al Moviment. Fou empresonat.

Miró Baeza, Josep: Obrer ferrocarril. Jutjat per l'Audiència Provincial.

Moragues Casanovas, Miquel: Treballador de la brigada municipal, considerat d'esquerres. Directiu de la Casa del Poble, empresonat.

Moratal Borràs, Vicenç: Mestre, considerat desafecte al Moviment. Cessat de sou i feina, empresonat.

Morell Fullana, Martí: Propietari, considerat d'esquerres. Jutjat pel Tribunal de Responsabilitats Polítiques, empresonat.

Morell Rullan, Martí: Propietari, considerat d'esquerres. Pres al Llatzaret.

Munar Jaume, Gabriel: Considerat d'esquerres. Empresonat.

Muntaner Bordoy, Joan: Manobre, considerat d'esquerres. Pertanyia a les *Juventudes Culturales Deportivas Antifascistas*, empresonat.

Mut Veredera, Gabriel: Considerat d'esquerres. Jutjat pel Tribunal de Responsabilitats Polítiques.

Nevada Garcia, Alonso: Jornaler, considerat d'esquerres. Pres i pena de mort commutada.

Niell Colom, Miquel: Obrer del ferrocarril, considerat d'esquerres. Pertanyia al *Consejo Obrero Ferroviario*, empresonat.

Ochogavia Cervera, Antoni: Obrer del ferrocarril. Afiliat a la UGT, fou jutjat per consell de guerra per negar-se a firmar l'adhesió al Moviment, empresonat.

Oliver Bisbal, Joan: Fuster i soldat, considerat d'esquerres. Directiu del gremi de fusters, empresonat 40 dies acusat de propagar notícies comunistes.

Oliver Miró, Ramon: Comerciant, considerat d'esquerres. Multa de 25.000 pessetes, mort durant el procés judicial contra ell.

Oliver Sastre, Pere: Considerat d'esquerres, Empresonat.

Orell Garau, Antoni: Barber, considerat republicà d'esquerres. Afiliat a Esquerra Republicana Balear, directiu de la Casa del Poble, empresonat.

Orvay Colomar, Josep: Obrer ferrocarril, considerat d'esquerres. Jutjat per l'Audiència Provincial, empresonat.

Palmer Llull, Bartomeu: Considerat d'esquerres. Directiu Casa del Poble, ubicació desconeguda.

Palou Coll, Joan: Farmacèutic, republicà d'esquerres. President d'Esquerra Republicana Balear a Sóller. Multa de 15.000 pessetes, empresonat.

Palou Mateu, Jaume: Considerat d'esquerres. vicesecretari de *La Evolución*, empresonat.

Pastor Arbona, Ramon: Considerat d'esquerres. Jutjat per un Tribunal Militar, empresonat.

Pedrero Garcia, Gaspar: Considerat d'esquerres. Expedient del Tribunal de Tribunal de Responsabilitats Polítiques.

Perelló Bisquerra, Miquel: Obrer tèxtil, considerat d'esquerres. Jutjat per l'Audiència Provincial, empresonat.

Pérez Esteve, Antoni: Considerat d'esquerres. Implicat en els fets de Muleta, empresonat.

Petrus Llompарт, Jaume: Considerat d'esquerres. Empresonat.

Pizà Bernat, Antoni: Mecànic, considerat d'esquerres. President del Sindicat d'Obrers Metal·lúrgics, empresonat.

Pizà Mayol, Andreu: Empresari, republicà d'esquerres. Empresari.

Pizà Servera, Andreu: Considerat d'esquerres. Empresonat.

Pizà Servera, Josep: Carter, republicà. Directiu d'Esquerra Republicana Balear, empresonat.

Pons Forteza, Concepció: Considerada d'esquerres. Empresonada.

Pons Mayol, Joan: Soldat, considerat d'esquerres. Va desertar, empresonat.

Pons Oliver, Antoni: Soldat, considerat d'esquerres. Empresonat.

Pons Segura, Francesc: Obrer del ferrocarril, considerat d'esquerres. Jutjat per l'Audiència Provincial, empresonat.

Puig Puig, Andreu: Administratiu municipal d'arbitris, considerat desafecte al Moviment. Cessat de sou i feina, empresonat.

Puigrós Iglesias, Guillem: Empresari (propietari de l'Hotel Costa Brava), considerat d'esquerres. Multat amb 3.000 pessetes, empresonat.

Raja Morales, Fernando: Obrer del ferrocarril, considerat d'esquerres. Afiliat al *Consejo Obrero Ferroviario*, jutjat per l'Audiència Provincial, empresonat.

Ramírez Martínez, Josep: Pastisser, considerat d'esquerres. Secretari del sindicat d'Oficis Varis, ubicació desconeguda.

Reixach Poncell, Bartomeu: Obrer del ferrocarril, considerat d'esquerres. Jutjat per l'Audiència Provincial, empresonat.

Reus Villalonga, Rafel: Considerat d'esquerres. Expedient del Tribunal de Tribunal de Responsabilitats Polítiques.

Reynés Colom, Joan: Obrer del ferrocarril, considerat d'esquerres. Tresorer del *Consejo Obrero Ferroviario* i directiu de la Casa del Poble. Jutjat per l'Audiència Provincial, empresonat.

Reynés Morro, Joan: Obrer del ferrocarril, considerat d'esquerres. Jutjat per l'Audiència Provincial, empresonat.

Reynés Tortella, Onofre: Picapedrer, considerat d'esquerres. Afiliat al *Sindicato de Oficios Varios* i a la Casa del Poble. Jutjat per l'Audiència Provincial, empresonat.

Riera Prohens, Margalida: Considerada d'esquerres. Empresonada.

Ripoll Oliver, Jaume: Considerat d'esquerres. Empresonat.

Ripoll Rullan, Pere: Considerat d'esquerres. Empresonat.

Rodríguez Izquierdo, Francesc: Pescador, considerat desafecte al règim. Multa de 50 pts, empresonat.

Rodriguez Monreal, Francesc: Pescador, considerat desafecte al règim. Multa de 2000 pessetes, empresonat.

Roig Valverde, Vicenç: Obrer, considerat d'esquerres. Directiu del Sindicat d'Obrers Metal·lúrgics, empresonat.

Rojo Morales, Fernando: Obrer del ferrocarril, considerat d'esquerres. Jutjat per l'Audiència Provincial, empresonat.

Rotger Femenies, Antoni: Professor municipal de cant, considerat desafecte al Moviment. Cessat de sou i feina, empresonat.

Rovira Sellarés, Mariano: Metge, considerat desafecte al Moviment. Cessat de sou i feina.

Rullan Binimelis, Antoni: Administratiu municipal d'arbitris, considerat desafecte al Moviment. Cessat de sou i feina, empresonat.

Rullan Egea, Diego: Considerat d'esquerres, va desaparèixer en iniciar el Moviment.

Rullan Pastor, Pere: Camperol i Gestor de l'Ajuntament, considerat d'esquerres. Afiliat a Esquerra Republicana Balear, cessat de sou i feina, empresonat

Saez Garcia, Manuel: Guardia Municipal, considerat d'esquerres. Membre de l'Associació Oficials i empleats municipals, empresonat.

Salvà Crespí, Joan: Obrer del ferrocarril, considerat d'esquerres. Jutjat per l'Audiència Provincial, empresonat.

Sampol Martorell, Gabriel: Considerat desafecte al Moviment. President de La *Evolución*, pres a Campos.

Sampol Nicolau, Joan: Considerat d'esquerres. Empresonat.

Sánchez Fernández, Aniceto: Considerat d'esquerres. Empresonat.

Sans Calbriet, Isidre: Manobre, considerat desafecte al Moviment. Pertanyia a la Radio Comunista de Sóller, empresonat.

Santamaría Cruces, Francesc: Ferrer, natural de Llanes. Considerat d'esquerres. Pertanyia a les *Juventudes Culturales Deportivas Antifascistas*, empresonat entre 1936 i 1940. Els anys quaranta es va integrar a l'organització clandestina del PCE, l'any 1948 tornà a ser detingut.

Santamaría Cruces, Faustino: considerat d'esquerres, empresonat.

Santamaría Cruces, Manuel: considerat d'esquerres, empresonat a Manacor.

Sastre Vidal, Lluís: Considerat d'esquerres. Empresonat.

Serra Obrador, Jaume: Manobre, considerat desafecte al Moviment. Pertanyia al *Radio Comunista de Sóller*, empresonat.

Serra Pastor, Josep: Farmacèutic i batle el 1936, republicà d'esquerres. Afiliat a Esquerra Republicana Balear, multat amb 3.000 pessetes, pena de mort commutada, empresonat.

Serra Pons, Jordi: Administratiu municipal d'arbitris, considerat desafecte al Moviment. Cessat de sou i feina, empresonat.

Serra Socies, Cristòfol: Obrero del ferrocarril, considerat d'esquerres. Jutjat per l'Audiència Provincial, empresonat.

Serra Suau, Antoni: Obrero del ferrocarril, considerat d'esquerres. Jutjat per l'Audiència Provincial, empresonat.

Sina Cerdà, Josep: Considerat d'esquerres. Afiliat a la Casa del Poble, empresonat.

Socias Socias, Rafel: Considerat d'esquerres. Directiu de *La Evolución*, jutjat pel Tribunal de Responsabilitats Polítiques.

Socias Abraham, Antoni: Considerat d'esquerres. Afiliat a la Casa del Poble, jutjat per l'Audiència Provincial, empresonat.

Tomàs Baena, Sebastià: Considerat d'esquerres. Empresonat.

Tomàs Tomàs, Joan: Guardia Municipal, considerat d'esquerres. Cessat de sou i feina, empresonat.

Torrens Pastor, Martí: Farmacèutic municipal, republicà d'esquerres, considerat desafecte al Moviment. Afiliat a Esquerra Republicana Balear, multat amb 2.000 pts, empresonat.

Trias Roig, Cristobal: Veterinari municipal, considerat desafecte al Moviment. Cessat de sou i feina, empresonat.

Valencia Aldea, Mariano: Empleat El Gas S.A., considerat d'esquerres. Directiu de la Casa del Poble, jutjat per l'Audiència Provincial, empresonat.

Valles Frontera, Francesc: Considerat d'esquerres, natural de València. Pres al camp de concentració de Pollença.

Vallespir Terrasa, Antoni: Tinent de carrabiners, natural de Palma. Detingut per la seva resistència a les forces feixistes a Muleta el 1936.

Valls Chumet, Josep: Considerat d'esquerres, expedient del Tribunal de Responsabilitats Polítiques.

Valls Forteza, Francesc: Obrer de la brigada municipal, considerat d'esquerres. Cessat de sou i feina, empresonat.

Valls Valls, Guillem: Considerat d'esquerres. Empresonat.

Vicenç Vicenç, Rafel: Obrer del ferrocarril, considerat d'esquerres. Jutjat per l'Audiència Provincial, empresonat.

Vidal Carbonell, Pere: Obrer, considerat d'esquerres. Jutjat per l'Audiència Provincial, empresonat.

Vidal Colom, Lluís: Considerat d'esquerres. Pertanyia a les *Juventudes Culturales Deportivas Antifascistas*, empresonat. Fou mobilitzat com a soldat d'infanteria. Va morir al front el febrer de 1939.

Vila Ripoll, Gabriel: Obrer tèxtil, considerat d'esquerres. Jutjat per l'Audiència Provincial, empresonat.

Vives Carbonell, Pere: Administratiu municipal d'arbitris, considerat desafecte al Moviment. President de l'Agrupació Socialista Obrera, directiu de *La Evolución* i de la Casa del Poble, cessat de sou i feina, empresonat.

6.1.8.- La participació dels sollerics al bàndol nacional.

El militars aixecats entre el 17 i el 19 de juliol pensaven que el control de l'Estat seria qüestió d'un parell de dies, potser setmanes; però es varen equivocar ja que bona part de la població civil es va posar en contra i a les grans ciutats amb un gran presència sindical la rebel·lió va fracassar. Això va tenir com a conseqüència una llarga i dura guerra. A Mallorca l'aixecament militar va triomfar, i s'enviaren tropes

per reforçar l'exèrcit "nacional". L'evolució de la guerra va estar sempre a favor de les tropes del general Franco. Aquesta es podria dividir en tres etapes: la primera (1936) va començar amb un avanç de les tropes franquistes per la Península fins arribar a una estabilització dels fronts i el fracàs franquista en l'assalt de Madrid²⁷²; la segona etapa (1937) es va caracteritzar per la caiguda de la zona republicana del nord; i la tercera etapa (1938-39) l'exèrcit franquista va realitzar una forta ofensiva militar sobre Catalunya, produint-se el juliol del 38 la famosa batalla de l'Ebre (que durà fins al novembre). A continuació es produí la caiguda de Barcelona, el gener del 1939. Alguns mesos després València i Madrid serien ocupades. L'1 d'abril de 1939 el general Franco anuncià en un comunicat per radio el final de la guerra.

Mallorca, va quedar dins els territoris controlats pels franquistes i envoltada de zones sota domini republicà (Catalunya, Menorca, València i Múrcia). Així el perill d'invasió i els atacs aeris foren presents durant tota la guerra. L'estiu de 1936 es va produir un intent d'invasió de l'illa per part de tropes catalanes. El projecte estava encapçalat pel capità Alberto Bayo, cap de l'Aeronàutica Naval de Barcelona i pel guàrdia civil Manuel Uribarry Barutell, que pretenia ocupar Eivissa. L'empresa comptà amb nombrosos voluntaris illencs que és trobaven a Catalunya per motius diversos en el moment de l'Alçament. Bayo va formar una tropa bastant heterogènia, on també hi havia elements de tots els partits d'esquerra i sindicats de Catalunya (PSUC, POUM, ERC, CNT,...). Des del primer moment Bayo va escampar els seus plans amb la intenció de desmoralitzar els defensors illencs, però perdent el factor sorpresa de l'atac.

El dia 1 d'agost és va ocupar la petita illa de Cabrera sense cap dificultat, el dia 7 van dominar Formentera i dia 9 s'ocupà Eivissa després de trobar una petita resistència del comandant militar de la illa, Juli Mestre Martí.

Però la presa de Mallorca és va endarrerir uns dies, ja que Bayo esperava reunir més forces i per la ruptura amb Uribarry que tornà a València. Finalment entre el 15 i el 16 d'agost les tropes de Bayo sortien de Maó i van desembarcar a Mallorca.

Aquestes desembarcaren a Portocristo i arribaren a establir un cap de pont d'uns 14 Km de llargada i una profunditat de 7 Km, controlant per exemple la població de

---

²⁷² Sota el control dels revoltats quedaren Canàries, Andalusia occidental, Castella i Lleó, Galícia, Navarra, Aragó, Mallorca i Eivissa, així com el protectorat de Marroc. La resta es va mantenir sota control republicà.

Son Servera, entre d'altres. Així es va crear un important, encara que efímer, front de guerra en terres mallorquines.

Com a conseqüència del desembarcament republicà, molts sollerics varen ser enviats al front de Manacor. Hi anaren un grup de carrabiners²⁷³ comandats pel capità Joan Ripoll Oliver i un grup d'uns 25 voluntaris falangistes a les ordres del tinent Francisco Pérez Rojo, a més d'alguns soldats que complien el servei militar. Els combats varen durar uns quinze dies. Els mallorquins es veren reforçats per l'arribada a la illa d'avions i assessors italians enviats per Mussolini, i finançats per Joan March. En aquest moment va aparèixer un personatge clau per la repressió que és portà a terme posteriorment, Arconovaldo Bonacorssi, més conegut com el comte Rossi.

El setmanari *Sóller* relatà els fets que varen viure els sollerics que lluitaren al front de Llevant. Els falangistes de Sóller s'exercitaven prop de l'estadi hípic de Manacor, i la majoria d'ells lluitava a la posició del Coll Vell, a tres km de PortoCristo. Resultaren ferits els soldats Pau Ozonas Colom (ferit en una cama), Bartomeu Trias Bernat (ferit a la cuixa), Bartomeu Trias Marroig (ferit a una ma), i Antoni Busquets Calafat (ferit a la tràquea). Alguns sollerics participaren a la presa del puig de Son Corb amb els *Dragones de la Muerte*, essent Antoni Canals el primer en posar la bandera de Falange damunt el puig. Sols va morir un solleric al front, fou el caporal Vicenç Sánchez Tomàs, fill del carrabiner destinat a Sóller, Francisco Sánchez.

El 4 de setembre es va anunciar la derrota dels republicans. La plaça de Sóller es va omplir de gent amb la celebració i la banda de música va recórrer la localitat. El batle va promulgar un ban per animar a la gent a rebre els sollerics que lluitaren a Portocristo i Son Servera i el capellà castrense mossèn Herrero va pronunciar un

---

²⁷³ Els carrabiners que partiren de Sóller foren: el capità Joan Ripoll Oliver, l'alferes Zacarias Jimeno Briones, el sergent Climent Bautista Salas, els caporals Antonio Garcías Gómez, Antonio Méndez Herrera i Miguel Gutiérrez Requena i els carrabiners Vicente Moltó Ortega, Juan Diosdado Robles, Ramón Pinos Quesada, José Márquez Quesada, Antonio Jiménez García, Paulino Vicente Corto, Juan Molero Castro, Vicente San Cristóbal Bajo, José López Pérez, Pedro López Pérez, Francisco Rodríguez Rodríguez, Hermenegildo Estrens Lucas, Ignacio González Díaz, Antonio Sánchez Sedas, José García Maldonado, Manuel Vereda Andújar, José Parrón Tomillero, Cecilio Rico Muñoz, Pedro Rebassa Vives, Wenceslao Otero Iglesias, José Pelles Zaragoza, Antonio Guerrero Benedé, Francisco Cordero Martínez, Antonio Pinto Moratal, Juan Ávila Jorquera i Francisco Delestal Remesal.

sermó donant les gràcies per la victòria dels franquistes²⁷⁴. Els soldats sollerics arribaren a la localitat en camió, i foren rebuts a la plaça Constitució per un miler de persones. Així, els soldats sollerics que lluitaren al front de Manacor foren:

---

²⁷⁴ “¿Oíste pueblo de Sóller? La serpiente comunista ha sido vencida en esta bendita tierra. El telegrama nos invita a dar gracias al Altísimo. El nos ha dado la victoria. Estos laureles son dádiva suya y esfuerzo generoso de tus hijos. Por ello te decíamos un día. Fe en Cristo Redentor, fe en los destinos de tu España, fe en el fruto de tus abnegaciones. Oirás ahora a tu Alcalde. Té invitará a vitorear a Cristo Rey y a España. Une tu voz a él, pueblo de Sóller, y sea este grito ardoroso, entusiasta, símbolo de respeto y amor a nuestras autoridades, a nuestra Patria ¡A nuestro Dios!”. Setmanari Sóller, 05-09-1936.

Arbona, Francesc
Bauzà, Joan
Beltran, Bartomeu
Bisbal Marroig, Bartomeu
Bonnín Pinya, Celestí
Borràs, Salvador
Busquets Calafat, Antoni
Canals Puig, Antoni
Canals Puig, Daniel
Casasnovas Rosselló, Ramon
Coll Ensenyat, Jaume
Colom Bernat, Josep
Colom, Miquel
Deyà Casasnovas, Damià
Ensenyat Pons, Martí
Escala Ripoll, Jaume
Forteza Forteza, Francesc

Frontera Mir, Sebastià
Gericó Vicens, Damià
Guerrero Pits, Pasqual
Llobera Munar, Miquel
Magraner Borràs, Llorenç
March Rullan, David
Mayol Colom, Ramon
Mayol Mayol, Jaume
Mora Nicolau, Bartomeu
Morell Bauzà, Bartomeu
Morell Colom, Damià
Morell March, Andreu
Oliver Vicens, Antoni
Ozonas Colom, Pau
Rebassa Vallcaneras, Antoni
Rullan Mayol, Francesc
Sánchez Tomàs, Vicente
Trias Bernat, Bartomeu
Trias Marroig, Bartomeu

Per guanyar la guerra es varen mobilitzar tots els homes en edat militar; així, en el ban de Goded s'establia: “...*Todos los soldados que disfruten permiso deberán incorporarse inmediatamente a sus Cuerpos. También se incorporarán inmediatamente a sus Cuerpos los soldados del Capítulo XVII de la Ley de Reclutamiento denominados cuotas, pertenecientes a los reemplazos de 1931 a 1935, ambos inclusive y cuantos soldados de los mismos reemplazos que deseen hacerlo voluntariamente para contribuir a este movimiento salvador de España...*”. El govern va establir que tots aquells obrers que en el moment de la Guerra lluitessin al front havien de tenir la possibilitat, quan tornessin, d'ocupar el seu antic lloc de treball, ja que foren molts els treballadors que hagueren de partir al front. De fet es donaven als combatents que anaven arribant al poble unes targetes per a reincorporar-se al seu treball, facilitades per la “Comissió Provincial per a la reincorporació dels combatents al treball”²⁷⁵.

No tots els soldats que foren enviats al front eren d'ideologia franquista. A molts la guerra els va agafar fent el servei militar o a punt de fer-ho, així varen ser mobilitzats i enviats a lluitar. Foren bastants els qui feren més de 6 anys de servei militar, és el cas per exemple dels soldats Antoni Quetglas Estarellas i Antoni Paris, dos sollerics que feien el servei militar a Maó i que devers el mes d'abril de 1936, quan ja acabaven el servei, foren traslladats a Mallorca i quan va esclatar la guerra foren mobilitzats i no foren llicenciats fins devers l'any 40. També molts dels qui anaren a combatre ho feren de manera voluntària.

Hi va haver un nombrós grup de falangistes sollerics que es varen embarcar en el *Ciudad de Palma*. Aquest vaixell de càrrega pertanyia a la Companyia Transmediterránea²⁷⁶. El 18 de juliol de 1936 sortí de Barcelona cap a Palma i fou retingut. El setembre serví per traslladar tropes a Eivissa i posteriorment fou confiscat pels franquistes l'octubre del 1936. Sota el comandament del tinent del vaixell Joaquín Pery, amb el nom fals de *Ariadne* partí el novembre del 36 acompanyat per dos mercants del bàndol revoltat i un destructor italià rumb a *La Spezia*, (Itàlia), on a les seves drassanes fou armat com a creuer auxiliar, amb dos

---

²⁷⁵ AMS Secció 8 Correspondència, 8.4. Correspondència General: entrades, lligall 2397.

²⁷⁶ Abans del 1931 es deia Príncipe Alfonso, però va haver de canviar el nom perquè el règim republicà va decidir substituir la majoria dels noms dels vaixells. Relacionats la majoria amb personalitats militars o membres de la monarquia

canons de 120 mm i dos de 76 mm. Va realitzar la campanya del Cantàbric i en ocasions va enarborar la insígnia del contraalmirall Luis de Castro. Després de la caiguda d'Astúries se li retirà l'artilleria i es convertí en vaixell hospital amb base a Bilbao, on recollien als soldats ferits de la batalla de l'Ebre i de l'ofensiva a Catalunya, distribuint-los pels Hospitals de Gijón, El Ferrol, La Corunya i Vigo. També va participar en les operacions de conquesta de Menorca²⁷⁷.

El falangista solleric Guillem Mayol Marquès en el seu diari, va relatar tots els esdeveniments i activitats que va dur a terme aquest vaixell. Per exemple el divendres 20 d'agost de 1938 escrivia *"...a las 12.40 entro el "Galerna" seguido del "Isla de Tenerife" que había sido apresado por el Cervera cuando intentaba de Santander ir a Valencia con 6.000 toneladas de tabaco, dicen que va en el uno de "Ca na Yaneras" del puerto de Soller..."*²⁷⁸. Aquests joves sollerics embarcats varen ésser presents a moltes de les batalles importants que es lliuraren al nord peninsular. El 22 i 23 de juliol, escrivia Mayol:

"...Por la mañana nos encontramos frente a Gijón en donde hay un destructor ingles el Jenny-London y el Marion Moller-Sangahi cargados los dos y este ultimo lleva sobre cubierta unos 40 coches de turismo cerca de las 9.30 vimos al "Virgen de Chamorra" que paso junto a nosotros y al "Júpiter" alejándose en dirección a Bilbao seguidamente después paralelo a la costa vimos un aparato al parecer de caza rojo después de dar unas vueltas sin alejarse de la costa se marchó por encima del cabo Peñas , alrededor de las 10.15 vimos otro que saliendo de Gijón venia hacia nosotros después de dar una vuelta alrededor del Jenny viene hacia nosotros pasándose a dar vueltas a 5.500 metros el Júpiter aproximadamente de esta distancia le largo 7 cañonazos dándose el muy rojo a la fuga precipitadamente internándose en dirección a Gijón los dos mercantes siguen dando vueltas al parecer esperan el momento propicio para entrar a las 13.05 el Júpiter tiro 14 0 15 cañonazos a un avión que iba por nuestra proa a mucha distancia, salió de Gijón un mercante ingles.

---

²⁷⁷ Guillem Mayol Marquès va emigrar a França per treballar, tornant a Sóller poc abans d'esclatar la guerra, es va afiliar a FE, ocupant diversos càrrecs de responsabilitat en el partit. L'any 1937 va estar embarcat en el Ciudad de Palma, i en el seu diari va relatar tots els fets que visqueren els tripulants de dit vaixell i va confeccionar un llistat dels companys sollerics que l'acompanyaren. (font: Diari personal de Guillem Mayol Marquès, cedit per Jaume Deyà Miró).

²⁷⁸ Ibid.

A las 17 vimos 2 aviones que volaban por la costa entre Gijón y el Cabo Peñas sin que se acercaran, a las 19.35 paralelo a la costa a ras de agua y en dirección al Cabo Peñas paso el Virgen de Chamorra

El Marion continua sin haber podido entrar el Junny a desaparecido el Ciudad de Valencia ha venido y el Júpiter se a marchado a las 3.30 han comunicado con el Baleares que iba a reemplazar al "Cervera" en sus tareas de bloqueo delante de Santander. A ras de tierra hay 4 o 5 pesqueros. A las 9.40 estando cerca de C. Peñas nos tiraron 3 cañonazos sin que ni siquiera viésemos donde caían los proyectiles les contestamos con un antiaéreo equivocándose de granada

La metieron rompedora y estallo al aire a las 11 aparecieron 2 cazas rojas Valencia desde mucha distancia les largo unos cañonazos y ametralladora sin consecuencias desapareciendo a las 11.30 a esta hora cruzaba por delante Gijón el Cervera que se dirigía a El Ferrol cerca de las 12 aparecieron dos cazas al parecer los mismos no acercándose. El Marion continua dando vueltas , a las 19 aparecieron por el horizonte dos barcos a las 19.40 nos encontramos a su lado resultando ser el destructor Le Fantasque con el NÚM. 10 y el mercante Ploubazlatie -Le Avre que iba muy cargado, sobre cubierta se le veía una ambulancia con la cruz roja el barco de guerra hablo con Morse con el destructor ingles tomando rumbo a la costa. A las 8 el "Valencia" dispara unos cañonazos fue el Plaubaztie que se coló seguidamente el destructor francés se marchó a llegado el "Jenny" que se había marchado hace tres días también llega el ingles Mirupanu que se dirige hacia Gijón

Entonces encontrándose en aguas jurisdiccionales nos preparamos a hacerle fuego cuando el Valencia le larga 2 cañonazos cayéndole un proyectil en la misma proa el mercante dio media vuelta y se entrego desde tierra nos tiraron unos cuantos cañonazos 2 proyectiles nos sobrepasaron a nosotros otros dos cayeron cortos al Valencia los que cayeron mas cerca de blanco fue al Marion cargado de coches que hace 3 días que intenta entrar sin lograrlo, antes de apresar este el Valencia nos había comunicado que el Marion había pedido aviación roja para protegerlo. A las 13 aparecieron 2 aparatos (los de costumbre) dieron varias vueltas contemplando los coches del Marion y entonces desde 3000 metros les hicieron tres disparos sin consecuencias desapareciendo hacia la costa. El Valencia se marcha a entregar la presa a unos bous que han sido avisados. Cerca de las 17 divisamos 2 aparatos dieron unas vueltas por el Marion y uno se dirigió a nosotros por dentro las nubes se creería que éramos nosotros y tiro una bomba cerca del destructor ingles. Le dimos

fuego de ametralladora poco mas o menos ya que no lo veíamos y nos cayeron 2 bombas de unos 50 Kg. a estribor y a unos 100/0/150 metros alejándose entonces intento darnos vuelta impidiendo que se acercase el nutrido fuego de ametralladora que le hacíamos, le disparamos unos 60 disparos entonces se fueron a dar vueltas al Marion. Cerca de las 19 el Marion estaba junto a la costa dirigiéndose al puerto le tiramos 3 disparos del de popa muy bien dirigidos tomando el barco nuestra dirección desde tierra nos contestaron cayendo un proyectil muy cerca de nuestra popa hasta se le oyó silbar . cuando el barco estuvo a nuestro lado vino el destructor y nos dijo que el barco se encontraba a 4 millas al tirarle nuestro comandante le contesto que nuestros aparatos nos daban 2 y ½ millas que nos entregase el barco y que si lo encontraba conveniente dirigiera una reclamación al Almirantazgo...”

Varen tornar tots a Sóller, excepte Damià Arbona, qui va morir l'any 1937 en un enfrontament amb vaixells republicans. La seva mort va ser molt sentida a la localitat, on es varen recollir diners per el seu funeral i la seva família. Els soldats sollerics embarcats al vaixell *Ciudad de Palma* foren:

Aguiló Moyà, Jaume Antoni
Arbona Moyà, Damià
Company, Ramon
Cortès Ensenyat, Generós H.
Escalas, Jaume
Ferriol Vicens, Bartomeu
Joy, Antoni
Marroig Oliver, Antoni
Martorell, Antoni
Mas, Gabriel
Mayol Marquès, Guillem
Mayol, Jaume
Mora, Josep
Oliver, Andreu .
Payeras, Josep
Reynes Casasnovas, Mateu
Ripoll, Bernat
Ripoll, Jeroni
Santos Bauzà, Joaquim

Podem dir que hi va haver persones naturals de Sóller per tots els fronts de guerra peninsular: Madrid, Extremadura, País Basc, Catalunya, València, etc. A quasi totes les batalles importants de la guerra hi participaren sollerics; un d'ells, Bartomeu Miró Fontanet, que pertanyia juntament amb altres joves del poble, al 74 Regiment, al *Batallón de Palma*, l'any 1938 escrivia des del front d'Extremadura: “...*Piden voluntarios para ir al 1r Batallón que actualmente se encuentra en el frente del Ebro, para cumplimentar el número se hace un sorteo, se marcharán todos los compañeros de Sóller (Socias, Frau, Matías y Pablo Enseñat, Guarinos y Damián Pastor) menos Colom y yo...*”²⁷⁹.

Trobam alguns casos curiosos, com el de Mateu Colom Frontera, soldat, que fou capturat per les tropes republicanes, amb les quals va passar a França, quedant després en llibertat i tornant a passar després a l'Estat espanyol.

Els sollerics que es trobaven en el mateix regiment intentaven mantenir el contacte entre ells, el que significava també mantenir el contacte amb el poble. Bartomeu Miró Fontanet escrivia el 29 de gener de 1939 “...*al llegar veo a todos los compañeros de Sóller y otros conocidos, comunicándome haber muerto estos días dos conocidos, uno de Fornalutx que precisamente vinimos juntos de Mallorca, y un tal Vidal que habitaba en la calle de Moragues de Sóller...*”²⁸⁰. El mateix 1939 Bartomeu Miró va entrar a Madrid, en el seu diari escrivia “...*a medida que avanzábamos por las vías señaladas para el desfile la multitud aumentaba siendo esta enorme, cerca de la grandiosa tribuna en la cual estaba colocado Franco, este a nuestro paso saludaba brazo en alto, la multitud no cesaba de aplaudir y de vitorear al Caudillo...*”²⁸¹.

L'any 1937, Sóller es va convertir en “*madrina de guerra*” de la 25 Bateria Legionari del 3r Regiment d'Artilleria que lluitava al front d'Extremadura, comandada pel capità Pasqual Zaforteza que havia estat Comandat Militar de la ciutat.

---

²⁷⁹ Diari de guerra de Bartomeu Miró Fontanet (1937-1939).

²⁸⁰ Ibid.

²⁸¹ Ibid.

En el front de Catalunya, en el *Grupo de Artilleros de Montaña de Mallorca*, hi havia 35 sollerics com així ho esmentava Joan Bisbal Pons, en una carta remesa al setmanari *Sóller*²⁸².

En total varen morir una vintena de sollerics a la guerra, tant en els diferents fronts de la península com a Sóller mateix, com és el cas del soldat Joan Antoni Marquès que va morir víctima de les ferides causades per un bombardeig d'avions republicans a la localitat, que va afectar al local del setmanari *Sóller* on es trobava dit soldat (ja que era el nebot del redactor d'aquest). D'altres varen tenir més sort, i sols varen sofrir ferides, algunes greus, per les quals foren compensats amb pensions de guerra. Hem pogut localitzar els noms d'alguns d'aquells sollerics que no tornaren i que moriren en els fronts de guerra:

Arbona Colom, Maties: Soldat, reemplaçament del 40. Era auxiliar de tallers del Ferrocarril de Sóller. Mort el desembre de 1938.

Arbona Moyà, Damià: Soldat i afiliat a Falange, reemplaçament de 1937. Embarcat al vaixell Ciudad de Palma, mort de malaltia el 1937.

Bosch Calafat, Jaume: Soldat, afiliat al *requeté*. Mort a causa de greus ferides fetes en el front de guerra l'any 1939.

Colom Oliver, Jaume: Soldat, mort en el front l'any 1938.

Fernández Frontera, Josep: Soldat, mort en el front de l'Ebre l'any 1939.

Galmès Llabrés, Mateu: Soldat, mort en el front de l'Ebre el setembre de 1938. Era el porter del C.D. Sóller.

Llabrés Florit, Jordi: Soldat d'Infanteria. Mort al front d'Extremadura l'any 1939. Era electricista i operador cinematogràfic abans de la guerra.

Magraner Marquès, Jaume Antoni: Soldat d'Artilleria. Mort el 1937 per les ferides rebudes en un atac aeri a Sóller, que varen afectar a Can Pinoi.

Morell Rullan, Francesc: Soldat, mort en el front l'any 1939.

Pastor Oliver, Damià: Soldat, pertanyia al 74 Regiment, va lluitar al front de l'Ebre. Mort a un hospital d'Àvila el 14 d'abril de 1939 degut a les ferides rebudes en el front

Ripoll López, Lluís: Tinent del terç, mort en el front de Madrid l'any 1937.

---

²⁸² Setmanari *Sóller* 11-06-1938.

Rosselló Arbona, Miquel: Soldat, mort en el front. Natural de Bunyola.

Sánchez Tomàs, Vicente: Caporal, mort en el front de Manacor durant el desembarc de Bayo. Fill del carrabiner Francisco Sánchez.

Vanrell Capellà, Miquel: Soldat, voluntari falangista. Mort en el Ferrol, l'any 1937.

Vidal Colom, Lluís: Soldat d'Infanteria, mort en el front l'any 1939 a l'edat de 23 anys.

Un cas totalment contrari, però remarcable, fou la mort de alferes de navili Antoni Arbona Pastor. Aquest militar solleric, quan va esclatar la guerra servia al submarí C-3. En aquesta unitat, com en moltes altres, els mariners es varen mantenir fidels a la República i varen detenir als oficials; quedant Arbona com l'oficial de major graduació. A pesar de les seves idees falangistes va seguir fidel al govern i a pesar d'haver pogut entregar al submarí als revoltats, no ho va fer. L'agost de 1936 el capità de corbeta Bobadilla, li va enviar el següent telegrama: *“Arbona, tú que presumías de fascista no te has unido al Movimiento por cobarde. Asco me da dirigirme a ti. Si lo hago es para que toda tu tripulación conozca que eres un cobarde y lo mismo que has sido un cobarde una vez lo serás mil veces más”*.

El C-3 va ser enfonsat davant la costa de Màlaga el desembre de 1936 pel submarí alemany *Poseidón*. La notícia no va tenir ressò a la localitat, ni tampoc es feren actes per la mort d'Arbona²⁸³.

També hi va haver algunes víctimes solleriques que moriren en mans de republicans, algunes repressaliades per pertànyer a l'estament eclesiàstic (institució que s'havia mostrat partidària dels revoltats i era considerada com a enemiga per alguns sectors republicans), i altres per ser considerades contràries a la República:

Alorda Malondra, Joan: comerciant de fruites establert a Carcagent. Fou executat a Llosé (València) l'any 1939 després de ser denunciat per les seves idees polítiques conservadores.

Arbona Estades, Bartomeu: jesuïta que exercia a Barcelona. Després del fracàs de l'aixecament a la Ciutat Comtal, i que el control de l'ordre públic quedés *de facto*

---

²⁸³ Amb la seva mort, va deixar una viuda, la porto-riquenya d'origen solleric Carmen Ana Salicrup, qui no va poder cobrar la pensió de viduitat fins després de la mort de Franco. (*El País*, 08-11-1998).

en mans de les patrulles de control anarquistes, es va prohibir la pràctica religiosa per considerar-la contrària a la revolució social que propugnaven i perquè veien a l'església com l'aliada natural dels revoltats. El jesuïta es va negar a obeir aquesta ordre i va seguir practicant la comunió en la clandestinitat. Fou detingut el 24 de novembre de 1936 i afusellat el dia 30 del mateix mes. Fou acusat de practicar l'obra apostòlica en un moment en que aquesta estava prohibida sota pena de mort²⁸⁴.

Frontera Bernat, Francesc: segons una carta de l'Ajuntament solleric de l'any 1938, aquest capellà solleric fou assassinat a Madrid en els primers moments de la guerra, l'any 1936, acusat d'anar contra la República.

Noguera Trias, Pau: fill de Damià Noguera i Francisca Trias. L'any 1931 ingressa en els missioners dels Sagrats Cors. L'any 1935 és traslladat a la Casa del Coll, que la congregació tenia a la Ciutat Comtal. Fou assassinat a Barcelona a les primeries de la guerra, quan el seu convent fou assaltat pels milicians d'esquerres radicals.

Totes aquestes morts foren molt sentides a la localitat, celebrant molts actes en memòria d'elles, i varen suposar un descrèdit pel bàndol republicà i un reforç ideològic per al règim franquista.

El 26 de març de l'any 1940 a la plaça d'Espanya (coneguda popularment com *Es Castellet*) es va inaugurar un monument a "*los caídos por Dios y por España*" obra de l'arquitecte Josep Alomar, i que fou pagat per subscripció popular²⁸⁵. El *Sóller* recollia la notícia d'aquest esdeveniment:

"Se celebren en la Iglesia Parroquial por el Reverendo. Vicario D. José Morey, y con asistencia del Excmo. Sr. Gobernador Civil de Baleares, los jefes provinciales de Falange Espanyola Tradicionalista y de las JONS, de Propaganda y Sindicatos, del Alcalde y Comisión Gestora del Ayuntamiento, el Juzgado Municipal, los Jefes de Correos y Telégrafos, el Comandante Militar de esta ciudad, el Jefe Local de Falange, Representaciones de las Oficinas de la Base Naval, Jerarquías Locales del Movimiento, Ayudante de Marina, Guardia Civil y Carabineros, los familiares de los Caídos, los Presidentes y Juntas Directivas de las Entidades: Banco de Sóller,

---

²⁸⁴ PONS I LLINÀS, Nicolau, *Jesuïtes mallorquins víctimes de la Guerra Civil*, Palma, Lleonard Muntaner editor, 1994

²⁸⁵ Suplement del Setmanari *Sóller*, *Bodas de Diamante 1885-1960*.

Sucursal del Crédito Balear, Caja de Pensiones para la Vejez y de Ahorros, Ferrocarril de Sóller, El Gas, Sindicato Agrícola Católico de San Bartolomé, Sindicato Agrícola Tafona Cooperativa, Sindicato de Riegos, Cruz Roja, Defensora Sollerense, La Unión y Círculo Sollerense, las afiliadas a Falange Femenina, Organizaciones Juveniles, Excombatientes, el autor del proyecto Sr. Alomar, y los miembros de la Comisión Pro-Monumento Cruz de los Caídos. Habiendo público invadido con anticipación todo el perímetro de la Plaza de España. Previo un toque de atención del cornetín, y en medio de un impresionante silencio, el Sr. Cura-Párroco procedió a la bendición de la Cruz. Seguidamente el Jefe Provincial de Propaganda dio lectura a la Oración por los Caídos de la Cruzada, compuesta por don Rafael Sánchez Mazas, dando lectura seguidamente a los nombres de los Caídos de Sóller, en número de 18, prorrumpiendo el público en un vibrante !Presente!, después de la mención en voz alta de cada uno de estos nombres, militares muertos en campaña, religiosos y paisanos víctimas de la crueldad de los rojos.”

També es va col·locar una placa a l'església parroquial amb el nom dels sollerics morts del bàndol guanyador.

6.2.- Aspectes econòmics.

6.2.1 Autarquia, contraban i estraperlo.

A l'hora de parlar de la situació econòmica durant la guerra i la postguerra parlam de l'intent d'implantar un sistema autàrquic en el període 1936-39. A causa de les necessitats bèl·liques i a la posterior postguerra, l'Estat va exercir un fort control sobre l'economia. Les indústries establertes a Sóller no foren cap excepció. Calia especificar els obrers que hi treballaven abans del 19 de juliol del 1936 i la plantilla que treballava durant l'any 1937, explicant els motius que havien provocat la disminució o reducció del personal a cada fàbrica.

Aquesta situació d'autarquia i restricció va fer que durant la Guerra Civil, l'Ajuntament publiqués bans, en els quals es sol·licitaven les declaracions jurades de determinats productes. Normalment solien ser articles de primera necessitat com l'oli,

el blat, les garroves, etc. Però també altres tipus de productes, hem trobat el cas d'una sol·licitud en la qual tots els sastres i modistes, en un termini de cinc dies havien de presentar a l'*Oficina de Abastos* una declaració jurada de les existències de teles, indicant-ne data i preu de l'adquisició així com el preu de la confecció. En teoria aquests productes s'havien d'enviar a la citada *Oficina de Abastos* que s'havia d'encarregar de calcular la quantitat de cada producte que tocava a cada ciutadà i repartir-les. La pràctica fou que es donaren abusos i s'afavorí el mercat negre i les ocultacions de productes. Aquest problema s'agreujarà de manera important durant els primers anys de la postguerra.

L'any 1944 el govern establia que les quantitats per la població urbana i industrial, per persona i mes havies de ser: Oli, 1 Kg; Sucre, 1 Kg; Llegums i arròs, 1 Kg; Patates, 6 Kg; Xocolata, 100 gr.; Pasta per a sopa, 250 gr.; Xua, segons disponibilitat; Pa, segons disponibilitat; sabó, 200 gr.²⁸⁶

Cal dir que en aquest període la fam, l'estraperlo i les declaracions jurades s'incrementaren encara més. L'Ajuntament com a representant de l'Estat, s'encarregava de regular els productes de primera necessitat i aquests es repartien a les botigues del poble de manera molt limitada. Sense la cartilla de racionament no es podia accedir a comprar allò que es volia i per altra banda sempre s'estava subjecte a la quantitat que li corresponia a cada un. L'Ajuntament s'ocupava d'anar anunciant, a partir dels bans, quan hi havia productes per a comprar a les tendes de queviures. D'aquesta manera la gent s'anava concentrant davant els negocis fent coa per poder comprar pa, sucre, farina. Els productes que varen estar racionats foren encara més a partir de 1939: sucre, oli, pa, farina, xocolata, sabó, sabó fluix, sopa, arròs, patates, paper, etc. En un ban s'anunciava que: *“es despatxaria a les tendes de queviures sucre a raó de 250 g. per persona i es deixava clar que es faria subjectant-se a les*

---

²⁸⁶ Vegeu MARTÍ GÓMEZ, José, *La España del estraperlo (1936-1952)*, Barcelona, Ed. Planeta, 1995, pàg. 140-141.

*cartilles de racionament*²⁸⁷. Segons J. A. Biescas existeixen tres vies per aconseguir productes de manera il·legal²⁸⁸:

En primer lloc es podia donar el cas d'obtenir cupons gràcies a possibles influències que es tenien dins el govern, i amb aquest sistema, també es podien aconseguir llicències d'importació, de matèries necessàries per a introduir a Espanya mercaderies que s'havien augmentat de valor degut a la gran escassetesa del moment.

Una segona opció consistia en esquivar les normes que prohibien el comerç en el mercat interior i a conseqüència d'això foren molts els que crearen fortunes aprofitant la conjuntura.

Finalment, la tercera possibilitat es aquella que afecta a una franja de població més ampla, és a dir, aquella gent de baix nivell econòmic que va cercar en l'estraperlo una font de recursos que li proporcionava uns ingressos addicionals. Es convertiren molt sovint en els que havien d'acatar la llei quan s'aplicava en contra de l'estraperlo.

Les declaracions jurades eren un ordre habitual, ja que l'Estat havia de saber amb tot detall què tenia cada habitant de Sóller. En un altre ban del 20 de Març de 1941 els agricultors de Sóller havien de formular davant la batlia la declaració jurada de l'extensió de terreny que tinguessin sembrada de cereals (blat, sègol, ordi, civada, blat de moro, etc.) i llegums seques (mongetes, llenties, pèsols, faves, cigrons, etc.) especificada en quarterades. Altres declaracions que es feien eren de garrofes, de raïm, d'ametlles, etc.

Des del començament de la guerra, el govern va decidir el cobrament del "Plat Únic", segons el qual els bars i restaurants sols posaven un plat en el menú, i el que es recaptava anava destinat a les diferents subscripcions obertes en favor de la causa nacional; també s'animava als particulars a contribuir-hi. Hem pogut observar directament en un ban de l'Ajuntament que durant els dies 1, 2, 3, 4, 5, i 6 de juny de 1939 s'havien de cobrar en un local (que no s'ha pogut determinar) les quotes del Plat Únic corresponent al mes de juny. En el cas que algú no pagués s'acudia al seu domicili a cobrar-ho amb el recàrrec pertinent. També es va cobrar el "Dia sense

---

²⁸⁷ Suplement del Setmanari *Sóller*, *Bodas de Diamante 1885-1960*, pàg 23.

²⁸⁸ Vegeu BIESCAS, José A. / TUÑÓN DE LARA, Manuel, *España bajo la dictadura franquista (1939-1975)*, vol, X de *Historia de España*, Barcelona, Editorial Labor, 1980.

Postres”, que tenia les mateixes intencions que l'anterior (la quantitat que anava destinada als postres passava a un compte del Banc de Sóller). Tant el Plat Únic com El Dia sense Postres tenien la missió de recaptar fons necessaris per a l'Estat. Aquest impostos es varen cobrar fins ben entrats els anys quaranta.

Els anys de la postguerra varen ser anys de misèria i de fam. La quota que assignava el Govern era molt baixa. Hi havia molts pocs aliments a les botigues i moltes persones feien cua quan s'anunciava que hi havia productes racionats que estaven a la venda. Varen faltar molts de productes de primera necessitat, així no va ser estrany l'aparició dels estraperlistes (que comerciaven amb productes de primera necessitat: pa, oli, blat, etc.) i dels contrabandistes (que comerciaven bàsicament amb tabac i cafè), ja que era molt fàcil trobar molts productes al mercat negre. D'estraperlo circularen productes de primera necessitat sotmesos al racionament, sobretot aliments bàsics, matèries primeres, productes semielaborats i manufacturats. Foren molts els qui es dedicaren a aquesta activitat, com en Francesc *Fumat*, qui feia matança d'estraperlo²⁸⁹, el molí de *Can Pau* on s'amagava farina²⁹⁰ o el forn d'*En Texó* on es feia pa.

Els que pogueren cultivar un boci de terra encara tingueren sort, combinant el conreu amb el comerç il·legal i el racionament. D'altra banda tots aquells que no tingueren l'oportunitat de conrear el camp visqueren moments més difícils, depenent exclusivament del que es venia racionat i d'intentar comprar algun producte als estraperlistes.

Els contrabandistes tenien una xarxa de contactes i de carregadors de material molt ben establerta i consolidada. La costa al voltant de Sóller estava plena d'amagatalls i racons per descarregar i amagar els paquets. Si no es podien carregar tots, el que es feia era *Ensecretar*, amagar els paquets en una cova pròxima, esperant poder-los transportar un altre dia²⁹¹.

---

²⁸⁹ Vegeu MORELL GONZÁLEZ, Josep A., “Carrer d'Andreu Coll”, dins *Sóller Carrer a Carrer*, Setmanari *Sóller* 25-05-2007.

²⁹⁰ Vegeu MORELL GONZÁLEZ, Josep A., “Carrer del Capità Angelats”, dins *Sóller Carrer a Carrer*, Setmanari *Sóller* 13-01-2007.

²⁹¹ Suplement del Setmanari *Sóller*, *Bodas de Diamante 1885-1960*.

Els homes que s'encarregaven de transportar-los eren avisats per mitjà de diferents senyals i contrasenyes²⁹², l'hora i el lloc de reunió ja les sabien. A vegades podien arribar fins Alaró, i fer dos viatges en un vespre.

Aprofitant aquest comerç il·legal, la gent de Sóller agafava tren i se'n anava cap al Pla de Mallorca: Montuïri, Sineu, Artà, etc. Alguns compraven, però la majoria intercanviaven productes. Adquirien farina, faves o altres productes del Pla i Llevant a canvi d'oli de Sóller, però hi havia vegades que no calia anar tant lluny. Es podia donar el cas que l'estraperlista vengués a Sóller i oferís els productes al domicili particular, perquè hi havia persones que s'hi dedicaven. La gent que portava a sobre alguns productes comprats de manera il·legal o bé es dedicava a vendre'ls, s'esposava que li prenguessin tot.

Malauradament resulta molt difícil parlar dels tres bancs que hi hagué a Sóller en temps la postguerra. Joan Castanyer ens indica que el Banc de Sóller invertia els seus beneficis entre els accionistes, que eren en la seva majoria de Sóller, alguns d'ells a la vegada empresaris tèxtils²⁹³. En el Banc de Sóller confiaren molts d'emigrants i aquest va actuar com a intermediari realitzant les inversions dels emigrants en l'economia industrial local.

La vida del Banc de Sóller arribà a la seva fi l'any 1943 quan va ser absorbit pel *Banco Hispano Americano*. Joan Castanyer apunta que no se sap en exactitud si el banc va fer fallida o simplement es va tractar d'una senzilla absorció²⁹⁴, però segons diverses fonts orals pareix que les accions es varen vendre a un bon preu.

Anys	Actiu	Passiu	Balanç General
1936			
1937	29.447.873,26	29.360.373,15	87.500,11
1938	43.498.821,00	43.415.887,00	82.934,00
1939	25.323.525,00	25.076.152,00	247.373,00

²⁹² Una de les contrasenyes era que l'home encarregat d'avisar els transportistes es passejava per la plaça i es llevava i posava el capell unes quantes vegades.

²⁹³ Vegeu CASTANYER SASTRE, Joan, *Emigración y capital: circuitos de financiación de la industria de Sóller y su coyuntura en el período 1939-1945*, Palma, Treballs de Geografia 38, 1984, pàg. 21

²⁹⁴ Ibid., pàg 23.

1940	23.877.793,00	23.427.196,00	450.597,00
1941	29.933.147,00	29.496.505,00	436.642,00
1942	24.948.815,00	24.440.113,00	508.702,00

Quadre 10

Dels altres dos bancs *El Banco de Crédito Balear* i *La Caja de Pensiones para la Vejez y el Ahorro de Cataluña y Baleares* no hem pogut trobar cap referència, tot i això cal dir que aquesta darrera va dur endavant una important tasca cultural, sobretot per la seva biblioteca.

6.2.2.- La indústria: El cas del sector tèxtil.

Pel que fa al sector industrial hi hagué un important intervencionisme estatal durant la guerra i la postguerra. En aquest sentit, s'establiren mesures per aconseguir-ne el control: la formulació del decret de setembre de 1939, pel qual la inversió en indústria estava sotmesa al règim d'autorització prèvia; la creació de l'Institut Nacional d'Indústria a l'any 1941; fortes restriccions legals a les inversions estrangeres i la concessió de privilegis a les indústries que tinguessin la qualificació d'indústria nacional. L'objectiu que tenia el nou govern era protegir la indústria espanyola davant l'estrangera. Aquesta va viure un fort estancament durant els primers cinc anys de la dècada dels quaranta i poc a poc es va anar recuperant a partir dels anys cinquanta.

Durant la Guerra Civil la indústria sollerica va treballar de manera intensa, especialment el sector tèxtil, ja que els principals centres productors de teixits es trobaven en zona republicana. Així Sóller es va convertir durant uns anys en un centre de producció de teixits (especialment destinats a l'exèrcit) important, l'any 1936 hi havia 10 fàbriques i un total de 560 telers; es treballava en un sol torn de 8 hores. Durant la postguerra mancaren matèries primeres: filats, cotó, peces de recanvi, ma d'obra, etc. El treball a les fàbriques va ser molt irregular, pendents quasi sempre de les filatures que havien d'enviar de Barcelona. Hi havia setmanes que les fàbriques havien d'estar tancades, altres en jornada restringida i setmanes en funcionament continuat²⁹⁵. Per intentar solucionar aquest problema els empresaris sollerics es

---

²⁹⁵ Ibid., pàg. 6-26.

desplaçaren fins a diversos llocs per a comprar ells mateixos les filatures (per exemple es van anar a cercar molta matèria primera a Itàlia). L'any 1937, l'empresari solleric Vicens Alcover va aconseguir de la *Junta Técnica del Gobierno de Burgos*, la rebaixa dels drets aranzelaris per poder importar matèria primera de Portugal.

Davant aquesta situació, els empresaris sollerics decidiren posar-hi solució, Barcelona havia patit molt fort les conseqüències de la Guerra i la manca de cotó per a transformar-lo en fil era important. Es va crear per aquesta circumstància "Sa Filadora" (1941), la fàbrica de filatures solleriques; posant així en part remei a les dificultats de matèries primeres. En aquest període, seguint la tendència que venia d'anys anteriors, moltes de les fàbriques per fer front a les despeses i a la nova situació econòmica, es varen constituir en societats anònimes, tot i que solien estar controlades per les mateixes famílies. L'any 1942 les societats familiars eren: *Frontera y Puig*, *Tejidos Alcover S.A.* (continuadora de la firma *Vicente Alcover Colom*), *Hijos de Juan Pizà*, *Mayol S.A.* (antiga raó social col·lectiva *Mayol y Compañía*), *Unión Textil S.A.*²⁹⁶, *Hijos de Pedro A. Rullán*, *Bernat y Cía.*, *Rullán y Mayol*, *Enseñat S.L.*, *Vda. de Miguel Arbona*²⁹⁷. Segons la revista *El Hogar Español* (publicada a París) de 1942, les 10 fàbriques de Sóller tenien 630 telers i donaven feina a unes 2.000 persones entre homes i dones, que representaven el 60% de la població obrera de la localitat, la qual cosa mostra un creixement respecte el 1936.

Segons l'historiador solleric Joan Castanyer²⁹⁸ la indústria local s'ha caracteritzat sempre per tenir una estructura familiar, en algunes ocasions, en moments de crisi, s'ha hagut d'ampliar el capital i deixar que persones no familiars intervinguessin tenint una part de les accions de l'empresa. Una vegada que la situació econòmica s'ha normalitzat, l'estructura familiar torna a absorbir aquell capital que havien controlat els

---

²⁹⁶ L'any 1937 naixia aquesta empresa, de l'antiga fàbrica *La Solidez*, va ser comprada per empresaris sollerics avalats pel Banc de Sóller. El seu primer president, l'any 1937 fou Vicens Alcover Colom i la primera junta va estar composta pels senyors d. Antoni Alcover Colom, d. Sebastià Alcover Colom, d. Josep Mª Puig Morell, d. Guillem Frontera Magraner, d. Joan Pizà Arbona, d. Miquel Pizà Arbona, la Vda. De Miquel Arbona, d. Joan Mayol Serra i d. Guillem Castanyer Rullan.

²⁹⁷ BERNAT JOY, Catalina, *L'anhel de tornar a Sóller. Emigrants: canvi social i progrés econòmic*, Sóller, El Gall Editor, 1999.

²⁹⁸ CASTANYER, [293], pàg. 20.

membres no familiars. D'altra banda, hi havia una gran diferència de salaris entre els homes i les dones, les historiadores Aina Serrano i Joana M. Escartín²⁹⁹ varen elaborar el següent quadre de salaris de la fàbrica *Mayol S.A.*, que mostra clarament aquesta desigualtat que es donava entre sexes a l'hora de cobrar:

Anys	Homes	Dones
1939	8,17	4,03
1940	5,04	2,35
1941	9,73	3,52
1942	12,39	4,55
1943	9,14	3,65
1944	7,58	3,95
1945	14,28	6,17
1946	13,42	9,36
1947	11,23	7,31
1948	14,64	9,51
1949	16,38	9,74
1940	17,18	11,33

Quadre 11

Joan Castanyer anomena també la importància del capital dels emigrants a França i Amèrica en la modernització de la indústria sollerica; aquesta relació seguirà des de finals del segle XIX a mitjans del anys cinquanta del segle XX. Gràcies en aquesta inversió, es va poder modernitzar la maquinària. Després de 1945 l'aportació del capital emigrant va anar minvant per "*...la alteración de los circuitos de los emigrantes...*". Els capitals es desviaren així cap al món turístic, però no serà fins ben entrada la dècada dels cinquanta quan començarà a donar els seus fruits.

²⁹⁹ ESCARTÍN, Joana M./ SERRANO, Aina, "La dona i el món de la fàbrica a Mallorca", dins *Dones a les Illes: Treball, esplai i ensenyament (1895-1945)*, Palma, Govern Balear-Conselleria de Presidència, 1997, pàg. 13-32.

A més de les nombroses fàbriques de teixits, també hi va haver fàbriques especialitzades amb altres productes, com les d'adobament de pells de Can Cremat (dirigida per Ramon Casanovas i Sebastià Nadal i que va reobrir-se l'any 1937), de xocolata, de gasosa, de lleixiu i sabó, de rajoles, guixeres, teules, de productes derivats del porc, de licors, etc.

6.2.3.- L'empresa *El Gas S.A.*

La guerra i la postguerra varen afectar també a la fàbrica El Gas, ja que hi va haver dificultats per aconseguir les matèries primeres, com el carbó. Però les solucions que s'aportaren no donaven suficient energia. Es va decidir retornar a l'ús del carbó, però amb més restriccions (sobretot les hores del vespre i durant els mesos d'estiu). El problema de la carència de combustible va ser tan gros que fins i tot hi va haver un moment en que tan sols pogueren subministrar gas per a cuinar, cenyint-se a unes determinades hores del dia³⁰⁰. L'any 1949, es va decidir emprar gasògen de llenya i fuel, que era més rentable que el gas. El control estatal es va fer palès també a *El Gas*, ja que en els primers anys de la postguerra en va establir les tarifes.

Pel que fa a la producció de gas, durant la Guerra aquesta s'incrementà arribant a un màxim històric l'any 1940³⁰¹. Durant la postguerra, el baix rendiment del carbó i les restriccions d'aquesta matèria que va sofrir la companyia, varen provocar un fort descens de la producció que va arribar al punt més baix l'any 1945. Aquest mateix any, l'augment de la quota de carbó assignada a l'empresa, més la utilització d'un gasògen perfeccionat i la normalització del subministrament de combustible i carburant donà la possibilitat de construir un gas amb més cos i normalitzar el servei de distribució a la gent de Sóller.

Durant la República els treballadors de "El Gas" havien aconseguit constituir una mena d'organització obrera, desapareguda tot just començà la Guerra. Va ser el mateix moment en que hagueren d'incorporar-se a files molts treballadors de l'empresa. Les places vacants durant la guerra foren ocupades amb personal interí,

---

³⁰⁰ PÉREZ [107].

³⁰¹ Ibid., pàg 28.

procedent de la Península i sovint inexpert ³⁰². Cap a l'any quaranta les places que havien quedat vacants foren cobertes definitivament a partir d'un concurs.

La companyia també va posar en pràctica els dies de prestació personal o treball gratuït, bé descomptant el quatre per cent de la jornada laboral bé treballant més hores gratuïtament per l'empresa. D'altra banda el 30 de novembre de 1939 es va crear el Sindicat Vertical de Gas i Electricitat.

El salaris s'incrementaren entre un 20 i un 30% entre 1938 i 1941. Finalment l'any 1946 com a resposta a la *Reglamentación Nacional del Trabajo en las industrias de producción, transformación y distribución de Energía Eléctrica* es creà una comissió que establia l'esglaió laboral, adscriuint cada un dels treballadors a l'escaló que li pertocava i assignant-li un salari, antiguitat i plus de carestia de vida que li pertocava, amb un increment del deu per cent³⁰³.

6.2.4.- El Ferrocarril de Sóller.

Menció a part necessita l'estudi de l'empresa *Ferrocarril de Sóller*. Les restriccions d'energia elèctrica que li tocaren viure al Ferrocarril de Sóller durant el període 1936-50 varen ser importants. Davant aquesta problemàtica la Junta va decidir suspendre alguns horaris de tren. El tren de les dotze del migdia, que feia el trajecte Palma-Sóller, va ser substituït per un tramvia que sortia a les deu del matí de Sóller cap a Palma subministrant-se a partir d'unes bateries Tudor carregades en hores de producció elèctrica³⁰⁴. La repressió també va afectar als treballadors de l'empresa (tant de Sóller, com de Bunyola o Palma), ja que eren molts els afiliats a les diferents associacions obreres que hi havia; del 100 empleats 13 foren acomiadats, 7 desaparegueren i 4 foren sancionats³⁰⁵.

Les autoritats militars varen decidir que les vies del tramvia que arribaven fins a la Base Militar, fossin utilitzades per facilitar l'accés amb tramvia al personal de l'estació

---

³⁰² Ibid., pàg. 89.

³⁰³ Ibid., pàg 90.

³⁰⁴ MARISTANY, M./ MIGUEL, J., *Prodigioso Tren de Sóller*, Barcelona, Reserva Anticipada ediciones, 1997.

³⁰⁵ CAÑELLAS [110] Pàg. 151.

naval. S'aprofitaren les vies també per carregar material bèl·lic al Port amb trens nocturns, des d'un polvorí prop de l'aturada del ferrocarril a Santa Maria fins a Sóller. Tot aquest armament estava destinat als submarins italians que fondejaven el Port de Sóller.³⁰⁶

Aquesta mesura fou favorable a l'empresa, ja que va augmentar el trànsit de passatgers i mercaderies (entre 1936 i 1940 el seu nombre es va duplicar). L'any 1938 es va establir una tarifa rebaixada pels mariners, soldats i falangistes en el trajecte de Sóller al Port.

Degut a les restriccions de benzina que va patir l'empresa, no es va poder utilitzar com calia el cotxe-torre. Aquesta mena de vehicle era utilitzat per l'empresa destinant-lo a mantenir les línies elèctriques en bon estat. Això es va solucionar amb la invenció del famós Cotxet, ideat per Climent Hernández³⁰⁷, de gran utilitat per a dur a terme reparacions a la via i la catenaria, a un preu més baix que el cotxe-torre.

La dificultat d'aconseguir peces i materials de recanvi va afectar molt a l'empresa. El Ferrocarril va intentar adoptar totes les estratègies possibles per tal d'afrontar la situació que es vivia. A més el context internacional va agreujar l'estat de la companyia, tant per la manca de combustible com d'electricitat. Es va haver d'utilitzar el tramvia per fer viatges a Palma i transportar les mercaderies els vespres i variar els horaris per tenir disponibilitat d'energia³⁰⁸. Tant el tràfic de passatgers com el de mercaderies va baixar respecte als màxims assolits durant la guerra civil. Fins els anys cinquanta el turisme no va tornar a ser important per l'empresa. Com a nota curiosa podem dir que durant la Guerra a causa de les restriccions de benzina, la camioneta que transportava el peix des del Port a Sóller va haver de ser substituïda per un vagó tancat que s'enganxava al tramvia.

Pel que fa a la situació econòmica, durant la guerra el balanç general de l'empresa va ser bastant baix i els dividendes varen ser inexistents. A partir de 1940 es varen pagar juntes les accions dels anys 1936-40 amb un preu de 35 ptes/acció i es donà un balanç general de 160.842 pessetes. La situació va continuar essent irregular fins

---

³⁰⁶ Ibid.

³⁰⁷ BERNAT [297].

³⁰⁸ CAÑELLAS [110], pàg. 157.

a finals de la dècada dels quaranta³⁰⁹, els beneficis es varen moure entre les 7 i les 34 ptes./acció.

Anys	Actiu	Passiu	Balanç General	Núm. Viatgers tren	Núm. Viatgers tramvia	Núm. Viatgers total
1936	478.618	470.021	8.597	180.134	276.713	456.847
1937	535.191	482.466	52.725	223.339	388.525	611.864
1938	599.493	497.582	101.911	266.163	482.308	748.471
1939	737.184	602.500	134.684	320.509	505.719	826.228
1940	834.972	674.130	160.842	365.878	638.360	1.004.238
1941	913.980	788.166	125.814	337.222	439.776	776.998
1942	1.097.494	876.780	220.714	368.824	553.249	922.073
1943	999.244	966.287	32.957	284.095	614.012	898.107
1944	1.019.015	1.008.405	10.610	261.932	615.382	877.314
1945	1.433.723	1.339.947	93.776	295.503	573.086	868.589
1946	1.759.178	1.674.592	84.586	359.432	548.271	907.703
1947	2.365.584	2.235.042	130.542	357.252	539.892	897.144
1948	2.567.293	2.458.739	108.554	360.728	513.961	874.689
1949	2.626.701	2.519.602	107.099	340.119	533.373	873.492
1950	3.191.197	3.067.932	123.265	329.856	533.584	863.440

Quadre 12 (font: CAÑELLAS SERRANO, Nicolau S., *El ferrocarril a Mallorca. La via del progrés*, Palma, edicions Documenta Balear, 2001.)

6.2.5.- El sector primari i els seus problemes.

La intervenció per part del règim franquista sobre les produccions, els preus i la distribució va ser molt forta en el sector agrícola. Es volia arribar a l'autoabastiment alimentari de la població i per aquest motiu varen posar en pràctica una política que potencies la producció de cereals panificables. S'establiren unes mesures que tenien la missió de proporcionar als productors, a través de quotes oficials i a preus subvencionats, llavors, adobaments i utilatge. L'any 1937 es va crear el *Servicio Nacional del Trigo*. Tenia el monopoli legal de la compra i de la distribució de tot el blat comercialitzat a un preu establert per les autoritats.

³⁰⁹ Ibid., pàg. 642.

Els agricultors sollerics, es trobaven organitzats al voltant del *Sindicato Agrícola Católico de San Bartolomé*, que es va mostrar partidari del nou règim fent diversos donatius per l'exèrcit; en foren presidents Bartomeu Coll Rullan i Bartomeu Colom Ferrà. Així i tot es va resistir a integrar-se als sindicats falangistes, cosa que va succeir l'any 1942 quan es va integrar a la *Hermanidad Sindical de Labradores de Sóller*, adscrita a la *Organización Nacional Sindical*. Durant la guerra i la postguerra l'agricultura sollerica va patir una gran mancança d'abonaments. Els cultius d'aquell moment eren l'oliva, la taronja, la llimona, l'ametlla, els llegums, la tomàtiga, l'albergínia, aquests darrers productes es cultivaven als horts del Camp de sa Mar, l'Horta, Son Puça i ses Argiles.

Pel que fa als cítrics, la majoria es consumien a Palma i en menor mesura a la resta de l'Illa. Les exportacions de taronja a França van començar a minvar a partir dels anys quaranta; havien deixat de ser rentables a causa d'una comunicació lenta, a més els molls del Port varen passar a ser militars, dificultant el tradicional contacte entre Sóller i el continent. A més a més, en aquell moment els valencians tenien una producció bastant elevada. Eren temps difícils, per això s'aprofitava fins i tot les taronges que queien a terra.

La superfície de l'olivar era extensa. Segons un estudi sobre la producció de conreu d'oliva que data de 1935-1941, de 905 olivars que figuraven a l'amillament 637 eren de superfície inferior a 1Ha., 214 tenien d'1 a 5 Ha., 28 de 5 a 10 Ha. i 36 que tenien de 10 a 30 Ha. Una vegada que es collien les olives s'elaborava l'oli a una tafona particular o bé a una de les quatre tafones que hi havia a Sóller (Can Det, Can Mart de l'Horta, Can Repic i la Tafona Cooperativa de Sóller). Quan s'anava a recollir l'oli tan sols es podia retirar una quota determinada de litres per persona. La resta se la quedava la tafona. D'aquesta manera el Govern comprava l'oli a un preu base quedant a disposició de la Fiscalia de Taxes. Si es donava el cas que el rendiment fos més elevat, el client podia endur-se'n aquell oli excedent i no deixar-lo pel Govern, així aquest sobrant, gràcies als ulls grossos que havia fet el tafoner, servia per a canviar amb farina, per exemple. Així si hi havia una bona anyada i el productor tenia excedent, aquest s'utilitzava per canviar amb altres productes o vendre-ho al mercat

negre. La producció estava molt controlada, l'oli d'oliva, el sabó i els lubricants foren intervinguts i passaven a mans de l'Estat.

Les dones al camp tenien la tasca de collidores i els homes realitzaven altres tasques (les que implicaven fer un esforç físic més gros), com collir l'oliva verda enfilant-se damunt els arbres, podar-los, etc. També hi havia persones que es llogaven per dies³¹⁰. Molts infants menors de 12 anys, que venien de famílies humils havien de treballar de collidors i d'espigolar per poder dur menjar a casa seva. La majoria de vegades ho feien a canvi d'una petita quantitat d'oli, que després podia servir per bescanviar amb altres productes.

La ramaderia l'any 1935, no era un sector molt important, ja que tan sols hi havia quatre vaqueries, que produïen únicament pel consum interior. Els propietaris d'aquestes s'encarregaven de la producció i distribució de la llet i els seus derivats, a més, com tota producció alimentària, els productes làctics foren molt controlats durant el període 1936-52.

No hem d'oblidar que per a tenir controlada la producció del camp va ser obligatori emplenar els fulls de declaracions jurades. L'Ajuntament era l'encarregat de recollir totes aquestes dades. En les declaracions jurades del 1941 demanaven els arrendataris d'una finca, propietaris, llavors de cereals, llegums, abonaments, etc. Les dades que volien recollir en les declaracions jurades principalment eren: els noms, llinatges, el nom de la finca, la superfície cultivada (alguns ho especifiquen, però la majoria no ho defineix), la quantitat recol·lectada i la reserva pel seu consum, i finalment el que es reservaven per a llavor. També els ramaders hagueren de declarar la quantitat de porcs que tenien. D'altra banda era necessari demanar permisos per a moldre qualsevol producte agrícola a un molí, fos blat, faves, etc. La sol·licitud de permisos es feia a l'Ajuntament.

L'activitat pesquera va estar molt restringida durant la guerra, ja que el mar no es considerava segur. Fins l'any 1939 els pescadors de barques petites sols tenien permís per pescar a no menys de 200 metres de la costa i des de la sortida a la posta del sol. Durant els anys quaranta la pesca va estar molt controlada degut al règim d'autarquia que vivia l'Estat.

---

³¹⁰ BERNAT JOY, Catalina, *El primer franquisme a Sóller*, treball inèdit, UIB, 1998.

Pel que fa al comerç Durant els anys de la guerra civil, no s'importen ni exporten mercaderies de l'exterior. Entre 1937 i 1940 no es dona pràcticament comerç ni exterior ni amb altres ports de l'estat. Sols tràfic de badia amb ports mallorquins com Portocolom, Cala Tuent, Alcúdia o Palma.

Els productes que entraren eren productes relacionats amb la construcció (ciment, pedres, carbons, etc.) i aliments bàsics.

Pel que fa a les mercaderies que sortiren de la localitat, foren bàsicament alguns productes elaborats a la localitat (ciment, espart, fusta en rotlle) i alguns aliments dels quals hi havia excedents (com garroves o les llimones).

6.3.- Aspectes culturals i socials.

6.3.1.- La solidaritat durant la guerra. L'ajuda social.

En aquells anys, fou important l'ajut que es va oferir a aquelles poblacions que havien patit les conseqüències de la Guerra de manera més directe. Estam parlant d'ajudes a Manacor (enviant-hi queviures, carn, ous, saïm, oli, etc.), a Eivissa i Formentera (conserves de tota classe, xocolata, embotits...) i a Barcelona i Menorca (aportant una quantitat a la subscripció que s'havia obert)³¹¹. També s'oferiren ajudes als combatents sollerics que estaven en el front; concretament la Secció Femenina va contribuir organitzant una funció benèfica per a ajudar-los³¹².

Es varen obrir moltes subscripcions per pagar les despeses que no podia fer front l'Estat o l'Ajuntament. Així s'animava a la gent a fer uns donatius setmanals, mensuals, per cobrir les despeses de les milícies ciutadanes, a favor de les cuines econòmiques, per garantir la defensa del Port, per pagar l'atur obrer, etc. A més es va obligar la donació d'or i joies a l'Estat. Es varen fer càrrec de recollir totes aquestes quantitats tan l'Ajuntament (a través de diferents comissions) com Falange Espanyola o la Secció Femenina; a canvi es concedia una creu de ferro com a distintiu.

---

³¹¹ AMS Secció 1 Govern Municipal, 1.5.1 Bans i Anuncis. Lligall 369.

³¹² AMS Secció 1 Govern Municipal, 1.5.1 Bans i Anuncis. Lligall 368.

D'altra banda hem de mencionar la creació de les Cuines Econòmiques amb l'objectiu que els més necessitats hi poguessin anar a menjar, l'obligació d'utilitzar el castellà per ordre del Governador Civil, la censura existent pel que feia a tot allò que anava en contra del Règim, etc.

Durant el període bèl·lic totes aquelles persones que treballaven en les fàbriques i tenien un familiar directe al front (pare, germà, fill o marit) tenien dret a cobrar el *Subsidio Combatiente*; les empreses havien de remetre a les autoritats una relació d'aquelles persones que cobraven el subsidi amb totes les dades possibles (nom i llinatges dels afectats, parentiu, sou i observacions). Així, per exemple, a la fàbrica Frontera y Puig en una carta del 24-09-1938, el personal que gaudia del subsidi eren Antònia Pizà Palou, Coloma Cifre Visconti, Catalina Ramis Arbona i Joana Beltran Marí, que tenien els seus marits i fills com a combatents, i cobraven a escarada un jornal de 4'50 pts³¹³.

Els ingressos d'aquestes ajudes es recaptaven amb la venda de tiquets, el *Día sin Postre*, el *Plato Único*, per hores extraordinàries dels treballadors del Ferrocarril i una part de la recaptació d'impostos. Per exemple l'agost de 1938 es varen recaptar 396.387,14 pessetes. Una vegada acabada la guerra els obrers sollerics que havien lluitat al front varen poder reincorporar-se als seus llocs de feina. No podem oblidar però, qui hi hagué que allargaren el servei militar una vegada acabat el conflicte.

6.3.2.- L'educació.

La política que va posar en pràctica el Règim franquista en educació i cultura al llarg dels anys de la postguerra tingué com a objectiu anular el model educatiu republicà, reformista i modernitzador de l'Estat. Calia transmetre als nins i nines la ideologia del nou Estat i sens dubte l'escola fou el mitjà que ho va fer possible. Tant els llibres de text com l'exigència d'una determinada conducta foren les pautes que conduïren als infants a l'acceptació exaltada dels valors tradicionals, patris i cristians, rebent el nom de Nacionalcatolicisme. L'Església i la Falange tenien el control absolut de la vida cultural i educativa de l'Estat. Hem de parlar d'un retorn als valors

---

³¹³ AMS Secció 5 Beneficència, 5.3.1.1, Subsidi al Combatent. Lligall 614.

tradicionals i religiosos de la societat espanyola. La formació religiosa tenia un paper molt important dins l'escola franquista

Una vegada Mallorca va ser controlada pels rebels, es varen posar en marxa la *Comisión Provincial de Primera Enseñanza*, la *Jefatura Provincial de Primera Enseñanza* i la *Comisaría General de Enseñanza Secundaria, Media y Profesional*. Aquests tres organismes, que eren nous, depenien del Govern Civil i tenien la funció de dirigir tota l'activitat docent. Mallorca va estar sotmesa a la mateixa reforma educativa que la resta de l'Estat espanyol. A les escoles es va prohibir l'ensenyament de la llengua i la cultura catalana. L'educació va quedar bàsicament en mans de les Ordres religioses orientades a l'ensenyament, molt afavorides per part de l'Estat (en relació a la inversió de pressupost estatals) restant totalment desateses les escoles públiques. D'altra banda aquesta divisió dels centres escolars provocava enormes diferències classistes, ja que les escoles privades eren de pagament.

En l'ensenyament tenien molta importància la formació religiosa i la formació patriòtica, en aquesta el primer que s'ensenyava era que *“España es una unidad de Destino en lo Universal. Esta Unidad radica que a pesar de estar formada por varios pueblos, estos se hallan unidos por un Destino Común”*.

També es potenciaren els distints símbols de l'Estat:

- L'escut, compostat per les representacions dels escuts de Castella, Lleó, Navarra i Catalunya. L'àguila imperial amb corona, la llegenda *Una, Grande y Libre* i el *Yugo* i les *Flechas*. Aquest escut volia representar la idea de que el nou règim era una continuació de l'Espanya dels Reis Catòlics.
- La bandera “nacional” (vermella i “gualda”, amb l'escut franquista al centre) i les banderes de Falange (vermella i negra, amb el *Yugo* i les *Flechas*) i la dels Requetés (blanca amb la creu de Sant Andreu).
- Els himnes (la Marxa Reial i especialment l'himne de FE, el “Cara al Sol”), els “crits rituals” (*¡Arriba España!*, *¡España, Una, Grande y Libre!*, *¡Viva Franco!*, etc.) i la salutació oficial (el braç dret alçat cap a dalt amb la ma estesa).
- El culte als dos personatges més importants del règim: Francisco Franco, cap d'Estat i *Generalísimo* de l'exèrcit i Jose Antonio Primo de Rivera, fundador de FE i

mort l'any 1936 a la zona republicana. També és va potenciar el culte als morts del bàndol guanyador de la guerra civil.

El nou govern va canviar les festes escolars, l'any 1937 les festes locals establertes pel *Consejo Local de Primera Enseñanza* eren el 12 d'octubre (Santa Teresa), 1 de novembre (Tots Sants), 20 de gener (San Sebastià), 7 de febrer (Sant Tomàs d'Aquino), 3 de maig (Invenció de la Santa Creu), Segon dilluns i dimarts de maig (Fires i Festes de maig) i 24 de juny (Sant Joan)³¹⁴. A part d'aquestes es també els alumnes tenien les festes “*nacionals*”, com el 19 de juliol o el 20 de novembre.

Molts de llibres de text foren retirats de les escoles per autors considerats “contraris al règim”, l'any 1937 alguns dels llibres que foren retirats per orde del ministeri foren entre d'altres: *El cielo, la tierra y el hombre. Geografía* de Gloria Giner de los Ríos, *Método de lectura. Primer año de lectura* de Ángel Llorca, *Historia de España* de Gerardo Rodríguez o *Emoción y cultura* de José Briones³¹⁵.

La construcció de les primeres escoles públiques a Sóller la podem datar cap als anys 1928-29³¹⁶. Tot i això durant la República s'aixecaren bona part de les escoles de Sóller. Així el règim franquista va aprofitar la infraestructura educativa que hi havia. A més de les escoles Nacionals hi havia una sèrie d'escoles privades que estaven dirigides per congregacions religioses. Així tenim als Missioners dels Sagrats Cors, les monges Escolàpies i les Germanes de la Caritat. També hi havia unes quantes escoles particulars, a mode d'acadèmies. Les escoles religioses, públiques i privades de la Vall durant la postguerra eren:

1. Escoles Religioses:

- El Col·legi dels Missioners dels Sagrats Cors (*Es Convent*): Cap a l'any 1940 es varen unificar el col·legi Municipal, instal·lat en el carrer de Cetre, i el col·legi dels Sagrats Cors, situat en el Convent³¹⁷. A partir d'aquest moment començaren a

---

³¹⁴ Arxiu de Josep A. Morey González.

³¹⁵ Setmanari *Sóller*, 25-08-1938.

³¹⁶ Suplement del Setmanari *Sóller*, *Número del Centenari 1885-1985*, pàg. 36.

³¹⁷ Suplement del Setmanari *Sóller*, *Bodas de Diamante 1885- 1960*, pàg. 112.

impartir l'ensenyament primari amb diversos graus, el Batxillerat i Comerç. Cal destacar el treball fet pel Pare Josep Verd i Damià Canals. Els col·legi era exclusivament masculí. Publicaren el butlletí "*Ecos de mi Colegio*".

- Les Germanes de Sant Vicenç de Paül: durant els anys de la guerra i els primers anys de la dècada dels quaranta es varen mantenir les escoles de pàrvuls. L'any 1949 inauguraren el col·legi per a nines: pàrvules i majors, situat en el pis de dalt de l'antiga escola de pàrvuls annexa al convent del carrer de la Rectoria. Al seu començament tan sols funcionaven dues seccions³¹⁸. L'escola de nines fou cursada per un grup de solterics que demanaven una escola per les nines amb menys recursos econòmics.

- La Comunitat de Germans de les Escoles Cristianes (*La Salle*): oferien als seus alumnes cinc graus d'ensenyament primari i estudis mercantils. L'any 1938 abandonaren la Vall.

- Sant Felip Neri: creada l'escola l'any 1950 a l'Alqueria del Comte. En primer lloc tingueren una escola unitària i posteriorment es creà l'escola graduada, arribant a preparar batxillers i comptables. Tant el Pare Gabriel Colom, com el Pare Francesc Oliver, com el Pare Miquel Pons, s'encarregaren de l'ensenyament.

- Les Escolàpies: Impartien classes de Primera Ensenyança (dividida en tres graus més la secció de pàrvuls i classes de pintura, dibuix, repujat, etc.) i Segona Ensenyança (ingrés més 1er, 2on i 3er de Batxiller ampliant els coneixements amb classes de Comerç: amb *Tenidoria*, *Mecanografia*, *Taquigrafia* i *Idiomes*. També podien accedir al títol de musical. Una vegada que les al·lotes acabaven els seus estudis s'integraven, les que volien, dins l'associació d'exalumnes. Cada any amb motiu de la celebració de Sant Josep de Calasanz, celebraven la festivitat del seu patró tant alumnes com antics alumnes.

2. Escoles Públiques:

- Es Fossaret: fou la primera escola graduada (de nins) de Sóller l'any 1926. Durant els anys de la República va estar molt ben equipada amb un laboratori, biblioteca,

---

³¹⁸ Setmanari *Sóller*, 26-01-1946.

cantina escolar, màquines d'escriure, esferes, etc. Durant el franquisme, va heretar tots els estris. Segons Julià Cànoves l'explicació a aquesta abundància, la trobam en el fet que abans del Moviment hi havia dues escoles graduades i en una d'elles hi havia un mestre que coneixia el director General de Primera Ensenyança, d'aquesta manera tot allò que necessitava ho aconseguia. Sens dubte, quan amb el règim franquista s'unificaren les dues escoles gaudiren d'un material que altres escoles Nacionals no tenien. Organitzà colònies escolars. L'alumnat estava format per nins. Els mestres del Fossaret varen ser: Joan Bautista Mayol Canals, Josep Guasp Espina, Antoni Brazales Oliver, Julià Cànoves Vidal i Clementina Riutort, encarregada dels pàrvuls³¹⁹. Durant alguns anys de la postguerra en fou director Julià Cànoves Vidal. Als anys de la postguerra s'hi incorporà Vicenç Moratal, el qual havia estat depurat per tenir ideologia republicana. A banda dels ensenyaments primaris s'oferia la possibilitat d'unes classes complementàries i gratuïtes pels alumnes més avançats de l'escola, impartint els cursos de: *Teneduria* de llibres, Càlcul Mercantil, Cal·ligrafia i Mecanografia. S'impartien les lliçons tots els dies de la setmana .

- L'escola Graduada des Cellers: on hi anaven nines. En varen ser mestres Josefa Sampol, Nativitat Vagà, Elena Velón i Guillermina Tejedó Torres³²⁰.

- Ses Marjades: L'any 1931 ja tenia dues unitats. El prevere d. Bernat Pujol i Maria Unicecí Salamanca, hi impartiren la docència³²¹. Hi anaven nins, nines i pàrvuls.

- Escola de Biniaraix: escola de nins i nines, en va ser mestre Pere Terrassa Canyelles³²². A banda de primera ensenyança s'impartiren classes nocturnes per a adults. El nombre d'alumnes que tenia l'escola cap el març de 1940 era de 29.

- Escola de l'Alqueria des Comte: escola per nines, en va ser mestra Esperança Martín³²³.

- Escola de l'Horta: per a nins i nines, amb Bartomeu Suau com a professor³²⁴.

---

³¹⁹ AMS Secció 14 Instrucció Pública, 14.1.1 Actes Consell Local de Primera Ensenyança, lligall 221.

³²⁰ Ibid.

³²¹ Ibid.

³²² Ibid.

³²³ Ibid.

³²⁴ Ibid.

- Escola del Port: A pesar de l'ocupació de l'edifici que s'havia de destinar a l'escola, als anys quaranta la zona del Port va comptar amb un centre educatiu. Més petit que el que s'havia projectat. Primer i provisionalment es traslladà a una casa situada a la cantonada dels carrers Marina i Jaume Torrens, després durant la guerra els alumnes es varen passar a l'escola de l'Horta. L'escola del Port es va anomenar *Escuela Nacional de Orientación Marítimo Pesquera*. N'era el mestre Pere Cerdà Valenzuela³²⁵.

3. Escoles privades o particulars:

- Escola *Vall de Sóller*: escola particular d'ensenyament elemental dirigida per Magdalena Coll, situada al carrer de Sant Jaume. El seu programa d'estudi consistia amb el Mètode Montessori per a pàrvuls, primària elemental i superior, Comptabilitat, Sastreria, Labors, Ensenyament Domèstic, Música, Espanyol, Francès, Anglès.

- Escola de nines de la Sra. Rullan, situada a l'Avinguda d'Astúries.

- Escola de nines de la Sra. Mas, situada al carrer General Goded.

- *Clase de contabilidad i ampliación de Primera Enseñanza*: a càrrec de Joan Cirer, al carrer Fortuny núm. 7³²⁶.

- Creació d'una acadèmia mercantil (anteriorment ja n'hi havia hagut una a Sóller, però va morir el propietari: Salvador Elies Capellas), situada al carrer de la Mare de Déu de Bon Any. Es podria aprendre Comptabilitat i Càlcul mercantil. Els horaris de classe eren de 19'30h a 21'00h perquè poguessin ésser compatibles amb l'horari laborable de tallers i oficines Sóller³²⁷.

- *Academia de Corte Sistema Martí*: dirigida per Paquita Pastor Canals, en funcionament d'ença de 1941. Ubicada al carrer d'en Reial. Tenia el següent horari: de 15h a 18h i de 19h a 21h³²⁸.

---

³²⁵ Ibid.

³²⁶ Setmanari *Sóller*, 01-07-1939.

³²⁷ Ibid., 07-09-1940.

³²⁸ Ibid., 05-07-1941.

- Al Convent es va organitzar durant dos mesos (de dia 15 de juliol a 15 de setembre) un curset de Dibuix Industrial per a mecànics, ferrers, fusters, manobres, ebenistes, etc. La classe era diària de 19h a 20'30h. pagaven una quota mensual de 10 pts.
- *Academia de Corte*: inaugurada per Margalida Martí el mes de març de 1946. Es donaven classes diàriament de 15h a 18h i de 19h a 21h, podent també anar a hores convingudes amb la mestra. Situada en el carrer Cristòfol Pizà³²⁹.
- *Escuela Municipal de Corte y Confección*: subvencionada per l'Ajuntament, instal·lada en els Jardins de la Milagrosa, al carrer Moragues. Dirigida per Margalida Campins. Hi podien anar totes les al·lotes de manera gratuïta cada dia de 19'30h a 21h³³⁰.

Les escoles varen patir una manca de recursos materials important. Les males condicions dels edificis en alguns casos era bastant preocupant: *"Pongo en conocimiento que la Bandera Nacional de esta Escuela está por completo decolorada, un water y un lavabo rotos, el sillón inservible por faltarle la rejilla y el reloj de pared que no funciona. Faltan además cinco bombillas en la Escuela y todas las de la casa-habitación..."*³³¹. Però no va ésser un cas excepcional el de Ses Marjades, concretament a l'escola del Port el mestre Pere Cerdà Valenzuela es queixava de la manca de cadires existents; que no bastaven pels infants nous que s'havien matriculat. A tot això hem de dir que l'Ajuntament es mobilitzà en alguna ocasió per tal d'arreglar aquells desperfectes existents en algunes escoles³³².

Davant aquesta situació tan precària l'any 1943 s'intenten demanar ajudes al Consell Provincial de Primera Ensenyança per poder construir o bé llogar algun local adient per a l'ensenyament, però desistiren de fer la petició davant la mala situació econòmica que vivia el Govern³³³.

---

³²⁹ Ibid., 02-03-1946.

³³⁰ Ibid., 15-10-1949.

³³¹ AMS Secció 14 Instrucció Pública, 14.1.1 Actes del Consell Local de Primera Ensenyança. Lligall 221.

³³² Ibid.

³³³ Ibid.

El 15 d'octubre de 1940 es va constituir la nova Junta Local de Primera Ensenyança. La seva tasca no va ser molt profitosa, reunint-se amb poca freqüència. La formaven el batle i una representació consistorial, religiosa, de mestres, de la sanitat, del *Frente de Juventudes* i la Secció Femenina, i un pare i mare de família amb infants matriculats en escola Nacional, elegit per l'Associació Local de Pares de Família. D'entre la tasca que dugué a terme podem destacar l'elaboració d'un censos escolars per tal que els mestres poguessin controlar quins eren els nins que deixaven d'estar escolaritzats. Es proposà completar aquest cens amb els infants de 6 a 8 anys. També s'acordà que a partir de la data, del 4 de desembre de 1941, tots els infants en matricular-se calia que passessin una revisió metge, afectant tant a escoles Nacionals com Privades. El 14 de setembre de 1942 el C.L.P.E. acordà que els tres metges titulars de l'Ajuntament fessin una visita sanitària a totes les escoles nacionals durant la primera setmana escolar. Aquells que no fossin visitats haurien d'aconseguir el certificat mèdic abans d'ingressar a l'escola, condició indispensable per a ser admesos. El 29 de setembre de 1947 s'establia l'horari que havien de seguir les escoles, durant l'hivern: de 9h a 12h i de 14h a 16h i en primavera: de 8'30h a 11'30h i de 14h a 16h.

L'Ajuntament per tal d'animar als al·lots que anessin a escola i tinguessin un bon comportament iniciaren una política de repartiment de premis, és a dir, donaven a cada una de les escoles una quantitat de diners i aquestes compraven material escolar i llibres premiant a aquells més aplicats, de millor comportament, assistència i higiene.

El motiu que provocà l'absència de molts d'infants a les escoles fou la mala situació econòmica dels pares. A començament d'any hi havia infants que estaven ocupats en les tasques de la recol·lecció de l'oliva, i al voltant de març i abril es dedicaven a l'agricultura. Es donaven casos en que els pares col·loquessin els seus fills des de les edats de deu a catorze anys treballant en serveis domèstics o en empreses particulars. Per tal de frenar-ho l'Ajuntament decidí esbrinar a Col·locació Obrera quins infants estaven treballant i donar permís d'actuar als agents de l'orde públic perquè durant hores de classes no hi hagués infants perduts pels carrers,

prenent nota dels nom dels pares i dels infants³³⁴. Això afavoria l'analfabetisme de la població, l'any 1940 hi havia 3.860 homes i 3.949 dones analfabets (en total 7.809 persones de 10.586. El 73,76 %, una dada molt alta)³³⁵. Sembla que cap a l'any 1947 l'índex d'assistència a l'escola va anar pujant i es va situar en un 80%.

Les escoles una vegada que començaven el curs en la cerimònia de començament havien de fer missa amb l'assistència de les Autoritats locals, Llicenciats, professors i alumnes. En el cas de les escoles privades aquestes misses es feien a l'església del centre. Els mestres de Sóller com tots els d'arreu de l'Estat espanyol, varen estar subjectes a un enorme control. Tenien l'obligació de residir en les localitats on estaven ubicades les seves escoles, d'on no podien partir sense una autorització legal. En aquells casos que el mestre desitgés partir uns dies de Sóller havia d'adreçar-se a la Junta Local de Primera Ensenyança. Estaven obligats a assistir a la missa escolar tots els diumenges i els demás dies que ho obligués el calendari cristià.

Els sous que cobraven els mestres eren molt baixos i per aquest motiu havien de donar classes particulars a casa seva. De fet, era molt popular la frase "passes més fam que un mestre d'escola".

Pel que feia a les classes, aquestes s'havien de fer en castellà obligatòriament, i tan sols en moments molt puntuals es parlava mallorquí. El Govern exigia que totes les escoles tinguessin organitzat el *Frente de Juventudes*. Però aquesta llei no va arribar-se a complir mai del tot, exceptuant el cas del Convent.

Pel que fa als estudis superiors, el març de 1939 es va constituir la delegació local del *Sindicato de Estudiantes Universitarios* (SEU). El delegat local fou Josep Morell Colom i la es va establir a l'antic local de FE a la plaça d'Espanya. Tenia uns setanta afiliats i es va dotar d'una biblioteca³³⁶.

No podem deixar d'esmentar la fundació a Sóller d'una delegació de l'*Aliança Francesa de Balears* l'any 1950. L'acollida que va tenir a Sóller va ser molt bona, ja

---

³³⁴ Ibid.

³³⁵ AMS, Secció 12 Estadística, 12.1 Padrons de veïnats: habitants i censos electorals, lligalls 2942-2970.

³³⁶ Setmanari *Sóller*, 04-03-1939.

que la llengua francesa formava part de la vida quotidiana del poble. No hem d'oblidar que els Cursos de francès ja s'havien posat en marxa feia molts d'anys pel prevere mossèn Jeroni Pons, continuant la seva tasca Catalina Estades i Maria Mayol amb el Foment de Cultura de la Dona. Els cursos en el moment d'aquesta fundació estaven dirigits per Maria Messeguer Arbona rebent la col·laboració dels professors Magdalena Lizana Alcover i Joan Estades Ensenyat.

Els cursos tenien la mateixa validesa que els dels centres oficials francesos, rebent la nota de qualificació dels exàmens escrits pel professorat de l'Institut Francès de Barcelona. Els alumnes matriculats eren uns seixanta, repartits en tres seccions o graus. Cal dir que com a les escoles de Primera Ensenyança es donaven premis anuals als alumnes que havien destacat per la seva aplicació, obsequiant-los amb llibres publicats en llengua francesa. Els cursos s'impartiren al mateix local de la Delegació, primer al C. P. Victòria i després al carrer Moragues núm. 19, on també hi havia una biblioteca formada per obres i revistes en francès.

6.3.3.- La vida quotidiana.

La vida quotidiana al poble va sofrir alguns canvis durant la guerra i la postguerra. Els sollerics van haver de conviure els primers anys de la guerra amb les alertes de bombardeig, les caresties, etc. Es varen canviar els noms de carrer, aquells que tenien nom que recordaven al règim republicà, així varen quedar:

Nom Antic	Nom Canviat
C/ de la República	C/ General Franco
C/ Pi i Maragall	C/ Joan Marqués Arbona
C/ de la Igualdad	C/ Pau Noguera
C/ Pablo Iglesias	C/ Bauzà
C/ Joan Marqués Arbona	C/ Isabel II
C/ de Sa Lluna	C/ General Mola
C/ de Sa Mar	C/ José Antonio Primo de Rivera
Avenida de 14 de Abril	Avenida del General Goded

Plaça del Castellet (era el nom popular, era una prolongació del C/ del Príncepe)	Plaza de España
Plaza de la Constitución	Plaza Calvo Sotelo
El tram del Pont d'En Barona a la carretera del Port	C/ Teniente Pérez Rojo

Tots els carrers que tenien el nom en català varen passar al castellà, com el carrer Metge Mayol que passà en castellà com *Médico Mayol*. A més, es van posar noms a dos nous carrers de l'eixample del Camp d'En Canals: carrer Juan Canals Estades i carrer Andreu Coll.

El poble participà de ple en tots els actes que organitzava el règim. Totes les dates importants es celebraven amb exposicions, concursos, adornaven els carrers, etc. Calia recordar en tot moment els herois que havien mort per salvar Espanya. El monument als Caiguts en va ser una mostra evident. Inaugurat la segona festa de Pasqua de 1940, fou obra de l'arquitecte Josep Alomar, va comptar amb la presència de totes les autoritats civils i militars de la localitat i de la província.

Anys abans, el 1938, gràcies a una subscripció popular, a iniciativa de la Secció Femenina, es va col·locar una creu al lloc on va morir el tinent Lizasoain, a la carretera de Muleta. L'obra fou encarregada a l'escultor solleric Joan Alcover Real.

L'any 1939 es va col·locar a un dels murs de la Parròquia una placa en homenatge als sollerics morts en els fronts de guerra.

Hi va haver problemes per contactar amb els familiars residents a l'estranger, tant per les dificultats d'enviar el correu com per la falta de privacitat d'aquest, a vegades es cercaven alternatives. N'és bon exemple el missatge captat per Radio San Sebastián: "*Las familias residentes en Sóller que están en Burdeos están perfectamente de salud, esperando noticias en Radio Requeté en San Sebastián, especialmente las familias Vicens, Perelló, Busquets y Oliver. Viva España!*"³³⁷. Es posaren traves a l'hora d'emprendre un viatge a l'estranger, tan usual a Sóller degut a

³³⁷ Setmanari Sóller, 10-10-1936.

l'emigració a Puerto Rico, i a França. Així, per exemple, el 1937 a Francisca Amengual Ferrer “...no se le autoriza su marcha a Francia, por no estar justificada la necesidad de tal viaje...”, es necessitaven salconduits per poder viatjar³³⁸. Encara l'agost del 1938 apareixien notícies a la premsa local indicant que: “Los salvoconductos seran precisos para trasladarse a la Península o a Mahón e Ibiza”³³⁹. Hi hagué altres casos similars on es denegà un viatge, gairebé tots ells a França³⁴⁰. Però no tan sols es posaren traves per viatjar, sinó també per a poder enviar paquets a fora.

El Setmanari *Sóller*, cap el 1945, va poder tornar ser enviat a França i a altres països on hi havia subscriptors. Però aquests permisos no eren permanents, ja que cap el març de 1946 va ser tancada la frontera amb França, fent impossible el correu. D'altra banda va afectar a totes aquelles persones que tenien negocis a França, quedant incomunicades aquestes amb les seves famílies i perjudicant els seus negocis³⁴¹.

---

³³⁸ AMS Secció 8 Correspondència, 8.4 Correspondència General, entrades. Lligall 2397.

³³⁹ Setmanari *Sóller*, 05-08-1939.

³⁴⁰ Per exemple, l'any 1938, es donaren salconduits a les següents persones: *Margalida Borràs Coll, Maria Magraner Mayol, Francesc Magraner Beiro, Catalina Colom Magraner, Catalina M^a. Castanyer Ensenyat, Cristòfol Colom Lladó, Antoni Castanyer Alcover, Llúcia Pons Marquès, Bartomeu Planas Pons, Francesc Ozonas Busquets, Catalina Rosselló, Damià Vicent Colom, Eva Setler Bolteau, Joseph Francesc Trias, Paula March March, Antoni Bauzà Ripoll, Joan Bernat Colom, Joan Arbona Morey, Catalina Ripoll Canals, Margalida Rotger Mayol, Jaume Gelabert Ramis, Catalina Castanyer Arbona, Emilie Pierre Garcia Pascal, Margalida Suñer Sagrera, Catalina Ferrer Rullan, Catalina Colom Suñer, Francisca Colom Suñer, Isabel Amengual Ensenyat, Jaume Ballester Arbona, Isabel Llabres Seguí, Joan Oliver Oliver, Francisca Borràs Pastor, Cristòfol Coll Morell, Rosa Cruellas Sánchez, Catalina Ballester Cruellas, Maria Albertí Castanyer, Antònia Mayol Bujosa, Margalida Pons Coll, Antònia Miró Mayol, Francisca Frau Busquets, Maria Garau Pocovi, Ana Bretis de Alcover, Margalida Oliver Pons, Antònia Bisbal Colom, Gabriel Darder Vicens, Josep Mora Borràs, Rosa Cruellas (viuda de Ballester), Ramon Balet Raurich, Maria Pujadas Ferrer, Isabel Llabres Seguí, Gabriel Darder Vicens, Bàrbara Bauzà Oliver, Salvador Rosselló Cañellas, Margalida Rullan Renyés, Catalina Morell Colom, Bàrbara Marcús Rosselló, Antoni Castanyer Trias, Maria Ballester Canals, Catalina Pastor Pons. (font: Setmanari *Sóller* 06-08-1938).*

³⁴¹ *Ibid.*, 02-03-1946.

El nivell de vida era molt baix, cobrant uns salaris que eren mínims, la gent intentava sobreviure de la millor manera que podia. Els infants de classes mitjanes i baixes havien d'ajudar primer amb els pares, donant menjar als animals, per posar un exemple, i després si que ja podien anar a jugar.

Les circumstàncies que els tocà viure les assimilaren amb la millor resignació possible. Les restriccions fetes per "El Gas" foren moltes³⁴², així com també foren importants les que sofriren els vehicles de turisme, els quals no podien circular si no anaven prevists de gasògens. Els problemes amb el subministrament d'energia elèctrica arribaren a tal punt que s'hagueren de fer uns canvis en relació als horaris laborals de les oficines públiques i privades, comerços i espectacles. S'intentava estalviar el màxim de consum elèctric.

6.3.4.- La població entre el 1930 i el 1950.

Per estudiar la població d'aquest període són bàsics els padrons de població de l'Arxiu Municipal de Sóller³⁴³.

L'any 1930, la població a Sóller era de 8.830 habitants (3.907 homes i 4.923 dones). En els anys següents es produeix un ràpid creixement de la població, tal vegada per la immigració de gent de la península i d'altres pobles de Mallorca; afavorida aquesta per la demanda de mà d'obra, per exemple les obres de creixement dels molls comercials. La població va seguir creixent però d'una manera més suau fins a l'any 1940, quan s'arribà a la xifra de 10.586 habitants.

El lent creixement es donà a causa de la guerra civil – entre 1937 i 1939 hi ha una falta de dades de població- i al fre de l'emigració.

També s'han de tenir en compte els inscrits al cens que pertanyien als diferents cossos de seguretat establerts a Sóller, ja que per exemple l'any 1940 havia 596 persones que pertanyien a marina, 20 a l'exèrcit de terra, 9 guàrdies civils i 14

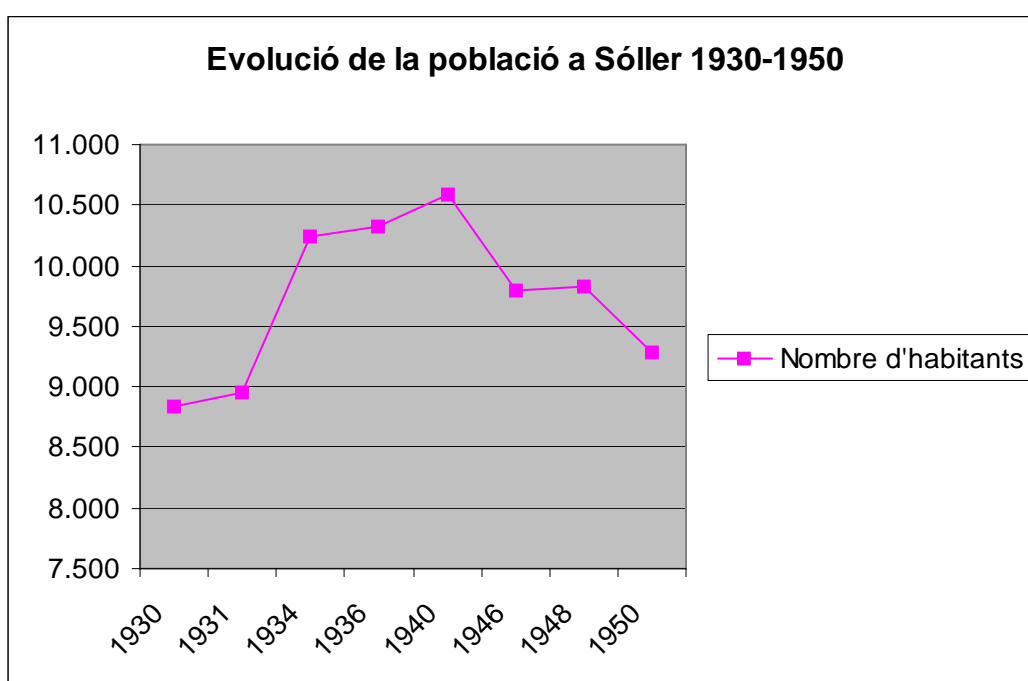
---

³⁴² Ibid., 04-03-1946.

³⁴³ AMS Secció 12 Estadística, 12.1 Padrons de veïnats: habitants i censos electorals. Lligalls 2942-2970.

carrabiners. Aquest nombre de militars era molt elevat, i va afectar molt a la vida de la localitat.

Durant la postguerra es sofrí un baixada demogràfica i l'any 1950 hi havia 9.279 habitants, o sigui 1.307 persones menys. Aquesta tendència ja no es recuperaria fins ben entrada la dècada dels anys seixanta, amb el *boom* turístic. Una hipòtesi de les causes d'aquesta baixada, és que els efectes de la guerra i postguerra donarien una baixada de la natalitat i la nupcialitat, i un augment de la mortalitat. Així com un descens de la immigració.

Gràfica 5

Any	Població de fet	Població absent	Núm. Dones de fet	Núm. Dones absents	Núm. Homes de fet	Núm. Homes absents
1930	9.610	977	4.859	405	3.848	769
1940	9.857	713	5.532	253	5.054	460
1950	9.279	211	4.985	92	4.093	109

Quadre 13

També en aquests anys es donà un descens de l'emigració, a mesura que avança la dècada dels trenta i quaranta. Les principals causes les trobam en les traves que

va començar a posar el govern francès als emigrants i a la menor demanda de ma d'obra dels països receptors, degut als efectes de la crisi del 1929. Així com els dos conflictes bèl·lics que marquen el període, la Guerra Civil i la Segona Guerra Mundial.

En el padró de 1930 es registraven 1.174 absents a la localitat (769 homes i 405 dones), xifra que es va mantenir fins a l'any 1934. El 1933, el govern francès va endurir les lleis per entrada i establiment al país, s'exigia a tots els estrangers una targeta d'identitat i l'autorització de residència. Aquesta s'obtenia provant que s'havia entrat a França de manera regular i presentar a dos ciutadans francesos com a fiadors. També estaven obligats a visar la seva targeta d'identitat cada vegada que canviaven de domicili. Si es pretenia ocupar un lloc de treball s'havia de presentar a més de la documentació anterior, un certificat metge i un contracte de treball aprovat pel Ministeri de Treball francès. Si no es complien tots els requisits, l'emigrant podia ser expulsat o sofrir pena de presó.

L'any 1936, en el cens es veu un descens, amb 998 persones censades que no residien a la localitat aquell any. El 1940 n'eren 700; el 1946, 282; i el 1950 eren 201. Si tenim en compte aquestes dades, es demostra un clar descens de l'emigració.

Passada la Segona Guerra Mundial, l'emigració és testimonial, es donen alguns casos, ja que els contactes i les relacions familiars es mantingueren, però el fenomen deixa de tenir la importància per a la població que tenia a principis de segle.

6.3.5.- Cultura i oci de postguerra. Les festes populars.

Tot aquell territori que quedava controlat pels nacionals, va haver d'adaptar-se a la concepció de la cultura que tenia el Règim. El nou Govern va prendre unes mesures severes pel que feia al control de la premsa i els llibres. D'altra banda es rebutjaren les influències estrangeres arribant als extrems més exagerats. Es pretenia lluitar contra les modes que havien anat entrant a l'Estat. Així l'any 1942 s'ordenà eliminar del lèxic de les crítiques de cinema, teatre i espectacles els mots *ballet* i *swing*, indicant que calia que fossin substituïts per *baile* o *bailables* o per una altra paraula en castellà equivalent

Una vegada que va haver acabat la Guerra, des del Setmanari *Sóller* es va proposar promocionar de bell nou l'oci, ja que bona part de distraccions i divertiments s'havien reduït durant el conflicte bèl·lic³⁴⁴. Així els passeigs, les funcions de teatre a l'*Alcázar* (antic *Kursaal*), de cinema al *Fantasio*, anar al futbol o a ballar al *Defensora Sollerense* i al cafè *El Cairo*³⁴⁵ sens dubte eren les millors opcions que podia escollir un solleríic.

Durant els anys de la postguerra, els poble sencer acudia a l'*Alcázar* i al *Fantasio* a veure bones pel·lícules i comèdies. Les sessions es feien els dissabtes vespre i el diumenge horabaixa i a la nit. També hi havia cinema els dies festius i el vespre abans. Els dijous a la nit es tornaren a posar en marxa al *Fantasio* aquelles funcions que abans del Moviment s'havien suspès. La temporada cinematogràfica acabava el mes de juny. Durant els mesos d'estiu es deixaven de fer les sessions dels dijous i tan sols es feien reposicions d'aquelles pel·lícules que havien tengut més èxit durant la temporada d'hivern. Una vegada començat el mes de setembre es reprenien les estrenes. No hem d'oblidar les funcions de caire benèfic que es feien per a diferents institucions solleriques com eren l'Hospital, *Auxilio Social*, FET, etc.

Els films que es projectaven als dos cinemes eren majoritàriament nord-americans, però també es projectaren moltes pel·lícules espanyoles, seguides d'alemanyes i italianes. A tall d'exemple, ja a l'any 1939 es va projectar als dos cinemes *Suspiros de España* i s'anunciava que es projectaria *Carmen la de Triana*³⁴⁶, ambdues grans produccions espanyoles, molt típiques de l'època, que exaltaven el "casticisme" intentant recordar que tots eren fills d'una mateixa pàtria. Entre les produccions nord-americanes es va poder veure *La Señora Parkinton*, de la Metro Goldwyn Mayer³⁴⁷. S'acostumava a acompanyar els films amb complements: discursos polítics llegits per falangistes, el famós NO-DO, curtmetratges, etc. Una de les pel·lícules que més èxit va tenir va ser *Sin novedad en el Alcázar*, projectada l'any 1941. Aquest film es va projectar simultàniament als dos cinemes de la localitat i la

---

³⁴⁴ Ibid. 01-04-1939.

³⁴⁵ Situat al carrer Moragues, era propietat del príncep egipci Salah-El-Din-Fouat.

³⁴⁶ Setmanari *Sóller*, 01-03-1939.

³⁴⁷ Ibid., 13-03-1948.

seva projecció va provocar cues, a pesar que les entrades es varen vendre per anticipat³⁴⁸.

En el setmanari *Sóller*, cada setmana es publicava una ressenya de les pel·lícules que s'havien projectat i s'anunciaven les properes pel·lícules. D'altra banda quan s'havia de donar pas a la nova temporada cinematogràfica, hi dedicava una atenció especial explicant als lectors les estrenes que veurien.

El 4 de juny de 1949 es va obrir el *Patio Fantasio*, on es projectaren pel·lícules a l'aire lliure durant l'estiu.

Les representacions teatrals es feien a l'*Alcázar*, essent la majoria comèdies i també al teatre de la societat *Defensora Sollerense*. En el cas del primer teatre, algunes companyies eren locals, però la majoria provenien de fora. Entre les obres que s'interpretaren al teatre de la *Defensora* hi va haver: *La aldea de San Lorenzo* per la companyia de comèdies de Francisco Cabrera Huertas³⁴⁹. Cal dir que cada any es representava l'obra de Zorrilla *Don Juan Tenorio* al Teatre *Alcázar*. Es va convertir en un costum representar aquesta obra durant la festivitat de Tots Sants.

A partir de les disposicions governatives que s'establiren pels infants compresos entre quatre i catorze anys, les empreses de Sóller dedicades als espectacles projectaren l'organització de funcions infantils. Es decidí que al *Defensora* es farien funcions infantils, amb projecció de documentals, noticiaris i dibuixos animats. I, a més s'organitzaven sessions de teresetes³⁵⁰. Es passaren les típiques pel·lícules d'Stan Laurel i Oliver Hardi (el gras i el prim), Shirley Temple, Jackie Cooper, etc. En aquestes funcions tenien entrada gratuïta els infants d'*Auxilio Social*³⁵¹ i els fills dels obrers aturats o de les famílies necessitades.

Els balls varen ser una altra manera de divertir-se. Es feien en determinades èpoques de l'any que coincidien amb les festes de Nadal, Cap d'any, Reis, per Sant Antoni, Pasqua, etc.; allargant-se fins a la primavera i tornant a començar els mesos

---

³⁴⁸ Ibid., 08-02-1941.

³⁴⁹ Ibid., 15-11-1939.

³⁵⁰ Ibid., 02-08-1941.

³⁵¹ Institució creada per donar assistència alimentaria i de les necessitats bàsiques de les persones més necessitades, pobres, infants, vídues, repressaliats, etc.

de tardor. La festa del carnaval va ser suprimida quan esclatà el Moviment Nacional, però tot i això tant en el *Defensora Sollerense*, com en el *Centro*, *La Unión* i al *Café Central* l'esperit de festa es resistia a desaparèixer celebrant-se festes de disfresses. Un dels llocs on es podia anar a ballar va ser el local de la Defensora Sollerense, associació on es feien balls, alguns dedicats especialment als seus socis i famílies. D'entre les orquestres que tocaven a Sóller hi havia la *Imperial Jazz*, *Los Bohemios* (dirigida per Francesc Valls), *Aurora*, *Trébol*, *Ritman's*, etc.. I altres procedents de Palma com l'*Orquestina Palmesana*, l'*Orquestina Felipe*, *Columbia*, *Madrigal*, *Bolero*, etc. Altres llocs on es podia anar a ballar eren *La Unión* i el *Café Central*.

L'*Alcázar* organitzava balls al seu pati, amenitzats per una orquestra. En aquesta mena de diversió tenien l'entrada prohibida els menors de divuit anys, aquells que tenien entre 18 i 21 havien d'anar acompanyats pels seus pares o superiors, i dur un permís escrit pels mateixos. Els concerts musicals que interpretava la Banda Municipal es feien a la plaça Calvo Sotelo, s'acostumaven a fer cicles de concerts, normalment els mesos d'estiu. En el Teatre Cinema Fantasio es feren en algunes ocasions alguns concerts de piano i violí.

L'afecció que hi va haver pels toros a Sóller va fer que s'organitzessin anades a Palma, podent disposar d'un tren extraordinari per a tornar. Ens els anys quaranta hi ha va haver un parell de toreros sollerics, com Andreu Roig "*Mallorquinito*" (que va participar en diferents actes, tant a Palma com a altres llocs de l'illa sense gaire èxit) o Antoni Joan Caparró "*Sacamontes*".

La sala del Teatre *Alcázar* va acollir múltiples actuacions: de sarsueles (entre les que es posaren en escena ni va haver algunes de l'agrupació de Ciutat *Educación i Descanso*³⁵²), d'espectacles de màgia i hipnosi (un d'ells a càrrec del professor *Fasman*, personatge que recorria l'Estat espanyol amb els seus espectacles³⁵³), espectacles de varietats, espectacle lírico-nadalenc oferint al públic la representació dels Pastors de Betlem³⁵⁴. Dins els marc de les representacions cal dir que cada any es representava l'adoració dels Reis al Port. La gent aficionada al circ va poder gaudir

---

³⁵² Setmanari *Sóller* 07-02-1942.

³⁵³ *Ibid.*, 02-05-1942.

³⁵⁴ *Ibid.*, 04-01-1947.

d'aquest espectacle, ja que va venir algunes vegades a Sóller, actuant a l'*Alcázar*. Entre els que visitaren el poble hi va haver la Companyia de Circ del Teatre Balear³⁵⁵.

El Ferrocarril de Sóller posava un servei extraordinari pels sollerics que volien anar a les festes més importants de Palma, com la Fira del Ram.

També s'organitzaren vetllades de gloses al *Fantasio*, així com varen ser habituals del moment els espectacles de titelles fets per artistes de carrer, i espectacles de teresetes per a infants.

Aquelles famílies amb un major poder adquisitiu dins Sóller tingueren la possibilitat d'assistir a determinades festes privades, com per exemple pel Cap d'Any de 1947 en que es reuniren a l'Hotel Ferrocarril.

A l'estiu, la gent anava a la platja sobretot els caps de setmana, gaudint del servei de casetes (aquestes s'havien popularitzat als anys vint, influenciades pels emigrants retornats d'Europa. Les casetes de bany eren llogades per les famílies durant l'estiu, per poder canviar-se i deixar les coses del bany), de les dutxes i les llanxes de passeig. Els banys eren regulats per l'Ajuntament i a vegades es necessitaven permisos per poder fer-los. A la nit, molts anaven a les verbenes que organitzava el *Kiosco Trianon* del Port. El Ferrocarril de Sóller aprofitava aquestes ocasions per a ampliar el servei de tramvies.

Tant les festes de Sa Fira, com les patronals de Sant Bartomeu, Sant Antoni³⁵⁶ i les de diferents zones de Sóller, com les de Sant Pere al Port, varen continuar celebrant-se, sempre destacant l'animació dels balls. Durant la guerra es varen suprimir els actes més lúdics, com el simulacre de desembarc durant el Firó³⁵⁷, i sols es celebraven actes religiosos.

A partir de l'any 1940 es varen tornar a celebrar les tradicionals batalles entre *moros i cristians*, tot i que es varen prohibir les batalles a les zones dels *Norais* i del

---

³⁵⁵ Ibid., 03-01-1942.

³⁵⁶ Durant la guerra no es podien celebrar fogueres ja que hi havia l'obligació de mantenir el poble sense llums durant els vespres, per por dels bombardeigs. En els anys quaranta fou la manca de fusta i les restriccions d'aliments que feren també deslluir la festa.

³⁵⁷ El batle Casasnovas va fer gestions en aquests anys amb el Comandant Militar de Balears perquè tots els soldats sollerics mobilitzats poguessin obtenir un permís per assistir a les festes de maig.

Llatzaret (on es feien tradicionalment), a causa de la Base Naval i el Camp de Concentració. El 1941, no es varen fer per falta de pressupost³⁵⁸.

Durant aquests anys va representar al Capità Angelats Bartomeu Castanyer *Batach*. Fins l'any 1942 fou *Rei Moro* Francesc Castanyer Reynés³⁵⁹. En aquests anys representaren a les Valentès Dones, Virrei Rocafull, Capità Angelats i Sergent Soler:

1937-1938: No es celebraren les festes a causa de la guerra civil.

1939: Catalina Lladó i Antònia Casasnoves; Miquel Mayol; Miquel Coll i Antoni Coll.

1940: Lourdes Mª Coll i Francisca Frontera; Vicenç Colom; Francesc Mayol i Jaume Colom.

1941: Antònia M^a. Alcover i Francisca Colom; Guillem Bernat; Andreu Canals i Arnaldo Casellas.

1942: Margalida Colom i Isabel Oliver; Pere Bernat; Miquel Servera i Juan Lluís Rullan.

1943: Margalida Mª Mayol i Mª Francisca Pizà; Miquel A. Lladó; Miquel Lladó i Joan J. Rullan.

1944: no es varen celebrar les festes per manca de recursos.

1945: Margalida Canals i Francisca Mayol; Joan Alcover; Jaume Rullan i Josep A. Frontera.

Les festes de Nostra Senyora de la Victòria coincidiren l'any 1939 amb les celebracions de la victòria del general Franco. L'ajuntament va enviar una carrossa amb els personatges històrics (Valentès Dones, Capità Angelats, Sergent Soler i Virrei Rocafull). El batle Casasnovas va gestionar en aquests anys permisos per que els soldats sollerics poguessin passar les fires amb les seves famílies.

Durant la postguerra va baixar la participació en el *Firó*. Es varen intentar introduir novetats però no varen tenir èxit, com la construcció d'una *falla* de les Cases de Can Tamany l'any 1942.

---

³⁵⁸ QUETGLAS CIFRE, Antoni, *Es Firó de Sóller. 150 anys de sentiment d'un poble*, Palma, Edicions del Moixet Demagog, 2005.

³⁵⁹ Francesc Castanyer, va morir el dia després del Firó de 1942, i la notícia és va anunciar com: "A mort el Rei Moro".

Dins el marc cultural de Sóller es dugueren a terme una sèrie d'activitats. Entre elles, des de 1935, el mes de gener es lliurava el Premi Miquel Ballester Serra, que es repartia sempre entre els músics locals com a recompensa a la seva tasca dedicada a la Banda Municipal. A l'acte de lliurament del premi hi assistia el batle, el rector i el jutge. També hi eren presents Rosa Cruelles, Vídua de Ballester i el seu fill Miquel Ballester³⁶⁰. Una vegada finalitzat l'acte la Banda Municipal donava un concert a la Plaça Calvo Sotelo interpretant peces del músic Ballester.

En els anys de la guerra, les activitats de la Biblioteca de Cultura Popular (varen ser poques, "*debido a las circunstancias de nuestro glorioso Movimiento*"³⁶¹; la majoria dels actes que organitzaren tenien com a finalitat recaptar diners per l'exèrcit. Durant la postguerra, a partir del 1941, es recuperaren les activitats. L'associació tenia diferents seccions (excursionisme, música, exposició de flors i labors). El 1941 el Governador Civil va revisar el reglament de la societat; modificant l'article referent a l'elecció dels càrrecs, demanant una renovació cada dos anys. L'any 1948, es pogué anar un altre cop a les classes de *bailes y canciones mallorquinas*³⁶². Es seguia un horari nocturn.

Amb la pràctica del ball tradicional es va anar engrescant a la gent, i poc a poc es formaren agrupacions folklòriques que ja, dins la dècada del cinquanta tendrien molt d'èxit. En el període de la Guerra i la postguerra el local va estar situat a una casa que feia cantonada amb els carrers del Bisbe Colom i Santa Teresa. Entre les excursions que feren una d'elles fou al Port de Pollença³⁶³. Com cada any dins el programa d'actes de les Fires i Festes es continuà organitzant l'exposició de plantes i flors. Es feia un concurs amb tres premis: l'un a les flors variades, l'altre a les roses i el darrer al de la planta més ben cuidada.

L'any 1948 la junta directiva la composaven Catalina Marqués Coll (presidenta), Isabel Morell Colom (vicepresidenta), Antònia Ballester Pons (secretària), Carmen Puig Planas (vicesecretària), Francisca Oliver Llinàs (tresorera), Teresa Cortés

---

³⁶⁰ Setmanari *Sóller*, 25-01-1947.

³⁶¹ Llibre d'Actes del Foment de Cultura de la Dona, tom I, pàg. 43.

³⁶² Setmanari *Sóller*, *Bodas de Diamante 1885-1960*, pàg. 90.

³⁶³ *Ibid*, 06-04-1940.

Segura (vicetresorera), Rosa Bennàssar Riutort (primera bibliotecària) i Margalida Payeras de Arbona (segons bibliotecària).

El Setmanari *Sóller* també va patir les conseqüències de la guerra, ja que va haver de reduir el seu nombre de planes (a finals de setembre de 1936 s'anuncià una reducció de fulles en una tercera part, degut a la falta de paper). La secció més afectada fou la dels anuncis tant per manca de paper o com la d'anunciants. A més la qualitat del paper era molt baixa, concretament el juliol de 1941 varen haver de recórrer a un més obscur, que segons l'equip del Setmanari era més fàcil de llegir i de major qualitat³⁶⁴.

La publicació va haver de suspendre els anuncis i els articles en francès i català degut a les noves lleis franquistes. Aquesta mesura, segons conta a les seves memòries el poeta Miquel Gayà, va provocar alguns enfrontaments per la premsa entre els tradicionalistes i els falangistes³⁶⁵. Durant la guerra va mantenir un corresponsal que va seguir l'avanç de les tropes franquistes, Miquel Marquès. Les seccions del *Sóller* durant la guerra eren: *Editorial*, *El estado de la guerra en Baleares*, *Crónica Local*, *Notas de Sociedad*, *Del Ayuntamiento*, *De Teatros*, *Deportivas*, *Vida Religiosa*, *De Falange Espanyola*, i els anuncis.

També es publicaren en aquesta època les *Hojas Catequísticas* (de caràcter religiós, que es començaren a publicar el desembre de 1937 fins els anys 39/40); *Ecos de Mi Colegio* (1942-1956), publicació del Convent; la revista *Alturas* (1942-

---

³⁶⁴ Ibid., 05-07-1941.

³⁶⁵ "(...) un poc agosarat – inconscient dels perills a què m'exposava -, vaig escriure un parell d'articles per desaprovar certes coses, signats amb les meves inicials. M'acollia – única sortida que podia provar- als ideals de la tradició. Me'ls publicaren lamentablement mutilats per la censura. En el «*Sóller*» tots els fragments censurats sortiren en blanc, com passava amb la censura del temps de la República. Amb tal motiu, es cursaren ordres als periòdics, manant que els trossos censurats no devien aparèixer en blanc sinó que havien de fer córrer el text no censurats a fi que els lectors no poguessin advertir que l'Espanya del Moviment franquista vivia sota censure... I, endemés un feixista local contestà els meus articles amb un escrit que sortí a la «*La Voz de Sóller*» sota el títol ¿*Tradición?* ¡Lo que mande Franco!. Els tradicionalistes se sentiren ferits i molestats, i al cap d'unes setmanes replicaren amb un altre article ben llarg, ple d'eufemismes i frases cauteloses, que es titulava ¿*Tradición?* ¡Sí!. Però en res no s'hi va poder fer cap referència a cap dels meus articles anteriors que havien motivat aquella polseguera (...)". GAYÀ [249].

1958) de la Congregació Mariana i la publicació *Milicias* (1937), butlletí editat per les *Milicias Ciudadanas*, tenia diverses seccions: sobre el funcionament de les milícies locals, *Dia tras dia* (que parlava sobre l'evolució de l'exèrcit nacional), *Voces Amigas* (comentaris sobre les notícies de la premsa internacional a favor de l'aixecament franquista) i *A Confesión de Parte* (que comentava notícies captades de les emissores de ràdio republicanes); la seva redacció es trobava al c/ Batach núm. 34, i el seu consell editorial el formaven Andreu Arbona Oliver (director), Josep Magraner Vicens, Damià Canals Pugin, Rafel Forteza Forteza i Jaume Coll Arbona.

Pel que fa a l'altre setmanari, *La Voz de Sóller*, durant els anys de la guerra, l'editorial d'aquest periòdic va mantenir una actitud favorable a l'alçament però sense prendre gaire partit. La censura i la manca de paper també el varen afectar, es varen passar de 12 pàgines a 8. El diari va mantenir una línia més propera als tradicionalistes locals, dels quals l'editor en formava part. Va deixar de publicar-se els a finals de 1937, per diferents causes: la falta de paper, que molt de personal del taller estava mobilitzat per la guerra i una avaria de les màquines impressores.

Ja entrats els anys quaranta, alguns intel·lectuals sollerics publicaren diversos llibres, destacant el poeta Guillem Colom, qui va publicar *Cançons de la terra* (1947) i *El Comte Mal: poema en dotze cants* (1950).

Va destacar també la poetessa Francisca Alcover Morell. Filla d'emigrants a França, Francisca Alcover va ser educada a l'escola de les Mares Escolàpies. D'ideologia profundament catòlica, l'any 1933 fou una de les fundadores de la secció de joves d'Acció Catòlica, entitat de la qual ens seria presidenta l'any 1939³⁶⁶. Durant els anys de la guerra va organitzar moltes recol·lectes de diners i menjar per enviar al front. Va cedir el seu vestit de Valenta Dona per convertir-lo en una casulla destinada a recaptar fons per les esglésies expoliades a la zona republicana. Ja des dels anys de la Segona República publicava articles d'opinió i poemes, la majoria de temàtica religiosa, en les publicacions *Sóller*, *La Voz de Sóller*, *El Luchador*, *Excelsior* i *La Almudaina*. Aquests articles solien fer propaganda d'Acció Catòlica i dels ideals que inspiraven el bàndol franquista.

---

³⁶⁶ MORELL GONZÁLEZ, Josep Antoni, *La verdad como ejemplo. Semblanza de la sierva de Dios Francisca Alcover Morell (Sóller 1912-1954)*, Palma, 2004.

La *Biblioteca Popular Gratuita de la Caja de Pensiones para la Vejez y de Ahorros* oferí l'any 1942 a uns 11.774 sollerics el servei de préstec, per a ser més exactes a 4.383 homes, 1.545 dones, 3.558 nins i 2.288 nines³⁶⁷. D'altra banda, els llibres més sol·licitats eren els infantils i les obres generals, seguides per les obres literàries. Altres obres prestades varen ser de filosofia, religió, ciències aplicades, geografia i història, belles arts i ciències socials. En total durant l'any 1942 es consultaren 14.412 llibres. Entre les noves adquisicions de l'any 1950 figuraven entre d'altres: *Historia de la Filosofía del Derecho*, *Estudios Religioso-Sociales*, *El Culto mariano en España*, *Mujeres frente al Amor*³⁶⁸.

Aquesta mateixa entitat convocà el 1950 el I Certamen Literari, organitzat per la *Casa de Cultura i la Biblioteca Pública Gratuita* amb la col·laboració de l'Ajuntament de Sóller³⁶⁹. Es presentaven uns treballs i el dia 23, Dia del Llibre, al Centre Marià es feia l'acte d'adjudicació i entrega de premis. En el segon Certamen a més de totes aquestes institucions també hi col·laborà Acció Catòlica. Les condicions d'aquesta mena de concurs requerien que per poder prendre-hi part s'havia de ser lector de la Biblioteca, tenint igual d'oportunitats ambdós sexes. D'altra banda eren admesos els al·lots que estassin matriculats a les Escoles, Col·legis i Acadèmies locals i els que fossin de Sóller i cursessin estudis fora de la localitat. El límit d'edat era fins a 20 anys. Els concursants es dividien en dos grups: l'un format per infants fins a 14 anys (edat d'Ensenyament Primari) i l'altre de 15 a 20 anys (edat d'Ensenyament Secundari).

En el Setmanari Sóller s'anunciaven les darreres adquisicions de llibres de la Biblioteca. Per exemple el 27 d'octubre de 1945 es comunicava que s'havia rebut la col·lecció *Biblioteca de Autores Españoles*. Cap a finals de l'any 1945 el nombre de lectors s'amplià a 14.541 i foren consultades 15.682 obres .

La literatura castellana es va potenciar. El 24 d'abril es celebrava la "*Fiesta del libro español*". Aprofitant aquesta jornada es celebraven actes literaris a les

---

³⁶⁷ Setmanari Sóller, 02-05-1942.

³⁶⁸ Ibid., 14-01-1950.

³⁶⁹ Ibid., 12-04-1947.

Universitats, institucions, escoles i altres centres docents per a evocar la vida i obra d'algun dels clàssics del Segle d'Or.

Feien també representacions teatrals els alumnes de les escoles, les antigues alumnes de les Escolàpies i la Caritat, els joves de la Congregació Mariana i Acció Catòlica.

Les Galeries Mora aportaren el seu gra d'arena a la cultura gràcies a les exposicions que s'hi feien. Entre els artistes que hi exposaren, podem esmentar a Antoni Cardona i M. Valls Quer³⁷⁰.

Destaquem també algun recital poètic que va organitzar el Centre Marià a càrrec del prevere Llorenç Riber, membre de la Real Acadèmia Espanyola³⁷¹.

L'arqueòleg Bartomeu Ensenyat³⁷² dins el marc dels actes del Congrés d'Arqueologia del Sud-Est d'Espanya va inaugurar la Sala-Museu que tenia en el seu domicili. Ensenyat fou una persona que en els darrers dos anys s'havia dedicat de ple a l'exploració "... de las estaciones prehistóricas de Sóller..."³⁷³, concretament del Puig d'En Canals, Cova d'Es Negret, Cova de S'Alova i de sa Cova de Sa Cigala. El conferenciant que va inaugurar la Sala-Museu parlà de les troballes d'objectes pertanyent a les cultures talaiòtiques, ibèrica, hel·lenística i romana.

6.3.6.- L'Esport local als anys quaranta

---

³⁷⁰ Exposició pictòrica de motius sollerics, que en aquesta ocasió es va inaugurar amb un recital de música clàssica i contemporània interpretat per J. Mas Porcel i on Guillem Colom acompanyà amb un comentari les peces que s'estaven tocant. (Setmanari *Sóller*, 27-01-1945).

³⁷¹ Ibid.

³⁷² Bartomeu Ensenyat Estrany, s'establí a Sóller als anys 40. La seva família paterna procedia de la Vall. Es va casar amb Esperança Ensenyat, i es va fer càrrec de l'empresa familiar, la fàbrica de Cas Pastor. L'any 1951 fou anomenat comissari d'Excavacions Arqueològiques de Balears. Va dur a terme nombroses excavacions a Sóller i a altres jaciments de Mallorca. També va destacar com a folklorista, i fou un dels fundadors de l'agrupació *Dansadors de la Vall d'Or*. ENSENYAT I ENSENYAT, Catalina, "Bartomeu Ensenyat Estrany: una vida cercant les arrels", dins COLL CONESA, Jaume, *Història de Sóller. De la prehistòria a l'època musulmana*, Sóller, Ajuntament de Sóller, 2006.

³⁷³ Ibid., 11-06-1949.

Durant la guerra la pràctica de l'esport va ser molt limitada, la gent tenia altres prioritats i molts joves es trobaven mobilitzats. Així i tot s'organitzaren partits de futbol o de bàsquet, entre equips formats per soldats i membres de Falange (aquest partit solia organitzar aquests aconteixements esportius per recaptar fons i també organitzava altres espectacles, com combats de boxa). El nou Govern va intentar potenciar l'esport a tots els nivells. Sóller va respondre molt bé al model proposat ja que qualsevol associació del moment desenvolupava tot un seguit d'activitats esportives.

El control estatal també es va donar dins l'esport. Així, en el Setmanari *Sóller* es va publicar una ordre de Governació que deia que es prohibia transmetre observacions i influir sobre els jutges o àrbitres. L'autoritat faria tot el costat possible a l'àrbitre quan aquest el demanés. S'havia de prohibir que els espectadors envaïssin el terreny de joc: abans, després i durant el descans. Finalment s'establí que a tot espectacle esportiu hi assistiria un delegat de l'autoritat³⁷⁴.

Hi va haver moltes entitats esportives i en diferents disciplines:

- *El C. D. Sóller*.

L'any 1923 la Congregació Mariana va fundar el primer equip de futbol estable anomenat el *Marià Esportiu*. Per poder practicar l'esport, improvisaren una zona de tarongers del Camp d'en Mayol com a terreny de joc. Cap el febrer de l'any 1926 es fundà la *Sociedad Deportiva Sollerense*, continuant amb la feina que havien iniciat els pioners del futbol a la localitat. L'any 1935 es va crear el *Club Deportivo Sóller*, a partir de la secció de futbol de la SDS.

L'esport sollerí va anar a l'alça gràcies a l'arribada a Sóller del príncep egipci Salah-el-Din-Fouat, que va aportar al club diners i moltes ganes de promocionar l'esport, tant el bàsquet com el futbol³⁷⁵. El moment àlgid va durar uns dos o tres anys, però després el club va decaure una vegada que esclatà la guerra. En aquest moment es realitzaren alguns partits amistosos per recaptar diners, entre equips de

---

³⁷⁴ Ibid., 06-04-1940.

³⁷⁵ Suplement del Setmanari *Sóller*, Número del Centenari 1885-1985, pàg. 143.

soldats (d'Artilleria, d'Infanteria, de la Base Naval, etc.) i els equips locals (l'*Iberico* i el *Juvenil*³⁷⁶). El president en aquests anys fou Antoni Cortés.

A finals de 1936, l'equip es va incorporar a l'*Agrupación Deportiva Nacional-Sindicalista* (ADNS), juntament amb el *Sóller Sporting Club*.

Per altra banda tota la plantilla titular de l'equip va anar al front a lluitar, de la qual sols va morir el porter Mateu Galmés.

El futbol va ser utilitzat pel règim com a un altre mitjà de propaganda.

Una cop acabada la Guerra Civil es tornaren a recuperar les il·lusions per a l'esport. Es formaren equips juvenils. Destacam la figura d'un ex-àrbitre, anomenat Antoni Miquel que va venir a treballar a la Base, el qual s'encarregà de la reorganització del futbol. També el C.D. Sóller durant els anys de la postguerra es va enfrontar amb els equips de la Base, "*Mañana gran partido para el Trofeo de la Armada entre Selección de Marineros y C.D. Sóller*"³⁷⁷.

L'any 1939 el C.D. Sóller es va tornar a federar i disputà el campionat regional de tercera categoria, i en va ser el campió de grup. Així va poder competir a segona categoria fins a la temporada 1943-44, any que va guanyar quedar primer. Inaugurada la nova temporada el Club aconseguí una nova victòria i es proclamà campió de segona categoria, i va pujar a la categoria de primera regional.

La temporada 1944-45 s'inaugurà amb un nou president: Andreu Arbona Oliver. Mentrestant la gent de Sóller acudia al camp entusiasmada pels triomfs del seu equip. L'alineació habitual va ser: Martínez Asensio, Alomar, Porcel, Roca, Valle Goni, Valero, Canyelles, Martínez, Fernández i Pascual. Va ser també en aquesta temporada quan es va construir una tribuna al Camp d'en Mayol, la qual tenia una cabuda per a més de 500 persones. Es construïren també vestidors i dutxes.

Maties Oliver Rullan va ser president del Club en la temporada 1946-47. L'equip es va proclamar Campió de Mallorca de primera categoria regional, Campió de Balears de primera categoria i aconseguiren la Copa President de la Federació.

---

³⁷⁶ Aquests dos equips, estaven formats per alumnes i exalumnes dels col·legis Bisbe Nadal i Sagrats Cors. Es fundaren l'any 1935. CELIÀ SASTRE [138].

³⁷⁷ Ibid., 03-02-1946.

Malauradament el cansament de l'afició i dels directius va provocar una mena de recés. Finalment el *C. D. Sóller* es va dissoldre a finals dels anys quaranta.

Carles Rullan Bauçà es posà al capdavant d'un grup d'aficionats intentant donar una empenta i formar un nou club anomenat Atlètic Sóller. Els esforços varen ser inútils ja que el projecte no es va arribar a consolidar.

Als anys quaranta l'equip va jugar en el campionat de Lliga Amateur. Durant la Fira disputava la Copa de l'Ajuntament i, cap a l'any 1942 trobam datat el *Torneo Copa Sóller*³⁷⁸.

El club va rebre nombrosos donatius dels sollerics residents a l'estranger. Així el 1947 la família Piçà Salicrup, des de Santurce (Puerto Rico) va enviar 1.750 pessetes. El donants d'aquesta quantitat, foren els diferents membres de la família: Maria Salicrup de Piçà, Antònia Piçà de Soltero, Enriqueta Piçà de Culberd, Joana Piçà de Díaz, Malén Piçà de Cobbi Joan Piçà Salicrup. Un altre donatiu respectable va ser també en aquell mateix període, 100 pessetes que envià Antoni Arbona Oliver, també des de Puerto Rico.

A principis de 1948 la directiva del CD Sóller va envia un total de 337 cartes a sollerics residents a l'estranger sol·licitat donatius. D'aquestes, 150 anaren a altres províncies, 120 a França, 50 a Amèrica i 5 a Suïssa. Les altres dues foren enviades al Governador Civil i al General Moscardó, màxim mandatari del *Consejo Nacional de Deportes*³⁷⁹.

No hem d'oblidar que el C. D. Sóller també va tenir espai per a un equip de bàsquet. Els primers entrenaments es feren amb el permís de la SDS al Camp d'En Mayol. Aprofitant les festes de la Victòria de l'11 de maig es va fer un partit exhibició. Va ser el primer cop que es practicava en públic aquest esport a Mallorca. Anys després es va crear el primer club de bàsquet illenc, el qual va disputar partits amistosos amb altres equips de Palma. Els partits jugaren en diferents llocs, al Camp d'en Mayol, es Convent, Cal Bisbe i Ca na Nicolava.

---

³⁷⁸ Setmanari *Sóller*, 20-03-1943.

³⁷⁹ Dades aportades per Tomeu Celià Sastre, del seu estudi sobre la història del futbol solleric. No publicat.

Destacam un altre cop la figura del príncep Salah-el-Din-Fouat, que com a president del club, va potenciar el bàsquet solleric. En les temporades 1940-42 es crearen les categories femenina, juvenil i adults.

En els anys quaranta la secció de bàsquet del C.E. Sóller va disputar algunes competicions esportives, entre les quals el *Torneo Pericàs*, el *Campeonato Social* del C.E. Sóller, el qual necessitava l'autorització de la Federació i en el que participaren també el Joventut Mariana, l'*Urano*, l'*Ibérico* i l'*Insular*. Consistia en dues voltes i s'utilitzaven tres jornades per a cada volta, el campionat de Reserves, el campionat de primera categoria regional, etc. En una ocasió es va donar el cas que es feren uns partits de bàsquet el mateix dia i aprofitant-ho s'hi afegiren altres competicions esportives: futbol, *rugby* i *catch*³⁸⁰. Es va fer venir bé i algunes vegades s'aprofitaren aquelles dates importants per a realitzar jornades d'entrenament per a preparar els torneigs vinents. També va tenir un equip juvenil.

El ciclisme solleric durant els anys de la postguerra va estar enquadrat dins el C.E. Sóller. L'organització no fou massa bona, ja que no hi havia una normativa establerta amb les edats dels corredors i els caps d'aquesta secció esportiva no es reunien molt sovint. Les competicions que feien eren a nivell local. La temporada ciclista començava el mes de maig, poc abans de Sa Fira i durava uns tres mesos, organitzant-se una carrera per les festes de Sa Fira i una altra per Sant Bartomeu, que s'aprofitava per fer el campionat de Sóller.

- *L'esport a la Congregació Mariana: El Joventut Mariana.*

L'any 1942 en el si de la Congregació Mariana va fundar-se un equip de bàsquet, essent ja oficial l'agost del mateix any. Jugaren a les pistes del Convent, ja que havien sorgit problemes d'ordre tècnic per poder entrenar en el Camp d'en Mayol, i els mateixos jugadors de forma gratuïta prepararen el terreny. La nova instal·lació fou inaugurada dia 15 de novembre amb un partit entre el Mariana i el C.D. Sóller. El primer equip va estar format per: Ramon Bernat, Pere Ensenyat, Joan Estades, Josep Mª Got i Guillem Oliver. Aquest equip de bàsquet tenia com a principals rivals locals a

---

³⁸⁰ Ibid., 02-02-1942.

l'equip d'Acció Catòlica, l'*Aguilas* i un altre club local que entrenava a Ca na Nicolava³⁸¹.

A la temporada 42-43 l'equip juvenil de bàsquet es classificà sub-campió del Grup de Pobles dins el torneig que havia organitzat el *Frente de Juventudes*. Entre els campionats que va disputar l'equip de la Congregació hi va haver el *Torneo Copa Verano*³⁸².

A la temporada 1952-53 es va crear l'equip juvenil *San Luís*, que va participar en el campionat de Mallorca d'infantils, guanyant-lo.

La temporada 1954-55 l'equip rebé el nom de *Juvenil Mariana*, que passaria a *Juventud Mariana* l'any 1957.

També es practicaven altres esports, com el pin-pong i es disputaven campionats en dues categories. El futbol també era important, en el camp d'esports del Convent també es feren alguns partits. Suposam que aquestes partits es feien en algunes ocasions entre els mateixos cursos de l'escola: "*Ante un nutrido grupo de congregantes se celebró en el campo de deportes de este C. M., el partido entre el Comercio y el Bachillerato...*"³⁸³. Es dugueren a terme algunes excursions a peu i altres en barca els mesos d'estiu.

- *Obra Atlètica-Recreativa Àguiles:*

Els joves d'A. C. de Sóller practicaren nombroses activitats esportives formant part d'aquesta *Obra Atlètica-Recreativa*, coneguda a les Illes amb el nom d'*Águilas*. En el setmanari de 21 de gener de 1950 es publicava: "*La obra marginal "Águilas", del centro de los jóvenes de A. C., que tiene ya en funcionamiento las secciones de fútbol, baloncesto, excursionismo, teatro, pin-pong, ajedrez, tiene el proyecto de crear la sección de ciclismo...*". El 28 de març de 1949 es posaren marxa les següents activitats esportives³⁸⁴:

---

³⁸¹ Suplement del Setmanari *Sóller, Bodas de Diamante 1885-1960*.

³⁸² Setmanari *Sóller*, 05-07-1941.

³⁸³ Revista *Alturas*, número 46, març de 1946.

³⁸⁴ Suplement del Setmanari *Sóller, Bodas de Diamante 1885-1960*.

a) Futbol: fou el primer esport organitzat per Àguiles. Al 1950 l'equip C.E. Àguiles va aconseguir el primer torneig regional de futbol. Els jugadors de l'equip foren: Vicens, Castanyer, Llabrés, Bernat, Celià, Colom, Fontanet, Barceló, Magraner, Jorquera i Mora. L'entrenador era Rafel Socies. L'any 1952 Àguiles va formalitzar un contracte amb la Societat Esportiva Sollerense, propietària del camp de futbol, d'aquesta manera va poder utilitzar-lo per a actes esportius i recreatius de la secció fins a la fundació del Club de Futbol Sóller.

b) Bàsquet: entre els anys 1951 i 1954 jugà l'equip arribant a 1ª Categoria, essent-ne jugadors: M. Ribes, J. Pérez, J. Costa, M. Ripoll, A. Bernat, A. Soler i A. Sureda. Durant aquests anys es formà un equip infantil anomenat *Ultreya*.

c) Excursionisme: s'organitzaren nombroses excursions, participant-hi un gran nombre de gent, fins i tot podien anar-hi aquells que no eren membres d'Acció Catòlica ni de l'Àguilas. En els anys 1951-52 les excursions foren: Lluc per Cúber, Lluc tornant pel Torrent de Pareis, una al Puig Major i l'altre a Tuent.

d) Teatre: es feren representacions teatrals al teatre *Alcázar*, al teatre Victòria i a Ca'l Bisbe.

e) Festes a l'aire lliure: fetes a partir de l'any 1950. Destacant la participació de rapsodes, humoristes, sopes de lletres, instrumentistes i de cant.

f) Jocs de Saló: que incloïen els esports: Ping-pong: *"Otro torneo en perspectiva realizado por "Águilas"; futbolín, Bádminton: "Nuevo deporte en Sóller. En el patio del local de "Águilas" se montará un Bádminton o juego volante"*³⁸⁵, els primers entrenaments els realitzaren els mestres de Pin-Pong degut a l'afinitat dels dos esports. En un futur es tenia pensat muntar una instal·lació elèctrica per tal de poder disputar els partits a les nits. Finalment tancaven aquesta sèrie de jocs els de taula: escacs, dames, imperi, etc.

g) Ciclisme: el 27 de març de 1950 es va fer el primer circuit ciclista a Sóller, el qual estava format per 20 voltes al Camp Llarg. Durant els tres anys vinents es desenvoluparen nombroses curses ciclistes. El ciutadà Pere Sancho destacà dins aquesta secció per haver guanyat l'any 1951 a Barcelona les modalitats de Fons en Carretera i Mig Fons en Circuit a les Terceres exhibicions Nacionals de l'O. A. R..

---

³⁸⁵ Ibid., 05-08-1950.

h) Natació: El diumenge 30 d'agost de 1950 es va desenvolupar la primera jornada de natació d'Àguiles al Port de Sóller. La carrera va consistir en nedar un 550 m.

i) Cinema: a Cal Bisbe a partir de 1951 hi havia projeccions de pel·lícules tots els diumenges i festius, dirigides cap a joves de més de catorze anys.

- *Sociedad Colombófila Sollerense:*

Creada a finals del 1934. Va participar a diferents concursos i proves des de Dènia, Alacant, Sabadell i Terrassa. Cal dir que cada any s'amollaren coloms des de diferents punts de Mallorca, com també d'Eivissa i Menorca. L'any 1949 la directiva estava formada per: Damià Orell Casasnoves (president), Joan Mayol Alcover (Secretari), Francesc Pérez Ferrer (vicesecretari), Joan Pons Thomas (dipositari i comptador), Josep Colom Calafat (primer vocal), Pere A. Coll Rotger (segon vocal) i Antoni Pizà Bernat (tercer vocal).³⁸⁶ El mateix any quedà constituïda una comissió de concursos quedant integrada per: Josep Lladó Bennàssar, President; Josep Colom Calafat, Antoni Pizà Bernat, Joan Ferrer Sales i Joan Castanyer Coll, Vocals³⁸⁷.

- *Círculo Sollerense:*

Organitzà campionats d'escacs dins el marc del "Campionat Social del Círculo Sollerense". Es disputaren torneigs de classificació de primera categoria local, segona i tercera. Foren jugadors destacats Josep Magro, Vicenç Sebastià i Pau Fiol³⁸⁸. En aquests anys en foren presidents Josep Bauzà i Pizà (1936-38), Bartomeu Terrassa Arbós (1939), Bartomeu Morell Bauzà (1940), Guillem Rullan Palou (1941-42), Amador Pons Coll (1943-45), Pau Noguera Morell (1945, de forma interina) i Joan Arbona Morey (1946-1949) i Jesús Martín Torres (1950-56)³⁸⁹. Durant aquest període

---

³⁸⁶ BERNAT JOY [310].

³⁸⁷ *Semanari Sóller*, 17-09-1949.

³⁸⁸ *Ibid.*, 04-05-1945.

³⁸⁹ PÉREZ PASTOR, Plàcid, *Els Xiclets, cent anys de rodar. Els episodis més interessants del Círculo Sollerense*, Sóller, Círculo Sollerense, 1999.

es varen fer menys activitats esportives i culturals que durant la República, a l'entitat va tenir problemes econòmics per l'impagament de les quotes degut a les mancances econòmiques de bona part de la població. També hi va haver una forta disminució de socis entre els anys 1936 i 1939, que es va recuperar a partir de l'any 1940.

- *La Unión:*

En els anys de la Guerra Civil la seva activitat va minvar, així com el número de socis (arribant al mínim de 75 socis locals i 71 de forans), que va baixar fins el punt que l'entitat va tenir moltes dificultats per cobrir les despeses. Aquesta baixada es deuria a que molts de socis durant la Segona República pertanyien a partits republicans; com per exemple el president durant aquest període, Eugeni Losada Fiol, membre d'Acció Republicana. També molts socis eren emigrants, i en aquests anys tingueren moltes dificultats per tornar a Sóller.

Passat el període bèl·lic es van millorar les instal·lacions, i va augmentar també el número de socis, arribant als 173 socis locals i 121 de forans. Una de les activitats més destacades fou l'organització de torneigs d'escacs. El seu president en aquests anys fou Miquel Coll Mayol, el secretari Miquel Bauzà Bernat i el tresorer Miquel Casanovas Castanyer. Aquests foren anys de dificultats econòmiques, l'any 1937 per exemple es varen haver de treure a circulació obligacions de l'entitat per valor de 250 ptes. I es va crear una junta per estudiar la situació de l'entitat.

- *Sociedad Defensora Sollerense:*

Durant els anys de la guerra l'entitat va estar bastant inactiva. Guillem Oliver fou l'encarregat de ressorgir la boxa aficionada. El 1945 s'hi organitzaven vetllades de boxa les nits. Quan competien a Palma anaven al Teatre Balear. Jim Mora fou el millor boxejador de l'època, aconseguint en nombroses vegades molt bons llocs dins la classificació balear: "*Jim Mora, campeón aficionado de Baleares de peso ligero*"³⁹⁰. En foren presidents d. Miquel Arbona i d. Gaspar Borràs.

---

³⁹⁰ Ibid., 19-10-1946.

- *Peña de Can Coixí:*

El renaixement de l'afecció per a les bregues de galls va fer que aquesta associació construís en el jardí del cafè de Can Coixí una gallera, la qual tenia capacitat per a 125 persones i encara podia ampliar-se. La gallera local comptava amb uns cinquanta o seixanta galls de les millors races³⁹¹.

6.3.7.- Les seccions de *Falange Espanyola*: la *Secció Femenina* i el *Frente de Juventudes*.

6.3.7.1.- La Secció Femenina

Els orígens de la Secció Femenina els hem de cercar abans de la Guerra Civil. En aquells moments tenia la funció de donar suport a les activitats del grup falangista. A poc a poc les tasques del grup s'anaren ampliant i es dedicaren també a l'assistència als detinguts, a les visites als empresonats, a donar suport als seus familiars, a la recollida de fons i a les missions de propaganda i enllaç. Ja durant la Guerra Civil el nombre d'activitats dutes a terme per part de la Secció Femenina s'ampliaren. La seva seu social es trobava al carrer de Bauzà l'any 1936.

Durant la postguerra la Secció Femenina s'integrà dins l'aparell de l'Estat com un membre més del Moviment i la Delegació Nacional es va convertir amb l'encarregada de formar política i socialment les dones de l'Estat espanyol³⁹². El Servei Social va ser una altra de les formes que va utilitzar el govern per a formar a la dona. Els seus orígens els situem durant la Guerra Civil. La dona es dedicava a ajudar a les tasques de l'Estat traduint-se en un treball realitzat als fronts, hospitals, institucions militars i en l'Auxili Social. Durant la primera època del Servei Social l'obligació de complir-lo era tan sols per a dones treballadores.

---

³⁹¹ Ibid., 18-02-1950.

³⁹² BOSCH FIOL, Esperança/ FERRER PÉREZ, Victòria A., *El model de dona a la Secció Femenina. Implantació a les Illes Balears (1939-1975)*, Palma, Universitat de les Illes Balears, 1997.

L'activitat formativa de la Secció Femenina (SF) a les Illes Balears es va fer palesa amb les escoles llar que existiren. Unes varen ser implantades en els instituts d'ensenyaments mitjans i les altres, que depenien directament de la SF, es localitzaven als principals pobles de cada Illa. En aquest segon cas les dones tenien l'oportunitat de complir la part formativa del Servei Social, com també la possibilitat de fer una sèrie de cursos com Tall i Confecció de teles, Socorrisme, Puericultura, etc. No hem d'oblidar que alguns d'ells es dedicaren a l'estudi de llengües estrangeres com l'anglès i el francès. A Sóller la SF va viure unes etapes de treball més intenses que altres.

Els anys de la Guerra Civil la SF es va posar en marxa. Les tasques que realitzà estaven orientades cap a la labor humanitària, a l'ajuda als soldats: cosint camises de Falange³⁹³, jerseis, passamuntanyes, guants, enviaven paquets, escrivien cartes, etc.

Per organitzar la SF a Sóller, es va traslladar a la localitat l'any 1936 la Junta Directiva de Palma, anomenant Cap de la secció a Bàrbara Mateu, i secretària a Magdalena Sampol. L'any 1937 la junta directiva estava formada per Maria Rullan Bauzà (presidenta), Catalina Arbona Pruden de Colom (secretària), Isabel Morell Colom (tresorera), Maria Casanovas (delegada del Sindicats) i Nativitat Vayà (cap de *Flechas*). El local de la SF es va establir a la plaça *Calvo Sotelo*, i comptava amb una secretaria, la secció juvenil, (dividida en grups d'edat anomenats *Margaritas*, *Luceros* i *Flechas*) i la delegació dels sindicats. Tenia 120 afiliades i 70 sòcies protectores³⁹⁴. Sempre hi havia d'haver dues al·lotes de guàrdia. Aquestes guàrdies les feien per torns amb l'uniforme posat.

Segons diversos testimonis orals, els diumenges es posaven totes l'uniforme i assistien plegades a missa, conjuntament amb els altres membres de la Falange. Solien aprofitar l'acte religiós per a desfilar³⁹⁵. Quan les tropes franquistes obtenien una victòria militar les al·lotes de la SF i els demés membres de Falange s'uniformaven i es dirigien davant les cases de la vila per a escoltar els discursos amb

---

³⁹³ L'any 1937, per encàrrec del comandant militar Pasqual Zaforteza, la SF de Sóller va confeccionar 350 camises pels soldats destacats a la localitat.

³⁹⁴ BERNAT JOY [310].

³⁹⁵ Ibid.

honor al triomf; acte seguit cantaven cançons pròpies de la Falange. Algunes vegades feien a Sóller representacions teatrals, a càrrec de membres de la Falange o d'altres agrupacions adherides al règim, procedents de Palma. També feren quadres plàstics. Una de les tasques que també desenvoluparen fou el cobrament del Plat Únic.

Les al·lotes podien assistir al local de SF sempre que volguessin i allà els hi donaven feina de confeccionar peces de roba o bé s'emportaven la tasca a casa seva. D'altra banda acostumaven a fer unes canastres per les mares que tenien pocs recursos econòmics. Per obtenir-les calia que s'apuntessin a les llistes de la *Central Nacional Sindicalista* de Sóller tan si eren afiliades com si no³⁹⁶

Els cursos de formació varen començar a fer-se durant la Guerra. L'any 1937 es feren cursos d'infermeria a càrrec del Cap de Sanitat del sector de Sóller, Bartomeu Casellas; cursos d'Història de la Pàtria per la mestra Natividad Gayà; cursos de Puericultura a càrrec del metge de Falange Gabriel Mayol; i cursos de *Corte i Confección* a càrrec d'Antònia Castanyer.

L'any 1939 fou inaugurada la Secció de Cultura en una dependència del teatre Defensora Sollerense i s'establí un règim d'ensenyança a les següents assignatures o cursos: Gramàtica i Redacció, Geografia i Història, Lectura Comentada, Aritmètica i Ciències, Religió i *Corte i Confección*. Les al·lotes hi assistien tots els dies de la setmana, cada dia impartint-se una matèria diferent³⁹⁷. Es degueren fer per nuclis urbans, ja que a Biniaraix les germanes del Marquès de Zayas impartien lliçons d'Aritmètica, Llengua, etc. Sembla que el curs no va tenir l'èxit esperat, les noies ja tenien una base escolar i així no calgueren aquests ensenyaments³⁹⁸.

Aquests cursos de formació estaven dirigits a les afiliades, però a part calia que totes les al·lotes que haguessin de cursar estudis superiors, sortir de l'Estat o per a poder treballar, realitzessin el Servei Social.

A partir de la creació del partit únic, la Secció Femenina va canviar la seva indumentària adoptant la boina vermella de les *Margaritas*, que eren la secció femenina dels carlistes.

---

³⁹⁶ Setmanari *Sóller*, 05-10-1940.

³⁹⁷ *Ibid.*, 04-03-1940.

³⁹⁸ BERNAT JOY [310].

Les *Margaritas* tan sols varen actuar en temps de la Guerra. S'anomenaven també *Frente de Hospitales* i estaven dedicades també a una labor humanitària; encarregades d'enviar roba, paquets als combatents, etc. El seu local era a Can Gordo³⁹⁹. Els anys de la postguerra la seva tasca va acabar, algunes es varen incorporar a la SF i d'altres es donaren de baixa perquè no els obliguessin a entrar dins Falange.

Durant els anys de la Guerra la SF va treballar als locals de l'*Auxilio Social*, que estaven ubicats devora l'escola graduada del Fossaret, eren les anomenades Cuines Socials o Econòmiques, on hi acudien aquelles persones amb pocs recursos econòmics. La SF també dedicà part del seu esforç a la Campanya en contra de la mortalitat infantil. Es repartien uns volants on es donaven consells de com les mares havien d'alimentar i criar els seus fills⁴⁰⁰.

La preocupació que el Govern va tenir per a augmentar el *Fondo Benéfico-Social* va ser gran, rebent aquestes cuines ajuda econòmica per part de l'Estat. Una vegada que va haver acabat la Guerra i després dels primers anys de postguerra, sembla que les activitats de SF varen quedar estancades. No va ser fins a finals de la dècada dels anys quaranta, concretament l'any 1949, quan es va revitalitzar i arribà al seu punt més àlgid als inicis dels anys cinquanta. En aquesta nova etapa, la política que va emprendre la SF fou la de formació, ja que volien impulsar la formació política i intel·lectual.

Catalina Poquet Oliver en va ser la nova delegada local, i amb l'ajuda de la direcció Provincial de Palma reorganitzaren la SF, potenciant els esports i la formació. Varen dedicar especial atenció en aquelles al·lotes que treballaven a les fàbriques, les sindicades, les quals tenien unes mancances molt grosses en relació als ensenyaments primaris. La SF es va posar d'acord amb els propietaris de les fàbriques per tal de poder instruir aquestes al·lotes.

Els hi impartien lliçons de cultura general: de càlcul, de lectura, redacció de cartes, d'ortografia, d'història, de geografia, etc. Però també aprenien aquelles tasques pròpies de les mestresses de casa: cosir un botó, cuinar, fer-se un doblec, un trau,

---

³⁹⁹ Ibid.

⁴⁰⁰ Setmanari *Sóller*, 05-10-1940.

etc. En aquests cursos també hi accediren aquelles al·lotes que realitzaven el Servei Social.

El Servei Social el varen haver de fer moltes al·lotes de Sóller, ja que era condició indispensable per poder sortir a l'estranger. Això era molt normal al poble, ja que varen ser moltes les que anaren a treballar a França de cuineres i criades. Les al·lotes que rebien la formació del Servei Social tenien de disset a quaranta-cinc anys. La prestació que feien, sovint estava dedicada a la confecció de canastres per a les al·lotes sindicades de les fàbriques. En total el Servei Social tenia una durada de sis mesos, es feien tres mesos de formació i tres de prestació. Es realitzaven cursos de cuina, de labors. I com a treball de fi del Servei Social, normalment per a Nadal, havien d'entregar aquestes *canastrilles fetes*. Cal dir que les al·lotes que estaven més instruïdes i que ja havien anat escola, tan sols feien els cursos dedicats a la llar.

Passada la guerra, el local de SF va continuar essent a l'edifici de la plaça *Calvo Sotelo* núm. 12. L'agrupació falangista comptava amb tres pisos. El primer era dedicat a oficines, on s'hi guardaven tots els expedients de les al·lotes, i els altres dos eren utilitzats per a impartir aquests cursos i pel magatzem. Les afiliades ajudaven amb el finançament de la delegació local, tot i que des de la Delegació Provincial rebien sempre les ajudes necessàries.

La SF local estava dividida per grups d'edats. Les més joves que començaven als deu anys, rebien el nom de *flechas*⁴⁰¹, un altre grup que anava fins als disset, *margaritas* i finalment les al·lotes pròpiament de la Secció Femenina.

Al local, varen tenir l'oportunitat de practicar activitats esportives: bàsquet, voleibol i handbol. L'entrenador de les dues primeres modalitats fou Joan Estaràs. Aquestes nines i al·lotes entrenaven al Camp d'En Mayol, en el cas de Sóller i al Camp de futbol del Port, que en aquells moments era de la Base Naval, en el cas de les del Port. Cap a l'any 1950 fou quan contractaren com a entrenador a J. Estaràs. Conjuntament aconseguiren nombroses victòries, arribant a competicions a nivell Nacional. Pel que fa als pobles de competició mallorquins, eren tres: Felanitx, Palma i Sóller. Cada lloc, tenia els seus respectius equips.

---

⁴⁰¹ L'any 1938 el local de les *flechas* va agafar el nom de *Crucero Canarias*.

Finalment també posaren en funcionament els Cors i Danses. El director era el senyor Capó procedent de Bunyola. Sortien a ballar a fora de Sóller intervenint a concursos emmarcats dins la SF.

Paral·lelament, al Port de Sóller hi havia una altra delegació on Margalida Melis n'era la delegada local, la qual impartia tots els cursos de formació. També tengueren l'oportunitat de practicar els mateixos esports, com ja hem explicat anteriorment. El seu local estava situat al carrer de Santa Catalina del Port.

La SF en aquesta nova època va deixar d'anar en massa a la missa dominical desfilant amb la indumentària, tot i que continuaren sortint amb el vestit del grup aquells dies més assenyalats del calendari franquista.

Però la SF local va anar decaient a poc a poc i cap als anys seixanta les al·lotes de Sóller havien de desplaçar-se a Palma a fer el Servei Social.

6.3.7.2.- El Frente de Juventudes

El règim franquista va voler potenciar una organització juvenil, per formar els nins i nines en els ideals del règim, igual que feren altres partits feixistes. Aquesta organització fou les *Organizaciones Juveniles* (OJ) primer i després el *Frente de Juventudes* (FJ). La seva intenció principalment, era la d'educar-los políticament.

Aquestes organitzacions sorgiren entorn als dos principals partits que donaren suport a l'Alçament, *Falange Espanyola* i *Comunió Tradicionalista*.

Les joventuts carlistes s'anomenaven *Pelayos*, i ja existien abans de la República. Tot i això no varen estar mínimament organitzades fins a la dècada dels trenta.

Els joves de FE estaven organitzats al voltant de les organitzacions juvenils, organitzats en *Flechas* i *Balillas*.

A partir del maig de 1937, amb la unificació de *Falange Espanyola* amb els altres partits que donaren suport a l'Alçament (Carlistes, Acció Catòlica, etc.), aquestes joventuts s'anomenaren oficialment *Flechas*.⁴⁰² Aquesta unificació no va ser bon vista pels carlistes, ja que *Pelayos*, va integrar-se a les OJ, amb disgust dels segons⁴⁰³..

---

⁴⁰² CAÑABATE, José A., *Les organitzacions juvenils del règim franquista (1937-1960): trajectòria general i evolució a les Balears*, Palma, Documenta Balear, 2004.

En els primers moments estaven desorganitzats, sense caps, es tractava més d'un treball voluntari a nivell local, sense plans concrets i adoctrinaments específics. Una vegada que l'Organització Juvenil va ser legal, a partir de l'agost del 1937, es posaren en marxa els plans d'activitats.

El 6 de desembre de 1940 es promulgà la *Llei Fundacional del Frente de Juventudes*.

El local el tenien en el que avui és el carrer de la Mare de Déu de Bon Any. Durant la guerra, els *flechas* i els *pelayos* van fer nombrosos actes, desfilades, competicions esportives i concentracions amb grups d'altres pobles de Mallorca.

Falange Espanyola va crear una secció juvenil lligada al creuer *Baleares*, anomenada *Flechas Navales*. En aquesta unitat hi va haver un sollerí, Miquel Colom Vicens de 16 anys⁴⁰⁴. Aquesta era una acadèmia naval, en la qual els alumnes estaven internats en règim d'internat. El vaixell que empraven per fer les pràctiques, fou el vapor *Unión*. Va ser donat pel comerciant sollerí, Josep Ripoll, soci de la companyia *Ripoll y Cía.*, que exportava taronges de Sóller a França⁴⁰⁵.

Les *Organizaciones Juveniles* primer, i després el *Frente de Juventudes*, intentaren concienciar els pares que tinguessin "*encuadrados en Organizaciones Juveniles a sus hijos*"⁴⁰⁶. Es mantingueren relacions amb altres OJ arribant a Sóller en moltes ocasions grups d'altres pobles, es recollien la vinguda a les pàgines del *Sóller*: "*han llegado a esta ciudad pequeños camaradas afectos a la Sección Preventorial de los Campamentos de verano de la Jefatura Provincial de Organizaciones Juveniles, cuya sección radica en Buñola*"⁴⁰⁷.

També sortien amb motiu de la commemoració de les festes de la Victòria "*La juventud que siente el anhelo de una España mejor va a desfilas recia, fuerte y unida, pisando nuestras plazas y calles llevando en los labios canciones de amor y*

---

⁴⁰³ L'any 1937 s'unificaren 225 *flechas* i 120 *pelayos*.

⁴⁰⁴ Va entrar a la secció el tres de febrer de 1938. (font: FULLANA MUNTANER, Jeroni, *Los flechas navales de Baleares (1936-1939)*, Palma. Lleonard Muntaner, 2005).

⁴⁰⁵ Ibid. Pàg. 35-36.

⁴⁰⁶ Setmanari *Sóller*, 06-05-1939.

⁴⁰⁷ Ibid., 03-08-1940.

hermandad entre los españoles..."⁴⁰⁸. Aquest dia era aprofitat per celebrar el *Día de la Canción*, sortint al carrer la banda de cornetes i tambors del FJ. A continuació els infants i al·lots es reunien en les seves respectives escoles i allà se'ls obsequiava amb un berenar i anaven desfilant pels carrers de Sóller. El final del actes consistia amb el cant del "Cara al Sol"⁴⁰⁹. Dins el context d'aquesta cerimònia els grups de danses folklòriques del FJ feien diverses exhibicions, algunes d'elles acompanyades per la Banda Municipal. Les excursions eren una de les activitats més habituals.

Ja a finals de la dècada dels quaranta es posaren les bases del *Frente de Juventudes* de la segona època i el principal impulsor i l'ànima de l'agrupació fou el Pare Barceló, dels Sagrats Cors.

Quan el Pare Barceló va arribar al poble l'any 1949, s'encarregà d'organitzar una centúria a la qual li posaren el nom de *Virgen de Lluc*. Tenia la seva seu al col·legi dels Sagrats Cors. Més endavant aconseguiren una seu en un local municipal que cedí el batle Jaume Colom, ja dins els anys cinquanta, al carrer Prosperitat.

Els delegats locals varen ser dos: Miquel Estarelles i Joan Castanyer, però només ho varen ser damunt el paper, ja que el que duia tot els pes de l'organització de les activitats fou el Pare Barceló. De fet tota la correspondència oficial del FJ el batle li adreçava a ell.

Una de les activitats que feia el FJ una consistia amb la participació d'una o varies esquadres de Sóller als campaments que s'organitzaven a tota Mallorca, com per exemple els de Santa Ponça i a la Victòria (a Palma). D'aquesta manera, alguns dels al·lots tengueren la possibilitat d'anar a campaments nacionals. Les cases de *Flechas* funcionaren tant a Sóller com al Port des de 1939 a 1959.

*"Los inmuebles son algunos cedidos por los Ayuntamientos, pero en su mayoría alquilados. Estos centros fueron costeados hasta el año 1943 por el Frente de Juventudes; desde entonces se nutren del tercio de la cantidad que los Ayuntamientos tiene asignada al citado Frente de Juventudes y del veinte por ciento de la cuestación anual de juventudes"*⁴¹⁰.

---

⁴⁰⁸ Ibid., 07-03-1942.

⁴⁰⁹ Ibid., 04-04-1942.

⁴¹⁰ ARM, Memorias de Actividades. 1939-1969, lligall 143.

A més feien uns murals extraordinaris aprofitant quatre o cinc dates importants, com podien ser el dia del *Alzamiento Nacional* el dia de la Victòria, o el *Día la Madre*. Aquests murals els enviaven a Palma i allà competien amb els dels altres pobles. La centúria *Virgen de Lluc* se'n va dur tres vegades el primer premi de Balears, i dues o tres el segon.

Els cursos de formació que seguí la centúria *Virgen de Lluc* varen ser organitzats a nivell provincial. Cada any durant les vacances de Nadal anaven a esquiar a Núria, sempre acompanyats pel capellà i pel metge, que aprofitava per impartir unes lliçons relacionades amb la salut. També el capellà no deixava perdre l'ocasió per a adoctrinar-los. Durant la Setmana Santa anaven a Lluc.

Escoles de formació permanents a Sóller no n'hi havia; la mala comunicació entre Sóller i Palma i l'existència d'una sola centúria impossibilitaren que venguessin conferenciants amb certa freqüència a Sóller. I així aprofitaren aquestes sortides per a instruir els joves durant una sèrie de dies a l'any.

Pel que fa a les activitats esportives, cada tres mesos la centúria *Virgen de Lluc* organitzava jornades atlètiques al Camp de futbol de Sóller, en les quals participaven els millors atletes de Mallorca. La centúria de Sóller va ser campiona de Balears en una ocasió, i després en representació de totes les centúries de Balears varen anar als campionats nacionals a València.

De joves sollerics en destacaren uns quants realitzant tir de pes i de martell, realitzant el salt de longitud, d'altura, de perxa, de velocitat, etc. molts d'ells guanyant el campionat de Balears. Aquestes jornades atlètiques acabaren una vegada que el pare Barceló va abandonar Sóller.

Un altre activitat esportiva fou el bàsquet. Així la centúria *Virgen de Lluc* va crear el *Juvenil Mariana* que va ser tres anys campió de Balears. Aquest equip jugava al Centre Marià. L'alpinisme també va ser uns dels esports practicats, fent moltes excursions, anant al Puig Major a dir missa. Anaven en campaments privats i entre altres activitats practicaven natació a cala Tuent. De nit anaven a dormir a l'església de Sant Llorenç.

La religió dins la centúria *Virgen de Lluc* va ser el més important, primant damunt la formació política ja que el pare Barceló era el màxim dirigent, i intentava donar un

caire espiritual a totes les activitats que feien. El seixanta per cent eren alumnes del Convent i un quaranta eren d'altres escoles de la Vall.

El *Frente de Juventudes* tenia un cap de centúria, que legalment era Joan Torrens, però el que realitzava tota la tasca com a cap era el Pare Barceló. Els al·lots estaven agrupats per edats, concretament en tres grups anomenats *Pelayos* (de 7 a 10 anys), *flechas* (de 10 a 15 anys) i *cadetes* (de 15 a 18 anys), tots eren coneguts com a *balillas*⁴¹¹. Però a Sóller no es va fer cap mena de distinció a l'hora de realitzar les activitats, tan sols es donà el cas quan havien d'anar a algun campament específic per a cada grup d'edat.

6.3.8.- L'Església. El paper d'Acció Catòlica.

L'Església, ja abans del cop d'estat, s'havia decantat a favor de les forces més conservadores. La por al comunisme i l'anarquisme, que tenien com un dels seus principals objectius acabar amb els privilegis i la institució eclesiàstica⁴¹².

Amb el Franquisme, l'Església va recuperar tot aquell poder que perdé durant dels anys de la República. La religió tengué una presència molta forta dins la vida pública: celebrant multitud de misses, realitzant processons, restaurant creus i imatges, reconstruint esglésies i convents, construint seminaris, etc. El nou règim va aconseguir derogar les lleis republicanes referents al divorci i al matrimoni civil, establir la supremacia del dret canònic en les matèries que es consideressin mixtes i monopolitzà la moralitat pública.

Dins aquest context hem de destacar l'associacionisme eclesiàstic, el qual tenia un perfil bastant similar al de les agrupacions falangistes, concentrant ambdós tipus de col·lectivitats sobretot dones i joves. Hi va haver algunes friccions entre les associacions falangistes (*Frente de Juventudes* i la Secció Femenina) i els seus homòlegs eclesiàstics.

---

⁴¹¹ L'any 1936 es va encarregar la instrucció dels *Balillas* al mestre de ses Marjades, Miquel Guillem.

⁴¹² MATAS PASTOR, Joan Josep, *De la sacristia al carrer. Acción Católica Española a Mallorca (1931-1959)*, Palma, Lleonard Muntaner Editor, 2005.

Entre les agrupacions eclesiàstiques la que va destacar més va ser sens dubte Acció Catòlica. Sempre atenta a les autoritats eclesiàstiques, s'hi podien trobar les branques masculina, femenina i juvenil. Totes elles estaven formades per seglars.

El control que va exercir l'Església sobre l'ensenyament va ser important. Les escoles privades estaven dirigides en la majoria dels casos per ordres religioses. A més, l'Església va sotmetre a vigilància a les escoles públiques.

El Govern autoritzà a l'Església de crear centres docents de tots els graus amb caràcter públic amb la possibilitat d'organitzar el règim didàctic, econòmic i administratiu, i estendre títols professionals. A la vegada es va ocupar de vigilar i inspeccionar els establiments docents públics i privats pel que feia en matèria de fe i de bones costums. L'assignatura de Religió va ser una de les més importants d'entre totes les que s'impartien a les escoles.

A Mallorca, el Bisbe Miralles va intentar sempre mantenir una certa independència respecte a la Dictadura franquista. Defensant el dret d'utilitzar la llengua vernacle de Mallorca, separant l'Església de l'Estat i "la moderació relativa de les declaracions d'adhesió al nou règim", tot i això tant ell mateix com l'Església de Mallorca una vegada que va haver esclatat la Guerra Civil feren costat al Moviment Nacional. La complicitat existent entre aquestes dues forces de poder, marcarà profundament la vida de tots els mallorquins durant la dècada dels anys quaranta.

Durant la Guerra Civil a Sóller es feren molts actes religiosos per donar gràcies pels diferents triomfs militars⁴¹³ i per demanar la victòria de les tropes anomenades nacionals⁴¹⁴. Molts soldats retornats del front varen demostrar la seva devoció tant al Sant Crist de Convent com a la Mare de Déu de Lluc, aquestes mostres de devoció foren recollides per la premsa local i religiosa. Per exemple: *"el soldado Bernat Ripoll Castañer, hallándose en el frente, durante la campaña del Norte, cayó enfermo de ictericia negra y hubo de ingresar en el Hospital. Pidió la protección de la Mare de*

---

⁴¹³ Setmanari Sóller, 01-04-1939.

⁴¹⁴ Ibid., 01-07-1939.

*Déu de Lluc y prometió visitar el santuario a pie desde su pueblo*⁴¹⁵ o *“el soldado Bartomeu Marroig de Sóller fue descalzo desde la plaza de Fornalutx a Lluc para dar gracias por haber curado de una herida de un proyectil en la pierna y de veinte incrustaciones de metralla en la espalda*⁴¹⁶.

Les Escolàpies dedicaven moltes de les seves misses conventuals a fer Exercicis Espirituals a *Santa Teresita*⁴¹⁷. L'Església participava també en totes les celebracions dels cossos d'ordre públics i militars. Els actes solien ésser sempre els mateixos, amb la celebració d'una missa i la desfilada de les autoritats polítiques, militars i eclesiàstiques, *“Con asistencia de las Autoridades de Marina, Ejército, civiles y Jerárquicas del Movimiento*⁴¹⁸.

Segons Catalina Bernat per *“...Cap d'Any es feia una vigília de l'Adoració Nocturna i molta gent del poble. La Setmana Santa es vivia amb una gran espiritualitat cantant-se Hores Menors, beneint les palmes i assistint a la processó un gran nombre de persones, fent una missa Major el dia del Ram, etc. Tant per sa Fira com per Sant Bartomeu feien misses Majors amb l'assistència de les autoritats, i en el cas particular de sa Fira dels personatges històrics...”*⁴¹⁹. La festivitat de Tots Sants com les altres del calendari religiós es caracteritzaven per tenir una gran participació de gent.

Els anys quaranta es va projectar la construcció d'un monument dedicat al Sagrat Cor de Jesús, el qual havia d'estar situat al puig conegut com de Ses Tres Creus. Es dedicaren molts d'esforços a la seva construcció. S'organitzaren molts actes en pro del Monument⁴²⁰, però les obres no s'arribaren a acabar, ja que es va perdre interès en el projecte i els diners anaren destinats a altres obres.

Es varen constituir dues noves parròquies a la localitat, una a l'Horta, que ja tenia església des de 1917, més o menys. I l'altra al Port, amb la construcció d'una nova

---

⁴¹⁵ Vegeu ROSSELLÓ VAQUER, Ramon, *Soldats morts a la Guerra Civil i pregàries de l'Església (notes i necrologies de les revistes religioses de Mallorca)*, Felanitx, editat per Ramon Rosselló Vaquer, 2006, pàg. 48.

⁴¹⁶ Ibid., pàg. 54.

⁴¹⁷ Ibid., 01-07-1939.

⁴¹⁸ Ibid., 03-02-1940.

⁴¹⁹ BERNAT JOY [297], pàg. 86.

⁴²⁰ Setmanari Sóller, 07-07-1945.

església (1938-1943). La qual es va construir amb els diners procedents de l'expropiació de l'Oratori de Santa Catalina. Durant el període de les obres el culte es va celebrar dins la Base Naval.

L'any 1937 la localitat va celebrar amb els mitjans que va poder les Noces d'Or sacerdotals del prevere Josep Pastor Castanyer, *Es Vicari Fiquet*, el qual era molt apreciat per la seva trajectòria com a prevere i la seva activitat per a concertar matrimonis entre emigrants i joves de la Vall. Fou anomenat Fill Il·lustre de la localitat el 1941.

Socialment l'Església tenia més força que els grups falangistes o militars. Molta gent estava lligada d'una manera o altre a Acció Catòlica o a la Congregació Mariana. Els grups dirigits per l'Església oferiren als joves i al·lotes la possibilitat de rebre uns cursos de formació religiosa i d'esplaiar-se fent teatre, esports, excursions, etc.; tenint cada una d'aquestes activitats un rerafons totalment religiós⁴²¹.

Acció Catòlica es dividia en quatre branques: el *Centro Parroquial de Mujeres de Acción Católica*, el *Centro Parroquial de Hombres de Acción Católica*, la *Juventud Femenina de Acción Católica* i la *Juventud Masculina de Acción Católica*. Totes aquestes associacions estaven lligades a la Unió Diocesana d'Acció Catòlica, conjunt de tots els centres i secretariats catòlics de la diòcesi. Els eixos principals eren fomentar entre els seus familiars els valors cristians i les ensenyances de l'església. Els compromisos a complir eren confessar i combregar almenys una vegada al mes, practicar al menys cada dos anys exercicis espirituals i comportar-se seguint les normes de la moral cristiana.

La secció d'al·lotes era la més antiga, es va fundar l'any 1933, per iniciativa del rector Rafel Sitjar. Els consiliaris varen ser Guillem Fiol, Gabriel Adrover, Jaume Capó, Antoni Cerdà i Joan Lladó⁴²². La primera presidenta fou Francisca Arbona, la vice-presidenta Isabel Coll i la primera secretària Francisca Alcover⁴²³ (qui més endavant en seria presidenta). Estava dividida en tres seccions: benjamines, aspirants i joventut. Les branques d'Acció Catòlica no es solien mesclar i feien les

---

⁴²¹ BERNAT JOY [297], pàg. 87.

⁴²² Setmanari *Sóller.*, *Bodas de Diamante 1885-1960*, pàg. 104.

⁴²³ BERNAT JOY [297], pàg. 87.

activitats per separat. Algunes vegades a l'any, feien una sèrie de reunions en conjunt amb els respectius consiliaris. El local d'Acció Catòlica estava ubicat a l'antiga casa del Bisbe Nadal.

La branca d'al·lotes era la més nombrosa. Estaven dividides en sòcies numeràries i sòcies actives. D'altra banda hi havia unes altres sòcies que no es comprometien a res, però que també col·laboraven. Algunes de les activitats que feien: era excursions, participar en autos sacramentals, representaven comèdies adaptades, assistien anualment a una Assemblea Diocesana, ajudaven en la Parròquia, repartien propaganda, feien catequesi per a infants, feien campanyes de Nadal anant a l'Hospital a fer companyia als ancians, visitaven malalts, organitzaven concursos de pessebres, etc. També organitzaven actes infantils al seu local, fent representacions adreçades a ells i cantant la sibil·la⁴²⁴.

Cada any feien Exercicis Espirituals, acudien als cercles d'estudis quinzenals o mensuals, viatjaven algun cop totes plegades a la celebració del Dia del Pilar i en alguna ocasió es varen fer conferències en pro de les festes centenàries del Pilar, etc. Totes aquestes activitats estaven encaminades a formar religiosament els joves i la societat. També es dedicaren a instruir els infants inculcant-los principis religiosos i morals, a vegades fent comèdies perquè així els nins assimilaven millor el que els hi ensenyaven. A més sovint realitzaven, conferències, cursets d'orientació moral, xerrades per a obreres i escoles nocturnes per a joves en les quals s'impartien Aritmètica, Gramàtica, Geometria, Geografia, i classes de dibuix per les que estaven interessades. Tots aquests cursets es feien gratuïtament, cada dia a partir de les nou del vespre. S'impartien classes de solfeig dos cops a la setmana⁴²⁵.

A Biniaraix també hi havia una branca d'al·lotes d'Acció Catòlica, fundada per mossèn Gabriel Adrover i estava formada per unes quinze al·lotes. El consiliari fou Guillem Fiol. El local fou a ca Ses Monges.⁴²⁶

Les diferents seccions d'AC d'al·lotes fins als anys seixanta varen ser les següents⁴²⁷:

---

⁴²⁴ Setmanari *Sóller*, 03-01-1942.

⁴²⁵ *Ibid.*, 06-10-1950.

⁴²⁶ BERNAT JOY [297], Pàg. 88.

- Acció: durant els anys de la Guerra Civil es dedicaren a la feina humanitària, confeccionant peces de roba pels soldats. Posteriorment realitzaren ornaments parroquials per a parròquies necessitades. L'any 1953 es va beneir la bandera de la branca, confeccionada per elles mateixes. Treballaven en activitats de la Parròquia.
- Informació: dedicada als cercles d'estudis i altres actes formatius.
- Religió: s'encarregaven d'organitzar i anunciar els actes de pietat. Varen fomentar les visites a les malaltes.
- Premsa: tenien al seu càrrec la biblioteca circular on s'hi podien trobar aquells fulletons i revistes on estava subscripta AC D'altra banda s'encarregaven de la redacció de notícies i cròniques per a la revista *Mujer* i el Setmanari *Sóller*.
- Difusió: s'ocupaven de repartir a totes les famílies la propaganda dels actes extraordinaris de la Parròquia. També difonien campanyes i consignes.
- Nins A.C.: Reunien setmanalment els infants, i alternaven les classes amb lectures de revistes i jocs infantils.
- Família: organitzaven cursets pre-matrimonials, realitzant conferències als joves, cursos de cuina, escola de llar i convivències matrimonials.
- Caritat: als anys cinquanta cooperaren en la repartició d'ajuda americana, a les ordres de *Càritas* Parroquial. Atén necessitats urgents. Administra l'armari de roba de segona ma pels necessitats.
- Moralitat: s'encarregaven d'aquells casos de moralitat que es presentessin a la delegació en qüestió.
- Missions: Actuaven amb cooperació amb el Secretariat Parroquial de Missions amb l'organització i celebració del Domund i altres dies Missionals. També tenien cura, amb l'ajuda de moltes zeladores, dels Cors i de les Obres Pontífiques Missionals. En algunes ocasions realitzaren mostres de roba destinades a les persones necessitades de les nacions devastades per la guerra.
- Catecismes: Cursos de catequesis per a adults.
- Biblioteca: formada per 200 volums. La mitjana que circulava anualment era d'uns 100. Tenia 247 sòcies.

---

⁴²⁷ BERNAT JOY [310].

A la publicació *Excelsior*, a nivell diocesà, hi participaven totes aquelles al·lotes que ho desitgessin. La temàtica que tractaven corresponia amb cada moment de l'any litúrgic. Alguns dels seus escrits donaven les consignes del mes. Francisca Alcover hi va escriure molt.

L'any 1941 es varen constituir definitivament les branques dels joves i d'homes d'Acció Catòlica. Havien funcionat de manera provisional entre 1933 i 1939. En aquests anys foren presidents Joan Ensenyat Rullan i Antoni Josep Colom Joy. L'any 1940 es va constituir el centre parroquial de Joves d'AC i el 1941 la de branca d'homes. El 1941 formaren la Junta Directiva dels segons: Josep Miró Oliver (president), Joan Bauçà Rullan (vice-president), Guillem Ripoll Casanoves (secretari), Ramon Rullan Bauçà (vocal primer), Alfons Cortès Segura (vocal segon)⁴²⁸. Els eixos principals que es varen proposar varen ser: pietat, estudi i acció. Va tenir 11 socis subscriptors i 14 socis actius.

L'any 1943 Antoni Mayol Borràs va ser nomenat president i l'any 1944 fou Bartomeu Bernat Miró. El primer consiliari que tingué la branca de joves fou mossèn Josep Morey Vicens i a l'any 1949 fou anomenat consiliari mossèn Jaume Capó Bosch. Un dels dirigents de la branca dels joves fou Antoni Castanyer *Reia*, el qual va fer molta feina per l'associació i en va ser un fort impulsor⁴²⁹.

Entre les activitats que es promogueren destaquen les peregrinacions; com la trobada de l'any 1948 a Santiago de Compostela, juntament amb joves de tot l'Estat⁴³⁰. Anys abans havien peregrinat a Lluc, trobant-se amb joves d'altres pobles de Mallorca⁴³¹. L'any 1949 es va formar l'*Obra Atlètico-Recreativa Águilas*⁴³².

---

⁴²⁸ Setmanari *Sóller*, *Bodas de Diamante 1885-1960*, pàg. 136.

⁴²⁹ *Ibid.*, pàg. 133.

⁴³⁰ El grup solleric estava format per mossèn Josep Morey Vicens, Antoni Castanyer Coll, Bartomeu Bernat Palou, Bartomeu Bernat Miró, Salvador Reynés Arbona i Miquel Lladó Bernat. Vegeu MATAS PASTOR, Joan Josep, *De la sacristia al carrer. Acción Católica Española a Mallorca (1931-1959)*, Palma, Leonard Muntaner Editor, 2005, pàg. 374.

⁴³¹ *Ibid.*, 06-09-1941.

⁴³² BERNAT JOY [297], Pàg. 88.

L'altre grup que va treballar de valent dins Sóller fou la Congregació Mariana. Aquesta entitat catòlica es va fundar a principis de segle, però va deixar de funcionar abans de la guerra.

Una vegada que va acabar la Guerra, en el Convent dels Sagrats Cors tenien la secció menor dels nins de la Congregació, però els més grans varen haver de reorganitzar la congregació i el rector de Sóller mossèn Rafel Sitjar Picornell en vistes que ningú de la Parròquia se'n volia fer càrrec, va deixar que la Congregació estàs al Convent. Tot i que aquesta depenia de la Parròquia.

El primer director que va tenir la Congregació després de la Guerra fou el Pare Josep Nicolau Bauzà. La resta de la Junta Directiva estava formada per: Joan Estades Ensenyat (prefecte), Guillem Ripoll Casasnoves (vice-prefecte), Francesc Rullan Mayol (secretari), Josep Mª Got Bujosa (vice-secretari), Bartomeu Colom Rotger (cronista), Antoni Canals Mas (tresorer), Miquel Borràs Busquets (vice-tresorer), Víctor Rullan Bauçà (bibliotecari), Jaume A. Mayol Castanyer (vocal de pietat), Ernest Altès Coll (vocal de declamació), Antoni Casasnoves Soberats (vocal capiller), Rafel Vicens Desclaux (vocal de propaganda), Ramon Bernat Rullan (vocal d'esports), Damià Busquets Tries (vocal gerent del Butlletí), Bartomeu Bernat Palou (vocal suplent), Joan Llinàs Morell (vocal suplent)⁴³³. A finals de 1945 es va reorganitzar la nova directiva essent el Director el Pare Miquel Estrany Ramis. Joan Estades continuà com a prefecte⁴³⁴.

El 3 de maig de l'any 1942 cal destacar l'Assemblea de les Congregacions Marianes celebrada a Sóller. Hi acudiren 29 congregacions, amb un total de 1.445 congregants⁴³⁵. Fruit d'aquesta assemblea va néixer el 3 de juliol de 1942 el butlletí de la Congregació anomenat *Alturas*.

Durant els anys quaranta i els anys posteriors es feren una sèrie d'Exercicis Espirituals. Dugueren a terme nombroses conferències culturals de caire científic i literari. Tenien com a tema principal un motiu religiós, com per exemple "El

---

⁴³³ Revista *Alturas*, núm. 1, juny 1942.

⁴³⁴ *Ibid.*, núm. 43, desembre 1945.

⁴³⁵ RULLAN VALLCANERAS, Joan F., *Sóller. Imatges d'un poble I*, Pollença, El Gall Editor, 2001.

*cristianismo en Mallorca durante los primeros siglos de la era Cristiana*⁴³⁶. Varen ser moltes les obres teatrals que organitzà la Congregació Mariana realitzant un cicle de Teatre Regional, introduïren dins Sóller la companyia de teatre Estelrich (que venien a Sóller un parell de cops a l'any), també en feren algunes ells interpretant obres dels Salacians, posaren en marxa cursos de Cultura Mallorquina.

Tenien l'obligació d'assistir a una missa mensual (el primer diumenge de mes), i hi havia també misses voluntàries setmanalment a la capella del Centre Marià (tots els diumenges, manco el primer del més). Feien Exercicis Espirituals cada any, organitzaven cercles d'estudis de formació religiosa, etc. A totes les reunions havia d'assistir el director, que sempre era un prevere, desenvolupant la tasca de guia espiritual.

Acabada la Guerra, la Congregació Mariana va tenir la seva seu local al Convent. També, per tal de tenir més espai i comoditat, va llogar un pis damunt el local de les oficines de *El Gas*, al carrer de la Mare de Déu de Bon Any.

El 1945 abandonaren el pis passant a ocupar les sales del Foment Catòlic, seu que prengué el nom de Centre Marià⁴³⁷. D'aquesta manera la Congregació passava a residir de bell nou a l'edifici on va tenir el seu origen. Cal dir que establiren un acord amb l'empresa dels teatres locals per a poder utilitzar el Teatre Victòria. En el nou local crearen una escola nocturna gratuïta, que va tenir multitud de dependències amb un camp esportiu i un saló d'espectacles per a conferències i vetllades recreatives⁴³⁸. El 1945 es va fundar la Secció Filatèlica i aquest mateix any va organitzar la Primera Exposició Filatèlica de Balears.

7.- Conclusions.

Després d'analitzar l'evolució de Sóller entre 1931 i 1945, podem arribar a les següents conclusions:

---

⁴³⁶ Setmanari *Sóller*, 19-02-1944.

⁴³⁷ Ubicat a l'actual Centre Parroquial Victòria.

⁴³⁸ Setmanari *Sóller*, 17-02-1945.

1. Políticament durant la Segona República la vida política de la localitat es va caracteritzar pel seu dinamisme i per la seva inestabilitat, hi va haver 7 batles en 6 anys. A pesar d'això es varen dur a terme debats i actuacions molt intensos i importants per la localitat. Els resultats de les eleccions locals de 1931 varen donar com a resultat un Ajuntament continuïsta, i fou per la pressió dels grups republicans i socialistes que va canviar la correlació de forces dins el Consistori. Podem diferenciar quatre grans tendències polítiques:

- La que era representada pels partits republicans, i que estaven formats per persones que procedien de professions liberals i comerciants retirats. L'any 1931 el republicanisme local girava entorn al Partit Republicà Federal. Aquest partit va sofrir diverses escissions, per una banda dels republicans moderats que fundaren el partit Unió Republicana o Acció Republicana, i que estava adscrit al partit d'Azaña. En formaven part a Sóller l'apotecari Josep Serra, els comerciant Bonaventura Mayol i Bernat Marquès o la mestra Maria Mayol. El 1933 va sorgir el Partit Republicà Radical Socialista, de caire més esquerrà i estava format entre d'altres pel farmacèutic Joan Palou, el comerciant Andreu Pizà *Botaret* i el mestre Josep Guasch. Aquests dos grups el 1934 s'uniren entorn d'*Izquierda Republicana*, també anomenat Esquerra Republicana Balear. Els partits republicans es mostraren molt actius sobretot durant el bienni 1931-1933, impulsant millores en el camp sanitari, de gestió de l'aigua, l'escolar o l'economia de la Vall.
- Una segona tendència seria la de tendència obrerista, essent el principal partit l'Agrupació Socialista Obrera adherida al PSOE, la qual va impulsar la Casa del Poble i el sorgiment de diversos sindicats sectorials entorn d'ella. L'any 1936 es va crear també una cèl·lula del Partit Comunista.
- Un tercer grup, en el qual agruparíem als diferents sindicats locals, els quals es formaren entorn de la Casa del Poble. La majoria d'associacions obreres seguiren l'òrbita socialista, però també sorgí un sindicat anarquista lligat a la CNT i un comunista, lligat al PCE. Els sindicats, a Sóller, perderen força després de la repressió de 1934.

- Un tercer bloc, l'agrupaven els diferents partits de dretes, que varen donar peu a l'establiment d'un Bloc Sollerí de la Dreta/Unió de Dretes (1931), que seguia les tesis de Gil Robles. No podem deixar d'esmentar l'existència de petits partits, més bé agrupacions, de tendència conservadora i que es mantingueren inactius o col·laboraren amb la Unió de Dretes, com el Partit Autonomista, el Partit Regionalista, Falange Espanyola o el Partit Carlí.

Els republicans i socialistes varen governar la ciutat durant el primer bienni, en el qual impulsaren, no sense polèmica, la secularització de l'ensenyament, la retirada de les imatges religioses a les Cases de la Vila i els actes oficials, millores en les condicions dels treballadors locals, etc. A partir de 1933, i en part per les disputes entre els republicans i socialistes, les forces dretanes governaren el municipi, realitzant una de desfer moltes de les polítiques impulsades durant els governs d'esquerres.

L'aixecament militar del juliol de 1936 va agafar per sorpresa als partits republicans, així i tot a Sóller, hi hagué una certa resistència als revoltats, per part dels carrabiners del Port i d'alguns obrers locals. Els anys de la guerra civil i la dècada dels quaranta es visqueren a Sóller com un mateix període, ja que la localitat va quedar dins els territoris controlats pels militars revoltats. En aquests anys es varen posar les bases d'un sistema que duraria quasi quaranta anys i que estaria present en tots els aspectes de la vida dels sollerics. L'Ajuntament va haver de posar ordre a la nova situació i durant els anys de la postguerra continuà seguint les pautes que anava marcant el Govern franquista. La seva principal missió era mantenir l'ordre públic i vigilar pel bon funcionament de totes les agrupacions franquistes. Es va encarregar que tothom fes les declaracions jurades pertinents i controlà de ben a prop el racionament i repartiment del menjar. El batle era la màxima representació del Govern a nivell local i també era el delegat local de Falange. Aquest partit i les seves tesis fou l'agent més important del període, estant present en tots els aspectes de la vida política, econòmica i privada dels sollerics.

2. L'economia es va ressentir de la crisi de 1929, especialment la indústria tèxtil. Això va afectar al fenomen migratori que va anar minvant mentre avançava la dècada.

Les mesures que prengueren els diferents governs republicans per fer front a la crisi passaren, per impulsar la millora d'infraestructures, la construcció, i potenciar la producció local i el consum intern. Referent a les obres municipals, es varen posar les bases d'algunes infraestructures que es durien a terme després amb els primers governs franquistes (l'exemple més clar és la construcció del Mercat cobert).

Durant la postguerra, la situació econòmica no va millorar respecte a la situació anterior (efectes de la crisi de la 1929), intentant fer funcionar tots els sectors de la millor manera que podien. El sector agrícola va estar molt controlat, ja que era una font de riquesa molt grossa en moments de fam i de misèria. Moltes persones hi treballaren a temps parcial o durant tot l'any. L'avantatge que tingueren els propietaris de les finques fou que els salaris eren baixos i els productes es pagaven a un preu elevat, fruit de la conjuntura del moment. El sector secundari fou l'altre font d'ingressos de moltes famílies solleriques. Si no treballaven en una de les moltes fàbriques de teixits que hi havia a Sóller ho podien fer a *El Gas* o a altres indústries com les cooperatives o tallers particulars. Tot i això varen ser anys magres i sobretot les fàbriques hagueren de treballar molt per intentar trobar vies de sortida a l'escassetat de combustible que hi havia. Aquest mateix problema el va tenir el *Ferrocarril de Sóller*, que hagué de reduir l'horari de trens degut a les restriccions de subministrament elèctric. L'estraperlo va ser la solució que hagueren d'adoptar moltes persones davant la poca quantitat d'aliments que tenien per viure.

3. A Sóller un element fonamental va ésser, com va dir l'escriptor solleric Antoni Serra “...una repressió contra la burgesia mallorquina que havia donat suport a la República...”⁴³⁹. És a dir, una brutal persecució contra les persones benestants que havien romput ideològicament i políticament amb la tradicional classe dominat illenca, lligada als postulats més conservadors. Els exemples més significatius foren Bernat Marquès i la seva família, Llorenç Roses, Bonaventura Mayol i Josep Serra. Tots ells tenien en comú que pertanyien a la classe benestant de la ciutat, ja que els tres primers eren empresaris i comerciants i el darrer era farmacèutic, pertanyien a famílies que havien fet fortuna a Puerto Rico, València i França i eren simpatitzants i

---

⁴³⁹ SERRA, Antoni, *Judici contra la burgesia mallorquina*, dins *Memòria Civil* 40. 1986, pàg. IV-V.

militants d'Esquerra Republicana Balear. A més Roses, Marquès i Mayol tenien lligams de parentiu amb Emili Darder (darrer batle republicà de Palma) i Maria Mayol (sollerica, que es va presentar a diputada per Balears a les eleccions de 1934). Entre aquestes quatre famílies sumen dos afusellaments i deu detinguts. A més, les famílies Roses i Marquès no van tornar mai més a viure a Sóller. L'element obrer també va ser fortament repressaliat i controlat. La Casa del Poble fou clausurada i les associacions obreres prohibides; molts de treballadors sofriren qualque tipus de sanció. Hi va haver un gran nombre de persones investigades per la seva vinculació amb la República. Sóller no va ésser cap excepció i va sofrir tots els efectes de la repressió, l'1'60% de la població fou jutjat pel TRP. Així i tot, la repressió física no fou tan àmplia com en altres pobles de l'illa, potser ja que durant l'època republicana les dretes varen dominar el mapa polític i les organitzacions obreres després de la revolució d'octubre de 1934 i la repressió posterior, disminuïren la seva activitat. Es cert que es produïren alguns incidents violents per part d'alguns sectors obrers, però aquests actes foren magnificats i ràpidament condemnats tant per part de la dreta com pels republicans. Tampoc no cal oblidar que des de la dreta també es produïren enfrontaments i moments de tensió.

Pel que podem destriar de la documentació investigada, l'acció dels primers dirigents franquistes no fou molt sagnant a l'hora d'enviar els informes de les persones suposadament republicanes. L'esmentat Antoni Serra recorda que el seu oncle, el batle Josep Serra, va ser avisat per un dels principals dirigents locals que s'amagués a la seva finca d'Escorca fins que passàs un temps. La repressió és va donar a Sóller, però no fou tan forta com es podria suposar en un poble amb un moviment obrer tan important.

4. L'educació va ser un dels puntals de la política republicana, es varen construir nous centres escolars i es va intentar impulsar el laïcisme a les escoles, donant preferència a l'escola pública enfront de la privada. Això va provocar diversos enfrontaments entre els partits de dretes i els d'esquerres. Amb el franquisme es va tornar enrere en el pla escolar i es va desfer bona part del que s'havia construït en temps de la República. Hi ha haver un important suport a les escoles privades,

dirigides per l'estament eclesiàstic i amb la dificultat que no hi podia accedir tothom. Les públiques, més modestes i amb menys pressupost pogueren impartir els coneixements bàsics a uns infants que ja de ben petits tenien l'obligació de treballar.

5. Sóller fou una vila molt activa en el pla cultural i social durant la República; destacant la nombrosa participació dels sollerics en els actes i entitats que es donaren en aquest període. S'obriren tres sales de cinema, es feien balls setmanals i concerts de jazz i swing. L'esport també es va potenciar, introduint la pràctica del bàsquet a Mallorca i amb diverses entitats esportives, que destacaren en ciclisme i futbol.

6. L'arribada de la República va suposar una gran auge de la vida associativa, de tot tipus i tendències polítiques. Moltes d'aquestes associacions sorgiren al bressol d'entitats progressistes com el Centre Republicà o la Casa del Poble, però també en sorgiren sota la influència de l'Església, com Acció Catòlica o la Congregació Mariana. Amb la guerra civil, aquesta vida associativa es va veure trencada per la repressió a les entitats d'esquerres. Durant el franquisme el protagonisme absolut de la vida associativa va girar entorn de les entitats lligades a la institució eclesiàstica.

7. Amb el franquisme l'oferta que tingué Sóller pel que fa a cinema, espectacles i balls va continuar essent molt ample. La gent acudia en massa i les cues per a comprar les entrades sempre eren molt llargues. La temàtica va estar molt controlada pel Govern, així com també la qüestió de la moralitat, que imposava la vigilància a les sales de cinema i ball. Les activitats culturals minvaren en relació als períodes anteriors; es potenciaren els actes literaris, sempre adients per a recordar als clàssics espanyols. Les festes se seguiren celebrant amb una certa normalitat, exceptuant els anys de la guerra, i els actes religiosos encara adquiriren més importància. Aquests actes augmentaren durant el període bèl·lic i varen ser d'assistència obligatòria amb el franquisme. Va tenir un ressò especial la celebració del congrés marià l'any 1942. A més el calendari es va omplir de celebracions i actes en favor del règim, com la festa de la raça, el 19 de juliol, la mort de José Antonio Primo de Rivera, etc. Dins l'esport

destacaren el futbol i el bàsquet, també altres com la boxa, la natació, l'excursionisme, etc. Les associacions franquistes com la Secció Femenina, el *Frente de Juventudes*, i les lligades a l'Església com Acció Catòlica i la Congregació Mariana desenvoluparen una important tasca en la difusió de les activitats esportives.

En conjunt, l'impacte dels fets ocorreguts en els anys trenta i quaranta marcaren profundament la vida i la societat de Sóller. Aquests canvis es varen fer més patents amb la pràctica desaparició del cicle migratori, que havia estat clau en l'evolució de la ciutat. Podríem dir que la societat dels anys quaranta fou una societat controlada i manipulada per un govern totalitari que volia que la societat no participàs en política, i que en part ho va aconseguir, ja que molta gent veia en l'expressió de les idees polítiques contràries al règim la manera de crear-se problemes. Passats més de setanta anys, amb una dictadura dels vencedors sobre els vençuts i una transició que no va resoldre tots els problemes estructurals de l'Estat, i ja comença a ser hora de poder explicar la nostra història a les noves generacions, perquè aquestes puguin valorar i conèixer el que va passar al seu poble i ser-ne conscients d'això, perquè no es torni a repetir mai més.

8.- Annex documental.

1. Carta de la Comissió Organitzadora de la Casa del Poble davant la inauguració del seu local (1932)⁴⁴⁰.

Los trabajos que para la constitución definitiva de la Casa del Pueblo de Sóller, era necesario hacer, han tocado a su fin. Hecho el contrato de inquilinaje por el cual se destina a Casa del Pueblo la planta baja y piso primero del edificio situado en la calle de la Victoria núm. 21; terminadas las reformas que debían hacerse en la planta baja; adquirido el mobiliario correspondiente y provista ya la plaza de conserje, sólo falta para dar cima a la obra, el acto de la inauguración.

La Comisión Organizadora ha designado para este acontecimiento, pleno de risueñas esperanzas y altamente enaltecedor de la clase obrera de Sóller, el domingo próximo, día 3 del actual.

La idea que durante tanto tiempo ha sido acariciada por la clase obrera de Sóller, ha dado su fruto. ¿Qué significación tiene la Casa del Pueblo?. La Casa del Pueblo es ante todo un alto ejemplo de sociabilidad y civismo, pues poniendo en contacto frecuente a trabajadores que hasta ahora han permanecido aislados y aún con ideologías opuestas, hará posible entre ellos un convenio mínimo, que una vez madurado en la conciencia de todos, tendrá la virtualidad suficiente para hacer desaparecer los antagonismos y prejuicios que hoy existen y mirarse todos bajo la única denominación de “trabajadores”. La Casa del Pueblo será el crisol donde el intelecto humano se depurará de los prejuicios y taras milenarios del régimen capitalista, haciendo surgir conciencias libres, impulsoras y estructuradoras de un mañana feliz. Nada de odios ni de personalismos; el espíritu que informa a esta Casa del Pueblo es altamente humano para que estos prejuicios puedan ser causa de bandería de uno u otro lado. La Casa del Pueblo viene a resolver preeminentemente un problema de cultura y educación. Lo resolverá conforme demanda el momento histórico en que la vida nos ha emplazado, es decir, libre de prejuicios seculares, que es tanto como decir respetuosa para con todo desenvolvimiento psicológico y moral.

La educación y la cultura que emane de este centro obrero, no será impositiva ni dogmática. Inspirada en el más alto concepto de la dignidad humana, será, por el contrario, liberadora progresiva, laica. Resumiendo: La Casa del Pueblo de Sóller,

---

⁴⁴⁰ Setmanari Sóller 02-04-1932

como todas las demás, se halla enfrentada ante estos dos problemas; Organización y Educación. Por la primera ha de estructurarse el armazón de la nueva sociedad, por la Educación se capacitará al trabajador para su próximo desenvolvimiento.

Queremos, para terminar, enviar a todas las entidades obreras un fraternal saludo y ofrecerles nuestra entusiasta colaboración, a mismo tiempo que la casa social, para todo aquello que posibilite la emancipación del proletariado y la implantación de la liberadora República Social.

2. Telegrama del batle Miquel Colom al President del Consell de Ministres perquè intercedís amb el govern francès en les restriccions que volia posar aquest a l'entrada de treballadors estrangers (1935)⁴⁴¹:

Suplícole muy encarecidamente gestione cerca Gobierno francés para que se exceptúe a obreros mallorquines de ley limitando trabajo a los nacionales franceses pues no hacerlo significaría gravísimo quebranto. Mallorquines desde hace largo tiempo residenciaron en Francia y que prestan servicio casi en su totalidad en el comercio de compatriotas suyos con los que en muchos casos ligantes vínculos familiares STOP. Creo necesario resaltarle importancia que dicha cuestión reviste y que podría significar sumisión y miseria para varios miles de familias compatriotas. STOP.

---

⁴⁴¹ Setmanari Sóller 13-04-35.

3. Carta de Maria Mayol al setmanari *Sóller* (04-11-1934)⁴⁴²:

El significat de l'esquerra -el vot de la dona- col·laboració femenina en la política espanyola-equilibri.

El significat de l'esquerra? No cal gaire explicació en persones entenimentades i de preparació cultural. El significat de l'esquerra queda explicat llargament a dins la Història en el sentit de força propulsora, innovadora, destructora i reconstructora a l'ensem. En el temps passats, quan encara no es feien aquests "distingos" de dreta i esquerra, es deien liberals i conservadors, lo que potser traduís més bé el seu significat. Un té la força de l'expansió; l'altre la força de contracció: en el sentit social té la mateixa funció de la diàstole i la sístole en el cor humà. Pobre seria la nostra vitalitat sense ajuda d'aquestes forces reguladores.

Aquests conceptes expositius que pot captar tota persona que la vulgui entendre; com que avui hagi una manifesta malícia per part de certs sectors en voler-la fer sinònim de maldat, de tota corrupció, i no diguem ja de tota irreverència. Si no, digau-me quina interpretació podem donar an aquests "entrefilets" de premsa: «*Electores no os dejéis engañar por izquierdistas que se hacen pasar por católicos*».

Que entendrà aquesta gent per "izquierdistas" i que entendrà "católicos"?

Si les dones tenien o volguessin tenir claretat d'enteniment i reconèixer la veritat dels fets, se veurà que moltes han estat esquerranes en el sentit de la moda. Perquè la moda (no comparem la valor ni la transcendència sinó que retreim la similitud) també té dretes i esquerres. La moda evoluciona constantment i sempre troba refractaris. Qui podrà sobre mai quin esperit determina aquesta evolució? S'ha filosofat molt sobre la moda; n'hi ha qui creuen que és l'esperit de l'època del pensament, la psicologia de la societat, qui s'estructura palesament en el vestit.

Doncs, moltes dames revelen en aquests casos un ver contrasentit psicològic. Cal reconèixer que la dona de dreta sol caure sovint en el contrasentit i en la conseqüència. Qui no recorda les diatribes que suscità la falda curta? Qui no recorda l'acritud de les censures que meresqué la coa curta?

---

⁴⁴² CASTANYER SASTRE, Joan, *Maria Mayol. Esbós biogràfic i cronologia poètica*, Palma, dins Randa 35, Curial Edicions, pàgs113-136.

Idò bé, les més furibundes en recriminar foren les qui més s'acursaren la falda, les qui acabaren per tallar-se els cabells i el s'arriçaven tant o més que les altres. I lo més risible del fet era que vos deien, amb la més gran convicció: "però quin mal hi ha en tot això? Per ventura no som tan bones com les altres?". Conforme, si d'això ja n'estarem convençudes, però no deixa d'ésser un contrasentit, una inconseqüència, que primer hagin de criticar na Fulana, na Zutana, omplint-la d'improperis, atribuint-li "qui sap lo que", per acabar dient que anaven equivocades.

Jo voldria que meditassin una miqueta damunt aquests fets històrics, els qui redacten "entrefilets" com l'esmentat.

4. “Carta en contestación sobre las personas que formaban parte de las Juntas Directivas afectas al Frente Popular, dirigida al juez encargado de la ejecución del Decreto del 13 de septiembre de 1936 (núm. 823)”⁴⁴³:

Izquierda Republicana:

- Juan Palou Coll (presidente).
- Daniel Riera Isard (secretario).
- José Arbona Ferrer.
- Sebastián Cirerol Garau.
- José Pizà Servera.
- Antonio Gay Morell.
- Martín Morell Rullan (segundo referencias dimitió).
- Jaime Bennàssar Mayol.
- Jaime Coll Garriga.

Sindicato de Obreros Metalurgicos:

- Antonio Pizà Bernat (presidente).
- Mateo Galmés Labrés (secretario).
- Bartolomé Albertí Estades (depositario).
- Vicente Roig (primer vocal).
- Miquel Mora Duran (segundo vocal).

Oficios Varios:

- José Martínez Ramírez (presidente).
- Bartolomé Albertí (vicepresidente).
- José Marín Ripoll (secretario).
- Jaime Cifre Albertí (tesorero).
- Rafael Reus Villalonga (vocal).
- Onofre Reynés Tortella (vocal).
- Melchor Capó Coll (vocal).

Agrupación Socialista Obrera:

- Pedro Vives (presidente).

---

⁴⁴³ AMS, Borradors i Copiadors de Contes. Copiadors d'Ofici, 2641 (1936-1937).

- Juan Casasnoves (vicepresidente).
- Pedro Coll (secretario).
- Gregorio Duran (tesorero).
- Melchor Capó (vocal).
- Juan Ripoll (vocal).
- Andrés Rotger (vocal).

La Evolución (carpinteros):

- Gabriel Sampol (presidente).
- Pedro Magraner (vicepresidente).
- Miguel Fornés (secretario).
- Jaime Palou (vicesecretario).
- Juan Marimon (tesorero).
- Matías Casasnoves (contador).
- Rafael Socies (vocal).
- Jaime/Juan Oliver (vocal).
- Pedro Vives (vocal).

Consejo Obrero Ferroviario:

- Matías Colom (presidente).
- José Coll (secretario).
- Juan Reynés (tesorero).
- Antonio Ferretjans (vocal talleres).
- Bartolomé Busquets (vocal oficinas).
- Antonio Puig (vocal movimiento).
- Fabián Cañabate Acosta (vocal vías i obras en Sóller).
- Miquel Niell (vocal vías i obras en Buñola).
- Antonio G. (vocal delegado por Palma).
- Miguel Mir (vocal delegado por Palma).
- Salvador Castañer (cobrador movimiento en Sóller).
- Jorge Arbona (cobrador talleres).
- José Canyelles (cobrador tracción).
- Bartolomé Busquets (cobrador oficinas).

- Fernando Raja (cobrador vías y obras en Sóller).

Estos datos se han encontrado en los libros de las respectivas asociaciones. Igualmente existían otras asociaciones de las cuales no se han encontrado los libros son: **Ramo Textil, Gas y Electricidad, La Fraternidad (construcción) i el Partido Comunista.**

También hay una relación de funcionarios que han estado cesados por la existencia de expedientes contra ellos por simpatizar con la Segunda República:

- Mariano Rovira Sellarés (médico titular).
- Gabriel Mayol Trias (médico titular tocólogo).
- Martín Torrens Pastor (farmacéutico titular).
- Cristobal Trias Roig (inspector veterinario).
- Baltasar Bosch Ensenyat (segundo inspector sanidad veterinaria).
- Juan Fernández A. (auxiliar administrativo de arbitrios).
- Andrés Puig Puig (cobrador administrativo de arbitrios).
- Antonio Rullan Binimelis (cobrador administrativo de arbitrios).
- Pedro Vives Carbonell.
- Jorge Serra Pons.
- Francisco Castro M. (sepulturero).
- Juan Campins Fontclara (interventor de fondos).
- Manuel Sáez García (guardia municipal).
- Joan Tomás Tomás (guardia municipal).

Se adjunta un listado de personas mas significativas del Frente Popular:

- Lorenzo Roses Bermejo.	- Mariano Valencia Aldea.
- Francisco Valls Forteza.	- Alonso Nevada García.
- Faustino Santamaría Cruces.	- Jaime Ripoll Oliver.
- Pedro Suau Riera.	- Andrés Pizà Mayol.
- Francisco Santamaría Cruces.	- Bartolome Pons.
- German Santamaría Cruces.	- Antonio Bennàssar.
- Ramón Oliver.	- José Herrero Monleon.

- Salvador Castanyer Reynés.
- Antonio Guasp Sureda.
- Rafael Mesquida Martí.
- Francisco Castro Mesalla.
- José Girbert Sabater.
- Antonio Reus Villalonga.
- Jaime Reus Villalonga.
- Ramón Colom Colom.
- Antonio Marqués Llull.
- Miguel Coll Bibiloni.
- Gabriel Sampol Martorell.
- Jaime Serra Obrador.
- Bartolomé Caro Martorell.
- Buenaventura Mayol Puig.
- Miquel Marroig Ripoll.
- Sebastián Tomás Baena.
- Aniceto Sánchez Fernández.
- Jaime Jaume Lliteres.
- Luis Sánchez Vaquer.
- Damián Joan Ballester.
- Andrés Pizà Servera.
- Guillermo Puigrós Iglesias.
- José Serra Pastor.
- Pedro Rullan Pastor.
- Ignacio Lozada Fiol.
- Bernardo Marqués Rullan.
- Antonio Fullana C.
- Juan Palou Coll.
- Miquel Arbona Colom

Todas estas asociaciones tienen su sede social en la Casa del Pueblo (calle Victoria en esquina con la calle Palou), excepto Izquierda Republicana que la tiene en la c/ Príncipe (antes c/ República) núm. 18. No se conocen bienes de estas entidades. Dios Guarde a usted muchos años. Viva España!!. Data en 22 de octubre de 1936.

5. Carta de Bernat Marquès Rullan a la seva família hores abans de ser afusellat (05-07-37)⁴⁴⁴:

Hoy, a las nueve de la noche, juntamente con dos más, he sido sacado de las prisiones de Mir y trasladado a estas fortificaciones que presumo son Illetas, pues como es de noche, y como lo desconozco, no sé si estoy en lo cierto. Presumo que este traslado es para consumir mis últimos momentos; si así es, tengo valor y resignación para soportarlo.

Como ya digo, estoy resignado. Lo que más me apena es no saber la suerte que de esta tragedia tiene mi esposa y mis hijos, y mi gusto sería que a ellos lleguen estas notas para que supieran que en los momentos actuales les recuerdo y con ellos estarán todos mis pensamientos. Os dedico en estos momentos de angustia mi cariñoso recuerdo y un fuerte abrazo para todos. Y hacedles llegar, cuando podáis, a mis hijos en Puerto Rico, mi gratitud, pues muero teniéndoles a todos presentes en mi imaginación.

Lo único que os suplico es que seáis buenos y viváis unidos y en buena armonía, y que por todos los medios evitéis el tener ningún disgusto de familia. También os ruego que no odiéis a nadie, pues si yo he tenido algún enemigo, y que estoy segurísimo han de ser pocos, les perdono y ruego hagan lo mismo conmigo, pero como os digo muero completamente tranquilo y a nadie tengo odio ni rencor.

Siento, porque estoy seguro que todos mis consejos de buen padre y buen esposo que en mi vida ha sido mi orgullo, habrá momentos que os harán falta. Recordad mi persona y mi nombre con serenidad y hallareis el consuelo que os haga falta.

En mis últimos momentos presentes, dedico mis recuerdos a mi esposa, mis hijos, a mis hijos políticos y a mis nietos, y decidles a estos, que han de ser orgullosos del nombre que les ha dejado su abuelo.

Un abrazo y besos a todos de vuestro esposo, padre y abuelo, Bernardo.

---

⁴⁴⁴ Publicada a Memòria Civil (suplement del diari *Balears*), 1986.

6. Article Publicat per Francisca Alcover Morey a la revista *El Luchador* (VII, 319 (1938) 1).

AHORA COMO ENTONCES

Al mediar agosto, -cuando entre macetas de verdes plantas se pone en los Templos una imagen yacente de la Virgen,- y en el primer día de la octava de la Asunción, tiene Mallorca una fecha histórica: Es el aniversario del desembarco rojo verificado en sus riberas de levante. 1º de agosto de 1936...: En aquella jornada dominical la isla de la calma se sintió agitada por la guerra. Un día y otro día, una semana, y dos, y tres, luchó Mallorca para mantenerse leal a España. Hubo mucho heroísmo, hubo mucha valentía, hubo muchas oraciones, ¡hubo mucha Providencia! y Mallorca fue salvada.

Recordamos aquel tiempo cuando partían los que iban al frente; cuando había un ambiente de intenso patriotismo; cuando las iglesias se llenaban de fieles... Y en un día de septiembre que es su segundo abril, Mallorca se vió libre de los invasores. Desde aquella jornada han pasado el frío de dos inviernos, se han marchitado las flores de dos primaveras y está a punto de cumplirse en estos días el segundo aniversario. Mallorca se vio libre de la guerra pero España sigue en su dolor... Y Mallorca leal sigue luchando por España. Y siguen partiendo los que van al frente. Y hay juventud mallorquina en los fretes de Levante, y en el de Andalucía, y en el frente lejano de Extremadura.

¡Mallorca por España! Allá van los mallorquines a defenderla como la defendieron en aquellos días estivales de 1936. Cumple su deber Mallorca en la vanguardia y cumplirlo debe también Mallorca en la retaguardia... No es que falte aquí patriotismo ni buena voluntad; pero el estar alejados de la guerra activa puede influir en que a veces perdamos un poco el compás dentro del ritmo heroico que ha tomado nuestra Patria. Y de este ritmo heroico desentonan la inmodestia en el vestir y la excesiva libertad de costumbres. Mientras los hay que defendiendo o mejorando las posiciones nacionales sufren todo el rigor de estío, ¿qué buena patriota de verdad se atreverá a escatimar unos centímetros más de falda o de mangas? Y mientras van los soldados conquistando tierras para España, venciendo molestias, cargados con el peso incómodo de las municiones, ¿quién temerá hundirse en el mar por el peso de un poco más de traje de baño? Y... un paréntesis: (¿Dónde están las madres de estas chiquillas

que en estas noches de escaso alumbrado van por las calles “solas y acompañadas”?)

¡Uy! No me gustan, (y no es la primera vez que lo digo,) no me gustan los artículos periodísticos como platiquitas moralizantes, pero a veces a los que nos hemos trazado una línea de conducta al servicio de Dios y de la Patria no nos queda más remedio que tomar este tono. Y actualmente, España lucha todavía... Y España ha de salvarse a fuerza de sacrificios. Y esos sacrificios no ha de ser solo de los que pelean en vanguardia. La retaguardia ha de contribuir también arrancando de ella todo cuanto desentone del ritmo heroico que ha tomado nuestra Patria. No sólo del marxismo ha de purificarse España sinó también de las costumbres anti-cristianas y anti-españolas. Al marxismo ya cuidan de exterminarlo nuestros valientes desde las avanzadas. Lo de las costumbres incumbe mucho a las mujeres de las retaguardias.

***

Segunda quincena de agosto... Primeros días de septiembre de 1936: ¡cuantos recuerdos dejaron a Mallorca! Desde aquellas jornadas han pasado el frío de dos inviernos. Se han marchitado las flores de dos primaveras, han madurado las espigas de dos estíos. Pero no se ha de enfriar el fuego del entusiasmo patriótico, no se han de secar las flores de las plegarias, ni se han de segar las espigas de los buenos propósitos. Ahora como entonces han de llenarse las Iglesias: Porque ahora como entonces siguen partiendo los que van al frente. Ahora como entonces ¡Mallorca lucha por España!

FAMAM

7. Escrit publicat pel batle Jaume Casanovas Pastor a la revista *Aquí Estamos* l'any 1937⁴⁴⁵:

Al iniciarse el mil y mil veces glorioso Movimiento Nacional para Salvaguarda de España, en que nuestro único e invicto Caudillo Generalísimo Franco quiso acabar con el marxismo inhumano, que llevaba a la más escandalosa ruina a nuestra amadísima Patria, la ciudad de Sóller vibró de entusiasmo al vislumbrarse el amanecer de una nueva España. Desde esta alcaldía he visto innumerables veces a los patrióticos habitantes de esta pueblo saludar con el brazo en alto, al nuevo sol que ha de alumbrar y fortalecer a España, siendo un orgullo para mí, el poder consignar que Sóller ha correspondido espléndidamente en las presentes circunstancias, aportando su concurso personal, su riqueza y su entusiasmo sin limites. Con verdadero Cariño digo que la ciudad de Sóller, tiene fe en el presente y esperanza en el porvenir, que es la fé y la esperanza de FALANGE ESPAÑOLA TRADICIONALISTA Y DE LAS JONS. ¡Arriba y Viva España! ¡Viva Franco!.

---

⁴⁴⁵ *Aquí Estamos*, Abril de 1937 núm. 27.

8. Llistat de llibres d'autors mallorquins i sollerics de la biblioteca de *La Caja de Ahorros para la Pensión y Vejez*, entre 1936 i 1952⁴⁴⁶.

- AA.VV., *Mallorca en Trento*, Palma, Sociedad Arqueológica Luliana, 1946.
- BLANCO TRIAS, Pedro, *El colegio de nuestra señora de Montesion en Palma de Mallorca*, Palma, Imp. Mossèn Alcover, 1948.
- BLANCO TRIAS, Pedro, *Popularidad de san Francisco Javier en Mallorca*, Palma, Imp. Guasp-Morey, 1948.
- COLL BERNAT, Andreu, *Literatura popular mallorquina 2: glosses de n'Andreu Coll y Bernat "Tambó"*, Sóller, Imp. La Sinceridad, 1900.
- COLOM CASASNOVAS, Guillem, *Estudios sobre la sedimentación profunda de las Baleares desde el Lias superior al Cenomatense-Turonense*, Madrid, Instituto Lucas Mallada de Investigaciones geológicas, CSIF, 1947.
- *Mas allá de la prehistoria: una geología elemental de las Baleares*, Madrid, CSIF, 1950.
- COLOM FERRÀ, Guillem, *Cançons de la terra*, Palma, ed. Moll, 1947.
- *El Comte Mal: poema en dotze cants*, Palma, ed. Moll, 1950.
- DARDER PERICAS, Bartomeu, *Història de la coneixença geològica de l'illa de Mallorca*, Palma, ed. Moll, 1946.
- FURIO, Antonio, *Diccionario histórico de los ilustres profesores de las bellas artes en Mallorca*, Palma, ed. Mallorquina de Francisco Pons, 1946.
- GARCIA GUARDIOLA, Mª Consuelo, *Mallorquinas*, Barcelona, Talleres Gráficos Hostench, 1929.
- GUASP, Bartolomé, *Jerónimos en Miramar de Mallorca*, Palma de Mallorca, Imp. SS. Corazones, 1961.
- *La cartuja de Valldemosa y los ermitaños mallorquines*, Palma de Mallorca, Imp. Mossèn Alcover, 1947.
  - *La vida ermitana a Mallorca des del segle XIII a l'actualitat*, Palma de Mallorca, Imp. SS. Cors, 1946.
- MAGRANER, Pere A., *Vida de Santa Catalina Thomas*, Palma, Imp. De Francesc Soler, 1931.

---

⁴⁴⁶ Elaborada per Carme Llinàs, encarregada de la Biblioteca Municipal de Sóller. Hem de tenir en compte que moltes obres foren expurgades durant la guerra civil, i que per tant, aquesta llista no es del tot completa.

- MARQUÉS Y ORTEGAS, Sebastià, *Literatura popular mallorquina 3: glosses de'n Sebastià Marquès y Ortegas "De Sa Portella"*, Sóller, Imp. La Sinceridad, 1900.
- MOLL, Francesc de Borja, *Cançons populars mallorquines*, Palma, Imp. Mossèn Alcover, 1934.
- MUNAR, Gaspar, *Les ordres religioses a Mallorca*, Palma, Imp. Lux, 1935.
- NOGUERA Y RIPOLL, Pau, *Literatura popular mallorquina 1: glosses de'n Pau Noguera y Ripoll "Sarol"*, Sóller, Imp. La Sinceridad, 1900.
- O'BRIEN, Margaret, *Valldemosa-Deyà-Sóller*, Palma, Imp. Mossèn Alcover, 1952
- OLEZA, Mariano de, *Teatinos en Mallorca*, Palma, editorial Mallorquina de Francisco Pons, 1951.
- PEREZ DE URBEL, Justo, *Salterio de la virgen*, Palma, Imp. Mossèn Alcover, 1942.
- PONS, Jerónimo, *Estudio biográfico del Dr. D. José Pastor Castañer: presbítero: leído en el acto de su proclamación oficial de Ciudadano Benemérito de Sóller dia 2 de mayo de 1941*, Sóller, Imp. Marqués, 1942.
- RAIMUNDO LULIO, *Filosofía moral*, Madrid, Impremta Rubio, 1932.
- RIBAS DE PINA, Miquel, *La conquista de Mallorca pel rei en Jaume I...*, Palma, Imp. Mossèn Alcover, 1934.
- RIPOLL, Luis, *La catedral de Mallorca*, Palma de Mallorca, Libros Mallorca, 1945.
- RULLAN I MIR, Josep, *Historia del establecimiento de las Escolapias en Sóller y de su progreso*, Sóller, Imp. Joan Marquès Arbona, 1923.
- *Cultivo del naranjo en las Baleares*, Sóller, Imp. La Sinceridad, 1896.
  - *Cultivo práctico del algarrobo*, Sóller, Imp. La Sinceridad, 1897.
  - *Cultivo práctico del olivo con la indicación de un medio fácil económico y al alcance de todos, para destruir y aniquilar la Mosca del olivo: Dacus olece, el Gorgojo: Dhleotribus olece y otros insectos*, Sóller, Imp. La Sinceridad, 1904.
  - *Ensayos de agricultura y prehistoria*, Sóller, Imp. La Sinceridad, 1900.
  - *Guía de Sóller*, Sóller, Imp. La Sinceridad, 1898.
  - *Historia de Sóller en sus relaciones con la general de Mallorca*, Palma, (2 vols.), Palma, Imp. Felipe Guasp y Vicens, 1875.

- *Inundación de Sóller y Fornalutx: capítulo adicional a la historia de Sóller en sus relaciones con la general de Mallorca*, Palma, Imp. Felipe Guasp y Vicens, 1885.

9. Mercaderies entrades en el Port de Sóller entre 1931 i 1940⁴⁴⁷

Productes	1931	1932	1933	1934	1935	1936	1937	1938	1939	1940
Cafè						1.237				
Carbons minerals	1.113.800	60.000	1.327.000	1.710.000						
Sucre						600				
Clorur de sodi		25.000				30.000				
Oli d'oliva	22.100	27.100					2.000	4.850	17.532	85
Fusta en taulons		7.500				3.710				
Productes Químics						6.265				
Llegums seques						54				
Blat de moro						2.000				
Cacau						891				
Arròs						136				
Canyella						176				
Màrmols, jaspis i alabastre						4.767				
Ciment	1.515.000	1.126.250	665.000	841.000		250.750			230.000	8.500
Altres pedres i terres empleades en la construcció	1.048.000	1.437.000	4.000			535			21.000	13.000
Petrolis i derivats		190								
Vidre buit						379				
Vidres plans						1.060				
Rajoles						13.420				
Pisa ordinaria						1.763				
Pals per telègrafs						3.000				
Fusta en rotlle	95.200	82.650					23.000		23.000	2.300
Fusta en mobles						865				
Fusta	500	100				538				

⁴⁴⁷ Boletín Oficial de la Cámara de Comercio, Industria y Navegación (1930-1940).

treballada en altres objectes										
Piperia						1.342				
Articles de "talabarteria i guarnicioneria"						58				
Budells o intestins						5.050				
Grasses animals						370				
Adobs						10.100				
Ferro i hacer en xapa						230				
Ferro en barres						577				
Ferro i hacer manufacturat	573	48.246	22.000			7.330				20
Coure llautó i bronze manufacturat en qualsevol forma						320				
Plom en tubs						1.190				
Maquinària en general	1.201.550	98.915	5.000			3.932				
Olis de llavors						2.932				
Reïnes						1.880				
Productes vegetals no expressats						96				
Colors en pols o terró						320				
Colors preparats i tintes						595				
Barnissos de totes les classes						148				
Sofre						80				
Sosa						3.200				

càustica										
Clorur de cal						946				
Cola comú						320				
Productes farmacèutics						88				
Midó						33				
Sabó comú						784				
Paper continu						1.380				
Paper per empaquetar						2.906				
Paper per cartes i sobres						47				
Papers no expressats						12				
Cartó en fulles						108				
Sacs buits						828			700	
Licors						1.274				
Vi negre ordinari en pipes						12.462				
Vi negre ordinari, en botelles						777				
Vi blanc comú en botelles						800				
Vi generos en pipes						1.597				
Vi generós en botelles						360				
Esperit de vi						614				
Conserves d'hortalisses i llegums						590				
Peix en conserva						228				
Conserves d'animals no expressats						85				
Dolços						78				
Carbons	12.190	3.140					2.900	250	550	1.800

vegetals										
Orujo i pinyol d'oliva	13.000	22.800					12.500	18.500	29.000	12.000
Llenya	41.600	38.800					10.500	21.500	30.600	87.000
Cuiros i altres materies curtides										5.000
Garroves	54.640	35.920					26.000	6.220	36.700	20.300
Hulla	659.892									
Mimbres, canyes, crin vegetal i matèries anàlogues sense obrar							800		500	
Mimbres, canyes, crin vegetal i matèries anàlogues treballades						264				
Perfums i essències						128				
Cuixots i carns salades						167				
Altres fruites fresques						80				
Palla i altres forratges		24.000	45.000			12.200	20	11.800		
Formatges	80									
Bestiar ovi	1.480	750					90	220		80
Bestiar porcí	520	150								125
Llana bruta	530	455								
Figues seques	600									
Llimones	10.620	2.680					2.400		1.000	800
Taronges	1.720	1.160					2.000		2.500	2.300
Conserves de fruites						40				
Galleta fina						228				

Xua i saïm de porc						262				
Melons		3.000								
Pebre bo, clau i altres espícies						50				
Mercaderies no especificades				87.000						
Teules						5.652				
Glucosa						80				
Tortas de Linaza						300				
Embutits						30				
Pastes per sopa						310				
Segó								40		
TOTAL	5.793.595	3.045.806	2.068.000	2.638.000	582.000	408.004	82.210	63.380	393.082	153.310

10. Mercaderies sortides pel Port de Sóller entre 1931 i 1940 (en Kg.)⁴⁴⁸:

Productes	1931	1932	1933	1934	1935	1936	1937	1938	1939	1940
Llimones				140.00 0		27.000				
Taronges									400	
Embutits				10.000		2.440				
Ciment	5.040	23.840					31.550	1.850	31.700	53.050
Garroves	296.000	366.00 0	433.000	283.00 0	520.00 0	117.000			72.000	
Fusta en rotlle	264.000	35.000				26.660			45.000	140.000
Fusta en taulons							1.450	225	550	2.815
Carbó vegetal	1.500						50		300	
Quitrà	25.000									
Productes Químics						33				
Llenya	31.000									
Farina de blat	7.610	9.305					1.400	1.000	650	1.800
Pomes									1.800	
Vidre buit						60				
Fusta en mobles	1.000					2.400				
Fusta treballada en altres objectes	1.400	1.250					2.000	200	2.540	1.249
Piperia						2.680			1.250	
Ferro i hacer manufacturat		140					1.940	1.755	2.481	886
Maquinària en general	1.131.2 65		50.000				4.750			2.100
Guix		920					2.850	80	20	5.080
Teules	1.650	3.700					2.220		2.730	9.250
Blat de moro	655	1.285					25		150	
Civada	530	445					210	220	400	
Blat	400	300								
Segó	3.720	2.550					570	500	240	200
Faves seques	665	600					30		460	130

⁴⁴⁸ Boletín Oficial de la Cámara de Comercio, Industria y Navegación (1930-1940).

Arròs sense càscara	335	600								
Dolços, confitures, conserves en sucre i xarops no medicinals						78				
Patates	500	1.125					270	50	325	
Ous						85				
Petrolis refinats o rectificats							55			210
Espart treballat	90	240						160		15
Adobs de totes classes	1.900	1.550					300		7.550	2.450
Clorur de sodi	400	1.050					50	50		
Palla i altres ferratges	1.240	270							100	750
Colors en pols o terró						85				
Sacs buits	14.500	19.195							700	
Altres pedres i terres empleades en la construcció		780.000					180			
Cok	80.000									
Cuiros i altres matèries curtides	1.000	1.800								
Mercaderies no especificades			28.000	154.000	560.000					
Budells i intestins						80				
Mimbres i canyes sense treballar							2.790		1.000	3.655
Cebes							120		210	
Totxos									6.180	6.054
Bestiar ovi									40	

Sal comú									500	600
Llana bruta									50	
Aus de corral									100	
Calç Viva										1.120
TOTAL	1.871.400	1.251.165	511.000	587.000	1.080.000	178.601	52.810	6.090	179.426	231.414

11. Programa de les Fires i Festes de 1931⁴⁴⁹:

“Sábado, 9 de mayo: A las 18, Principio de fiestas y paseo de cabezudos, al son de la gaita y el tamboril, por las calles de la población.

A las 21: Iluminación general en los puntos céntricos de la población; velada musical por la banda «Lira Sollerense» y baile popular en la Plaza Constitución.

Domingo, día 10: A las 7'30: Cabezudos recorrerán, al son de la banda de música «Lira Sollerense», las calles de la ciudad.

A las 8: Llegada de la banda de música de la «Cruz Roja» de Santa Catalina, siendo recibida por la Comisión de Festejos.

A las 9: Inauguración, con asistencia de las Autoridades, de la Exposición de flores organizada por la entidad «Foment de Cultura de la Dona» en su edificio social.

A las 11: Descubrimiento por las autoridades y con gran solemnidad de la lápida con el nombre de Calle de la República colocada en la fachada de la casa núm. 24 de la actual calle del Príncipe.

A las 14'30: En la calle de la República concierto musical por la banda de la «Cruz Roja».

A las 16: En el campo de la «Sociedad Deportiva Sollerense» tendrá lugar un gran partido de fútbol entre el Rapid S. D. de La Puebla y el Sóller F. C. para disputarse una artística copa ofrecida por el Magnífico Ayuntamiento de Sóller.

A las 21: Iluminación General y concierto musical por las bandas de la «Cruz Roja» de Santa Catalina y de la «Lira Sollerense», en la plaza de la Constitución y en la calle de la República, y gran Verbena en el patio del teatro Victoria, organizada por la Orquestina Victoria.

Lunes, día 11: A las 7'30: Cabezudos, al son de las bandas de música, recorrerán la ciudad.

A las 9: En el campo de la «Sociedad Deportiva Sollerense» tendrá lugar una gran tirada de pichón organizada por la Representación en Sóller del Tiro Nacional y patrocinada por el Magnífico Ayuntamiento de Sóller.

A las 10'30: Concierto musical por las bandas de la «Cruz Roja» de Santa Catalina y de la «Lira Sollerense», en la plaza de la Constitución y en la calle de la República.

---

⁴⁴⁹ AMS Secció 10: Cultura i Oci. 10.1 Fires i Festes.

A las 14'30: Reconcentración de fuerzas al son de las bandas de música mencionadas, en la Plaza Constitución. Arenga a las tropas por el Capitán Angelats, y seguidamente marcha al Puerto, donde tendrá lugar el simulacro de desembarco de las fuerzas musulmanas y batalla entre ambos ejércitos, terminando ésta en el puente llamado d'En Barona.

A las 18: Entrada triunfal en la ciudad de las tropas al son de las mencionada bandas de música y desfile por la Plaza Constitución.

A las 21: Iluminación General, velada musical por las bandas de la «Cruz Roja» de Santa Catalina y de la «Lira Sollerense» y Gran Verbena en el patio del teatro Victoria como el día anterior.

A las 21'30: Gran exhibición de bailes regionales en la Plaza Constitución, amenizada por una banda de música y gaita.

A las 24: En la Plaza de la Constitución y calle de la República, disparo de una traca de mucho efecto.

Durante los días de Ferias y Fiestas en la Plaza Constitución se celebrará una gran Tómbola a beneficio de la Casa Hospicio, de la Cruz Roja y del Patronato de Homenaje a la Vejez del Marino, destinándose, además, un tanto por ciento de los beneficios a socorrer donativos en metálico a las familias más necesitadas y a obras benéficas de esta localidad.

Sóller, 2 de mayo de 1931.”

12. Entrevista a José Herrero Monleón, repressaliat al 1936 per pertànyer a la Casa del Poble de Sóller (15-04-2000).

José Herrero va arribar el 18 de setembre de 1931 a Mallorca i és va instal·lar a Sóller, on va trobar feina a l'estació del tren. És va casar amb una sollerica i va tenir una filla, el que el va acabar de lligar al poble. D'idees socialistes, és va afiliar a la Casa del Poble de la vila quan aquesta fou inaugurada, i on va exercir el càrrec de tresorer de les Joventuts Socialistes.

El dia de l'Alçament, ell és trobava fent feina de neteja del Torrent Major, al tram, ara cobert del C/Jeroni Estades. Quan va saber el que passava i el perill que corria pels seus antecedents polítics, José Herrero va decidir fugir cap a les muntanyes juntament amb tres companys més: Jaume Reynés, Francisco S. H. i Lluís Sánchez. Abans va tenir temps d'anar a la Casa del Poble i enterrar els llibres de comptes.

De Juliol a Setembre van restar-se a les muntanyes, amagant-se dins coves i anat a recollir provisions a casa d'una cunyada seva, que els hi feia senyals amb les persianes de les finestres per indicar-los si el camí estava lliure o no. Hem conta que van topar unes quantes vegades amb escamots de la Guardia Civil o de la Falange i que moltes vegades escaparen per pels. Quan és van tenir notícies del desembarcament de Bayo, ell i els seus companys van plantejar-se anar al seu encontre i passar-se al bàndol republicà. Va ésser quan creuaven la carretera del Port, el 22 de setembre quan foren capturats per la Guardia Civil. El van voler implicar amb els fets de Muleta, però va poder justificar que aquell dia estava fent feina al Torrent Major.

És va passar 34 dies a la presó de l'ajuntament de Sóller on coincidí amb l'exbatle Josep Serra. Després va passar per diverses presons de Mallorca i Ceuta. Va passar dos períodes al Llatzaret del Port de Sóller on arreglaven les carreteres de Muleta i Can Bleda, va estar també al Port de Pollença, a Formentor, a Campos i abans d'ésser alliberat va estar a Tetuan, on el seu company Lluís Sánchez va intentar escapar sense gaire èxit. Va estar tancat fins l'any 40, segons té anotat a una petita llibreta foren 3 anys i 10 mesos. En aquesta llibreta ha confeccionat una llista dels sollerics que l'acompanyaren per les diferents presons per on va passar i dels assassinats per la repressió.

Després d'ésser alliberat, José Herrero va passar uns quants anys en llibertat vigilada i és tenia que presentar regularment a la caserna de la Guardia Civil per certificar la seva bona conducta.

Llistat confeccionat per José Herrero⁴⁵⁰:

Fusilats oficialment per Consell de Guerra:

Roses Bermejo, Llorenç.

Marqués Rullan, Bernat.

Gil, carrabiner

Riutort, capità del vaixell Ciutadella.

Un subtenent de l'exèrcit, pare d'en Crescenció.

Assassinats en carreteres, cementiris o "trets" de Can Mir:

Marqués, Antoni

Suau Riera, Pere "Vermell"

Nevada, Nicasio

Bartolomé "Pulit"

H.Ripoll, Jose "Listeret"

Ferretjans, Antoni

Capó, Antoni "Bujarró"

Marroig Colom, Miquel

Llista general de repressaliats:

Herrero Monleón, José	Serra, Jaume
Coll Bauzà, Pedro	Oliver, Ramon
Casanoves, Juan	Rullan, Pere
Serra Pastor, Josep	Julià, Antoni
Girbent S., José	Santamaria, Faustino
Orell Grau, Antonio	Santamaria, Francisco
Rovira Sellarés, Josep	Santamaria, Manuel
Marqués, Bernat (fill)	Sanchez, Aniceto
Marqués, Josep	Sanchez, Lluís

⁴⁵⁰ Aquesta llista, transcrita tal com la va confeccionar l'entrevistat, presenta algunes dades inexactes i/o que no s'han pogut confirmar, pel que fa a les persones que hi surten anomenades. Però es tracta d'un testimoni excepcional i únic, que va viure en la seva persona la repressió a Sóller.

Vidal, José	Tomàs, Tomas
Capó, Miquel	Tomas, Sebastian
Bosch, Baltasar	Calafat, Miquel
Trias, Cristobal	Colom, Juan
Moratal, Vicente	Colom, Antoni
Miro, Antonio	Colom, Ramon
Sanchez, Godofredo	Palou, Juan "Reganyol"
Segura Hernandez, Jose	Fornés, Miquel
Castañer, Jaime	Albertí, Bartolome
Calvo, Juan	Llaneras, Jose
Pizà, Jose	Castañer, Salvador
Pizà, Andrés	Coll Valls, Francisco
Ametller, Pedro	Sanz, Isidro
Reus Villalonga, Antoni	Lopez, Antuliano
Reus Villalonga, Jaume	P.P., Antonio
Reus Villalonga, Rafael	Bennassar, Miquel

13. Notes biogràfiques dels batles de Sóller entre 1931 i 1936⁴⁵¹:

Llorenç Roses Bermejo:

Llorenç Roses Bermejo va néixer a Arecibo (Puerto Rico) el 1895, on els seus pares, Llorenç Roses Borràs i Maria Bermejo Mena, emigraren i van fer-hi fortuna. Els Roses varen tornar a Mallorca i és va instal·lar al poble natal, Sóller, passant a formar part de la l'alta burgesia local. Adquiriren propietats a Sóller i Palmanova, i vivien de les rendes que els hi proporcionaven les possessions a les Antilles. Llorenç Roses, casat amb Dolors Rovira Sellarés (era cunyat del metge Mariano Rovira i del batle de Palma Emili Darder) i simpatitzava amb els ideals republicans. L'abril de 1931 fou cridat per ocupar la batlia sollerica, càrrec que va ocupar durant un mes, quan va ser substituït per Antoni Mayol. Roses es va retirar de la política i es va ocupar dels seus negocis comercials i turístics.

Al cap de poc temps de l'esclat del cop d'Estat de 1936, Roses fou detingut pels falangistes i acusat d'auxili a la rebel·lió, de contrari al Moviment i d'haver ocupat càrrecs durant el període republicà. Fou afusellat el 19 de novembre de 1936.

Antoni Mayol Simonet *des Pontet*:

Antoni Mayol Simonet va néixer a Sóller durant la segona meitat del segle XIX, i era fill de Josep Mayol Borràs, d'ofici moliner, i Maria Simonet. Va emigrar a Puerto Rico a principis dels anys vuitanta, amb els seus germans Miquel, Josep i Bernat. Amb els quals anys després va fundar a la capital porto-riquenya l'empresa *Sucrs. de A. Mayol & Co.*, conegut popularment com *Los Muchachos*, que prest va tenir molt èxit. L'any 1900 va decidir vendre la seva part i retornar a Sóller, on va viure de rendes i va dedicar-se a la vida política i social de la localitat. D'idees republicanes, va formar ser un dels impulsors i membre de la directiva *Centro Republicano Sollerense*, fundat en el primer decenni del segle XX.

L'any 1931, fou un dels elegits per proclamar la Segona República a Sóller i per ser el president de la Comissió Gestora que havia de vetllar pel canvi de règim. El

---

⁴⁵¹ Aquestes breus biografies s'han elaborat a partir de les següents fonts: Setmanari *Sóller*, Gran Enciclopèdia de Mallorca i per les dades i notes facilitades per Plàcid Pérez Pastor, Ramon Colom, Joan Mayol *Falet*, Joan F. Rullan Vallcaneras, Joan Estades de Montcaire i Jaume Oliver Morell.

maig de 1931 fou anomenat batle, càrrec en el qual no va poder intervenir gaire per que es trobava malalt. Finalment, l'abril de 1932 va renunciar al càrrec, essent substituït per Bonaventura Mayol.

Antoni Mayol va morir el mes de juny de 1932 després d'una llarga malaltia.

Bonaventura Mayol Puig:

Bonaventura Mayol i Puig va néixer el 16 d'octubre de 1879 i era fill de Juan Mayol *Felet* (mariner i comerciant) i de Maria Ana Puig Casanoves. De jove és va quedar a Vilarreal i és va fer càrrec amb el seu pare del negoci de l'exportació de taronges. És va casar amb Pilar Amorós Garcia, membre de l'alta societat de Vilarreal.

Fou home polític, va formar part del Consistori solleric com a regidor electe i va formar part de la Comissió creada a l'ajuntament amb l'arribada de la II República, fou elegit batle el 16 d'octubre de 1931 substituïnt Antoni Mayol. Compaginava el càrrec amb les anades a Vilarreal per ocupar-se dels seus negocis. Durant el seu mandat va tenir lloc la vinguda a Sóller de D. Niceto Alcalá Zamora, president de la República el 2 de maig de 1932, i que va arribar acompanyat de Bernat Marquès. És va traslladar a Barcelona en representació de Sóller per felicitar a Macià en ocasió del pronunciament de l'Estatut Català el 25 de setembre de 1932. Va inaugurar la Casa del Poble, va promoure amb moltes crítiques de la dretà que és polís el brollador de la font de la plaça de Sóller. També va formar part de la junta de govern del Banc de Sóller. Al 1936 fou cridat per segona vegada a la batlia, va presidir la Comissió Gestora que és va formar arran de les eleccions guanyades pel Front Popular, rebent els poders que ostentava el seu cosí D. Miquel Colom Mayol, càrrec que va ocupar per poc temps, fins l'11 de maig de 1936 quan fou substituït per Josep Serra. Va partir a Vilarreal per ocupar-se dels seus negocis però va tornar a Sóller poc abans que esclatàs el Moviment. Fou perseguit, empresonat, li van confiscar els seus bens i obligat en diverses ocasions a fer "donatius", pagant fortes sumes de diners per no ésser molest políticament. La seva donació total fou d'unes 250.000 pessetes del moment. El bloqueig dels bens fou llevat el 23 d'octubre de 1937. Va morir el 7 d'octubre de 1939 als 60 anys després de sofrir un càncer de Pilaró. La seva dona va partir a Vilareal.

Miquel Arbona Colom:

Miquel Arbona Colom, estava afiliat al Partit Republicà Federal, va participar en la proclamació de la Segona República a la localitat, i va formar part del primer consistori republicà. Va ocupar la batlia de manera accidental durant les absències d'Antoni Mayol l'any 1931 i de Bonaventura Mayol 1932, inaugurant les Escoles Bisbal (*Ses Marjades*) i fent de conciliador laboral en les reivindicacions dels obrers tèxtils de la localitat durant aquesta etapa. El mes de juliol de l'any 1933, quan Bonaventura Mayol va dimitir del seu càrrec, fou anomenat batle gràcies al suport d'Unió Republicana, dels Republicans de Centre i del Partit Republicà Conservador. Miquel Arbona va dimitir del seu càrrec a finals d'octubre del mateix any, essent substituït per Miquel Colom *Pellicer*. L'any 1936 va tornar a ocupar la cadira de regidor, quan es va restablir la Comissió Gestora de l'any 1931. Amb la proclamació de la dictadura, fou acusat de ser contrari al Moviment i d'haver ocupat càrrecs durant la Segona República. Es va redimir de les penes fent diversos "donatius" a la causa franquista, donant una suma de 40.800 ptes., entre efectiu i paper de l'estat.

Miquel Colom Mayol:

Miquel Colom Mayol (1868-1947), era el propietari de la fusteria de Cas Pellicer de la Gran Via. Va entrar en el món de la política el 1903, quan fou elegit regidor pel Partit Conservador. Posteriorment va ser anomenat cap dels conservadors locals, després de l'escissió dels mauristes. Durant la dictadura de Primo de Rivera va deixar l'Ajuntament, on va tornar amb el govern del general Berenguer. Fou el darrer batle de l'etapa monàrquica (1930-31). Durant el seu mandat es varen escometre importants obres a la localitat, com l'eixample dels carrers Bauzà, Celler i Noguera, iniciar les obres de les escoles de Ses Marjades, reformar la Plaça Constitució i cobrir part del torrent, i adquirir la finca de Son Sang per eixamplar el cementiri. A més va impulsar la reforma del clavegueram i de l'enllumenat públic.

Amb la proclamació de la República es va afiliar al Partit Republicà de Centre (hereu de l'antic Partit Liberal). Va ser elegit regidor pel seu partit durant les batlies de Antoni Mayol, Bartomeu Mayol i Miquel Arbona. L'any 1933 amb la dimissió d'aquest darrer fou anomenat batle amb el suport de tots els partits conservadors amb representació a l'Ajuntament. Durant els fets d'octubre es va mostrar partidari a la repressió posterior i va intervenir en la destitució dels regidors republicans. Es va

implicar en les negociacions amb el govern francès perquè els sollerics no sofrissin les restriccions migratòries que pretenia imposar el país veí.

Fou substituït l'any 1936 per Bonaventura Mayol, després de la victòria del Front Popular. Amb l'esclat de la guerra civil va deixar d'intervenir en la vida política de la localitat.

Josep Serra Pastor:

Josep Serra i Pastor va néixer el dia 19 de febrer de 1898 a Sóller i era fill del metge Pere Serra i Canyelles. Va estudiar a Palma el batxillerat i Farmàcia a Barcelona. Al 1920 ja llicenciat va instal·lar-se a Sóller on obrí una farmàcia a la casa pairal del carrer d'en Serra. És va casar amb Maria Noguera i tingué dues filles. A la rebotiga de la seva farmàcia organitzà una tertúlia que va gaudir de molta popularitat en els ambients liberals del poble. Home d'idees progressistes presidí el *Círculo Sollerense*, participà en la creació de la delegació de l'Associació per la Cultura de Mallorca a Sóller i en la creació de la Tafona Cooperativa. De jove va simpatitzar amb el Partit Conservador però al 1930 és va afiliar al Partit Republicà Federal de Mallorca i va seguir Azaña en produir-se l'escissió d'Acció Republicana (1931). El 1934 fou un dels fundadors d'Esquerra Republicana Balear. El 1931 fou elegit regidor a les eleccions municipals, càrrec del que va dimitir l'any 1933 per desavinences amb el consistori dretà. Durant el primer període republicà, Serra va fer de conciliador laboral i assistí a l'assemblea en que és discutí i aprovà el projecte d'Estatut de Mallorca i Eivissa. Després de l'Alçament es va refugiar a Cals Reis una possessió familiar d'Escorca fins que el 15 de setembre de 1936 fou detingut, va ser condemnat a mort juntament amb deu sollerics més per adhesió a la rebel·lió. Va passar per diverses presons i camps de concentració, on va contreure un enfisema pulmonar. El 19 de novembre de 1938 fou indultat per Franco, va tornar a Sóller l'any 1943 i va reobrir la farmàcia que va compartir amb un jove llicenciat. La mort de la seva dona i l'empitjorament de la seva malaltia feren que és recloure a una casa a les afores del poble. Josep Serra i Pastor morí el 10 de setembre de 1962 amb 64 anys.

Jaume Casasnoves Pastor:

Jaume Casasnoves Pastor, de Can Cremat, tenia negocis per València. Fou anomenat el primer batle de l'etapa franquista, va ocupar el càrrec entre 1936 i 1941. Durant el temps que va ocupar la batlia es varen impulsar les obres del Mercat Municipal i altres obres començades durant l'etapa republicana, com l'eixample del cementiri, la millora de camins i el cobriment de part del Torrent Major.

A principis del anys quaranta va dimitir del seu càrrec i va ser substituït pel cap de Falange, Antoni Castanyer.

Antoni Castanyer Casasnoves *Batach*:

L'any 1936 fou un dels caps de Falange Espanyola a la localitat durant el cop militar juntament amb Joan Bauzà, va formar part com a regidor del primer ajuntament franquista. Fou anomenat cap de FE a la localitat, i fou l'encarregat d'organitzar les seccions del partit únic. En els anys com a màxim responsable de l'Ajuntament, va viure l'auge del falangisme, organitzant nombrosos actes d'adhesió al nou règim i aconseguint diners i millores en les infraestructures de la localitat. Fou batle de Sóller entre 1941 i 1948. Fou substituït per Nicolau Arbona Oliver *Queixal*.

14. Sollerics mobilitzats pel bàndol nacional⁴⁵²:

Aguiló F., Onofre: Soldat.

Aguiló Moyà, Jaume A.: Embarcat al vaixell Ciudad de Palma.

Aloy, Vicens: Soldat.

Alsina M., Josep: Soldat

Amengual Ferrer, Joan: Soldat, Mutilat.

Arbona Arbona, Joan: Soldat, reemplaçament del 40.

Arbona Colom, Jaume: Soldat d'Artilleria

Arbona Colom, Maties: Soldat, reemplaçament del 40. Mort el desembre de 1938.

Arbona Marcé, Francesc

---

⁴⁵² Aquest llistat no és del tot complet, però es una mostra prou representativa de la quantitat de sollerics que foren mobilitzats durant la guerra. Com a curiositat cal destacar la mobilització de molts fills d'emigrants.

Arbona Moyà, Damià: Soldat, afiliat a Falange. Embarcat al vaixell Ciudad de Palma, mort de malaltia el 1937.

Arbona Trias, Joan: Soldat d'Artilleria, va lluitar en el fronts peninsulars.

Arbona, Francesc: Artiller, va lluitar al front de Manacor.

Arbona, Jaume: Soldat, ferit en el front.

Aroca Garcia, Cristino

Batle, Simó: Soldat.

Bauzà Arbona, Antoni: Soldat.

Bauza Bibiloni, Miquel

Bauzà. Joan: Cabo d'artilleria, va lluitar al front de Manacor.

Beltran Alemany, Antoni: Soldat, retornat l'any 1938.

Beltran Amengual, Antoni

Beltran Amengual, Francesc

Beltran Amengual, Montserrat

Beltran, Bartomeu: Soldat, va lluitar al front de Manacor.

Bernat Miró, Bartomeu: Soldat, va lluitar al front de l'Ebre.

Bernat, Antoni: Soldat.

Bisbal Marroig, Bartomeu: Soldat, va lluitar al front de Manacor.

Bisbal Pons, Joan: Soldat, va lluitar al front de Catalunya.

Bisbal, Joan: Soldat.

Bonnín Piña, Celestino: Caporal, afiliat a Falange. Va lluitar al front de Manacor.

Borràs, Salvador: Xofer militaritzat durant el desembarc de Bayo.

Bosch Calafat, Jaume: Soldat, afiliat al requeté. Mort a causa de greus ferides fetes en el front de guerra l'any 1939.

Bover Ribas, Joan: Alferes d'Infanteria

Braque Cerdà, Miquel: Soldat, reemplaçament del 40

Brunet Pons, Antoni: Soldat, pertanyia a la companyia de metralladores del cinquè batalló del regiment d'infanteria de Vitòria.

Busquets Calafat, Antoni: Soldat, va lluitar al front de Manacor

Caldès, Onofre: Soldat.

Canals Puig, Antoni: Cabo, afiliat a Falange. Va lluitar al front de Manacor.

Canals Puig, Daniel: Milicià, afiliat a Falange. Va lluitar al front de Manacor.

Canals, Antoni: Milicià, afiliat a Falange. Va lluitar al front de Manacor.

Cantarellas Moyà, Jaume: Soldat, mutilat lluitant al front d'Astúries.

Capó Garau, Gabriel

Capó, Antoni: Soldat.

Casasnovas Rosselló, Ramon: Milicià, afiliat a Falange. Va lluitar al front de Manacor.

Castanyer Deyà, Josep

Castanyer, Onofre: Soldat.

Castro Ferrer, Josep

Cerdà Canaves, Joan

Cirerol Garau, Miquel: Soldat, ferit en el camp de batalla a prop de Segòvia l'any 1938.

Coll Ensenyat, Jaume: Milicià, afiliat a Falange. Va lluitar al front de Manacor.

Colom Bernat, Josep: Milicià, afiliat a Falange. Va lluitar al front de Manacor.

Colom Colom, Antoni: Soldat, ferit en el front, li fou concedida la *Medalla de Sufrimientos por la Patria* per aquest motiu.

Colom Frontera, Mateu: Soldat, capturat per les tropes republicanes, amb les que va passar a França, quedant després en llibertat i tornant a passar a l'Estat espanyol.

Colom Oliver, Bartomeu: Soldat, ferit en el front l'any 1938.

Colom Oliver, Jaume: Soldat, mort en el front l'any 1938.

Colom Rullan, Miquel: Sergent d'Artilleria.

Colom, Antoni: Soldat, ferit en el front.

Colom, Joan: Soldat.

Colom, Miquel: Artiller, va lluitar al front de Manacor.

Colomar Castanyer, Joan: Soldat, allistat al Terç.

Company Colom, Joan

Company, Ramon: Embarcat al vaixell Ciudad de Palma.

Cortés Ensenyat, Generós H.: Embarcat al vaixell Ciudad de Palma.

Cortés, Lluís: Sergent d'Infanteria.

Cuart Payeras, Gabriel: Soldat.

Cuart, Gabriel: Soldat.

Deyà Casasnovas, Damià: Milicià, afiliat a Falange. Va lluitar al front de Manacor.

Deyà Ripoll, Damià

Deyà, Jaume: Soldat, va lluitar al front de l'Ebre.

Dols, Bartomeu: Soldat.

Elias Oliver, Salvador: Soldat, propietari d'una fusteria.

Ensenyat Canals, Vicens

Ensenyat Moya, Joan

Ensenyat Pons, Martí: Milicià, afiliat a Falange. Va lluitar al front de Manacor.

Ensenyat, Joan: Soldat.

Ensenyat, Maties: Soldat, pertanyia al 74 Regiment, va lluitar al front de l'Ebre.

Ensenyat, Pau: Soldat, pertanyia al 74 Regiment, va lluitar al front de l'Ebre.

Escalas, Jaume: Embarcat al vaixell Ciudad de Palma.

Escales Ripoll, Jaume: Milicià, afiliat a Falange. Va lluitar al front de Manacor.

Estades Colom, Bartomeu

Far Bisbal, Josep: Soldat. Requeté, pertanyia al terç de Santiago nº8 de la milícia de FET i de las JONS.

Far Sastre, Joan: Soldat.

Fernández Frontera, Josep: Soldat, mort en el front de l'Ebre l'any 1939.

Fernández Orfila, Josep: Soldat.

Ferrà Fontanet, Nicolau: Soldat, retornat l'any 1938.

Ferriol, Bartomeu: Embarcat al vaixell Ciudad de Palma.

Fiol Beltran, Andreu

Fornes Morell, Salvador

Forteza Forteza, Francisco: Milicià, afiliat a Falange. Va lluitar al front de Manacor.

Forteza, Antoni: Soldat.

Frontera Bauzà, Miquel: Legionari, retornat.

Frontera Mir, Sebastià: Milicià, afiliat a Falange. Va lluitar al front de Manacor.

Frontera Trias, Pere J.

Galmès Llabres, Mateu: Soldat, mort en el front de l'Ebre el setembre de 1938.

Garcia Galiana, Bonifaci

Garcia Marí, Antoni

Garcias Mut, Antoni: Soldat, retornat l'any 1938.

Gelabert Capó, Joan

Gelabert, Alexandre: Soldat, ferit en el camp de batalla.

Gelabert, Nicolau: Soldat.

Gericó Vicens, Damià: Milicià, afiliat a Falange. Va lluitar al front de Manacor.

Gil, Josep: Soldat.

Gual Bestard, Pere

Guarinos Bonet, Miquel: Soldat del 74 regiment del batalló de Palma, l'any 1938.

Guerrero Pits, Pasqual: Milicià, afiliat a Falange. Va lluitar al front de Manacor.

Jaume, Antoni: Soldat

Joy Mayol, Joan A.

Joy, Antoni: Embarcat al vaixell Ciudad de Palma.

Llabrés Florit, Jordi: Soldat d'Infanteria. Mort al front d'Extremadura l'any 1939. Era electricista i operador cinematogràfic abans de la guerra.

Llabrés Serra, Jaume: Soldat, fou ferit greument l'any 1938. L'any 1939 se li va concedir la *Medalla de Sufrimiento por la Patria* i una pensió de 15,50 ptes. Mensuals.

Lladó Bennassar, Josep

Llinàs Morell, Joan: Soldat.

Llobera Munar, Miquel: Milicià, afiliat a Falange. Va lluitar al front de Manacor.

López Ruíz, Josep: Soldat

Lopez, Manuel

Magraner Borràs, Llorenç: Milicià, afiliat a Falange. Va lluitar al front de Manacor.

Magraner Marquès, Jaume Antoni: Soldat d'Artilleria. Mort el 1937 en un atac aeri a Sóller.

Magraner Vicens Josep: Soldat, va lluitar al front de Llevant.

March Arbona, Pere

March Rullan, David: Milicià, afiliat a Falange. Va lluitar al front de Manacor.

March, David

Marroig Castanyer, Gabriel

Marroig Dols, Josep: Soldat, ferit en el front l'any 1938.

Marroig Oliver, Antoni: Embarcat al vaixell Ciudad de Palma.

Marroig, Bartomeu: Soldat.

Martí Mayol, Jaume: Soldat del 74 regiment del batalló de Palma, l'any 1938.

Martí Ordinas, Antoni: Soldat.

Martí, Antoni: Soldat.

Martí, Jaume: Soldat, retornat l'any 1938.

Martorell, Antoni: Embarcat al vaixell Ciudad de Palma.

Mas Florit, Josep

Mas Florit, Miquel

Mas, Gabriel: Embarcat al vaixell Ciudad de Palma.

Matas, Rafel: Soldat.

Mateu Mayol, Guillem: Soldat.

Mateu Tortella, Jaume: Soldat, reemplaçament del 40.

Mateu, Guillem: Soldat.

Mayol Alzamora, Joan: Soldat del 74 regiment del batalló de Palma, l'any 1938.

Mayol Bisbal, Josep

Mayol Busquets, Bartomeu: Soldat del 74 regiment del batalló de Palma, l'any 1938.

Mayol Colom, Ramon: Milicià, afiliat a Falange. Va lluitar al front de Manacor.

Mayol Marquès, Guillem: Embarcat al vaixell Ciudad de Palma.

Mayol Mayol, Jaume: Milicià, afiliat a Falange. Va lluitar al front de Manacor.

Mayol Muntaner, Guillem: Soldat.

Mayol, Jaume: Embarcat al vaixell Ciudad de Palma.

Méndez Jonquera, Gines

Mesquida, Antoni: Soldat.

Miró Fontanet, Bartomeu: Soldat, pertanyia al 74 Regiment.

Mora Ensenyat, Francesc: Soldat, reemplaçament del 40.

Mora Nicolau, Bartomeu: Milicià, afiliat a Falange. Va lluitar al front de Manacor.

Mora Saletas, Josep: Soldat.

Mora, Josep: Embarcat al vaixell Ciudad de Palma.

Moragues Canaves, Antoni

Morell Bauzà, Bartomeu: Sergent, afiliat a Falange. Va lluitar al front de Manacor.

Morell Coll, Antoni

Morell Colom, Damià: Caporal, afiliat a Falange. Va lluitar al front de Manacor.

Morell March, Andreu: Milicià, afiliat a Falange. Va lluitar al front de Manacor.

Morell Rullan, Francesc: Soldat, mort en el front l'any 1939.

Morell, Jaume: Soldat.

Morell, Joan: Soldat.

Muntaner Bordoy, Joan

Obrador, Francesc: Soldat.

Oliver Bauzà, Rafel: Soldat, pertanyia a la 1ª cia. Del segon batalló del regiment de infanteria de Mérida.

Oliver Vicens, Antoni: Milicià, afiliat a Falange. Va lluitar al front de Manacor.

Oliver, Andreu: Embarcat al vaixell Ciudad de Palma.

Oliver, Antoni

Ozonas Colom, Pau: Soldat, va lluitar al front de Manacor.

Palet Vallespir, Andreu: Soldat, retornat l'any 1938.

Pallicer, Antoni: Soldat.

Palou Socias, Bartomeu

Panteno Cardona, Vicens

Paris Castanyer, Antoni: Soldat.

Paris Castanyer, Tomàs

Pastor Oliver, Damià: Soldat, pertanyia al 74 Regiment, va lluitar al front de l'Ebre. Mort a un hospital d'Àvila el 14 d'abril de 1939 degut a les ferides rebudes en el front.

Payeras, Josep: Embarcat al vaixell Ciudad de Palma.

Perelló Riera, Bartomeu: Soldat.

Perelló Vila, Joan

Pérez Ferrer, Francesc: Soldat, va lluitar a front de l'Ebre.

Piña Forteza, Josep: Soldat, retornat l'any 1938.

Pocoví, Joan: Soldat, va lluitar al front de Catalunya, l'any 1938.

Pons Oliver, Antoni

Pons Tomàs, Joan

Pons, Josep: Soldat.

Puig Planas, Miquel: Alferes de Regulars.

Puigserver, Joan: Soldat.

Quetglas Estarellas, Antoni: Soldat.

Quetglas Estarellas, Sebastià: Soldat.

Rebassa Valcaneras, Antoni: Milicià, afiliat a Falange. Va lluitar al front de Manacor.

Reynes Casanovas, Mateu: Embarcat al vaixell Ciudad de Palma.

Reynes Oliver, Josep: Soldat.

Reynes, Josep: Soldat.

Ribas Riera, Pere: Soldat.

Riera Bujosa, Llorenç: Soldat, retornat l'any 1938. Pertanyia al batalló del regiment d'automòbils.

Riera Bujosa, Pere A.

Riera, Josep Marc: Soldat.

Ripoll Casanovas, Guillem: Soldat, ferit en el front.

Ripoll López, Lluís: Tinent del terç, mort en el front de Madrid l'any 1937.

Ripoll Morell, Jaume

Ripoll Vanrell, Jaume: Soldat, reemplaçament del 40.

Ripoll, Bernat: Embarcat al vaixell Ciudad de Palma.

Ripoll, Guillem: Soldat.

Ripoll, Jeroni: Embarcat al vaixell Ciudad de Palma.

Ripoll, Pere

Rodríguez, Carmelo: Soldat.

Rodríguez, Miquel: Soldat.

Rosselló Brabona, Miquel: Soldat, mort en el front. Natural de Bunyola.

Rullan Frontera, Ramon: Pilot i Alferes d'Aviació, destinat a Sevilla, ferit en un accident mentres feia pràctiques.

Rullan Mayol, Joan: Milicià, afiliat a Falange. Va lluitar al front de Manacor.

Sanchez Tomàs, Vicente: Caporal, mort en front de Manacor durant el desembarcament de Bayo. Fill del carrabiner Francisco Sánchez

Santamaria, Anastasio: Soldat.

Santos Bauzà, Joaquim: Embarcat al vaixell Ciudad de Palma.

Serra Pons, Miquel: Soldat, retornat l'any 1938.

Sina Socias, Prudencio

Socias Abraham, Guillem: Soldat telegrafista, va lluitar al front d'Aragó. Va estar durant una temporada a la zona republicana abans de passar-se a les files nacionals.

Socias Frontera, Ramon

Suau Payeras, Pere J.

Timoner Morro, Jaume: Soldat, reemplaçament del 40.

Trias Bernat, Bartomeu: Soldat, va lluitar al front de Manacor.

Trias Pastor, Jaume: Soldat.

Valent Antich, Gabriel

Valls, Salvador: Soldat d'infanteria. Va lluitar al front de Guadalajara.

Vanrell Capellà, Miquel: Soldat, voluntari falangista. Mort en el Ferrol, l'any 1937.

Vaquer Juan, Joan

Vicens Casasnovas, Pere: Alferes.

Vicens Escales, Jacinto: Soldat, va estar perdut durant molt de temps, donat per mort.

Vicens, Damià: Soldat.

Vidal Colom, Lluís: Soldat d'Infanteria, mort en el front l'any 1939 a l'edat de 23 anys.

Vidal Garau, Gabriel: Soldat, retornat l'any 1938.

Vidal, Maties: Soldat, ferit en el front.

Vila Ripoll, Jaume

Vives Mut, Bartomeu

Xumet Rullan, Joan: Soldat, reemplaçament del 40.

8.- Annex gràfic.

Ajuntament de Sóller l'any 1935: Asseguts d'esquerra a dreta: Ramon Pastor Arbona, Miquel Colom Mayol, Salvador Frontera Oliver. Drets: Josep M^a. Puig Morell, Pere Rullan Pastor, Eugeni Losada Fiol, Josep Aguiló Pomar, Josep Forteza Forteza, Bartomeu Mayol Mayol, Antoni Colom Casasnovas i Guillem Marquès Coll. (font: Setmanari *Sóller*, *Bodas de Oro 1885-1935*).

Plana major d'*Izquierda Republicana* l'any 1935: Drets d'esquerra a dreta: Josep Arbona Ferrer, Daniel Riera Isard (que havia substituït al secretari Cristòfol Barceló perquè s'havia traslladat a Palma), Daniel Cirerol Garau, Josep Pizà Servera i Antoni Gay Morell. Asseguts: Martí Morell Rullan, Joan Palou Coll, Jaume Bennassar Mayol i Jaume Coll Garriga. (font: Setmanari *Sóller*, *Bodas de Oro 1885-1935*).

Comitè directiu d'Acció Obrera: Drets d'esquerra a dreta: Rafel Andreu Muñoz, Onofre Seguí Caimari, Jaume Mayol Vicens, Joan Isern Moragues, Bartomeu Darder Riviere. Asseguts: Francesc Castanyer Mayol, mossèn Jordi Company Campins, i Josep Rullan Pastor. Acció Obrera fou fundat el 4 de juny de 1932 seguint les pautes del sindicalisme catòlic.(font: Setmanari *Sóller*, *Bodas de Oro 1885-1935*).

Grup d'afiliats a *Izquierda Republicana* a l'Hotel Costa Brava al Port de Sóller l'any 1932. Reconeixem a Josep Serra (tercer per la dreta) i Bartomeu Mayol, Antoni Gall i Josep Mayol (primer, segon i tercer per l'esquerra). (font: Arxiu família Serra).

Fotografia presa el 14 d'abril de 1931, durant la proclamació de la II República a Sóller. La imatge mostra el moment que es va penjar la bandera tricolor, també es va la quantitat de gent que va assistir a l'acte. (Imatge cedida per Joan Mayol *Falet*).

Grup de republicans sollerics l'any 1935, entre ells Josep Serra Pastor i Llorenç Roses. (font: Arxiu família Serra)

Directiva del *Centro Republicano Conservador*: drets d'esquerra a dreta: Joan Lladó Colom (tresorer), Francesc Miró Aguiló (vocal), Guillem Bernat Sancho (vocal) i Domingo Forteza Aguiló (vice-secretari). Asseguts: Francesc Pons Oliver (vocal), Josep Ripoll Arbona (vice-president), Jeroni Estades Castanyer (president), Josep Puig Rullan (dipositari). Falten Miquel Puig Morell (secretari) i Guillem Bernat Ozonas (vocal). (font: Setmanari *Sóller*, *Bodas de Oro 1885-1935*).

Imatge de Miquel Arbona Colom, batle de Sóller durant la II República. Primer fou batle accidental per la malaltia d'Antoni Mayol Simonet i després en substitució de Bonaventura Mayol. Va dimitir l'any 1933 i fou substituït per Miquel Colom Mayol *Pellicer* (font: Setmanari *Sóller*)

Junta directiva de El Gas S.A. l'any 1935. Drets d'esquerra a dreta: Amador Canals Pons, Bartomeu Arbona Vicens, Guillem Frontera Magraner, Jaume Rullan Rullan, Pere A. Alcover Pons. Asseguts: Miquel Ripoll Magraner, Miquel Puig Rullan, Antoni J. Colom Casasnovas, Jaume Marquès Rullan i Jaume J. Joy Castanyer. (font: Setmanari *Sóller*, Bodas de Oro 1885-1935).

Consell Local de Primera Ensenyança: Drets d'esquerra a dreta: Joan Casasnovas Escalas, Mariano Rovira Sellarés i Josep Aguiló Pomar. Asseguts: Pepita Sampol Fiol, Josep Guasch Espina i Maria Antònia Nevado González. (font: Setmanari *Sóller*, Bodas de Oro 1885-1935).

Directiva de *La Unió*: drets, d'esquerra a dreta: Vicens Sastre Colom (tresorer), Francesc Jofre de Villegas Andreu (vicesecretari), David March Rullan (vicepresident), Miquel Marquès Coll (bibliotecari). Asseguts: Miquel Bauzà Bernat (secretari), Cristòfol Trias Roig (president) i Miquel Casanovas Castanyer (contador). (font: Setmanari *Sóller*, Bodas de Oro 1885-1935).

Directiva del Sindicat de Regants: Drets d'esquerra a dreta: Antoni Colom Casanovas, Miquel Ripoll Magraner, Josep Bibiloni Miquel i Miquel March Alcover. Asseguts: Guillem Rullan Bernat, Jaume Bernat Bauzà i Jaume Palou Busquets. (font: Setmanari *Sóller*, Bodas de Oro 1885-1935).

Associació de Pares de Família: asseguts d'esquerra a dreta: Miquel V. Puig Ensenyat, mossèn Jordi Company i Antoni Pinya Forteza. Drets: Guillem Mora Alcover i Antoni Castanyer Rullan. Creada a principis de 1933. (font: Setmanari *Sóller*, Bodas de Oro 1885-1935).

Directiva de la Defensora Sollerense: Asseguts d'esquerra a dreta: Miquel Seguí Oliver (vicepresident), Miquel Arbona Oliver (president), Antoni J. Seguí Oliver (bibliotecari). Drets: Bartomeu Vaquer Vaquer (vocal), Antoni Canals Deyà (vocal), Nicolau Hugué Manresa (vocal), Francesc Forteza Bonnín (vocal), Josep Frontera Bernat (vocal) i Miquel Bernat Frontera (secretari). Falten a la fotografia alguns directius: Bartomeu Sampol Sampol (president honorari), Joan Casanovas Casanovas (dipositari), Melchor Cabot Cabot, Antoni Pons Estades, Antoni Castanyer Alcover (vocals). (font: Setmanari *Sóller*, Bodas de Oro 1885-1935).

Foment de Cultura de la Dona: dretes d'esquerra a dreta: Catalina Arbona de Colom, Rosa Colom, Francisca Pizà de Arbona, Isabel Morell. Assegudes: Antònia Morell de Alcover, Rosa Bennassar, Maria Marquès Vda. de Frontera, Margalida Trias, Vda. de Busquets. (font: Setmanari *Sóller*, Bodas de Oro 1885-1935).

Junta directiva Sindicat Agrícola Catòlic de San Bartolome: drets d'esquerra a dreta: Guillem Ballester Ferrà (vocal), Miquel Puig Rullan (vocal), Antoni J. Colom Casasnovas (vocal), Ramon Pastor, Jaume Coll, Bartomeu Colom Ferrà (vocal), Antoni Colom Casasnovas (vocal), Lluç A. Bernat, Antoni Castanyer Bernat (vocal), Josep Pons, Joan Marquès Arbona (vocal) i Josep Canals (vocal). Asseguts: Josep Puig Rullan (tresorer), mossèn Bartomeu Coll Gamundi (consiliari), Bartomeu Coll Rullan (president), Ramon Vicens Ferrer (secretari), Pere A. Arbona (vocal). 1935. Falten a la foto: Pere A. Alcover (vicepresident), (font: Setmanari *Sóller*, Bodas de Oro 1885-1935).

Directius de la Lira Sollerense: asseguts d'esquerra a dreta: Domingo Rullan Vives, mossèn Miquel Rosselló Rosselló, Miquel Oliver Bauzà, Sebastià Alcover Colom. Drets: Francesc Miró Aguiló, Andreu Arbona Oliver, Joan Lladó Colom, Jaume Oliver Ferrà, Mateu Oliver Maimó. (font: Setmanari *Sóller*, Bodas de Oro 1885-1935).

Banda de música de la Lira Sollerense. (font: Setmanari *Sóller*, Bodas de Oro 1885-1935).

Banda de música The Black Cats, molt popular els anys trenta i que tocaven música jazz. (font: Setmanari *Sóller*, Bodas de Oro 1885-1935).

Imatge de la plaça constituïda el dia del mercat setmanal devers l'any 1935. (font: Setmanari *Sóller*, Bodas de Oro 1885-1935).

Part de la directiva de la Sociedad Deportiva Sollerense: D'esquerra a dreta: Jaume Castanyer Cifre (entrenador del primer team), Maties Pons Oliver (vocal), Damià Orell Casanovas (vocal), Andreu Arbona Oliver (tresorer), Daniel Canals Puig (secretari), Josep Girbent Sabater (president), Ramon Rullan Rullan (delegat de camp). (font: Setmanari *Sóller*, Bodas de Oro 1885-1935).

Equip de futbol de la *Sociedad Deportiva Sollerense*: drets d'esquerra a dreta: Joan Castanyer, Joan Alabern, Bernat Castanyer, Jaume Mayol, Ricard Nauft, Andreu Gelabert, Princep Fouad (delegat), Ricard Alemany, Paco Arcas. De cluquilles: Pere J. Sacarés, Jaume A. Aguiló i Pere Serra. (font: Setmanari *Sóller*, Bodas de Oro 1885-1935).

Directiva de la Sociedad Mercantil Sollerense l'any 1935: Drets d'esquerra a dreta: Bartomeu Terrassa, Joan Mairata, Alejandro Pomar, Rafel Mora, Salvador Oliver i Andreu Pizà. Asseguts: Joan Ensenyat, Salvador Elias, Celestino Bonnin. Aquesta entitat es va crear l'any 34. (font: Setmanari *Sóller*, Bodas de Oro 1885-1935).

Acció Catòlica Femenina l'any 1935: D'esquerra a dreta asseguts: Maria Casasnovas, Margalida Magraner vda. de Marquès, Antònia Casasnovas vda. de Arbona, Maria Castanyer Oliver. Dretes: Rosa Bennassar, Francisca Alcover, Francisca Arbona, Isabel Coll, Maria Castañer Casasnovas. (font: Setmanari *Sóller*, Bodas de Oro 1885-1935).

Directiva del Sindicat Agrícola "Tafona Cooperativa de Sóller": Drets d'esquerra a dreta: Jaume Coll Arbona, Vicens Sastre Colom, Joan Pastor Ballester, Miquel Marquès Coll, Miquel Adrover Bauzà, Miquel Arbona Oliver, Ramon Vicens Ferrer, Andreu Canyellas Muntaner, Antoni Pons Estadès. Asseguts: Antoni Colom Casasnovas, Bartomeu Colom Ferrà, Miquel Ripoll Magraner, Salvador Frontera Oliver, Lluç A. Bernat Ferrer. L'any 1935. (font: Setmanari *Sóller*, Bodas de Oro 1885-1935).

Conferència de Sant Vicens de Paül: drets d'esquerra a dreta: Josep Miró Oliver (vicesecretari), Miquel Frontera Puig (tresorer). Asseguts: Antoni Colom Casasnovas (vicepresident primer), Onofre Bauzà Castañer (president), Antoni Castañer Oliver (vicepresident segon). Falten el secretari Joaquim Reynes Colom i Damià Bauzà Pizà (vicesecretari). (font: Setmanari *Sóller*, Bodas de Oro 1885-1935).

Directiva del Centro Republicano Conservador: drets d'esquerra a dreta: Joan Lladó Colom (tresorer), Francesc Miró Aguiló (vocal), Guillem Bernat Sancho (vocal) i Domingo Forteza Aguiló (vicesecretari). Asseguts: Francesc Pons Oliver (vocal), Josep Ripoll Arbona (vicepresident), Jeroni Estades Castanyer (president), Josep Puig Rullan (dipositari). Falten Miquel Puig Morell (secretari) i Guillem Bernat Ozonas (vocal). (font: Setmanari *Sóller*, Bodas de Oro 1885-1935).

Congregació Mariana l'any 1935: Asseguts d'esquerra a dreta: Damià Mayol Marquès, mossèn Josep Morey Vicens, Joan Bauzà Rullan. Drets: Lluís Cortès Segura, Guillem Colom Pastor, Valentí Puig Rullan, Ramon Rullan Bauzà i Damià Morell Canals. (font: Setmanari *Sóller*, Bodas de Oro 1885-1935).

Junta directiva de la Creu Roja Local l'any 1935: drets d'esquerra a dreta: Jaume Coll Ensenyat, Celestino Bonnín Piña, Josep Morell Casasnovas. Asseguts: Miquel Casasnovas Castanyer, Onofre Bauzà Castanyer, Antoni Colom Frontera. (font: Setmanari *Sóller*, Bodas de Oro 1885-1935).

Brigada Sanitària de la Creu Roja l'any 1935: drets d'esquerra a dreta: Rafel Morey, Roberto Robert, Joan Obrador, Joan Sanchis, Antoni Coll Bibiloni, Josep Miquel, Joan Bestard, Joan Colom, Andreu Vives. Asseguts: Josep Martí, Gabriel Cocoví, Francesc Forteza, Gabriel Colom i Antoni Coll. (font: Setmanari *Sóller*, Bodas de Oro 1885-1935). (font: Setmanari *Sóller*, Bodas de Oro 1885-1935).

Junta directiva del Banc de Sóller: drets d'esquerra a dreta: Amador Canals Pons, Josep Aguiló Pomar, Bonaventura Mayol Puig, Pere J. Castanyer Ozonas, Jose Mª Puig Morell, Bartomeu Colom Casanovas. Asseguts: Bartomeu Arbona Vicens, Joan Magraner Oliver, Joan Puig Rullan, Joan Ripoll Magraner, Guillem Bernat Rullan, Pere A. Alcover Pons. (font: Setmanari *Sóller*, Bodas de Oro 1885-1935).

Junta directiva del Ferrocarril de Sóller l'any 1935: drets d'esquerra a dreta: Jeroni Estades Castanyer, Josep Ripoll Arbona, Bartomeu Colom Casanovas, Bartomeu Colom Ferrà, Antoni Castanyer Bernat, Miquel Ripoll Magraner, Miquel Puig Morell, Guillem Castanyer Deyà, Josep Deyà Ozones. Asseguts: Pau Coll Ballester, Pere A. Alcover Pons, Joan Puig Rullan, Jaume Torrens Calafat, Jaume J. Joy Castanyer, Josep Morell Mayol. (font: Setmanari *Sóller*, Bodas de Oro 1885-1935).

Directiva del Circulo Sollerense l'any 1935: drets d'esquerra a dreta: Bartomeu Terrassa Arbós, David March Rullan, Bartomeu Mayol Mayol, Jaume Bujosa Coll. Asseguts: Joan Palou Coll, Josep Mayol Trias, Joan Casanovas Casanovas. (font: Setmanari *Sóller*, Bodas de Oro 1885-1935)

Acció Popular Agrària: drets d'esquerra a dreta: Gabriel Alcover Soler, Guillem Mora Alcover, Josep Aguiló Pomar, Manuel Rullan Oliver, Miquel Lladó Colom. Asseguts: Joan Rullan Ensenyat, Llorenç Mayol Castanyer, Miquel Casanovas Castanyer, Guillem Frontera Magraner. (font: Setmanari *Sóller*, Bodas de Oro 1885-1935).

Sociedad Colombofila Sollerense: drets d'esquerra a dreta: Sebastià Frontera, Joan Morell, Bartomeu Canals, Joan Ferrer. Asseguts: Damià Orell, Joan Palou i Joan Lladó. (font: Setmanari *Sóller*, Bodas de Oro 1885-1935).

Sociedad de Cazadores de Sóller: d'esquerra a dreta: Pere Deyà Mayol, Onofre Seguí Caimari, Damià Orell Casanovas, Guillem Ensenyat Bauzà. (font: Setmanari *Sóller*, Bodas de Oro 1885-1935).

Patronos Albañiles: 1935 d'esquerra a dreta: Gabriel Pasqual Bisquerra, Josep Morell Colom, Amador Coll Ensenyat i Antoni Martorell Garau. (font: Setmanari *Sóller*, Bodas de Oro 1885-1935).

Baltasar Calafell Bennassar, que va representar el Capità Angelats en el Firó de l'any 1931 (cedida per la família Marroig-Colom).

Foto d'Antoni Mayol Simonet, batle de Sóller entre 1931 i 1932 (cedida per Plàcid Pérez Pastor).

Imatge de la pedrera de les obres d'ampliació del moll comercial del Port, situada devora el far de sa Creu (font: SOLER, Rafel, *Crònica dels Ports Balears*, Palma, Documenta Balear, 2004).

Pere i Joan Reynés, introductors del bàsquet a Sóller als anys trenta (font: Gran Enciclopèdia de Mallorca).

Imatge de la inauguració de les escoles Bisbal de ses Marjades (font: Arxiu família Serra).

Grup de republicans sollerics l'any 1935. (font: Arxiu família Serra)

Fotografia que mostra un grup de dones espigolant olives al voltant dels anys trenta, a un dels molts olivars de la vall (podria ser Sa Lleida a n'Es Marroig), la majoria de vegades les recol·lectores feien la feina a canvi d'una part del que recollissin. (Imatge cedida per Jaume Deyà Miró).

Imatge que mostra un grup de soldats a bord del Ciudad de Palma, entre ells hi ha un bon grup de sollerics, que embarcaren en el vaixell a mitjans de l'any 1937, a la segona fila el segon per l'esquerra és Guillem Mayol Marquès. Imatge cedida per Jaume Deyà Miró.

Una altre fotografia en el Ciudad de Palma, en aquest cas damunt un dels canons que es muntaren en dit vaixell, a l'esquerra devora el flotador trobam novament Guillem Mayol. Tenia base en El Ferrol i va operar al mar Cantàbric i a finals de la guerra també en la rendició de Menorca. (Imatge cedida per Jaume Deyà Miró).

Imatge presa des del Ciudad de Palma, d'un vaixell de guerra que s'enfonsa. Possiblement després d'una batalla naval, potser era un vaixell republicà. (Imatge cedida per Jaume Deyà Miró).

Grup de soldats en el front de l'Ebre, entre ells alguns sollerics. (Imatge cedida per Jaume Deyà Miró).

Imatge d'alguns soldats sollerics en una trinxera en el front de l'Ebre (al fons). (Imatge cedida per Jaume Deyà Miró).

Desfilada de les centúries de Falange Espanyola de Sóller a la Plaça Calvo Sotelo (actual Plaça Constitució) devers l'any 1937. Aquestes desfilades eren freqüents, ja que mostraven l'adhesió de la població al règim. (font: MASCARÓ PASSARIUS, J, *Història de Mallorca*, Volum II, Palma,).

Fotografia de Guillem Mayol Marquès, afiliat a Falange que durant la guerra va estar embarcat en el Ciudad de Palma entre 1937 i 1939. Posteriorment va ocupar diversos càrrecs dins l'organització de FET y de las JONS local, dins l'Ajuntament i com a president de la Cooperativa Agrícola Sant Bartomeu. (Imatge cedida per Jaume Deyà Miró).

Fotografia presa a Maó l'abril de 1936, en ella apareixen els soldats Antoni Quetglas Estarellas i Antoni Paris. Poc abans de començar l'aixecament franquista varen ésser traslladat a Mallorca, quedant doncs en l'auto anomenat bàndol nacional. Com molts altres soldats varen haver de complir uns cinc anys de servei militar. (Arxiu Antoni Quetglas Cifre).

Imatge de la banda de tamborets dels *requetés* locals. (Imatge cedida per Juan Antoni Darder)

Postal que mostra com era la zona de la platja de Can Repic l'any 1934, el Llatzeret es va fer servir com a camp de concentració entre 1936 i 1937. Els presos varen construir entre d'altres la carretera que anava de Muleta al far. (Imatge cedida per Catalina Vanrell).

Fotografia del soldat Jacinto Estades, que va lluitar en el front de Llevant entre 1937 i 1939. Fou donat per mort i així es va comunicar a la seva família l'any 1938, que no va saber que era viu fins que no va acabar la guerra. (Fotografia cedida per Catalina Estades Torera).

Fotografia de Bernat Marquès Mayol, fill de Bernat Marquès. Després de la mort del seu pare, Bernat i el seu germà Josep foren enviats al front per lluitar pel bàndol franquista. Josep es va passar a les files republicanes, el que va ocasionar més problemes a la família. Bernat no va voler fer el mateix que el seu germà, va morir poc després d'haver acabat la guerra. (Font: SANLLORENTE, Francisco, *La persecución económica de los derrotados. El Tribunal de Responsabilidades Políticas de Baleares (1939-1942)*, Palma, Miquel Font Editor, 2005)

Fotografia del batle Josep Serra i Pastor. Després d'haver ocupat durant molts anys el càrrec de regidor a l'Ajuntament, va rebre la batlia l'any 1936. Fou un dels darrers batles republicans en entregar el poder. (Font: SANLLORENTE, Francisco, *La persecución económica de los derrotados. El Tribunal de Responsabilidades Políticas de Baleares (1939-1942)*, Palma, Miquel Font Editor, 2005)

Bernat Marquès, qui fou condemnat a mort per la seva vinculació amb la República. Abans d'això va estar a la presó amb tota la seva família i va haver de pagar una forta multa (la més alta de les Balears). El judici que el va condemnar va estar ple d'irregularitats i les proves de l'acusació no eren fiables. (Font: CAPELLÀ, Llorenç, *Diccionari Vermell*, Palma, Editorial Moll, 1989)

Imatge de la directiva del *Consejo Obrero Nacional Sindicalista* local l'any 1937, el seu local es trobava al C.P. Victòria, on a part d'organitzar els sindicats verticals, s'organitzaven activitats lúdiques i esportives. Al mig hi ha Urbano Rosselló, qui fou encarregat d'organitzar els sindicats falangistes (Font: *Aquí Estamos*, abril de 1937, nº 27).

Bonaventura Mayol, qui fou batle republicà a Sóller durant dues ocasions, després de la victòria del Front Popular va ocupar per poc temps la batlia, essent substituït per Pere Serra. Després del cop d'Estat fou sotmès a arrest domiciliari i a pagar una forta multa. (Font: Setmanari *Sóller*, *Bodas de Oro 1885-1935*).

Desfilada d'un grup de *flechas* durant la guerra civil, aquestes desfilades eren corrents durant el període bèl·lic, a més el règim va potenciar les organitzacions juvenils. (Font: *Aquí Estamos*, abril de 1937, nº 27).

Imatge del jesuïta Antoni Arbona a la plaça de Catalunya de Barcelona. Aquest religiós fou condemnat a mort per predicar l'evangeli, en un moments en que aquesta pràctica estava prohibida a la ciutat per la influència dels sindicats anarquistes. (Font: PONS LLINÀS, Nicolau, *Jesuïtes mallorquins víctimes de la Guerra Civil*, Palma, Leonard Muntaner editor, 1994.)

Grup d'alumnes al Convent durant la República, en aquest període es va habilitar aules a l'escola religiosa per acollir alumnes de l'escola pública del Fossaret. (Font: RIERA SORELL, Gabriel, *Crònica d'un presoner mallorquí als camps de concentració (1936-1942)*, Palma, Edicions El Tall, 1991).

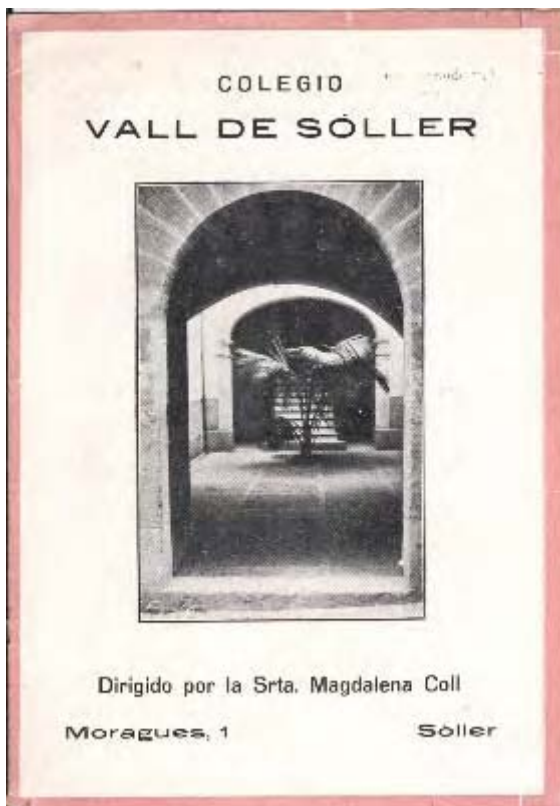
En aquesta fotografia apareix a l'esquerra el solleric Bartomeu Frontera Trias que va lluitar als fronts de Rússia amb la Divisió Azul (Font: NEGREIRA, Juan, *Voluntarios baleares en la Divisió Azul y Legión Azul (1941-1944)*, Palma, 1991).

Foto de família de les Milícies Ciutadanes de Sóller. Aquestes durant la guerra tingueren molta activitat, s'encarregaren de la vigilància de les costes i camins de muntanya; a més editaren una revista durant els anys 1936-39. (Cedit per Joan F. Rullan Vallcaneras).

A molts dels documents oficials dels anys de la guerra i la postguerra es posava aquests encuny amb la cara de Francisco Franco i el lema *Arriba España!*. Aquesta imatge també es pintava per les parets dels edificis a mode d'adhesió al *Generalíssimo*. (Cedit per Joan F. Rullan Vallcaneras).

Tríptic de propaganda del col·legi Vall de Sóller dels anys vint, quan el local es trobava en el local, posteriorment ocupat per les germanes de la Caritat i conegut com *Los Jardines de la Milagrosa*. (Cedit per Joan F. Rullan Vallcaneras).

Imatge del soldat Joan Antoni Marquès, el qual va morir a causa de les ferides que va rebre després d'un atac aeri a Sóller i que va afectar a la redacció del setmanari *Sóller* l'any 1937. (Font: Setmanari *Sóller*, *Bodas de Diamante 1885-1960*).

Fotografia de Maria Mayol Colom, fundadora del Foment de Cultura de la Dona i militant d'ERB. La guerra la va sorprendre a Catalunya, es va exiliar a França i va retornar a Mallorca en els anys quaranta. (Font: Setmanari *Sóller*, *Bodas de Diamante 1885-1960*).

Imatge de Francisca Alcover, anomenada *Serventa de Déu*. Fou una de les impulsores d'Acció Catòlica a Sóller i de moltes festes i obres benèfiques durant la guerra i la postguerra. Ella mateixa va donar la seva casulla de Valenta Dona per a la reconstrucció de les esglésies destruïdes durant la guerra. Va realitzar també una gran producció literària de poemes i relats curts. (Font: Setmanari *Sóller*, *Bodas de Diamante 1885-1960*).

Miquel Colom, qui fou batle durant l'anomenat bienni negre. (Font: Setmanari *Sóller*, *Bodas de Diamante 1885-1960*).

El febrer de 1947 el C.F. Sóller va guanyar el títol de Campió de Balears, vencent en els dos partits de la final al Ciutadella, Campió de Menorca. En aquesta imatge podem veure la rebuda que va oferir el poble de Sóller quan arribaren a la localitat en tren. La banda de música va acompanyar als jugadors pel c/ del Born quan anaven a les Cases de la Vila (Cedida per l'Arxiu fotogràfic del setmanari *Sóller*).

Fotografia del carruatge on anaven els personatges històrics sollerics de les festes de maig (les valentes dones Catalina Lladó i Antònia Casasnoves; el Virrei Rocafull Miquel Mayol; el Capità Angelats Miquel Coll i el Sergent Soler Antoni Coll) en motiu de la celebració de les Festes de la Victòria a Palma l'any 1939. (Cedit per Joan F. Rullan Vallcaneras).

Fotografia d'un dels arcs que s'aixecaren en motiu del Congrés Marià l'any 1942 (Cedit per Joan F. Rullan Vallcaneras).

Fotografia de Vicens Moratal Borràs, mestre repressaliat de l'escola graduada del Fossaret (Sóller) l'any 1935. (Font: Setmanari *Sóller*, *Bodas de Oro 1885-1935*).

Fotografia de Cristòfol Trias Roig, funcionari de l'Ajuntament cessat de sou i feina el 1936. (Font: Setmanari *Sóller*, *Bodas de Oro 1885-1935*).

Fotografia del metge Gabriel Mayol Trias l'any 1935. (Font: Setmanari Sóller, *Bodas de Oro 1885-1935*).

Bandera de Falange del vaixell Ciutat de Palma que pertanyia a Guillem Mayol Marquès (Cedida per Jaume Deyà Miró).

Creu de llautó que es donava en motiu de la donació d'or a favor del Moviment. En teoria la donació era voluntària, però després la recaptació d'or fou de caràcter obligatori. Solien tenir escrites una llegenda, com per exemple *Amo a España*. (Cedida per Jaume Deyà Miró).

Voluntaris *requetés*, fan guàrdia a les costes de Sóller, per vigilar l'arribada d'avions republicans. (fotografia cedida per Juan Antonio Darder).

Crup dels *Pelayos* (les joventuts de *Comunió Tradicionalista*) de Sóller a les Escolàpies l'any 1937. (fotografia cedida per Juan Antonio Darder).

Grup de soldats *requetés* de Sóller. (fotografia cedida per Juan Antonio Darder).

Fotografia dels *requetés* de Sóller amb els supervivents carlistes del creuer *Baleares*, quan aquests vingueren a Sóller a principis dels anys quaranta. La fotografia està presa al casal de Can Cera. (fotografia cedida per Juan Antonio Darder).

Equip de C.D. Sóller que va guanyar el Campionat de Balears la temporada 1946/47. Drets d'esquerra a dreta: Porcel, Bujosa, Albert Rullan, Arcadio Arnau, Calvo, Toni Cerdà i Vázquez. Asseguts: Bravo, Fernández, Zaragoza i Pere Cerdà. (Cedida per l'Arxiu fotogràfic del setmanari *Sóller*).

Cotxe oficial de Javier Borbón i Parma, durant la seva visita a la localitat a finals dels anys quaranta. (fotografia cedida per Juan Antonio Darder).

Javier Borbón i Parma amb el batle Antoni Castanyer a la Plaça Calvo Sotelo a principis dels cinquanta. (fotografia cedida per Juan Antonio Darder).

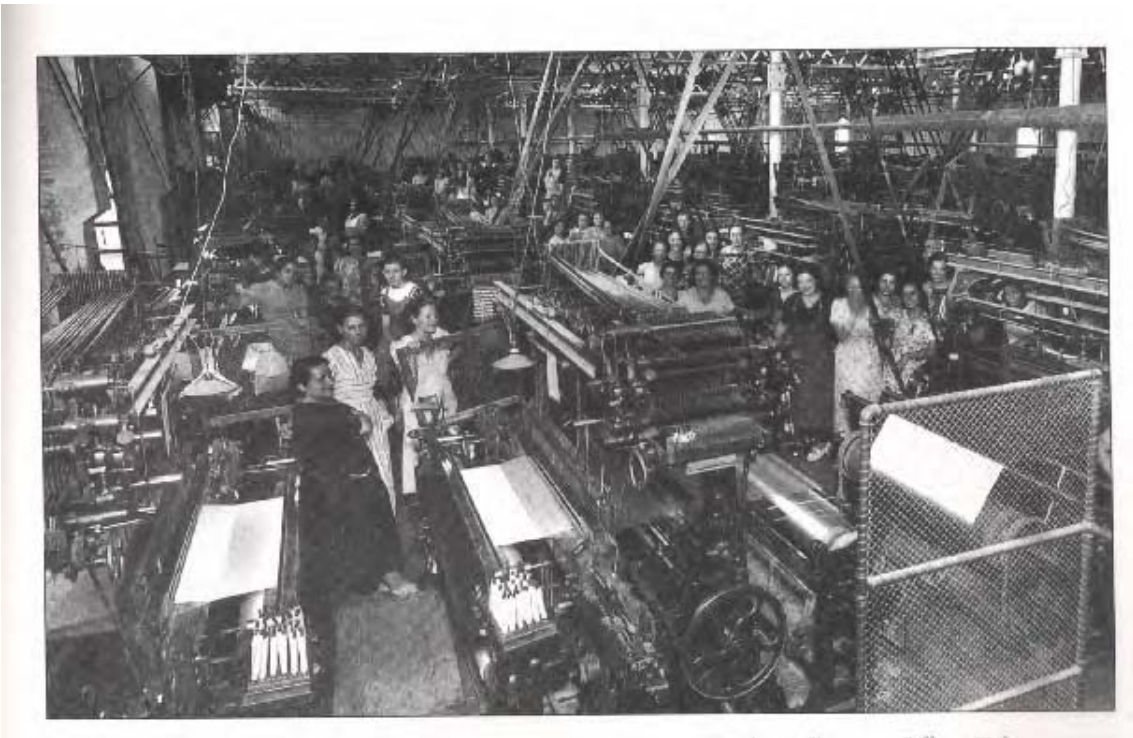
Imatge de Pau Noguera, missioner dels Sagrats Cors, després de ser fusilat pels milicians anarquistes a Barcelona l'any 1936. (font: SOLER PALÀ, Manuel, M.SS.CC, *Los atajos de Dios. Hermanados con lazos de sangre*, Palma, 1993).

Fotografia de Pau Noguera vestit amb els seus hàbits (font: SOLER PALÀ, Manuel, M.SS.CC, *Los atajos de Dios. Hermanados con lazos de sangre*, Palma, 1993.).

Imatge de les alumnes de les Escolàpies devers l'any 1936. (cedida per Bel Esteva).

Imatge d'una fàbrica tèxtil sollerica en els anys trenta, aquest sector va sofrir alts i baixos en la producció, però va ser un dels pilars de l'economia local (font: Pérez Pastor, Plàcid, *Sóller a Peu*, Sóller, Associació Cultural Veu de Sóller, 1995).

Imatge d'una desfilada de les centúries de FE a la Plaça d'Amèrica, durant la guerra civil (font: Gran Enciclopèdia de Mallorca).

Fotografia de Llorenç Roses, qui fou el primer batle republicà de Sóller (font: Arxiu família Serra).

Fotografia de la tripulació del submarí General Sanjurjo al Port de Sóller durant els anys de la guerra civil (cedida per Jesus Viñuela).

El ciclista Miquel Torrens Dols, campió de Balears de fondo en carretera l'any 1934. (font: Setmanari *Sóller*, Bodas de Oro 1885-1935).

Antoni Arbona, qui fou capità del submarí republicà C-3, enfonsat a les costes de Màlaga.

Canons antiaeris de Muleta (font: Museu Militar de San Carlos)

Monument als *Caídos*

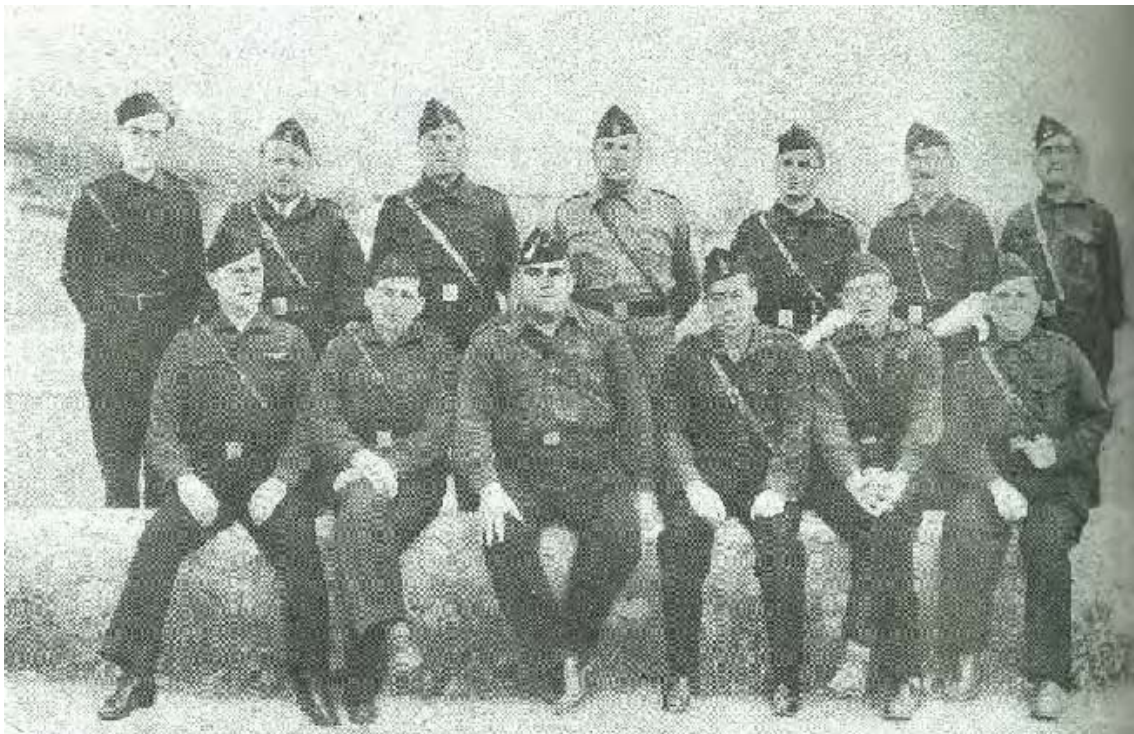
Monument a Los Caidos, inaugurat l'any 1940.

Postal de propaganda de FE. (Imatge cedida per Jaume Deyà Miró).

Antoni Castanyer *Batach*, cap local de Falange durant la guerra civil. Fou un dels organitzadors del partit a la localitat. (Font: *Aquí Estamos*, abril de 1937, nº 27.)

Fotografia que mostra la plana major de Falange Espanyola l'any 1937, entre ells Antoni Castanyer, Jaume Casasnovas, Joan Bauzà i Urbano Rosselló. (Font: *Aquí Estamos*, abril de 1937, nº 27.)

Imatge del batle Jaume Casanovas, que va ocupar el càrrec fins de 1936 a principis de la dècada dels quaranta. Va impulsar la construcció del Mercat municipal cobert. (Font: *Aquí Estamos*, abril de 1937, nº 27)

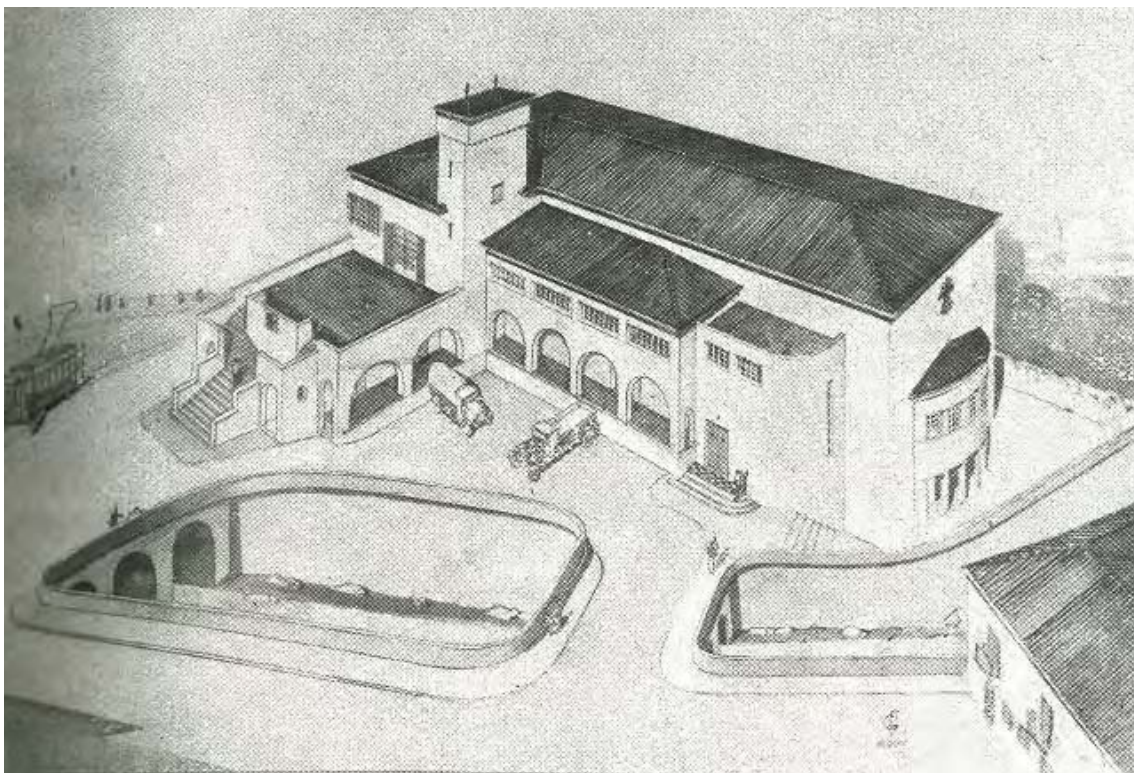
Joan Bauzá, afiliat a Falange Espanyola d'abans de l'aixecament franquista. Segons el Marqués de Zayas va ser l'enllaç amb el doctor Deyà a l'hora d'organitzar el partit en la clandestinitat. (Font: *Aquí Estamos*, abril de 1937, nº 27.)

Afiliades a la Secció Femenina, possiblement la fotografia fou presa al Convent de les Escolàpies. (Font: *Aquí Estamos*, abril de 1937, nº 27.)

Grup de joves de la secció femenina de Falange, vestides de pageses després d'una vetllada benèfica l'any 1937. (Font: *Aquí Estamos*, abril de 1937, nº 27.)

Projecte del Mercat municipal cobert, presentat l'any 1937. El mateix any varen començar les obres, que no varen acabar fins passada una dècada, va sofrir una sèrie de modificacions el projecte original. (Font: *Aquí Estamos*, abril de 1937, nº 27.)

Soldats sollerics el 1939 (cedida per Rafel Pons)

Cupons de racionament falsos dels anys quaranta (arxiu Antoni Quetglas Cifre).

Sóller, 22 de Septiembre de 1938 -IIII-7-

RELACION del personal de la FABRICA de HIJO de PEDRO A. RULLAN,
Calle de PONS 2- S O L L E R, que benefician del subsidio
al Combatiente por tener algún pariente incorporado.

Nombres y Apellidos	Nombres y apellidos del combatiente	Parentesco	Jorna
Catalina Florit Font (Soms)	(Miguel Mas Florit (Jose Mas Florit	Hijo) Hijo)	5.-
Catalina Garcia Mari	Antonio Garcia Mari	Hermano	3.50
Esperanza Deya Mairata	Ramon Socias Frontera	Esposo	4.-
Margarita Paris Castañer	(Tomás Paris Castañer) (Antonio Paris Castañer	Hermano) Hermano)	4.-
Maria Muntaner Bordoy	Juan Muntaner Bordoy	Hermano	4.-
Leonor Gual Bestard	Pedro Gual Bestard	Hermano	3.50
Francisca Quetglas Estarellas	(Sebastian Quetglas Estarellas (Antonio Quetglas Estarellas	Hermano) Hermano)	3.50
Francisca Beltran Amengual	(Antonio Beltran Amengual (Monserrat Beltran Amengual (Francisco Beltran Amengual	Hermano) Hermano) Hermano)	3.50
Catalina M ^a . Puig Sampol	Francisco Arbona Marcé	Esposo	3.50

Llistat del personal de la fàbrica tèxtil *Hijos de Pedro A. Rullan* que cobrava el Subsidio al Combatent, per tenir un familiar mobilitzat (AMS).

ALCALDÍA
DE
SÓLLER

(BALEARES)

Núm. 1241

La Comisión Gestora de este Ayuntamiento, en la sesión celebrada el día 22 de Agosto último, visto el expediente instruido contra Vd. como comprendido en el Decreto de 13 de Septiembre de 1936 y Decreto-Ley de 5 de Diciembre del mismo año y a los efectos de lo dispuesto en la Orden del Ministerio del Interior de fecha 27 de Enero de 1938, acordó aprobar dicho expediente y elevar a definitiva la separación de Vd. del cargo de Sepulturero municipal, de conformidad a la propuesta del señor Gestor-Instructor y con todos los pronunciamientos que en el informe del mismo se citan y le son de aplicación conforme a las disposiciones citadas.

Lo que comunico a Vd. para su conocimiento y efectos consiguientes, sirviéndose firmar el duplicado del presente oficio.

Dios salve a España y guarde a Vd. muchos años.

Sóller, 16 de Septiembre de 1938, III T.

El Alcalde,

Jaime Canals

Recibí el duplicado del presente oficio.
Sóller, 16 de Septiembre 1938, III T.

OMPA: WDJH
FROM: WDJH

Recibido
1938
SÓLLER

Sr. D. Francisco Castro Mesalla.

Carta d'acomiadament del fasser municipal, Francisco Castro Mesalla, per la seva implicació en el Front Popular (AMS).

Los que suscriben D. Bartolomé Ballester Ferrá, mayor de edad, casado, propietario, de este vecindario, domiciliado en la calle de San Bartolomé, nº 19, y D. Ramón Mayol Pastor, mayor de edad, soltero, impresor, de este vecindario, domiciliado en la Manzana 48 nº 14, declaran bajo su más estricta responsabilidad conocer personalmente a Dª Margarita Balaguer Vicens, soltera, de 40 años de edad, sirvienta, residente actualmente en Marsella (Francia), quien proyecta venir a España al objeto de reunirse con su anciana madre que vive en Sóller (Baleares); constándoles que es persona de intachable conducta y adicta al Glorioso Movimiento Nacional Salvador de España.

Y para que conste donde convenga firman el presente documento en Sóller a cuatro de Septiembre de mil novecientos treinta y nueve, Año de la Victoria.

Bartolomé Ballester Ferrá

Ramón Mayol Pastor

Visto en esta Alcaldía. Bueno para legalizar las firmas y rúbricas que anteceden de los vecinos de esta ciudad don Bartolomé Ballester Ferrá y D. Ramón Mayol Pastor, por ser auténticas.

Sóller, 4 de Septiembre de 1939, A. de la V.

El Alcalde,

Jaime Casanovas

Petició de Margalida Balaguer Vicens per poder viatjar a Espanya a visitar a la seva mare.

REGLAMENTO DE LA "CASA DEL PUEBLO" DE SÓLLER (BALEARES).
=O=

Artº 1º. = Con el nombre de "CASA DEL PUEBLO" se conoce en esta ciudad, el local comprendido por la planta baja y el piso primero del edificio situado en la calle de la Victoria, número 21; según consta en el Contrato de alquiler hecho entre el propietario de dicho edificio y las siguientes entidades obreras de esta localidad: "Agrupación Socialista Obrera", "Sociedad Obrera de Ferrovianos", "Sociedad Obrera del ramo Textil" y "Sociedad Obrera de Albañiles". No siendo propiedad de la "CASA DEL PUEBLO", el local destinado para la misma, las entidades obreras adheridas procurarán por todos los medios que estén a su alcance construir lo antes posible un edificio propio.

Artº 2º. = Existirá una Junta Administrativa de la "CASA DEL PUEBLO" constituida por un representante de cada entidad afiliada, que será su Presidente respectivo, u otro compañero si así se acuerda en Junta general tenida al efecto.

Artº 3º. = Serán atribuciones de la Junta Administrativa:

Primero: Representar a la "CASA DEL PUEBLO" en todos los actos de la vida de relación social, ya sean judiciales, extrajudiciales, administrativos o de cualquier orden.

Segundo: Resolver las admisiones en el local de las entidades obreras que soliciten albergar en el mismo.

Tercero: Fomentar la cultura de sus afiliados y defender sus intereses económicos; creando centros de cultura, cooperativas, Mutualidades etc.

Quarto: Mantener el orden en el local.

Quinto: Cuidar de la conservación del edificio, así como del Mobiliario y demás enseres.

Sexto: Confeccionar los presupuestos de gastos para las atenciones y servicios del local, tales como alumbrado, mobiliario, Biblioteca y otros medios de cultura, conserjería, etc.

Séptimo: Nombrar al personal para atender los servicios de la casa.

Octavo: Resolver todos los casos no previstos en este Reglamento, referentes al buen funcionamiento de la "CASA DEL PUEBLO".

Artº 4º. = Serán deberes de la Junta Administrativa:

- 1º. = Llevar un libro registro de todo cuanto pertenezca a la "CASA DEL PUEBLO".
- 2º. = Anotar en otro libro, especificando bien los conceptos, todos los ingresos que obtenga y gastos que efectúe.
- 3º. = Reunirse el primer sábado de cada mes para dar cuenta de su gestión administrativa por medio de un estado demostrativo de las cuentas, el cual una vez aprobado se pondrá de manifiesto en un cuadro o tablilla en lugar que puedan enterarse todos los socios de las entidades cotizantes.
- 4º. = Respetará y hará que se respete el libre funcionamiento de cada una de las entidades que integren la "CASA DEL PUEBLO", en relación con sus respectivos reglamentos.

Artº 5º. = Los presidentes, vicepresidentes o secretarios, sustituirán a los representantes de sus entidades respectivas en la Junta Administrativa, caso de enfermedad, ausencia u otra causa debidamente justificada.

Artº 6º. = Del seno de la Junta Administrativa, y suplidos con compañeros elegidos por sus entidades respectivas, cuando no hayan suficientes elementos en la misma, se nombrarán comisiones especiales para mejor atender las aspiraciones y servicios de la "CASA DEL PUEBLO".

Artº 7º. = La Junta Administrativa se compondrá de un Presidente, un Secretario, un Tesorero, un Contador y tantos Vocales como representantes queden.

Artº 8º. = El Presidente autorizará con su firma todos los documentos de cobro y pago y todos los de interés general; presidirá y dirigirá las discusiones de la Junta Administrativa, así como las Juntas Generales ordinarias y extraordinarias que se celebren.

Artº 9º. = El Secretario redactará y firmará todas las comunicaciones que emanen de la Junta Administrativa, las actas de las sesiones; llevará un registro de asociados, deducido y constatado del que le presente cada entidad afiliada. También llevará un inventario de los objetos que la "CASA DEL PUEBLO" posea, y tendrá a su cargo el archivo.

Artº 10º. = El Tesorero llevará un libro de cargo y data (ingresos y gastos), en el que se anotarán los ingresos y los gastos que se efectúen, no siéndole autorizado guardar en su poder más de doscientas pesetas; el sobrante lo depositará de acuerdo con la Junta Administrativa, en un Banco de la localidad a nombre de la "CASA DEL PUEBLO".

Artº 11. = El Contador llevará la contabilidad y todos los meses presentará las cuentas del anterior a la Junta Administrativa, la cual, de no merecerle ningún reparo, las aprobará.

Artº 12. = Los Vocales sustituirán interinamente las vacantes que ocurran en los demás componentes de la Junta Administrativa y auxiliarán en sus trabajos al Secretario.

Artº 13. = Tienen derecho a albergarse en la "CASA DEL PUEBLO" y disfrutar de todos los servicios, todas aquellas colectividades que acaten este Reglamento y no se hallen en pugna con los artículos catorce y quince del mismo.

Artº 14. = Quedan excluidas y no podrán por lo tanto albergarse en esta "CASA DEL PUEBLO", aquellas entidades de carácter confesional, o que defiendan el régimen capitalista.

Artº 15. = No podrá haber en la "CASA DEL PUEBLO" más de una colectividad del mismo oficio o denominación o de la misma ideología.

Artº 16. = Para subvenir a todas las necesidades de la "CASA DEL PUEBLO" y posibilitar sus aspiraciones, pagarán todas las entidades afectas a la misma, una cuota mínima semanal de diez céntimos de peseta por afiliado.

Artº 17. = La cuota establecida en el artículo anterior podrá variarse, cuando las necesidades de la "CASA DEL PUEBLO", a juicio de la Junta Administrativa lo requieran. Para tomarse esta determinación deberá convocarse Junta General extraordinaria, siendo preciso para que surta efecto, que ésta dé su asentimiento. En caso negativo, deberán exponerse los perjuicios que se irrogan con esta actitud, y si el aumento es probadamente insignificante, y los beneficios muy significativos, procederá la Junta Administrativa a la variación de la cuota.

Artº 18. = Las colectividades estarán obligadas a satisfacer en la "CASA DEL PUEBLO", el lunes de cada semana vencida, el importe total que les corresponda según el número de asociados con que cuente, debiéndolo verificar sin excusas ni dilación de ninguna clase.

Artº 19. = La colectividad que adeude dos mensualidades podrá ser dada de baja en la "CASA DEL PUEBLO" por la Junta Administrativa, no teniendo derecho a reclamación alguna.

Artº 20. = Si por graves circunstancias o razones de fuerza mayor, alguna entidad estuviese imposibilitada materialmente de cumplir sus obligaciones de pago, según dispone el artículo diez y seis, deberá comunicarlo por escrito a la Junta Administrativa, alegando las causas que se lo impidan, pudiendo ésta, si a su juicio son justificadas, dejar sin efecto hasta que la entidad se desenvuelva normalmente, las medidas de que hablan los artículos diez y ocho y diez y nueve.

Artº 21. = Para los efectos de la cotización a que se refiere el artículo diez y seis quedarán excluidos de la misma, los parados, enfermos y ausentes.

Artº 22. = Cuando alguna sociedad necesitase utilizar para sus reuniones alguna dependencia de la "CASA DEL PUEBLO", deberá ponerlo en conocimiento de la Presidencia de la Junta Administrativa con la mayor antelación posible, a fin de evitar el que dos o más sociedades pretendan reunirse al mismo tiempo en un mismo salón.

Artº 23. = Tanto las colectividades como sus asociados, vienen obligados a prestar toda su ayuda moral a la Junta Administrativa, para conseguir el máximo enaltecimiento de la "CASA DEL PUEBLO".

Artº 24. = Si alguna sociedad o varias de común acuerdo desean organizar alguna velada o acto con fines de solidaridad y enaltecimiento, podrán hacerlo previa autorización de la Junta Administrativa.

Artº 25. = Esta "CASA DEL PUEBLO" procurará por parte de la Junta Administrativa dar el mayor fomento posible a la enseñanza y cultura en general y a tal efecto hará lo posible para crear una escuela de Artes y Oficios, organizar conferencias, veladas literarias, conciertos musicales, orfeones etc.

Artº 26. = Todo acto de enseñanza y cultura que se organice en la "CASA DEL PUEBLO" deberá inspirarse en el más amplio espíritu liberal y de progreso, aunque siempre dentro de lo preceptuado por las leyes vigentes.

Artº 27. = La "CASA DEL PUEBLO" tendrá un conserje que será nombrado mediante concurso por la Junta Administrativa, adjudicándose al que mejores condiciones presente.

Artº 28. = Tendrán derecho a disfrutar del servicio de conserjería todas las entidades y socios de la "CASA DEL PUEBLO", Este servicio se regulará mediante contrato especial, en el que se estipularán las obligaciones y de-

rechos del Conserje.

Artº 29.— El Mobiliario y demás enseres que posean las entidades lo harán constar en su respectivo inventario, el cual llevará el Vº Bº del Presidente de la Junta Administrativa y ésta llevará un Inventario general, en el que se hará constar el mobiliario y demás enseres que cada colectividad posea en la "CASA DEL PUEBLO".

Artº 30.— No podrá ostentar cargo alguno en la Junta Administrativa ningún individuo que sea patrono. Tampoco quien resida fuera del término municipal de Söllier a ostente algún cargo representativo que defienda al régimen capitalista.

Artº 31.— No pudiendo la Junta Administrativa interrumpir ni demorar sus funciones, si alguno de sus miembros por desidia o abandono dejare de cumplir su cometido o no asistiere a las Juntas, se le requerirá para que cumpla o dimita, y en caso de que no haga ni una cosa ni otra, a las tres faltas consecutivas (salvo fuerza mayor), se le podrá destituir del cargo. Cuando esto ocurra la sociedad interesada convocará lo antes posible a Junta General con el fin de nombrar un sustituto.

Artº 32.— Los cargos de la Junta Administrativa se renovarán todos los años en el mes de Enero, pudiendo ser reelegidos los individuos que la formen.

Artº 33.— Queda terminantemente prohibido todo juego de interés o que se cruce dinero. Tampoco se podrá fumar ni consumir bebidas alcohólicas en el Salón destinado a Biblioteca, ni en el que se habilite con carácter eminentemente educativo o cultural.

Artº 34.— Este Reglamento podrá variarse siempre que la práctica lo haga necesario, a propuesta de la Junta Administrativa o por proposición firmada por la cuarta parte de sus afiliados, pero subsistirá el espíritu de amplio liberalismo y cultural que le informa, así como el carácter que le imprimen los artículos catorce, quince y treinta.

Artº 35.— Esta "CASA DEL PUEBLO" no podrá disolverse mientras haya una colectividad que desee continuar.

Artº 36.— En caso de disolución administrará los fondos y demás enseres que poses, la última Junta Administrativa, debiéndolos invertir durante el improrrogable plazo de dos meses en la ayuda o creación en la localidad de una escuela racionalista, y si esto no fuera posible, se donarán

en concepto de subvención a una escuela del mismo carácter que la Junta Administrativa acuerde.

Artículo 37.— El domicilio social se establece en la calle de la Victoria número 21.—

S Ó L L E R a veintitrés de Marzo de mil novecientos treinta y dos.

La Comisión Organizadora.

Juan Borrero

Miguel Mong

Miguel Capera
Borrells

Pedro Coll

Juan Pujos

Victor A. Aguillo

Presentado en este Gobierno Civil a los
efectos del artículo 4.º de la Ley de Asocia-
ciones de 30 de junio de 1887.

Palma de Mallorca 27 de Marzo de 1932

El Gobernador

Juan Mancebo

Milicias Urbanas de Sóller

Sección 5ª Núm. 396 Núm. de orden 21

D. Miguel Colom Planas

(a) _____ de 60 años
 domicilio San Jaime 68
 observaciones: Escopeta nº 33511
Marcas Hispano Inglesa - Libras
 Sóller 1 de Septbrè de 1936

El Comandante Militar,

Miguel Colom Planas

*La Escopeta de referencia
 fue entregada por
 Orden del Jefe de Milicias
 al Jefe de la Sección
 en 2 de Junio de 1938
 El Inspector Jefe
 M. Got*

MILICIAS
URBANAS

SÓLLER

SÓLLER.-IMP. DE J. MARQUÉS ARBA

Carnet de les Milícies Urbanes de Miquel Colom Planas. Foren molts els sallerics que s'allistaren a aquest cos armat, voluntària o forçament. (Cedit per Joan F. Rullan Vallcaneras).

Cartilla de racionament de l'any 1952. Les cartilles de racionament foren comuns durant la postguerra i es repartien per famílies, a dins hi havia uns cupons per aconseguir productes bàsics: pa, oli, sabó, etc. (Cedit per Joan F. Rullan Vallcaneras).

Devocionari del *Requeté* de l'any 1937, que recollia el codi de conducta dels carlistes. (cedit per Juan Antonio Darder).

Segell de censura de documents de la Base d'Aprovisionament del Port de Sóller (font: Joan F. Rullan Vallcaneras).

FALANGE ESPAÑOLA TRADICIONALISTA
V. DE LOS S. S.
SECRETARÍA PROVINCIAL
de
BALEARES

Número 3025

Por la presente y a propuesta del Delegado Provincial de Falange Naval vengo en nombrarte Jefe de Falange de la misma.

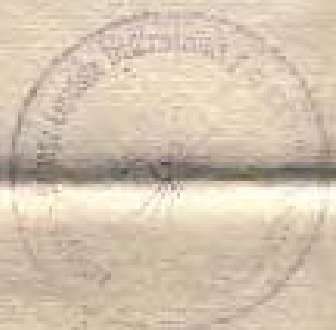
Por Dios, España y su Revolución Sindicalista.

Palma, 14 de Diciembre de 1937. I. A. Triunfal.

El Jefe Provincial.

BALADO A FRENTE!
¡¡ ARRIBA ESPAÑA !!

Comarada Guillermo Mayol Marqués, Palma.

FALANGE-428. 1937. 1. 12. 14. 1937.

Nomenament de Guillem Marquès com a cap de Falange Marítima. (Imatge cedida per Jaume Deyà Miró).

Milicias

Boletín de información y propaganda de las Milicias Ciudadanas
y Milicias Urbanas de Sóller

DIRECCIÓN, REDACCIÓN Y ADMINISTRACIÓN: CALLE BATACH, 34

Todas las informaciones, colaboración y correspondencia rogamos se dirijan a la dirección citada

◆ SÓLLER ◆ 18 de Febrero de 1937 ◆ Número 2 ◆

MUY IMPORTANTE

POR ENCIMA
DE TODO:

DIOS
Y
ESPAÑA
¡VIVA ESPAÑA!

A partir de hoy, jueves, día 18 de Febrero de 1937, los milicianos de tercera línea no recibirán aviso alguno particular que les indique los días que están de guardia por turno reglamentario, como se había hecho hasta la fecha.

La publicación semanal de MILICIAS simplifica este trabajo y hace supérflua la molestia de tener que avisar particularmente.

A la salida de nuestra edición, que será todos los jueves a primera hora de la tarde, los Milicianos cuidarán de informarse en las páginas destinadas al reparto semanal del servicio y se darán por avisados de las guardias que les correspondan.

Lo que de orden de la Jefatura se hace público a los efectos consiguientes.

UNA PATRIA:

ESPAÑA

UN CAUDILLO:

FRANCO

¡VIVA FRANCO!

Una Patria. Un Estado. Un Caudillo

Una Patria. Un Estado. Un Caudillo. Una Patria: España. Un Caudillo: Franco. Y Dios sobre todo.

Este es el lema que ha adoptado como propio nuestro semanario MILICIAS. Y no podía ser sino éste en que coinciden y se concretan las aspiraciones de todos los que procuramos secundar, cada cual en su esfera y organización distinta, las iniciativas del Generalísimo Franco, Jefe del Estado Español y las de sus legítimas autoridades.

Somos órgano oficial de todas las Milicias Ciudadanas y Urbanas de Sóller. Como tal, cobijamos con igual simpatía y afecto a las Milicias de las diversas organizaciones, Falange Española y Requetés, cuyos servicios a la nueva España son reconocidos y proclamados por todos.

De nuestras columnas pueden disponer libremente, unos y otros para la propaganda leal y objetiva de sus idearios, para informar al público de cuánto tengan a bien y para reseñar sus actuaciones, principalmente locales.

Milicias cobija amorosamente a todos.

Pero MILICIAS, en el espíritu de sus editoriales y en sus notas de redacción se construye escuetamente a su lema: *Una Patria, un Estado, un Caudillo*. Y a las orientaciones emanadas del Gobierno de este Caudillo providencial que ha suscitado Dios para salvar a nuestra Patria del abismo en que estuvo a punto de hundirse definitivamente.

Nuestro afecto de hermanos, nuestra máxima consideración y respeto a nuestros camaradas de lucha que, aunque movidos por distinto ideal, unánimes en el amor a España coinciden en las horas de peligro para ofrecer su esfuerzo y su sangre para librarla del Oprobio y de la Muerte.

Pero nuestro amor y nuestra admiración sin límites, nuestra adhesión incondicional, sin mediaciones ni tamicos de ningún género, son para la España heroica que no quiere sucumbir, para el generalísimo Franco y su glorioso Ejército.

Les Milícies Urbanes de Sóller varen publicar aquest butlletí durant els anys de la guerra civil. (font: Plàcid Pérez Pastor)

Segells Pro-Paro Obrero (cedit per Joan F. Vallcaneras)

Ramo Textil

DOMICILIO SOCIAL
CASA DEL PUEBLO
SÓLLER - MALLORCA

Sociedad de Obreros y Obreras de Fábricas de Tejidos

SÓLLER 6 de Enero de 1933.

Sr. D. *Rullan Mayol*

Reunida la Sociedad Obrera (Ramo Textil) en Junta General acordó atender a la indicación del Delegado del Trabajo Sr. Pou de reintegrarnos a los respectivos puestos el próximo lunes día 9.

Esperando su conformidad con lo que antecedele saluda
Por la S. O. Ramo Textil

El Secretario

Bartolomé Vila

Carta del sindicat d'obrers tèxtils, anunciant als propietaris de la fàbrica Rullan y Mayol (Sa Fàbrica Nova) el final d'una vaga, l'any 1933 (AMS, secció 28 Arxius Particulars i d'Empreses, 28.1 Fàbrica Tèxtil Sa Fàbrica Nova, 28.1.3 Correspondència, Correspondència *Rullan y Mayol* 5412).

Entre los fabricantes de tejidos establecidos en esta ciudad y la sociedad obrera "Ramo Textil" se conviene el presente pacto con objeto de regular las condiciones y precio del trabajo que los afiliados a dicha sociedad realizan en las fábricas de los patronos que abajo firman.

1º - Los señores fabricantes de tejidos abajo firmados reconocen la existencia legal de la sociedad obrera "Ramo Textil" siempre que esté constituida según la Ley de Asociaciones y reconocida por los poderes públicos.

2º - La duración de este pacto es de un año, siendo denunciabile con un mes de anticipación, y de no ser denunciado en tiempo oportuno se considerará prorrogado de año en año, en las mismas condiciones, salvo orden contraria del Comité Paritario correspondiente.

3º - Reconocen patronos y obreros que la jornada de trabajo que se realiza en las fábricas de los primeros es la legal de ocho horas diarias, según ordena el decreto de 1º de Julio del año en curso y acuerdan establecer como salario mínimo para dicha jornada los precios que se detallan a continuación.

a) Salarios de los hombres:

1º.- Ayudantes de contraamaestre con doce meses de práctica o más.

Operarios de 17 años de edad	-----	4.00 ptas.
id " 18 " " "	-----	4.50 "
id " 19 " " "	-----	5.00 "
id " 20 en adelante	-----	5.50 "

2º.- Demás obreros con seis meses de práctica o más.

Operarios de 16 años de edad	-----	3.50 ptas.
id " 17 " " "	-----	4.00 "
id " 18 " " "	-----	4.25 "
id " 19 " " "	-----	4.50 "
id " 20 " " "	-----	5.00 "

A los obreros que en el día de hoy ganan un jornal ó semanal que exceda de las anteriores tarifas se les considerará dicho jornal o semanal como correspondiente a la jornada de ocho horas.

Quedan excluidos de lo consignado en el párrafo anterior los contraamaestres o encargados de sección que tienen operarios a sus órdenes.

Los obreros que por su edad o por padecer notorio defecto físico no pueden rendir un trabajo normal a juicio de un facultativo nombrado por ambas partes, serán retribuidos como hasta la fecha.

b) Salarios de las mujeres:

Las mujeres que trabajan a destajo serán retribuidas con arreglo a las tarifas vigentes.

Las mujeres que trabajan a jornal percibirán los mismos jornales que actualmente rigen para la jornada ordinaria.

4º - La industria textil sollerense observa la costumbre de vacar a más de los domingos, en las fiestas siguientes: 1º de Enero, 6 de Enero, 19 de Marzo, lunes de Ferias y Fiestas de Mayo, jueves de Ascensión, Corpus Christi, 29 de Junio, 25 de Julio, 15 y 24 Agosto, 1º de Noviembre y 8, 25 y 26 de Diciembre; por lo cual entre ambas partes contratantes se acuerda compensar durante los restantes días laborables del año las horas de trabajo que por dicho concepto se pierden, hasta el número de ciento cuatro anuales, que se añadirán a la jornada legal a razón de veinte minutos por día.

El trabajo de los hombres efectuado por este concepto se remunerará a prorrata del jornal ordinario, más un aumento del veinticinco por ciento. El que por el mismo concepto realicen las mujeres se pagará a prorrata del salario que rige para la jornada de ocho horas más un recargo del cincuenta por ciento.

5º - Reconocen los patronos y obreros textiles que en esta ciudad la mano de obra femenina, base principal de la producción, es insuficiente para atender las necesidades de la industria local y que la falta de personal afecta a todas las fábricas de la población. Por

ello cabe aplicar el artículo 4º del decreto antes citado y acuerdan una prolongación del trabajo en horas extraordinarias, a razón de cuarenta minutos diarios.

El trabajo de los hombres efectuado como prolongación de jornada en horas extraordinarias se pagará a prorrata del jornal ordinario más un veinticinco por ciento de recargo. El que las mujeres realicen por el mismo concepto se pagará a prorrata del jornal ordinario o de la remuneración establecida para la jornada de ocho horas más un recargo de cincuenta por ciento.

6º - La jornada de trabajo se realizará conforme al siguiente horario: Mañana.- De siete y media a doce. Tarde.- De dos a seis y media. Este horario podrá variar a conveniencia de los interesados.

7º - Si por cualquier circunstancia conviniera a alguno de los patronos prescindir temporalmente de la prolongación de jornada en horas extraordinarias y de la compensación de fiestas en alguna o algunas de sus secciones tendrá facultad para ello, sujetándose a las tarifas establecidas para la jornada ordinaria.

8º - Todos los operarios de las fábricas del gremio textil el último día laborable de cada semana cobrarán sus salarios, tanto por el concepto de jornada ordinaria como por el trabajo en horas extraordinarias y su correspondiente recargo. Queda entendido que cuando no se formule reclamación alguna en el acto del pago los obreros se tendrán por pagados y saldados.

9º - Cuanto se relacione con el trabajo en las fábricas pertenecientes a los patronos que firman este pacto y no esté previsto en el mismo, se resolverá conforme al repetido decreto de 1º de Julio.

10º - No suscribe este contrato ningún obrero menor de dieciséis años.

11º - Este pacto entrará en vigor el próximo día 17 del corriente mes.

Sóller, 14 de Agosto de 1931.

Rullán y Mayol, S.en C.	Miguel Arbona.
B. Frontera Pizá y Cia, S. en C.	Jaime J. Joy.
Vicente Alcover.	Mayol y Cia.
Hijo de Pedro A. Rullán.	Frontera y Puig.
Hijo de J. Pizá Castañer.	José Enseñat Mayol.

Por la sociedad obrera "RAMO TEXTIL"

Presidente
Antonio Busquets.

Secretario
M. Cirerol.

Conveni entre els empresaris tèxtils i la *Sociedad Obrera del Ramo Textil* (font: (AMS, secció 28 Arxius Particulars i d'Empreses, 28.1 Fàbrica Tèxtil Sa Fàbrica Nova, 28.1.4 Personal, 28.1.4.2 Treballadors i sindicats, 5443).

10.- Bibliografia i fonts.

10.1.- Bibliografia

ADROVER, Aina/ CABOT, Joan, *Felanitx 1931-1939: república, guerra i repressió*, Eivissa, Res Publica, 2002.

ALBERTÍ, Jaume, *Els refugis sollerics, 50 anys després*, dins Setmanari Sóller 19-07-1986.

ALBERTÍ, Jaume, *El cinema a Sóller durant el segle XX*, a *Veü de Sóller*, 09-03-2001 i 16-03-2001.

ALCOVER FERRÀ, Gabriel/ SOCIAS PUIG, Antoni V., *Sa Botigueta. 100 anys*, Sóller, Impremta Calatayud, 1998.

ANTICH SERVERA, Rafel, *Memòria als republicans víctimes de la repressió feixista a Algaida durant la guerra civil de 1936*, Algaida, Ajuntament d'Algaida, 1993.

APARICIO, M. A., *El sindicalismo vertical y la formación del Estado franquista*, Barcelona, Eunibar, 1980.

ARBONA, Miquel, *Converses solleriques. Un poc cada setmana (1964-1974)*, Ciutat de Mallorca, editorial Moll, 1977.

ARBONA I OLIVER, Andreu, *Fent volar l'estel*, Sóller, Associació Cultural Veü de Sóller, 1996.

ARMENGOL, Antoni/ ARMENGOL, Jaume, *La repressió a Inca: la República i la Guerra*, Palma, Baltar, 2005.

ARRARÁS, Joaquín, *Historia de la Cruzada Española*, vol. IV, tom 16, Madrid, 1946.

AA.DD., *A tota veü. Quinze anys de Veü de Sóller*, Sóller, Associació Cultural Veü de Sóller, 2004.

AA.DD., *Memoria e historia del franquismo, V encuentro de investigadores del franquismo*, Cuenca, Universidad de Castilla-La Mancha, 2005.

AA.DD., *Franquisme i transició democràtica a les terres de parla catalana. Actes del 2n Congrés de la CCEPC*, Valls, Coordinadora de Centres d'Estudis de Parla Catalana, 2001.

AA.DD., *Documentos para la historia contemporánea de España*, Madrid, Actas Editorial, 1996.

BEEVOR, Antony, *La Guerra Civil española*, Barcelona, Ed. Crítica, 2005.

- BERNAT JOY, Catalina, *El primer franquisme a Sóller*, treball inèdit, 1998.
- *L'anhel de tornar a Sóller. Emigrants: canvi social i progrés econòmic*, Sóller, El Gall Editor, 1999.
- BERNECKER, Walther L., *Guerra en España 1936-1939*, Madrid, Síntesis, 1996.
- *Colectividades y revolución social: el anarquismo en la guerra civil española, 1936-1939*, Barcelona, Crítica, 1982.
- BIESCAS, José A. / TUÑÓN DE LARA, Manuel, *España bajo la dictadura franquista (1939-1975)*, vol, X de *Història de España*, Barcelona, Editorial Labor, 1980.
- BOSCH FIOL, Esperança/ FERRER PÉREZ, Victòria A., *El model de dona a la Secció Femenina. Implantació a les Illes Balears (1939-1975)*, Palma, Universitat de les Illes Balears, 1997.
- BUADES I JUAN, Josep Maria, *Intel·lectuals i producció cultural a Mallorca durant el franquisme (1939-1975)*, Palma, edicions Cort, 2001.
- CAMARA, Gregorio, *Nacionalcatolicismo y escuela*, Jaén, Editorial Esperie, 1984.
- CANAL I MORELL, Jordi, *EL carlismo: dos siglos de contrarrevolución en España*, Madrid, Alianza, 2002.
- CAÑABATE, Jose A., *Les organitzacions juvenils del règim franquista (1937-1960): trajectòria general i evolució a les Balears*, Palma, Documenta Balear, 2004.
- CAÑELLAS SERRANO, Nicolau S., *El ferrocarril a Mallorca. La via del progrés*, Palma, edicions Documenta Balear, 2001.
- CAPELLÀ, Llorenç, *Diccionari Vermell*, Palma, Editorial Moll, 1989.
- CARRIÓ I TRUJILLANO, Bartomeu/ MARIMON RIUTORT, Antoni, *El nacionalisme a Mallorca: evolució històrica des dels orígens fins a l'actualitat*, Palma, Baltar, 2003.
- CASANOVA, Julián / ESPINOSA, Francisco / MIR, Conxita / MORENO, Francisco, *Morir, matar, sobreviure. La violència en la dictadura de Franco*, Barcelona, Editorial Crítica, 2002.
- CASTANYER SASTRE, Joan, *Emigración y capital: circuitos de financiación de la industria de Sóller y su coyuntura en el período 1939-1945*, Palma, Treballs de Geografia 38, 1984. Pàg. 6-26.
- *L'activitat mercantil al Port de Sóller (1835-1862). Tendències conjunturals*, Palma, IEB 25, 1984.
  - *Maria Mayol: Esbós biogràfic i cronologia poètica*, Palma, dins Randa 35, Curial Edicions. Pàgs 113-136.

- CELIÀ SASTRE, Bartomeu, *El futbol a Sóller durant la Guerra Civil (1936-1939)*, dins I Jornades d'Estudis Locals a Sóller, Palma, Ajuntament de Sóller, 2007.
- CERDÀ, Mateu, *L'escoltisme a Mallorca (1907-1995)*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1999.
- COLOM I FERRÀ, Guillem, *Entre el caliu i la cendra: memòries 1890-1970*, Barcelona, editorial Pòrtic, 1972.
- COMPANY I MATES, Arnau, "La Segona República", dins AA.DD., *Història de les Illes Balears*, tom III, Barcelona, Edicions 62, 2004.
- COMPANY, Arnau/ PONS, Jordi/ SERRA, Sebastià (coord.), *Aportacions de la comunicació a la comprensió i construcció de la història del segle XX. La comunicació audiovisual en la història, V Encontre d'Historiadors de la Comunicació*, Palma, Universitat de les Illes Balears, 2003.
- CUBANO IGUINA, Astrid, *Un puente entre Mallorca y Puerto Rico: la emigración de Sóller (1830-1930)*, Colombres (Asturias), Colección "cruzar el charco", Fundación Archivos Indianos, 1993.
- DELGADO, Matilde, *Història de la Ràdio a Mallorca (1933-1994)*, Palma, El Tall, 1996.
- DEYÀ MIRÓ, Jaume, *Guillem Mayol Marquès i el "Crucero auxiliar Ciudad de Palma "*, dins II Jornades d'Estudis Locals a Sóller, Sóller, Ajuntament de Sóller, 2008.
- DURAN PASTOR, Miguel/ MARIMON RIUTORT, Antoni (Coord.), "Del segle XVIII borbònic a la complexa contemporaneïtat", Vol. 3, a BELENGUER, Ernest (dir.), *Història de les Illes Balears*, Barcelona, Edicions 62, 2004.
- DURAN PASTOR, Miquel, *1936 en Mallorca: repertorio documental y notas establecidas a partir de la memoria redactada por Mateo Nebot Antig. Con un apéndice documental relativo al periodo 1936-1939 en Menorca e Ibiza y Formentera*, 4 volums, Palma de Mallorca, Imagen 70, 1982.
- *Sicut oculi. Un tiempo pasado no fue mejor. Vigilantes i vigilados en Mallorca de la postguerra 1941-1945*. Palma, Miquel Font Editor, 1992.
- *Responsabilidades políticas e confiscación de bienes. Secuelas del desembarco de Bayo en Mallorca (1936-1937)*, Palma, Publicaciones del Archivo Duran Pastor, 1995.
- EQUIPO RESEÑA, *La cultura española durante el franquismo*, Bilbao, Ed. Mensajero, 1977.

ESCARTÍN, Joana M./ SERRANO, Aina, "La dona i el món de la fàbrica a Mallorca", dins *Dones a les Illes: treball, esplai i ensenyament (1895-1945)*, Palma, Conselleria de Presidència del Govern Balear, 1997, pàg. 13-32

ESTADES DE MONTCAIRE, J.A., *Josep Serra, batle republicà a Sóller*, a Diari de Balears, 12 d'octubre de 1996, pàg. 50.

FERRÀ PONS, Damià, *Campanet i la guerra civil (1936-1939)*, a Quaderns de Campanet núm. 2, Campanet, juny de 1987.

FERRANDO BADIA, Juan, *El régimen de Franco: un enfoque político-jurídico*, Madrid, Tecnos, 1984.

FERRARI BILLOCH, Francisco, *Mallorca contra los rojos: fracaso de los desembarcos marxistas en la isla: diario de un combatiente*, Palma de Mallorca, Juan Ordinas Rotger, 1937.

FERRER GUASP, PERE, *Joan March, la cara oculta del poder (1931-1945)*, Palma, edicions Cort, 2004.

FERRER, Tomeu, *Vint dies de guerra*, Palma, Documenta Balear, 2005.

FORTEZA, Rafel, *Historial de la Falange en Sóller. Nuestras Organizaciones*, dins *Aquí Estamos* 27, abril de 1937.

FULLANA MUNTANER, Jeroni, *Los flechas navales de Baleares (1936-1939)*, Palma. Lleonard Muntaner, 2005.

FULLANA, Jeroni/ CONNOLY, Eduardo/ COTO, Daniel, *El crucero "Baleares" (1936-1938)*, Palma, Lleonard Muntaner, 2000.

GABRIEL, Pere, *El moviment obrer a Mallorca*, Barcelona, Curial, 1973.

GARCÍA, Tomás, *La evolución de la cuestión agraria bajo el franquismo*, Madrid, Ministerio de Agricultura, Pesca y Alimentación, 1993.

GARÍ SALLERAS, Bartomeu/ TORTELLA SBERT, Simó, *La República a Porreres: un temps oblidat*, Porreres, Ajuntament de Porreres, 2005.

GARÍ SALLERAS, Bartomeu, *La Guerra Civil a Porreres: desfilades de dia, afusellaments de nit*, Palma, Documenta Balear, 2007.

GAY DE MONTELLÀ, R., *Atalayas de Mallorca: la guerra en el mar latino (julio 1936-abril 1939)*, Barcelona, Bosch, 1940.

GAYÀ, Miquel, *Històries i Memòries*, Palma, ed. Moll, 1986.

GINARD FERON, David, *La resistència antifranquista a Mallorca (1939-1948)*, Palma, Edicions Documenta Balear, 1991.

- *Centres de reclusió a la Mallorca en guerra (1936-1939)* dins Randa XXVIII, Barcelona, 1991, pàg. 21-67.
  - *El moviment obrer de Mallorca i la Guerra Civil*, Barcelona, Edicions de l'Abadia de Montserrat, 1999.
  - *L'oposició al franquisme a les Balears : 1936-1975* , Palma, Documenta Balear, 1997.
  - *L'oposició antifranquista i els comunistes mallorquins: 1939-1997*, Barcelona, Abadia de Montserrat, 1998.
  - *Heriberto Quiñones y el movimiento comunista en España : 1931-1942*,Palma, Documenta Balear , 2000.
- GUAL P., Miquel/ PÉREZ P., Plàcid, *Aportació a l'estudi de la premsa a Mallorca: la impremta de can Pinoi (1885-1972) i el Sóller*, dins *XII Jornades d'Estudis Històrics Locals: La premsa, la ràdio i la televisió des d'una perspectiva històrica*, Palma, IEB, 1993.
- HERRANZ HAMMER, Albert/ ROQUE COMPANYY, Joana M^a, *La Segona República a Mallorca. El temps, els fets i els protagonistes*, Palma, Miquel Font Editor, 2006.
- HOYO BERNAT, Xavier/ COMPANYY MATES, Arnau, *Palma 1931-1936: l'evolució de la ciutat a través de la imatge*, Palma, Institut d'Estudis Baleàrics, 2006.
- JACKSON, Gabriel, *La República Española y la Guerra Civil*, Barcelona, Editorial Crítica, 1976.
- MARCH, Andreu/ CERDÀ, Andreu/ SALAS, Pere, *La Guerra Civil a Pollença. La revolta contra la rebel·lió*, Palma, Edicions Documenta Balear, 2006.
- MALERBE, Pierre/ MAINER, José C./ TUÑÓN DE LARA, Manuel/ GARCÍA, José L./ RUIZ, David, *La crisis del estado: Dictadura, República, Guerra (1923-1939)*, vol. IX, dins *Historia de España*, Barcelona, Editorial Labor, 1980.
- MANERA, Carles, *Història del creixement econòmic a Mallorca (1700-2000)*, Palma, Leonard Muntaner, 2001.
- MANRESA, Andreu/ ROQUE, Joana M., "*La Caixa*". *Un segle d'història a les Balears (1904-2004)*, Barcelona, La Caixa, 1004.
- MARGAIS, Xavier, *Bunyola amb la por al cos*, Palma, Documenta Balear, 2004.
- MARÍ MAYANS, Isidor/ SIMÓ ROCA, Guillem, *El debat autonòmic a les Illes durant la Segona República*, Eivissa, Edicions Can Sifre, 1991.
- MARIMON, Antoni/ CARRIÓ TRUJILLANO, Bartomeu, *El nacionalisme a Mallorca*, Palma, 2003.

MARIMON I RIUTORT, Antoni/ SANTANA I MORRO, Manel, *Els exiliats. Refugiats i exiliats de les Illes Balears a causa de la Guerra Civil del 1936-1939 i del immediata postguerra*, Palma, Hiperdimensional Edicions, 2006.

MARIMON RIUTORT, Antoni (coord.), *Atles d'Història de Mallorca*, Palma, Promomallorca Edicions SL, 2006.

MARISTANY, M./ MIGUEL, J., *Prodigioso Tren de Sóller*, Barcelona, Reserva Anticipada ediciones, 1997.

MARTÍ GÓMEZ, José, *La España del estraperlo (1936-1952)*, Barcelona, Ed. Planeta, 1995.

MAS, Guillem/ MATEU, Antoni, *La Guerra Civil a Montuïri. L'esclafit de la crispació*, Palma, Edicions Documenta Balear, 2001.

MAS QUETGLAS, Joan, *Els mallorquins de Franco. La Falange i el Moviment Nacional*, Palma, Documenta Balear, 2003.

MASSOT I MUNTANER, Josep, *La Guerra Civil a Mallorca*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1976.

- *Cultura i vida a Mallorca entre la Guerra i la Postguerra (1930-1950)*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1978.

- *La primera etapa de la repressió a Mallorca (juliol-setembre de 1936)* dins Randa XX, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1986.

- *El desembarcament de Bayo a Mallorca: agost-setembre de 1936*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1987.

- *Vida i miracles del Comte Rossi, Mallorca agost-desembre 1936 – Màlaga gener-febrer 1937*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1988.

- *George Bernanos i la Guerra Civil*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1989.

- *Les etapes de la repressió feixista a Mallorca*, a Randa núm. 24, Curial, 1989.

- *Els escriptors i la Guerra Civil*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1990.

- *El bisbe Miralles i l'església de Mallorca: de la dictadura a la guerra civil*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1991.

- *El consol Allan Hillgarth i les Illes Balears (1936-1939)*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1995.

- *El primer franquisme a Mallorca*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1996.

- *Guerra Civil i repressió a Mallorca*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1997.
- *Els bombardeigs de Mallorca durant la Guerra Civil*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1998.
- MATAS PASTOR, Joan Josep, *De la sacristia al carrer. Acció Catòlica Espanyola a Mallorca (1931-1959)*, Palma, Lleonard Muntaner Editor, 2005.
- MIR, Conxita, *Vivir es sobreviure*, Lleida, Edicions Milenio, 2000.
- MIRÓ, Santiago, *Maestros depurados en Baleares durante la Guerra Civil*, Palma, Lleonard Muntaner Editor, 1998.
- MOLL, Isabel, "La estructura familiar del campesinado de Mallorca (1824-1827)", a AA. DD., *La familia en la España mediterránea (siglos XV-XIX)*, Barcelona, Crítica, 1987
- MONER I MORA, Lina, *Emili Darder Cànaves (1895-1937). Vida i martiri*, Palma, Miquel Font Editor, 2007.
- MORELL GONZÁLEZ, Josep Antoni, *La verdad como ejemplo. Semblanza de la sierva de Dios Francisca Alcover Morell (Sóller 1912-1954)*, Palma, 2004.
- NADAL, Antoni, *Josep Serra i Pastor*, dins Memòria Civil 34 (suplement del Balears, 24 d'agost de 1986, pàg. VII).
- NEGREIRA PARETS, Juan, *Voluntarios baleares en la División Azul y Legión Azul (1941-1944)*, Palma, 1991.
- *Ordeno y mando. Los bandos y edictos durante la Guerra Civil en Baleares*, Palma, Lleonard Muntaner editor, 2006.
- OLIVER ARAUJO, Joan, *La II República en Baleares: elecciones y partidos políticos (ensayo de sociología electoral Balear)*, Palma, Institut d'Estudis Baleàrics, 1983.
- PALACIO LIS, Irene, *Infancia, pobreza y educación en el primer franquismo (Valencia 1939-1951)*, Valencia, Universidad de Valencia, 1993.
- PÉREZ PASTOR, Plàcid, *El Gas S.A.. 100 anys d'història*, Palma, El Gas S.A., 1992.
- *La Cooperativa agrícola "Sant Bartomeu" i l'oli verge de la Serra de Tramuntana*, Sóller, Cooperativa Agrícola Sant Bartomeu, 1997.
- *Els Xiclets, cent anys de rodar. Els episodis més interessants del Círculo Sollerense*, Sóller, Círculo Sollerense, 1999.
- *Santa Caterina del Port de Sóller. L'evolució d'un edifici des del segle XIII al XXI*, Palma, Consell de Mallorca, 2002.

- *Les publicacions periòdiques de les impremtes Marquès i Calatayud*, dins I Jornades d'Estudis Locals a Sóller, Palma, Ajuntament de Sóller, 2007.
- "Sóller: Evolució econòmica i social entre 1840 i 1936", a *Església i Societat en la primera meitat del segle XX a Mallorca*, VIIè Simpòsium d'Història Social de la Religió, celebrat a Palma i a Sóller el maig de 2004. En premsa.
- PICAZO MUNTANER, Antoni, *Artà: 1931-1939*, Palma, Ed. El Tall, 2007.
- PONS BESTARD, Josep, *Memòria de Mallorca, 1936*, Palma, Edicions El Tall, 1990.
- *Como viví la represión franquista en Mallorca (1939-1975)*, Palma, 2001.
- PONS LLINÀS, Nicolau, *Jesuïtes mallorquins víctimes de la Guerra Civil*, Palma, Leonard Muntaner editor, 1994.
- PUJALS, Margalida/ SANTANA, Manel, *Classificació 3R. El cinema a Mallorca*, Palma, edicions Documenta Balear, 1999.
- RAGUER, Hilari, *La pólvora y el incienso. La Iglesia y la Guerra Civil española (1936-1939)*, Barcelona, Ediciones Península, 2001.
- RIERA SORELL, Gabriel, *Crònica d'un presoner mallorquí als camps de concentració (1936-1942)*, Palma, Edicions El Tall, 1991.
- ROSSELLÓ, Urbano, *Las organizaciones nacional-sindicalistas en Sóller*, dins Aquí Estamos 27, Palma, abril de 1937.
- ROSSELLÓ VAQUER, Ramon, *La Guerra Civil a les viles de Mallorca vista per l'estament eclesiàstic*, Felanitx, editat per Ramon Rosselló Vaquer i Sebastià Roig i Montserrat, 2002.
- *Soldats morts a la Guerra Civil i pregàries de l'Església (notes i necrologies de les revistes religioses de Mallorca)*, Felanitx, editat per Ramon Rosselló Vaquer, 2006.
- RUBIÓ I TUDURÍ, Marià, *Barcelona 1936-1939*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2002.
- RULLAN VALLCANERAS, Joan F., *Sóller. Imatges d'un poble I*, Pollença, El Gall Editor, 2001.
- QUETGLAS CIFRE, Antoni / BERNAT JOY, Catalina, *El moviment associatiu a Sóller (1868-1936)*, dins II Jornades d'Estudis Locals a Sóller, Sóller, Ajuntament de Sóller, 2008.
- QUETGLAS CIFRE, Antoni/ MORELL GONZÁLEZ, Josep, *Aspectes de l'emigració a Puerto Rico a traves de la correspondència de la família Fiquet*, dins II Jornades d'Estudis Locals a Sóller, Sóller, Ajuntament de Sóller, 2008.

QUETGLAS CIFRE, Antoni/ PÉREZ PASTOR, Plàcid, *Aproximació a la història industrial de Sóller: l'arxiu de la fàbrica de Can Bac*, dins I Jornades d'Estudis Locals a Sóller, Sóller, Ajuntament de Sóller, 2007.

QUETGLAS CIFRE, Antoni, *Es Firó de Sóller. 150 anys de sentiment d'un poble*, Palma, Edicions del Moixet Demagog, 2005.

- *Repressió franquista i control social a Sóller (1936-1945)*, comunicació presentada als Col·loquis de Tardor Història i memòria: El franquisme i els seus efectes als Països Catalans, Banyoles, Centre d'Estudis Comarcals de Banyoles, 2005.

- *Aportacions a la història marítima de Mallorca: el cas del Port de Sóller*, dins Caramella, revista de música i cultura popular núm. 17, Reus, 2007.

- *Els batles republicans a Sóller (1931-1936)*, dins XXV Jornades d'Estudis Locals *La Segona República a les Balears*, Palma, IEB, 2008.

QUETGLAS, Damià, *Sóller, murmuris de mandarina*, dins Memòria Civil 34 (suplement del Balears, 24 d'agost de 1986, pàg. VI-VII).

- (coord.), *Aproximació al que passà amb La República poble a poble*, Inca, Pes(sic)T@ller, 2005.

RÚJULA, Pedro/ PEIRÓ, Ignacio (coord.), *La Historia Local en la España Contemporánea*, Barcelona, Departamento de Historia Moderna y Contemporánea de la Universidad de Zaragoza, 1999.

SÁEZ MARÍN, Juan, *Frente de Juventudes en la España de la posguerra, 1937-1960*, Madrid, Siglo XXI de España editores, 1988.

SANLLORENTE, Francisco, *El Tribunal de Responsabilidades Políticas de Baleares (1939-1942)*, a BSAL núm. 60, 2004.

- *La persecución económica de los derrotados. El Tribunal de Responsabilidades Políticas de Baleares (1939-1942)*, Palma, Miquel Font Editor, 2005.

SANTANA MORRO, Manel/ COMAS FERRAGUT, Albert/ HUGUET AMENGUAL, Joan, *Història de la UGT a les Illes Balears: un segle de lluita sindical*, Palma, Documenta Balear, 2004.

SANTANA I MORRO, Manel/ MARIMON RIUTORT, Antoni, *Les emigracions forçades del franquisme: refugis i exiliats de les Illes Balears a causa de la guerra civil (1936-1939) i la postguerra*, Palma, Govern de les Illes Balears. Conselleria de Presidència, 2003.

SANTANA I MORRO, Manel, *La Guerra Civil a Consell. Les penes de mort*, Palma, Edicions Documenta Balear, 1996.

- *La Guerra Civil a Selva. Al recer de la muntanya*, Palma, Edicions Documenta Balear, 1998.
- *El forjament de la solidaritat. Mutualitat, cooperatives, societats obreres i recreatives a Mallorca (1868-1936)*, Palma, edicions Cort, 2002.
- “El cinema a Mallorca durant la Guerra Civil”, dins COMPANYY, Arnau / PONS, Jordi / SERRA, Sebastià, *La comunicació audiovisual en la història. Aportacions de la comunicació a la comprensió i construcció de la història del segle XX*, V Encontre d’Historiadors de la Comunicació II, Palma, UIB, 2003, pàg. 1037-1048.
- SBERT I BARCELÓ, Cristòfol M., *El cinema a les Illes Balears des de 1896*, Palma, edicions Documenta Balear, 2001.
- *La guerra civil a Santanyí : els tres fronts, Alqueria Blanca, Calonge, la Costa, Llombards*, Palma, Documenta Balear, 2004.
- SERRA, Antoni, *Judici contra la burgesia mallorquina*, dins *Memòria Civil* 40. 1986, pàg. IV-V.
- SERRA I BUSQUETS, Sebastià/ COMPANYY I MATES, Arnau (coord.), *El moviment associatiu a les illes Balears des del final del segle XIX fins a l’actualitat*, XIX Jornades d’Estudis Històrics Locals, Palma, IEB, 2001.
- SERRA BUSQUETS, Sebastià (coord.), *El segle XX a les Illes Balears: estudis i cronologia*, Palma, Grup d’Estudis de la Cultura, Societat i Política del Món Contemporani, Edicions Cort, 2000.
- *Les Illes Balears : de la Dictadura a la Segona República*, resum de tesis doctoral, Palma de Mallorca, Universidad de Palma de Mallorca. Facultad de Filosofia y Letras, 1981.
- *Política i cultura a les Balears segles XIX-XX*, a Randa. núm. 24, Barcelona, Curial, 1989, pàg. 937-946.
- “L’evolució política (1939-1975)”, dins AA.DD., *Història de les Illes Balears*, tom III, Barcelona, Edicions 62, 2004.
- SOLER PALÀ, Manuel, M.SS.CC, *Los atajos de Dios. Hermanados con lazos de sangre*, Palma, 1993.
- THOMAS, Hugh, *La Guerra Civil Española*, Barcelona, Grijalbo Mondadori, 1995.
- TUGORES MANRESA, Antoni, *La guerra civil a Manacor. La guerra a casa*, Palma, Documenta Balear, 2006.

VAQUER ESTADES, Brígida, *Aproximació a les organitzacions obreres de Sóller: 1931-1936*, Palma, dins BSAL 41, 1985, pàg. 445-457.

VIVES REUS, Antoni, *Història del Foment del Turisme de Mallorca (1905 – 2005)*, Palma, Foment del Turisme de Mallorca, 2005.

ZAYAS, Alfonso de, *Historia de la vieja guardia de Baleares*, Madrid, Imprenta Saez, 1955.

10.2.- Fonts:

a) Arxivístiques:

Arxiu Municipal de Sóller (AMS):

- Secció 5 Beneficència, 5.3.1.1 Subsidi al combatent, lligall 614.
- Secció 5 Beneficència, 5.3.2 Assistència durant la guerra, lligall 624.
- Secció 8 Correspondència, 8.4 Correspondència General, lligalls 2397- 2454.
- Secció 8 Correspondència, 8.5.2 Copiadors d'Oficis, lligalls 2641- 2659.
- Secció 10 Cultura i Oci, 10.1 Fires i Festes.
- Secció 12 Estadística, 12.1 Padrons de veïnats: habitants i censos electorals, lligalls 2942-2970.
- Secció 14 Instrucció Pública, 14.1.1 Correspondència del Consell Local de Primera Ensenyança. Possessions i cessament de mestres, lligall 3119.
- Secció 15 Militar, 15.3 Varis.
- Secció 16 Ordre Públic, 16.3 Parts, denúncies i atestats.
- Secció 16 Ordre Públic, 16.4 Salconduits.
- Carpeta no catalogada amb expedients de depuració dels funcionaris municipals.

Arxiu del Regne de Mallorca (ARM):

- Secció Govern Civil, caixa 804. Expedients d'examen dels antecedents polítics, socials i religiosos de les juntes directives i membres de les associacions registrades a la província (1939-1940).
- Secció Govern Civil, Expedients d'Associacions:
Lligall 1587, exp. 231
Lligall 1592, exp. 336, 377, 398

- Lligall 1603, exp. 785
- Lligall 1608, exp. 1057
- Lligall 1616, exp. 1682
- Lligall 1618, exp. 1773
- Lligall 1622, exp. 1907
- Lligall 1623, exp. 1964, 1973
- Lligall 1624, exp. 2000, 2001
- Lligall 1625, exp. 2022
- Lligall 1627, exp. 2123, 2124
- Lligall 1629, exp. 2204, 2210, 2227, 2237, 2240
- Lligall 1630, exp. 2262
- Lligall 1632, exp. 2391, 2395
- Lligall 1634, exp. 2454, 2492
- Lligall 1635, exp. 2522
- Lligall 1636, exp. 2566.
- Lligall 1637, exp. 2632, 2733, 2749
- Lligall 1641, exp. 2804-2807.
- Lligall 1643, exp. 2958
- Lligall 1644, exp. 2970
- Lligall 1649, exp. 3229
- Secció Moviment, lligall 143. *Memorias de Actividades: 1939-1969.*

b) Publicacions periòdiques:

- Setmanari *Sóller*, (de juliol de 1936 a desembre de 1946).
- Setmanari *Sóller*, *Bodas de Oro* 1885-1935.
- Setmanari *Sóller*, *Bodas de Diamante* 1885-1960.
- Setmanari *Sóller*, *Número del Centenario* 1885-1985.
- Setmanari *La Voz de Sóller*, (segona quinzena de juliol de 1936).
- Revista *Alturas*, (del núm. 1 de 1942 al núm. 46 de 1946).
- Memòria Civil* (suplement del diari *Balears*), 1986.
- Columna de Baleares. Diario de combate antifascista.* (agost - setembre de 1936).

Expedient del Consell de Guerra obert a Bernat Marquès i la seva família (cedit per Jeanne Marquès Mayol).

c) Fonts Orals:

Antoni Estades

Antoni Pinya Florit

Antònia Mayol Cifre

Bartomeu Colom Pastor

Catalina Estades *Torera*

Domingo Moragues (†)

Isabel Esteva Moll

Jaume Albertí

Jeanne Marquès Mayol (†)

Joan Estades Ensenyat (†)

Joan F. Rullan Vallcaneras

Joan Mayol *Falet*

Josep Herrero Monleón (†)

Pep Calatayud i família

Plàcid Pérez Pastor

Sebastià Quetglas Frontera

Tomàs Morell Serra

Juan Antonio Darder

Bartomeu Celià

Joan Socias

Lino García Escarxell

Andreu Lladó Gamundí

10.3.- Sigles utilitzades en aquest estudi:

AAP   Acció Agrària Popular

AC   Acció Catòlica

AP   Audiència Provincial

AR	Acció Republicana
CEDA	Confederación Española de Derechas Autónomas
CNT	Confederació Nacional del Treball
CONS	Centro Obrero Nacional Sindicalista
ERB	Esquerra Republicana Balear
ERC	Esquerra Republicana de Catalunya
FAI	Federación Anarquista Ibérica
FCD	Foment de Cultura de la Dona
FE	Falange Espanyola
FETJONS	Falange Espanyola Tradicionalista i de les Juntas Ofensives Nacional Sindicalistes
FJ	Frente de Juventudes
FSB	Federació Socialista Balear
INI	Instituto Nacional de Industria
OJE	Organització Juvenil Espanyola
OSE	Organització Sindical Espanyola
PC	Partit Carlí
PCE	Partit Comunista Espanyol
POUM	Partit Obrer d'Unificació Marxista
PRDF	Partit Republicà Democràtic Federal
PRF	Partit Republicà Federal
PRRS	Partit Republicà Radical Socialista
PSOE	Partit Socialista Obrer Espanyol
PSUC	Partit Socialista Unificat de Catalunya
SEU	Sindicato de Estudiantes Universitarios
SF	Secció Femenina
SNT	<i>Servicio Nacional del Trigo</i>

TRP	Tribunal de Responsabilitats Polítiques
UGT	Unió General dels Treballadors
UR	Unió Republicana

11.- Cronologia

Any	Context Internacional	Espanya	Mallorca	Sóller
1931	<ul style="list-style-type: none"> - Invasió japonesa de Manchuria (03). - Greu crisi bancària a Alemanya. - El gàngster Al Capone és condemnat a onze anys de presó. - Mor l'inventor Thomas Alva Edison. - La Societat de Nacions exigeix al Japó que abandoni els territoris ocupats. - Hitler força al president de la República d'Alemanya, Paul Von Hindenburg que destitueixi al canceller H. Brüning. Té el suport de bona part dels partits conservadors. 	<ul style="list-style-type: none"> - L'almirall Juan Aznar forma govern per encàrrec del rei Alfons XIII - Es celebren eleccions municipals a Espanya. Els partits republicans i socialistes són els més votats. - Proclamació de la Segona República (14/04). Es proclama un govern provisional per preparar una constitució i fer eleccions generals. - Es promulga una Llei en defensa de la República. El ministre de la guerra Azaña reforma l'exèrcit. - S'estableix una nova constitució que estableix un estat unitari però amb autonomies, el laïcisme de l'Estat, les llibertats individuals i d'associació i el sufragi universal. - Niceto Alcala Zamora és anomenat president i Manuel Azaña anomenat president del govern. 	<ul style="list-style-type: none"> - Es proclama la Segona República a Palma. Llorenç Bisbal és anomenat batle. - A les eleccions municipals d'abril a Mallorca els liberals foren els més votats, seguits dels conservadors, els regionalistes, els monàrquics independents, els republicans conservadors, els republicans, els socialistes, els mauristes, els demòcrates i els antimonàrquics. - L'Associació per a la Cultura de Mallorca presenta un avantprojecte d'Estatut d'Autonomia. - Es va constituir el Partit Republicà Radical, seguidor d'Alexandre Lerroux. 	<ul style="list-style-type: none"> - Els candidats republicanosocialistes foren els més votats en les eleccions d'abril. Es varen impugnar les eleccions. A les pròximes els resultats foren semblants. - Antoni Mayol Simonet <i>des Pontet</i> és elegit batle. Ajuntament format per 8 regidors republicanosocialistes, cinc de mauristes i 4 de republicans conservadors. - Inauguració del cinema <i>Fantasio</i>.
1932				

	<ul style="list-style-type: none"> - Els japonesos ocupen la ciutat xinesa de Shanghai. - El president francès Paul Doumer és assassinat. - Hindenburg guanya a Hitler en les eleccions presidencials. El canceller Von Papen forma un nou govern al marge dels partits, i amb presència dels nazis. - Oliveira Salazar aconsegueix ser anomenat nou cap de govern de Portugal. -Franklin D. Roosevelt guanya les eleccions i és proclamat nou president dels EUA. 	<ul style="list-style-type: none"> - Es dissol a tot l'Estat espanyol la Companyia de Jesús, segons un decret de la constitució. Això provoca malestar entre els sectors conservador i de l'església. - S'aprova la Llei del Divorci. - Navarra refusa l'Estatut Basc, perquè pretén conservar els seus furs tradicionals. - El financer mallorquí Joan March és condemnat a presó. - Aixecament contra la República del general Sanjurjo a Sevilla. Però la falta de suport a la resta de l'Estat fa fracassar el cop. - Aprovació de l'Estatut Català. -Macià és anomenat president de la Generalitat de Catalunya. 	<ul style="list-style-type: none"> - Una part dels militants del Partit Republicà Federal abandona el partit i s'adhereix a Acció Republicana d'Azaña. - Mort de Antoni M^a. Alcover. - S'inaugura el sistema elèctric de les Coves del Drach per destinar-les al turisme. - Arribada a Palma del president de la República Niceto Alcalá Zamora. -Bernat Jofre és elegit nou batle de Palma. 	<ul style="list-style-type: none"> - Bonaventura Mayol Puig és elegit nou batle de la localitat. - Visita del president de la República d. Niceto Alcalá Zamora. - Inauguració de la Casa del Poble. - Els germans Pere i Joan Reynés posen en marxa el primer equip de bàsquet a la vall i a Mallorca. - Bonaventura Mayol viatja a Barcelona per felicitar al president Macià per la promulgació de l'Estatut d'Autonomia. - S'obri el cinema Unió, a l'aire lliure.
--	---	--	--	--

1933	<ul style="list-style-type: none"> - Adolf Hitler, cap del Partit Nacionalsocialista Alemany, es anomenat Canceller d'Alemanya (01). - L'edifici del Reichstag es incendiat. S'acusa a tres militants comunistes. Gràcies a aquests fet Hitler pot promulgar lleis repressives contra l'esquerra. - S'aixeca la prohibició de beure cervesa als EUA. - Japó abandona la Societat de Nacions (05). - Comença a Alemanya el boicot als comerços jueus i la cremada pública de llibres. - Alemanya abandona la SN (10). 	<ul style="list-style-type: none"> - Aixecaments obrers a diferents llocs de l'Estat: Astúries, Barcelona, Cadis i Madrid(tragèdia de Casas Viejas). - A les eleccions municipals els partits de dreta són els més votats. - Alejandro Lerroux es encarregat de formar govern, després de la dimissió d'Azaña i el seu gabinet. - Es crea el partit Falange Espanyola, el seu principal dirigent i ideòleg és José A. Primo de Rivera, fill de dictador. - A les eleccions generals, la dreta torna a obtenir més vots que l'esquerra. Destaca un abstenció del 32'54%, promoguda pels anarquistes. - Mor Francesc Macià, president de la Generalitat. Lluís Companys és anomenat president. 	<ul style="list-style-type: none"> - Bernat Jofre dimiteix com a batle de Palma pels constants atacs que sofreix de la minoria socialista. Substituït per Tomàs Renteria. - Joan March s'evadeix de la presó d'Alcalà de Henares i s'exilia a Paris. - Arriba a Mallorca Francisco Franco Bahamonde, general recentment anomenat comandant militar de les Balears. - Emili Darder i Cànoves és anomenat nou batle de Palma. 	<ul style="list-style-type: none"> - La dreta guanya les eleccions generals. La candidata sollerica Maria Mayol no obté cap escó per molt pocs vots. - A les eleccions municipals guanyen les forces conservadores. Miquel Arbona Colom és anomenat nou batle. - Es planteja la construcció d'un funicular per unir Sóller amb el Puig Major.
1934				

<ul style="list-style-type: none"> - La URSS ingressa en la Societat de Nacions (09). - El cap de la guerrilla a Nicaragua, Augusto Sandino és assassinat. - “Nit dels ganivets llargs” a Alemanya. Les forces de les SS repressalien a bona part de la plana major de les SA. - H. Himler, cap de les SS i de la Gestapo es fa càrrec dels camps de concentració. - El Front Popular guanya les eleccions a França. 	<ul style="list-style-type: none"> - Després de les eleccions generals, el Partit Radical de Lerroux forma govern amb ministres de la CEDA. - Lerroux restableix la pena de mort. - Mort de Santiago Ramon y Cajal - Aixecaments obrers a Astúries, País Basc i Catalunya. A Astúries aquests deriven en un autèntica revolució social, que fou durament reprimida pel govern. Es va enviar a l'exèrcit de regulars d'Àfrica. Foren detingudes més de 30.000 persones, entre elles dirigents polítics com Azaña, o Largo Caballero. - Lluís Companys en el context revolucionari proclama l'Estat Català. Es declara l'estat de guerra i Companys es detingut. 	<ul style="list-style-type: none"> - Constitució oficial de Falange Espanyola a Mallorca. - Heriberto Quiñones és anomenat principal dirigent dels comunistes mallorquins. - Són detinguts dos espies alemanys quan intentaven recollir informació de les defenses de les costes balears. - Es constitueix el partit Esquerra Republicana de Balears, unió del Partit Republicà Radical Socialista Independent i Acció Republicana de Mallorca. - Es suprimeixen alguns ajuntaments arran dels fets d'octubre, com a conseqüència Lluís Ferrer Arbona és anomenat nou batle de Palma. 	<ul style="list-style-type: none"> - Maria Mayol renuncia al càrrec de presidenta del FCD. - Antoni Fullana, es acusat de tirar pamflets revolucionaris durant els fets d'Octubre i condemnat a dos anys de presó. - Cessen de l'Ajuntament diversos regidors republicans, arrel dels fets d'Octubre. - Es clausura la Casa del Poble. - La suspensió de pagaments del Banc de Crèdit Balear suposa la ruïna per part de moltes famílies solleriques. - La delegació local de la Federació Nacional d'Acció Obrera dona el seu suport per unir-se al Front Nacional del Treball.
---	---	--	--

1935	<ul style="list-style-type: none"> - Itàlia envaeix Etiòpia (10). - La regió de El Sarre torna a la sobirania d'Alemanya, després del referèndum celebrat a la zona. - S'aproven les Lleis de Nuremberg, que discrimina legalment als jueus. - L'exèrcit popular xinès es retira en l'anomenada Llarga Marxa. 	<ul style="list-style-type: none"> - Ledesma Ramos és expulsat de FE. - El govern Lerroux dóna marxa enrera amb la reforma agrària. - Dimiteixen bona part dels ministres de Lerroux després de l'escàndol de l'estraperlo. - Es casa el fill del rei Alfons XIII, d. Joan de Borbó amb d. Maria de las Mercedes de Borbó a Roma. - S'estableix el Front Popular, unió de totes les forces d'esquerra i republicans. 	<ul style="list-style-type: none"> - Formació de la Central Obrera Nacional Sindicalista (CONS). - Es presenta a Madrid un nou pla de defensa naval i terrestre per a les Balears. - Conflictes entre els obrers i l'empres Ferrocarrils de Mallorca. - Celebració dels Jocs Florals de Mallorca, organitzats pe l'Associació per a la Cultura de Mallorca. 	<ul style="list-style-type: none"> - Miquel Colo Mayol <i>Pellicer</i>, batle de Sóller. - El setmanari Sóller celebra les seves noces d'or. Ho fa amb la publicació d'un número especial. <ul style="list-style-type: none"> - Es funda el C.D. Sóller, que substitueix al S.D.S.. L'equip de futbol estava compostat per: Joan Castanyer, Joan Alabern, Bernat Castanyer, Jaume Mayol, Ricard Nauft, Andreu Gelabert, Príncep Fouad (delegat), Ricard Alemany, Paco Arcas, Pere J. Sacarés, Jaume A. Aguiló i Pere Serra.
1936	<ul style="list-style-type: none"> - Els italians conquereixen Abisinia. - Hitler ocupa la Renania. - A les eleccions parlamentàries a França guanya el Front Popular. - Alemanya i Itàlia donen 	<ul style="list-style-type: none"> - El Front Popular guanya les eleccions amb l'obtenció de 257 diputats front als 139 de les dretes i els 57 del centre (16/02). - Jose A. Primo de Rivera és empresonat. - Les corts destitueixen a Alcalá Zamora com a president i s'anomena a Azaña. - Cop d'Estat Militar contra la República, 	<ul style="list-style-type: none"> - A les eleccions a Corts, guanyà la coalició de dretes amb 91.723 vots, la coalició d'esquerres en va obtenir 58.597. - Joan March retorna a Mallorca. - Atacs per part d'extremistes d'esquerra contra algunes esglésies 	<ul style="list-style-type: none"> - Després de les eleccions s'imposa una Junta Gestora a l'Ajuntament encapçalada per Bonaventura Mayol. - El batle dimiteix per motius professionals i es substituït per Josep Serra i Pastor.

<p>suport a Franco i es comprometen a enviar materials i homes (18/11).</p> <ul style="list-style-type: none"> - Es disputen els Jocs Olímpics a Berlín. L'atleta afroamericà Jesse Owens és el gran triomfador. - Gran Bretanya i França impulsen el Comitè de No Intervenció perquè les potències europees no prenguin partit en la guerra espanyola. - S'estableix l'Eix Roma-Berlin entre Alemanya i Itàlia (11). - Alemanya i Japó signen el Pacte Anti-Komintern (11). - Comença la dictadura militar a Grècia. - Roosevelt reelegit president dels EUA. 	<p>tenen els suport dels partits polítics de dreta. (18/07).</p> <ul style="list-style-type: none"> - Els sublevats troben resistència a moltes ciutats, el país es divideix en dues zones. Queda sota domini republicà: Catalunya, País Basc, - A la zona nacional tots les persones que varen pertànyer a partits, sindicats o associacions d'esquerres són empresonats, i molts executats. - A la zona republicana es produeix el mateix fenomen contra aquelles persones que es mostren favorables als revoltats i contra destacats militants de dreta i de l'església. - Decret de la Junta de Defensa que posa fora de la llei a totes les organitzacions polítiques i socials properes al Front Popular. Confiscació dels seus béns (13/09). - Francisco Franco es nomenat cap de la Junta Militar de Burgos, es a dir cap d'Estat i <i>Generalísimo</i> dels exèrcits (30/09). - Les Brigades Internacionals participen en la defensa de Madrid (08/11) 	<p>i seus de partits de dretes.</p> <ul style="list-style-type: none"> - Atemptat contra la Casa del Poble de Palma, amb 6 ferits (06/06). - El capità general de Balears, el general Goded s'uneix al cop d'Estat i parteix cap a Barcelona per ajudar als insurrectes. - El Coronel Aurelio Díaz de Freijoo resta com a comandant militar en partir Goded. - El destacament d'Hidroavions del Port de Pollença s'enfronta a un grup de soldats sublevats. Moren un alferes i un soldat sublevats. - Desembarcament a Porto Cristo de tropes republicanes comandades pel capità Alberto Bayo (16/09). - Arribada de tropes feixistes italianes comandades per Arconovaldo Bonaccorsi, anomenat <i>Comte Rossi</i>. - Després d'una contraofensiva dels nacionals, ajudats pels italians, les tropes republicanes es retiren de l'illa. 	<ul style="list-style-type: none"> - Es proclama el ban de guerra a la localitat pel capità de carrabiners Joan Ripoll. El batle Serra està un dia a deixar la batlia. - Es produeix una petita resistència dels carrabiners que guardaven l'estació telegràfica de Muleta contra els militars aixecats. Mort del tinent Javier Lizosoain. - Jaume Casanovas Pastor elegit nou batle. - El batle republicà Josep Serra es empresonat el mes de setembre. - Un grup de voluntaris falangistes i de carrabiners parteixen cap a Manacor per lluitar en el front obert. - Visita del Comte Rossi a la localitat. - Arriba a la localitat el vaixell republicà <i>Ciudadella</i>, capturat per vaixells nacionals. Els seus tripulants foren empresonats. - La vila sofreix diversos
--	---	--	--

		<ul style="list-style-type: none"> - A instàncies del ministeri d'Hisenda, és embarcat cap a l'URSS l'or del Banc d'Espanya: 7 mil caixes d'un valor total de 1.581.642.100 pessetes-or. - Entren a formar part del govern republicà de Largo Caballero dos ministres anarquistes i dos comunistes. - Mor el líder anarquista Bonaventura Durrutí (19/11). 	<ul style="list-style-type: none"> - El comandant militar Aurelio Díaz de Freijó es substituït per García Ruiz. - Mateu Torres Bestard, anomenat governador civil. 	<ul style="list-style-type: none"> bombardeigs entre setembre i desembre. - El Llatzaret del Port es convertit en un Camp de Concentració.
1937	<ul style="list-style-type: none"> - Guerra entre Xina i Japó. - Itàlia s'adhereix al Pacte Anti-Komintern (06). - Itàlia abandona la SN (11). - Jordi VI és coronat rei d'Anglaterra, després de l'abdicació del rei Eduard VIII. - Exposició Internacional a París. - Comença la guerra entre Xina i Japó. 	<ul style="list-style-type: none"> - Decret d'unificació, pel qual Franco decideix la creació de FET i de les JONS, suprimint tots els partits (19/04). - Bombardeig de la ciutat de Guernika per la legió Condor alemana (26/04). - Mor el general Mola, un dels caps rebels, en accident d'aviació (07/05). - Largo caballero dimiteix i Juan Negrín es anomenat nou cap de govern (17/05). - Fets de maig a Barcelona (03-15/05). - El POUM il·legalitzat. Els seus dirigents són empresonats. - Encapçalats pel cardenal Gomà, els 	<ul style="list-style-type: none"> - Afusellament dels dirigents republicans: Emili Darder, Alexandre Jaume, Antoni Ques i Antoni Mateu. - A Mallorca es ben rebuda el Decret d'Unificació promulgat per la Junta de Burgos. - Josep Quint-Zaforteza és anomenat governador civil interí de Balears. - El diari <i>La Almudaina</i> celebra el 50 aniversari. 	<ul style="list-style-type: none"> - L'empresari Bernat Marquès Rullan és afusellat (05/06). - Es crea la base de submarins al Port, amb l'ajut de l'exèrcit italià. - Uns avions republicans que havien bombardejat Palma, tiren una bomba a la localitat. Va caure a la redacció del Sóller, ferint greument a al soldat Jaume Antoni Magraner Marqués (net del director), que morí poc després. - El CONS arriba als 1.800 afiliats. - Comencen les obres del Mercat

		<p>bisbes espanyols adrecen una carta col·lectiva als bisbes de tot el món sobre el sentit de l'<i>Alzamiento Nacional</i>, amb el quals s'hi solidaritzen (01/07).</p> <p>- S'estableixen amb caràcter obligatori, un cop a la setmana, el "Dia del plat únic" i el "Dia sense postres" (16/07).</p>		<p>Municipal cobert.</p> <p>- La revista de Falange Espanyola, <i>Aquí Estamos</i> publica un especial sobre Sóller.</p> <p>- Arriba al Port el cuirassat nazi <i>Kanserpfill Admiral Pfeer</i>.</p>
1938	<p>- Forta repressió contra els jueus a Alemanya en la jornada coneguda com a "Nit dels Vidres Romputs".</p> <p>- Alemanya s'annexiona Àustria (03).</p> <p>- El Vaticà reconeix a Franco com a cap d'Estat.</p> <p>- Pau entre el Japó i la URSS.</p> <p>- Pacte de Munich ENTRE França, Gran Bretanya, Alemanya i Itàlia, en el qual es cedeix la regió dels Sudets a Hitler (09).</p>	<p>-Franco constitueix el seu primer govern, suprimint la Junta Tècnica de l'Estat.</p> <p>- Els republicans conquereixen Terol, però la perden amb poc temps.</p> <p>-El govern republicà aboleix els estatuts basc i català.</p> <p>- Batalla de l'Ebre (23/07-15/11). Contra atac republicà que pretenia unificar el Llevant i Catalunya.</p> <p>- Les Brigades Internacionals, que lluitaven al costat de la República, abandonen territori espanyol.</p> <p>- Es proclama el "<i>Fuero del Trabajo</i>", en el qual es regula el món laboral i les relacions entre patronal i obrers.</p>	<p>- Enfonsament del creuer <i>Baleares</i>. Moren 761 tripulants (05/03).</p> <p>- Celebració del Segon Centenari del Sagrat Cor de Jesús a Mallorca.</p> <p>- Nombrosos bombardeigs a Palma, causant greus desperfectes.</p> <p>- Mor Ramon Franco, germà del cap d'Estat, en un accident d'aviació prop de les costes de Mallorca.</p>	<p>-L'any 1938 es nomena una nova Junta Gestora, formada per: Jaume Casanovas Pastor, Josep Bauzà Pizà, Guillem Bernat Castanyer, Antoni Castanyer Rullan, Jaume Escarxell Muntaner, Francesc Mayol Trias, Lluç Miquel Quart, Francesc Miquel Mayol, Ramon Oliver Ferrà, i Guillem Morell March.</p> <p>- Consell de guerra contra el secretari de l'ajuntament Guillem Marqués Coll, acusat d'auxili a la rebel·lió.</p> <p>- Indult de Franco de la pena de</p>

		- Els principals dirigents del POUM són empresonats, entre ells Gorkin i Andradre.		mort als sollerics: Josep Serra Pastor, Francisco Valls Forteza, Pedro Coll Bauzà, Jose Pizà Servera, Pedro Rullan Pastor, Ramon Colom Colom, Matias Colom Beltran i Rafael Mesquida Martí. - El camp de concentració passà a convertir-se en un camp militar, que depenia de la Base Naval.
1939	<ul style="list-style-type: none"> - França i Gran Bretanya reconeixen el govern de Burgos (27/02). - Alemanya ocupa Txecoslovàquia (03). - Itàlia envaeix Albània. - Pacte de no agressió germano-soviètic (08). - Alemanya envaeix Polònia (01/09). - França i Gran Bretanya declaren la guerra a 	<ul style="list-style-type: none"> - Les tropes franquistes entren a Barcelona (26/01). Amb poc temps les tropes franquistes ocupen Barcelona. - Grans quantitats de gent s'exilia a França davant el final de la guerra i per por de la repressió. - Les tropes franquistes ocupen Madrid (31/03). Franco anuncia el final de la guerra. - Grans desfilades per tot l'Estat per celebrar la victòria de Franco. - Comença el racionament dels productes 	<ul style="list-style-type: none"> - Menorca es rendeix a les tropes franquistes. - S'implanta la llei de Responsabilitats Polítiques (13/04). - Es restringeix el consum de carn degut a la difícil situació econòmica. - Falange arriba als 42.500 afiliats a les Illes Balears. - Arriben a Palma molts soldats que havien lluitat en diferents fronts peninsulars. - Gabriel Riera Alemany es nomenat 	<ul style="list-style-type: none"> - Es concedeix al soldat Jaume Llabrés Serra la <i>Medalla de Sufrimiento por la Patria</i> i una pensió de 15,50 ptes. mensuals. - El sucre quedava establert en els 250 gr. per persona. - S'implanta el sindicat vertical de Gas i Electricitat. - Els pescadors de barques petites sols tenien permís per pescar a no menys de 200 metres

	<p>Alemanya (03/09). Comença la Segona Guerra Mundial entre les anomenades potències de l'Eix (Alemanya, Itàlia i Japó) i les potències aliades (Gran Bretanya, França, URSS i els EUA).</p> <p>- Atac soviètic a Finlàndia (11).</p>	<p>de consum bàsic. S'estableix la Cartilla de Racionament.</p> <p>- Espanya s'uneix al Pacte Anti-Komintern (04).</p> <p>- Espanya es declara neutral en la nova guerra que ha començat a Europa.</p> <p>- Mor Antonio Machado.</p>	<p>batle de Palma, substituint a Guillem Cirerol.</p> <p>- Franco és anomenat fill il·lustre de Balears.</p> <p>- Es detenen 282 persones per contraban de tabac, alcohol i altres productes.</p>	<p>de la costa i des de la sortida a la posada del sol.</p> <p>- Els personatges històrics del Firó, participen a la desfilada en honor a la victòria de Franco a Palma.</p>
1940	<p>- Himmler ordena la construcció del camp d'extermini d'Auschwitz (27/03).</p> <p>- Alemanya ocupa Dinamarca i Noruega (09/04-10/06).</p> <p>- Alemanya ataca Holanda, Bèlgica i França, i les ocupa (05).</p> <p>- Churchill és anomenat primer ministre</p>	<p>- Les tropes espanyoles ocupen Tànger.</p> <p>- Franco i Hitler s'entrevistes a Hendaia. La intenció del dirigent alemany és que Espanya entri en la guerra, però Franco s'hi nega.</p> <p>- Comencen les obres del <i>Valle de Los Caídos</i>. Monument als que morien pel bàndol franquista.</p> <p>- Són afusellats Lluís Companys i J. Zugazagoitia. Manuel Azaña mor a Montalbaun (França).</p> <p>- Serrano Suñer és anomenat ministre</p>	<p>- Es suprimeix la censura postal entre Balears i la Península, però es manté la relativa al correu internacional.</p> <p>- Llei de repressió de la maçoneria i el comunisme (01/03).</p> <p>- Miquel Llompart aconsegueix el campionat d'Espanya en pista.</p> <p>- Comença la construcció del mercat de Pere Garau i s'acorda la construcció del Mercat de l'Olivar.</p> <p>- Fermín Sanz Orrio es anomenat</p>	<p>- Inauguració de la Creu als Caiguts, amb la presència del governador civil, Vázquez Ramos.</p> <p>- El destructor <i>Almirante Miranda</i>, estableix la seva base al Port.</p> <p>- La producció de El Gas arriba al seu màxim històric.</p> <p>- S'unifiquen l'Escola Municipal del C/ Cetre i la del Convent, passant les classes a donar-se al centre religiós.</p> <p>- Es constitueix la nova Junta Local de Primera Ensenyança.</p>

	<p>d'Anglaterra.</p> <ul style="list-style-type: none"> - La URSS ocupa els països bàltics (Estònia, Lituània i Letònia). - França firma l'armistici amb Alemanya. El general De Gaulle, exiliat a Anglaterra demana la resistència a l'invasor. - Itàlia ataca Grècia i l'Egipte britànic (09-10). - El dirigent rus León Trotski, exiliat a Mèxic, és assassinat per ordre d'Stalin. 	<p>d'Exteriors.</p> <ul style="list-style-type: none"> - Entrevista entre Franco i Mussolini. - Es proclama la Llei d'Unitat Sindical, creant els sindicats verticals. 	<p>governador civil de la província.</p>	
1941	<ul style="list-style-type: none"> - Alfons XIII renuncià a les seves aspiracions al tron espanyol en favor del seu fill Joan de Borbó. - Hongria, Romania, Grècia, Eslovàquia, 	<ul style="list-style-type: none"> - Acord entre Espanya i Argentina per subministrar blat d'aquell país. - Es proclama de Llei de Seguretat de l'Estat. - Franco aconsegueix un acord amb el Vaticà pel privilegi del nomenament de 	<ul style="list-style-type: none"> - Són detinguts a Artà antics membres de les Joventuts Socialistes, que estaven amagats des del 1936. - S'inaugura la Mútua Balear. - José de Oleza anomenat nou batle 	<ul style="list-style-type: none"> - Diversos membres de la Comissió Gestora presenten la dimissió al governador civil, entre ells el batle. - Antoni Castanyer Casasnoves es nomenat nou batle.

	<p>Bulgària i Iugoslàvia queden sota control de les tropes de l'Eix.</p> <ul style="list-style-type: none"> - Alemanya ataca la URSS. (22/06). - Atac japonès sobre la base nord-americana de Pearl Harbor al Pacífic (07/11). Els EUA entren en la guerra. - Els japonesos conquereixen Hong-Kong. 	<p>bisbes.</p> <ul style="list-style-type: none"> - Es roda la pel·lícula <i>Raza</i>, amb guió de Franco amb el pseudònim de J. de Andrade. - Es crea la RENFE. - Es crea l'Institut Nacional d'Indústria (INI). - Inici del reclutament de la <i>División Azul</i> (27/06). - Inici de l'expedició de la <i>División Azul</i> cap a Alemanya al quarter de Grafenwöhr (Baviera) (14/07). - Apareix la publicació humorística <i>La Codorniz</i>. - S'envien 100.000 treballadors a Alemanya, coordinat pel CNS. 	<p>de Palma.</p> <ul style="list-style-type: none"> - Reunió a Lluç de 2.000 joves d'Acció Catòlica. - S'estableix el Servei Provincial de Cereals, per regular la producció i distribució d'aquest producte. - Es prohibeix l'assistència de menors de 16 anys als balls i de menors de 14 a les sessions de cinema. - Es reparteixen les cartilles de racionament infantil, per evitar la desnutrició dels més petits. 	<ul style="list-style-type: none"> - La Biblioteca de Cultura Popular, reprèn les seves activitats normals. - Es constitueix oficialment la branca de joves d'Acció Catòlica.
1942	<ul style="list-style-type: none"> - La jerarquia nazi decideix emprendre l'anomenada Solució Final amb els jueus, és a dir el seu extermini. - Contraofensiva soviètica, els alemanys s'han de retirar de moltes ciutats russes. 	<ul style="list-style-type: none"> - Supressió dels Tribunals de Responsabilitats Polítiques. - Llei de creació de les Corts franquistes. - Atemptat de Begoña: Falangistes contraris a la unificació llances dues granades a la sortida de missa (16/08). - Mor el poeta Miquel Hernández a la presó d'Alacant. 	<ul style="list-style-type: none"> - La Junta Municipal d'Instrucció Primària reitera als mestres l'obligatorietat d'ensenyar solament en castellà. - Noves restriccions de benzina. - S'estrena al cinema Born, la pel·lícula <i>Raza</i>, escrita per Franco. - Campanya per allistar voluntaris 	<ul style="list-style-type: none"> - Les societats industrials eren: Frontera i Puig, Tejidos Alcover S.A. (continuada de la firma Vicente Alcover Colom), Hijos de Juan Pizà, Mayol S.A. (antiga raó social col·lectiva Mayol y Compañia), Unión Téxtil S.A., Hijos de Pedro A. Rullán., Bernat

	<ul style="list-style-type: none"> - Batalla de El Alamein. Els aliats desembarquen en el nord d'Àfrica (10-11). - Japó envaeix Birmania. - Batalla de Midway entre Japó i els EUA pel control de Hawaii. Els japonesos s'han de retirar. - Comença la batalla d'Stalingrad. 	<ul style="list-style-type: none"> - C.J. Cela publica <i>La família de Pascual Duarte</i>. - Creació del NODO, que monopolitzà les noticiaris cinematogràfics. - Serrano Suñer és destituït com a ministre d'exteriors. Es veu com un canvi de política davant les derrotes de l'Eix. 	<ul style="list-style-type: none"> per anar amb la <i>División Azul</i> a combatre a Rússia. - Jordi Dezcallar anomenat nou batle de Palma. - Mort en estranyes circumstàncies a la presó de Can Sales, de la dirigent comunista Matilde Landa. També mor executat Heriberto Quiñones, cap dels comunistes balears els anys trenta. - Es tanca el camp de concentració de Formentera. 	<ul style="list-style-type: none"> y cia, Rullán & Mayol, Ensenyat S.L., Vda. de Miguel Arbona. - El <i>Sindicato Agrícola Católico de San Bartolome</i> es va integrar a la <i>Hermanidad Sindical de Labradores de Sóller</i>, adscrita a la <i>Organización Nacional Sindical</i>. - El Consell Local de Primera Ensenyança acordà que els tres metges titulars de l'Ajuntament fessin una visita sanitària a totes les escoles nacionals durant la primera setmana escolar. - El Convent del MMSSCC publica <i>Ecos de Mi Colegio</i>. La Congregació Mariana publica <i>Alturas</i>.
1943	<ul style="list-style-type: none"> - Els alemanys són derrotats a la batalla d'Stalingrad (01). - Conferència de Casablanca entre 	<ul style="list-style-type: none"> - Creació de la <i>Legión Española de Voluntarios (Legión Azul)</i> comandada pel coronel Antonio Garcia Navarro (17/11). - S'Inauguren les Corts. - Llei d'Ordenació Universitària. 	<ul style="list-style-type: none"> - El diari <i>Ultima Hora</i> compleix 50 anys. - Lluís Sitjar Castellà és anomenat nou president del R.C.E. Mallorca. - Es constitueix a Barcelona la Casa 	<ul style="list-style-type: none"> - Alguns sollerics s'afilien al PCE. - El Banc de Sóller és absorbit pel <i>Banco Hispano Americano</i>. -El C.D. Sóller puja a la categoria de Primera Divisió Regional.

	<p>Roosevelt, De Gaulle i Churchill.</p> <ul style="list-style-type: none"> - Aixecament jueu en el <i>ghetto</i> de Varsòvia. Després de sufocar la revolta, els dirigents nazis decideixen la supressió del <i>ghetto</i> i l'enviament dels seus habitants als diferents camps d'extermini. - Es crea la FAO. - Desembarc de les tropes aliades a Sicília i el sud d'Itàlia. - Mussolini es derrocat i empresonat. Les SS alemanyes el posen en llibertat. 	<ul style="list-style-type: none"> - El pretendent al tron espanyol, d. Joan de Borbó escriu a Franco demanant la reinstauració de la monarquia. La resposta de Franco és negativa. - S'implanta una nova cartilla de racionament individual. - S'autoritza la llibertat vigilada als presos que compleixin condemnes de no més de 20 anys. 	<p>de Balears.</p> <ul style="list-style-type: none"> - La Junta Provincial de Llibertat Vigilada recorda a les persones en aquesta situació l'obligatorietat de presentar-se mensualment a les juntes locals. - Es constitueix el Consell Provincial d'Ordenació Econòmica. 	<ul style="list-style-type: none"> - El Joventut Mariana juga el <i>Torneo Copa Verano</i>. - Amador Arbona Coll, nou president del <i>Círculo</i>. - Antoni Mayol Borràs, president dels joves d'AC
1944	<ul style="list-style-type: none"> - Avanç aliat en el Pacífic. - Els alemanys ocupen Hongria. Implanten mesures per dur l'extermini 	<ul style="list-style-type: none"> - Repatriació de la <i>Legión Azul</i> espanyola (03/03). El retorn de les tropes es rebut amb indiferència. - Es crea el Document Nacional d'Identitat 	<ul style="list-style-type: none"> - La Junta Provincial de Carburant Líquida recorda que durant el febrer solament podran circular els vehicles que realitzin serveis 	<ul style="list-style-type: none"> - El geòleg Guillem Colom Casanovas exposa una col·lecció d'aquarel·les i paisatges a les Galeries Costa de Palma.

	<p>dels jueus.</p> <ul style="list-style-type: none"> - Desembarc de les tropes aliades a Normandia (06/06). - Els aliats entren a Roma i posteriorment alliberen París. - Els aliats entren dins Alemanya. - Intent fracassat de contraofensiva alemanya a les Ardenas. 	<p>(DNI).</p> <ul style="list-style-type: none"> - Més de 1500 guerrillers (maquis) comandats per Vicente López Tovar entren a la Vall d'Aran (19/10). - Es donen mesures de gràcia per 24.000 presos polítics i es commuta la pena de mort a 297 persones. 	<p>públics.</p> <ul style="list-style-type: none"> - Es crea la Delegació Provincial del Servei Nacional de Blat. També la Delegació Provincial de l'Institut Nacional de Previsió. - El R.C.E. Mallorca ascendeix a la II Divisió de futbol. - El Foment del Turisme encarrega al NO-DO el rodatge de documentals per promocionar l'illa. - S'aixeca la prohibició de circular als vehicles particulars. - S'inaugura a Palma la Clínica Rotger. 	<ul style="list-style-type: none"> - A la localitat hi ha 67 residents en llibertat vigilada. - Andreu Arbona Oliver, president del C.D. Sóller. - Bartomeu Bernat Miró, nou president d'AC
1945	<ul style="list-style-type: none"> - Els aliats alliberen als presoners del camp d'Auschwitz. - Conferència de Yalta entre Stalin, Churhill i Roosevelt. - Després de la mort de 	<ul style="list-style-type: none"> - S'aprova el <i>Fuero de los Españoles</i> (13/07). - Es reuneixen a Mèxic les Corts de la República espanyola. Es designa a Martínez Barrio com a president interí de la República. - Es crea el monopoli estatal Tabacalera 	<ul style="list-style-type: none"> - Es detenen a Palma un desena de militants comunistes. - Iberia anuncia la creació d'una línia diària Palma-Barcelona i el restabliment de la línia Palma-Madrid. - Es perden bona part de les collites 	<ul style="list-style-type: none"> - Tornen a Sóller els soldats alistats a la <i>División Azul</i>: Bartomeu Frontera Trias i Pere Obrador Ferragut. - A la <i>Biblioteca Popular Gratuita de la Caja de Pensiones para la Vejez y de Ahorros</i> el nombre de

	<p>Roosevelt, H. Truman ascendeix a l'presidència dels EUA.</p> <ul style="list-style-type: none"> - Mussolini és executat pels partisans italians. - Amb les tropes soviètiques a les afores de Berlín, Hitler es suïcida (30/04). Rendició incondicional d'Alemanya. - Els EUA tiren dues bombes atòmiques sobre les ciutats japoneses d'Hiroshima i Nagasaki. El Japó demana l'armistici posant fi a la guerra. - Es funda l'Organització de Nacions Unides (ONU). - Conferència de Postdam entre Truman, Stalin i Curchill-Atlee. 	<p>S.A., per realitzar l'administració del tabac.</p> <ul style="list-style-type: none"> - Espanya es retira de Tànger. - Es promulga la Llei de Referèndum. - Es dicten noves restriccions en el consum d'energia. - L'Estat espanyol anuncia la desaparició de la obligatorietat de la salutació feixista. - Espanya repatria al seu país, al polític francès col·laborador dels nazis, Pierre Laval. - Sota la pressió internacional, Franco anuncia un gran indult , sobretot pels exiliats. 	<p>per culpa de la sequera.</p> <ul style="list-style-type: none"> - El ministeri d'Afers Exteriors nega que les Balears serveixin de refugi per a criminals de guerra nazis. - Guillem Timoner es proclama campió d'Espanya de ciclisme a Tortosa. - El general Carlos Asensio Cabanillas, anomenat nou capità general de Balears. 	<p>lectors s'amplià a 14.541 i foren consultades 15.682 obres .</p> <ul style="list-style-type: none"> - La Congregació Mariana s'instal·la al Centre Parroquial Victòria. - La Secció Filatèlica de la C.M. organitza la Primera Exposició Filatèlica de Balears.
--	--	--	--	--

